

INSTITUTUL DE CERCETĂRI JURIDICE, POLITICE ȘI SOCIOLOGICE

**VECTORUL EUROPEAN AL REPUBLICII MOLDOVA –
FACTOR DETERMINANT
ÎN CONSOLIDAREA STATULUI DE DREPT**

Materialele conferinței științifico-practice naționale
cu participare internațională

Chișinău, 2023

Culegerea de materiale este recomandată pentru publicare de către
Consiliul Științific al Institutului de Cercetări Juridice, Police și Sociologice

Lucrarea este elaborată în baza rapoartelor și comunicărilor științifice prezentate la Conferința științifico – practică națională cu participare internațională „Vectorul european al Republicii Moldova – factor determinant în consolidarea statului de drept” (Chișinău, 10 mai 2022) și programului de stat 20.80009.1606.05 „Calitatea actului de justiție și respectarea drepturilor persoanei în Republica Moldova: cercetări interdisciplinare în contextul implementării acordului de asociere Republica Moldova-Uniunea Europeană”.

Coordonator: Victor JUC, doctor habilitat în științe politice

Design copertă: Vitalie LECA

Procesare computerizată: Elena CURMEI

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții din Republica Moldova

Vectorul european al Republicii Moldova – factor determinant în consolidarea statului de drept: Materialele conferinței științifico-practice naționale cu participare internațională, [10 mai 2022] / coordonator: Victor Juc. – Chișinău: S. n., 2023 (F.E.-P. "Tipografia Centrală"). – 207 p.

Antetit.: Inst. de Cercet. Juridice, Politice și Sociologice. – Rez.: lb. rom., engl. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art.

ISBN 978-5-88554-193-0.

[34+32](478)(082)

V-41

CUPRINS

Victor JUC , <i>doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice</i>	
CUVÂNT ÎNAINTE	5
Valeriu CUȘNIR , <i>doctor habilitat în drept, profesor universitar, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice</i>	
Radion COJOCARU , <i>doctor în drept, profesor universitar, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI</i>	
PREVENIREA ACȚIUNILOR DE PERICOL SOCIAL SPORIT ASUPRA SECURITĂȚII NAȚIONALE ȘI ORDINII DE DREPT – OBIECTIV MAJOR AL AUTORITĂȚILOR DE STAT ȘI IMPERATIV AL PREZENTULUI	6
Dinu OSTAVCIUC , <i>Rector, doctor în drept, conferențiar universitar Academia Ștefan cel Mare a MAI</i>	
ACCESUL LIBER LA JUSTIȚIE ÎN MATERIE DE PROCEDURĂ PENALĂ	22
Boris GLAVAN , <i>doctor în drept, conferențiar universitar Academia Ștefan cel Mare a MAI</i>	
REFLECȚII PRIVIND EFECTUAREA INVESTIGAȚIILOR SPECIALE ÎN VEDEREA ASIGURĂRII SECURITĂȚII NAȚIONALE	49
Leonid CHIRTOACĂ , <i>doctor în drept, conferențiar universitar, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice</i>	
VINOVĂȚIA FĂPTUITORULUI SUB FORMA INTENȚIEI SAU IMPRUDENTEI – ELEMENT STRUCTURAL AL RĂSPUNDERII CIVILE DELICTUAL	62
Gheorghe SULT , <i>doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea din Comrat</i>	
ASPECTE PRACTICE DE APLICARE A REGLEMENTĂRIILOR PRIVIND ACTELE JURIDICE ÎN PRIVINȚA PERSOANELOR FIZICE, ÎN CONTEXTUL INSTITUȚIEI IDENTIFICĂRII ACESTEIA	70
Diana CUCOȘ , <i>doctor în drept, cercetător științific coordonator, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice</i>	
ADVANCING THE RIGHTS OF MIGRANT WORKERS: A HUMAN RIGHTS APPROACH	83

Dumitru POSTOVAN	
REFLECȚII PRIVIND RESPONSABILITATEA ȘI VINOVĂȚIA ÎN SISTEMUL DE DREPT AL REPUBLICII MOLDOVA	102
<i>Mariana ODAINIC, doctor în drept, conferențiar universitar Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice</i>	
CONFORMAREA VOLUNTARĂ ȘI DREPTUL LA EROARE A CONTRIBUABILULUI DE BUNĂ CREDINȚĂ	123
<i>Igor ARSENI, doctor în drept, cercetător științific superior, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice</i>	
ЭЛЕКТРОННОЕ ПРАВОСУДИЕ КАК СПОСОБ ОПТИМИЗАЦИИ ГРАЖДАНСКОГО СУДОПРОИЗВОДСТВА	134
<i>Veaceslav UNGUREANU, doctor în științe politice, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice</i>	
EVOLUȚIA ȘTIINȚEI GEOPOLITICE ÎN SPAȚIUL EUROPEAN: ASPECTE TEORETICO-METODOLOGICE ȘI DELIMITĂRI CONCEPTUALE	146
<i>Галина РОГОВАЯ, доктор философии, Институт Юридических, Политических и Социологических Исследований</i>	
ГОСУДАРСТВЕННЫЕ ИНСТИТУТЫ МОЛДОВЫ В ПРОЦЕССЕ ЕВРОПЕЙСКОЙ ИДЕНТИФИКАЦИИ: ЦЕННОСТНАЯ КОМПОНЕНТА	160
<i>Lilia BRAGA, doctor în filosofie, Institutul de Cercetari Juridice, Politice și Sociologice</i>	
УКРЕПЛЕНИЕ ДИАЛОГА «ВЛАСТЬ-ОБЩЕСТВО» КАК УСЛОВИЕ СТАБИЛЬНОСТИ СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛDOVA	177
<i>Alexandr CAUIA, doctor în drept, conferențiar universitar Universitatea Liberă Internațională din Moldova</i>	
REGLEMENTAREA JURIDICĂ A SECURITĂȚII ECOLOGICE – PARTE COMPONENTĂ A SECURITĂȚII NAȚIONALE A REPUBLICII MOLDOVA	190
<i>Constantin NEMȚANU, doctorand, comisar șef de poliție, Piatra Neamț</i>	
SPECIFICUL UNOR MĂSURI DE PREVENIRE A TRAFICULUI CU ARME ȘI MUNIȚII ÎN CONTEXTUL RĂZBOIULUI DIN UCRAINA	203

CUVÂNT ÎNAINTE

La 23 iunie 2022, Republicii Moldova i s-a acordat statutul de țară candidat a Uniunii Europene, eveniment major, de importanță edificatoare, care dă startul celei de-a patra perioadă a relațiilor politico-juridice dintre părți. Emblematic este faptul că în data de 23 iunie 1990 a fost adoptată Declarația cu privire la suveranitatea Republicii Sovietice Socialiste Moldova, act care a constituit un pas esențial în construcția statului suveran și independent Republica Moldova.

Deși s-a produs într-o conjunctură geopolitică extraordinară, dată fiind faza activă a conflictului armat din Ucraina, acordarea statutului de țară candidat trebuie să reprezinte un imbold mobilizator pentru modernizarea politico-juridică, inclusiv prin îndeplinirea celor nouă condiționalități, fapt care ar permite Republicii Moldova să aspire la demararea negocierilor pe marginea capitolelor acquisitei comunitar, în baza rapoartelor prezentate de către instituțiile europene.

Îndeplinirea condiționalităților trebuie să se producă în interconexiune cu realizarea angajamentelor asumate prin Agenda de Asociere, un document mult mai larg, care provine, din Acordul de Asociere. Partajarea acțiunilor pe capitole se dovedește a fi de bun augur, dat fiind că permite o radiografie a nivelului de executare și o mai bună cunoaștere a realităților.

Republica Moldova se află în altă conjunctură decât Ucraina și se impune ca procesul de modernizare social-politică să fie canalizat pe sustenabilitate și funcționalitate instituțională elevată, în beneficiul cetățenilor. Este foarte important de a folosi în mod eficient deschiderea din partea instituțiilor europene, evitând greșelile din trecut, altfel tranziția interminabilă se va perpetua și timpul prețios se va pierde fără a obține rezultate fezabile.

Considerăm că în condițiile actuale este oportună și deplin justificată formarea Biroului Politici de integrare europeană, abilitat cu funcții de asistență legislativă și consultanță juridică pentru autoritățile publice antrenate în procesul de integrare europeană pe ambele coordonate - multilaterală și bilaterală. Această autoritate va avea în sarcină nu menținerea dialogului cu instituțiile europene și cu statele membre, atribuție care se va păstra în continuare în custodia Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene, ci asistență juridică nemijlocită acordată ministerelor, altor autorități și instituții în condițiile penuriei de cadre calificate în domeniu.

**Victor JUC, doctor habilitat în științe politice,
coordonator al ediției**

PREVENIREA ACȚIUNILOR DE PERICOL SOCIAL SPORIT ASUPRA SECURITĂȚII NAȚIONALE ȘI ORDINII DE DREPT – OBIECTIV MAJOR AL AUTORITĂȚILOR DE STAT ȘI IMPERATIV AL PREZENTULUI

**Valeriu CUȘNIR, *doctor habilitat în drept, profesor universitar,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice***

**Radion COJOCARU, *doctor în drept, profesor universitar,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI***

Rezumat

Analiza și evaluarea cadrului normativ în materie de securitate denotă că relațiile sociale, subsumate de amenințările la adresa securității statului stipulate în Legea nr.618 din 31.10.1995 securității statului și Legea Republicii Moldova nr.112 din 22.05.2008 privind Concepția securității naționale, sunt protejate și prin legea penală, fiind calificate ca infracțiuni - în mare parte incluse în Capitolul XVII CP al RM - Infracțiuni contra autorităților publice și a securității de stat, dar și în alte Capitole din Partea specială a Codului penal. Prin incriminarea faptelor în cauză se sancționează cele mai grave atentări care pot fi aduse securității de stat și autorităților publice. Cu referire la măsurile, metodele, tactica și metodologia de prevenire, descoperire și contracarare a amenințărilor, riscurilor și vulnerabilităților la adresa securității naționale și ordinii de drept este de arătat că prioritare sunt cele cu caracter preventiv, cu precizarea, că se prezumă faptele de pericol social sporit pentru securitatea națională și ordinea de drept, adică cele incriminate ca infracțiuni. Astfel, prevenirea infracțiunilor care aduc atingere securității naționale și ordinii de drept, ca și a criminalității la general, este considerată din totdeauna drept obiectivul principal al politicii penale. Prevenirea infracțiunilor are la bază conceptele criminologiei preventive și tezele dreptului penal privind etapele activității infracționale. Prevenirea infracțiunilor, în sens strict, vizează reacția prin măsuri de drept penal împotriva făptuitorilor, iar în sens larg presupune și definirea cauzelor care determină și condițiilor ce favorizează infracționalitatea, precum și promovarea unor măsuri profilactice în vederea înlăturării acestora; anume aceste cauze și condiții precedă încălcarea legii și fără să se acționeze asupra lor prevenirea infracțiunilor ar fi nerealistă. Organele securității statului și de asigurare a ordinii de drept în îndeplinirea atribuțiilor ce le revin urmează să acorde prioritate prevenirii acțiunilor de pericol social sporit asupra securității naționale și ordinii de drept, context în care, considerăm oportună elaborarea și punerea pe rol a unei legi speciale în acest domeniu.

Summary

The analysis and evaluation of the normative framework in the field of security shows that social relations, subsumed by the threats to state security stipulated in Law no. 618 of 31.10.1995 on state security and Law of the Republic of Moldova

no. 112 of 22.05.2008 on the Concept of national security, are also protected by the criminal law, being qualified as crimes - mostly included in Chapter XVII of the Criminal Code of the Republic of Moldova - Offenses against public authorities and state security, but also in other Chapters of the Special Part of the Criminal Code. By criminalizing the facts in question, the most serious attacks that can be brought to the state security and public authorities are sanctioned. With reference to the measures, methods, tactics and methodology to prevent, discover and counter threats, risks and vulnerabilities to national security and the legal order, it should be noted that priority is given to those of a preventive nature, specifying that the facts of danger are presumed social enhanced for national security and law and order, i.e. those criminalized as crimes. Thus, the prevention of crimes that affect national security and law and order, as well as crime in general, has always been considered as the main objective of criminal policy. The prevention of crimes is based on the concepts of preventive criminology and the theses of criminal law regarding the stages of criminal activity. The prevention of crimes, in the strict sense, aims at the reaction through criminal law measures against the perpetrators, and in a broad sense it also implies the definition of the causes that determine and the conditions that favor criminality, as well as the promotion of some preventive measures in order to remove them; precisely these causes and conditions precede the violation of the law and without acting on them, crime prevention would be unrealistic. The bodies of the state security and ensuring the legal order in the performance of their duties are to give priority to the prevention of actions of increased social danger to the national security and the legal order, in a context in which we consider it appropriate to draft and introduce a special law in this domain.

Cuvinte cheie: securitate națională, ordine de drept, amenițări, riscuri, vulnerabilități, infracțiuni, prevenirea infracțiunilor, profilaxia infracțiunilor.

Keywords: national security, law and order, threats, risks, vulnerabilities, crimes, crime prevention, crime prevention.

Potrivit art. 1 alin (3) al Constituției Republicii Moldova „Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate”.

Instaurarea statului de drept presupune pe de o parte supremația legii și a ordinii de drept ca o cerință esențială a existenței lui și pe de altă parte plasarea în rândul celor mai importante valori: persoana umană, avutul privat și public, ordinea și liniștea publică, activitatea organelor statului, autoritatea acestuia, capacitatea de apărare, etc.

De fapt, stabilitatea socială, siguranța, liniștea și respectul reciproc dintre membrii unei colectivități a constituit în trecut și constituie în prezent un imperativ natural și deosebit de important al vieții sociale. Un vechi dicton latin

reclamă „ordo est anima rerum” adică, „ordinea este sufletul lucrurilor”, ceea ce astăzi este mai actual ca oricând. Or, perioada pe care o traversăm în prezent este marcată de un război dur, violent și devastator – război dezlănțuit de Federația Rusă împotriva Ucrainei - practic în imediata apropiere a Republicii Moldova. Iar impactul acestui război se resimte nu numai în raport cu Republica Moldova sau la nivel regional, dar și la nivel global.

Mai mult, pericolul în adresa securității naționale a Republicii Moldova este multiplicat și de staționarea ilegală pe teritoriul Republicii Moldova a unui contingent de trupe militare ale armatei ruse, de așa zisele „forțe armate” ale așa zisei r.m.n. și nu în ultimul rând de cantitățile enorme de muniții depozitate în zona localității Cobasna din stânga Nistrului.

Impactul războiului este unul complex și multidimensional periclitând securitatea națională, patrimoniul, infrastructura, oamenii și drepturile și libertățile acestora, iar evaluarea acestui impact este practic imposibilă, or înseși războiul este fenomenul cu cea mai amplă funcție distructivă, cu cel mai pronunțat caracter homicid, cu cele mai profunde implicații asupra prezentului și viitorului umanității. După cum sublinia Dimitrie Gusti, „... adevăratul studiu adâncit al războiului ar conține o întreaga enciclopedie a timpului, la care ar trebui să contribuie toate științele.”¹

Condiția de securitate este existențială, or dezvoltarea oricărei colectivități, la general, și oricărui individ, în particular, implică această condiție, atât pentru persoană, cât și pentru societate în ansamblu. În ierarhia necesităților vitale (piramida lui Maslow) ale individului nevoia de securitate se plasează după nevoile fiziologice (de hrană, de apă, de adăpost).

Dar este de reținut că furnizor de securitate pentru individ, pentru societate este statul. Astfel, potrivit prevederilor art.16 alin.(1) din Constituția Republicii Moldova **respectarea și ocrotirea persoanei constituie o îndatorire primordială a statului**. Orice prejudiciu adus securității persoanei implică fără îndoială eșecul statului în funcțiile sale suverane. De avut în vedere, că în realitate, securitatea reprezintă posibilitatea de a merge fără să fim amenințați unde dorim, când dorim, cu cine dorim. Această stare include securitatea pentru propria persoană, pentru familie și bunurile proprii.

¹ Dimitrie Gusti, sociolog, istoric, filosof, voluntarist și etician român. D.Gusti este considerat a fi creatorul sociologiei românești. D.Gusti a fost membru al Academiei Române din 1919, apoi președintele acesteia (1944 - 1946). Citat după Alexandru Rizescu, *Aspecte ale istoriei gândirii militare până în secolul al XIX-lea* // https://www.armyacademy.ro/reviste/4_2001/1r2.html Vizitat: 07.05.2022

De aceea considerăm firească și justificată abordarea conceptuală a securității în sensul cel mai larg al termenului.

În contextul celor enunțate vom încerca să conturăm acțiunile de pericol social sporit asupra securității naționale și ordinii de drept, unele generate, altele amplificate de războiul Federației Ruse împotriva Ucrainei, bineînțeles, apelând la cadrul legal existent.

În această ordine de idei precizăm că cadrul legal național în materie de securitate include acte normative cu diferit regim juridic – Constituția Republicii Moldova, legi organice, hotărâri ale Parlamentului, hotărâri ale Guvernului, acte departamentale, interdepartamentale.

Constituția Republicii Moldova, actul normativ fundamental, consfințește un șir de valori și principii supreme pentru statul Republica Moldova și anume: suveranitatea și independența; caracterul unitar și indivizibil; republica, ca formă de guvernământ; statul de drept; inalienabilitatea teritoriului; democrația și pluralismul politic; respectarea drepturilor și libertăților omului etc. În acest sens sunt elocvente prevederile art.1 alin. (3) din Constituție: Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic prezintă valori supreme și sunt garantate.

Totodată, Constituția Republicii Moldova conține o normă specifică care determină **caracterul distinct al politicii de securitate și apărare a statului**. În acest sens, în art. 11, alin. (1) din Constituție se consacră: „Republica Moldova proclamă neutralitatea sa permanentă”, iar în alin.(2) se prevede: „Republica Moldova nu admite dislocarea de trupe militare ale altor state pe teritoriul său”.

Privitor la statutul de neutralitate al Republicii Moldova în circuitul public există diferite opinii, deseori contradictorii. Normele constituționale privind neutralitatea au constituit și obiect al sesizării și interpretării respective de către Curtea Constituțională a Republicii Moldova². Dar nu mai puțin evident este faptul că în cei 31 de ani de existență a Republicii Moldova Guvernarea, indiferent de opțiunile politice, a respectat statutul de neutralitate, chiar și în condițiile violării acestuia, inclusiv a normelor constituționale citate, de factorii externi, referindu-ne la Federația Rusă, trupele militare ale căreia *staționează ilegal* până în prezent pe teritoriul suveran al Republicii Moldova³.

² HCC nr. 14 din 2 mai 2017

³ Art. 11 al Constituției Republicii Moldova // <http://www.parlament.md/CadrulLegal/Constitution/tabid/151/language/ro-RO/Default.aspx>; [on-line]: Vizitat: la 07.05.2022.

Concepția securității naționale a Republicii Moldova este al doilea act normativ de importanță majoră care are menirea să definească securitatea națională, să determine principiile, obiectivele, alte aspecte ale politicii de securitate și apărare a Republicii Moldova.

Pentru prima dată un asemenea document a fost adoptat prin Hotărârea Parlamentului „Cu privire la Concepția securității naționale a Republicii Moldova” nr. 445 din 5 mai 1995, la mai puțin de un an de la aprobarea Constituției Republicii Moldova.⁴

La 22 mai 2008, Parlamentul Republicii Moldova, prin Legea nr. 112, a aprobat o nouă Concepție a securității naționale. Conform enunțului din preambul, noua Concepție este „un document care reflectă evaluarea generală a mediului de securitate pe plan național și internațional în care operează Republica Moldova și care definește scopul securității naționale, liniile directorii de bază pentru securitatea națională, valorile și principiile generale ce urmează a fi protejate de statul și de societatea moldovenească.”, dar și „un sistem de idei care conturează prioritățile statului în domeniul securității naționale”⁵.

Concepția securității naționale dezvoltă și reformulează o parte din valorile supreme proclamate în Constituție, stipulând că obiectivele securității naționale a Republicii Moldova sunt: „...asigurarea și apărarea independenței, suveranității, integrității teritoriale, ordinii constituționale, dezvoltării democratice, securității interne, consolidarea statalității Republicii Moldova”.

Potrivit Concepției *securitatea națională* nu este numai securitatea statului, ci și securitatea societății și a cetățenilor Republicii Moldova, atât pe teritoriul Republicii Moldova, cât și peste hotarele ei. Reținem, astfel că Concepția securității naționale a Republicii Moldova tratează securitatea națională ca noțiune și concept în sens larg, catalogând, în mod firesc, securitatea de stat ca parte componentă a securității naționale.

Referindu-ne la evenimente și/sau acțiuni de pericol social sporit pentru securitatea națională și ordinea de drept constatăm că Concepția securității naționale adoptată prin Legea nr.112 din 22.05.2008 califică ca **amenințări**⁶ (pct.1.3):

1) Conflictul transnistrean. Existența regimului separatist amplifică discrepanța din cadrul juridic unic al Republicii Moldova, condiționând imposi-

⁴ Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 29.06.1995, nr.35, art.399.

⁵ Concepția securității naționale a Republicii Moldova. Legea Nr. 112 din 22.05.2008 în: Monitorul Oficial, Nr. 97-98, art Nr: 357.

⁶ Concepția securității naționale a Republicii Moldova. Legea Nr. 112 din 22.05.2008 în: M. Of. Nr. 97-98, art Nr: 357

bilitatea acordării de asistență juridică cetățenilor Republicii Moldova din localitățile din stînga Nistrului (Transnistria), periclitînd totodată cooperarea internațională judiciară în acest segment. Vor fi intensificate eforturile în vederea soluționării problemei acordării de asistență juridică cetățenilor Republicii Moldova din localitățile din stînga Nistrului (Transnistria), în circumstanțele garantării drepturilor și libertăților fundamentale consacrate prin instrumente juridice cu conotație internațională și europeană la care Republica Moldova este parte. Căile de soluționare a conflictului transnistrean se vor baza pe Constituția Republicii Moldova.

2) Riscurile apariției unor tensiuni interetnice. Republica Moldova, fiind un stat polietnic și multinațional, amenințarea apariției elementelor de șovinism, de naționalism și de separatism este persistentă. Deși legislația țării la acest subiect este suficient de progresistă și, la moment, aceste elemente nu sînt pronunțate, se va ține cont de interesele tuturor grupelor etnice de pe teritoriul țării în promovarea politicii interne și externe.

3) Amenințarea terorismului internațional. Pe fundalul descreșterii amenințărilor de ordin militar la adresa securității internaționale, sporesc amenințările neconvenționale, în particular globalizarea fenomenului terorismului internațional și pericolul proliferării armelor chimice, biologice, radioactive și nucleare, inclusiv obținerea acestora de actorii nonstatali.

4) Amenințările de origine economică. În virtutea amplasării geopolitice a țării și creșterii interdependenței economiei Republicii Moldova față de sistemul economic mondial, crizele economice la scară globală și regională ori instabilitatea de pe piețele străine tradiționale sau de interes prioritar pot avea un impact negativ substanțial asupra economiei țării. Factorii majori de risc de origine economică la adresa securității naționale a Republicii Moldova sînt generații de dependența excesivă și unilaterală a sistemelor autohtone electro-energetice și de distribuție a gazului natural de cele monopoliste străine, această dependență fiind totodată o vulnerabilitate internă a statului.

5) Amenințările de origine socială. Narcomania, alcoolismul, răspîndirea virusului HIV/SIDA, alte boli contagioase cu pericol sporit pentru societate, alături de migrația externă a forței de muncă și de rata scăzută a natalității, constituie o amenințare la adresa bunăstării, stabilității sociale și politice a țării.

6) Amenințările din domeniul tehnologiilor informaționale. Instabilitatea și disfuncționalitatea sistemelor informaționale pot să reprezinte amenințări accentuate la adresa securității naționale. Dezvoltarea progresivă a sistemelor electronice de informații din Republica Moldova, gradul lor înalt de intercone-

xiune cu sistemele informaționale internaționale facilitează activitatea factorului criminogen în sfera informațională și fac să sporească vulnerabilitatea sistemelor respective, inclusiv în sferile de importanță primordială pentru securitatea națională.

7) Amenințările care derivă din activitatea umană. Factorii tehnogeni și calamitățile naturale. Amenințările care derivă din activitatea umană cu impact asupra securității naționale a Republicii Moldova sînt: degradarea mediului, exploziile și incendiile; accidentele la întreprinderile energetice, la întreprinderile care utilizează agenți radioactivi și chimici, la întreprinderile de transport, efectele transfrontaliere ale unor astfel de accidente. Calamitățile naturale care pot determina situații de urgență în Republica Moldova sînt: cutremurele, inundațiile și alunecările de teren.

8) Amenințarea crimei organizate și a corupției. Crima organizată, inclusiv cea transfrontalieră, se îmbină uneori cu activitatea organizațiilor teroriste și cu proliferarea armelor de distrugere în masă. Persistența factorului criminogen creează condiții pentru activitatea teroristă și proliferarea de armament. În absența unui control asupra localităților din stînga Nistrului (Transnistria) și a segmentului transnistrean al frontierei moldo-ucrainene, fenomenul crimei organizate devine o amenințare crescîndă la adresa securității naționale a Republicii Moldova. Acest factor de risc poate produce, de asemenea, efecte negative la nivel subregional și regional. Fenomenul corupției afectează grav securitatea economică a statului, lezează drepturile omului, subminează structurile statale și realizarea progresului social.

Sistemul securității naționale al Republicii Moldova, potrivit Concepției, include ansamblul de concepte, strategii, politici, mijloace, reglementări și structuri administrative ale statului, precum și ca ansamblu de instituții ale societății care au rolul de a realiza, a proteja și a promova interesele naționale ale țării. În același timp, sistemul securității naționale al Republicii Moldova este un mecanism de interacțiune între componentele pe care le include, bazat pe interesele naționale și pe valorile societății moldovenești, menit să asigure realizarea obiectivelor strategice ale țării, determinate de liniile directorii ale politicii de securitate națională.

Securitatea națională a Republicii Moldova se realizează prin măsuri adecvate de natură politică, economică, diplomatică, socială, juridică, educativă, administrativă și militară, prin activitate de informații, contrainformații, precum și prin depășirea eficientă a crizelor, în conformitate cu legislația în vigoare și cu dreptul internațional.

Concepția securității naționale vizează *liniile directorii* ale securității naționale:

- asigurarea respectării statutului său de neutralitate permanentă;
- restabilirea integrității teritoriale a statului, eliminarea prezenței militare străine, consolidarea independenței și suveranității statului;
- menținerea proceselor de integrare europeană într-o stare dinamică avansată;
- asigurarea dezvoltării democratice a societății și consolidarea securității ei interne;
- dezvoltarea economică și socială ascendentă a țării prin accelerarea reformelor politice, economice și instituționale, în primul rând a celor care permit îndeplinirea criteriilor de aderare la Uniunea Europeană;
- dezvoltarea și valorificarea cât mai plenară a potențialului uman, principală resursă a țării, apărarea cât mai eficientă a intereselor și drepturilor cetățenilor săi în țară și peste hotare;
- consolidarea dimensiunii economice, sociale, energetice și ecologice a securității.

Este notabilă și valoroasă prevederea conținută în pct. 2.2. din Concepția Securității Naționale, potrivit căreia *extinderea Uniunii Europene este un factor care stabilizează sistemul de securitate europeană și lărgeste arealul geografic în care dezvoltarea democratică, politică și economică este garantată*. Procesul de integrare europeană și obținerea calității de membru al Uniunii Europene vor influența pozitiv și vor consolida securitatea Republicii Moldova, vor asigura instaurarea stabilității și prosperității în țară. Cooperarea regională, realizată prin intermediul unor organizații subregionale, a cărei finalitate este facilitarea integrării în Uniunea Europeană, este un element suplimentar al procesului de consolidare a securității pe continent. Republica Moldova participă activ la activitățile specifice desfășurate pe linia Procesului de Cooperare în Sud-Estul Europei (SEEC), Inițiativei de Cooperare în Sud-Estul Europei (SECI), Inițiativei Central Europene (ICE) etc., care urmăresc sporirea stabilității regionale și consolidarea stării de securitate în Europa. De aici imperativa aliniere la reglementările europene în materie de securitate stipulate expres în Acordul de Asociere.

Următorul act normativ (urmând criteriul ierarhizării) este Legea nr.618 din 31.10.1995 securității statului⁷, prin care s-au dezvoltat ideile din Concepția

⁷ Monitorul Oficial din 13.02.1997, Nr. 10-11, art. 117

securității naționale (variantea veche, adoptată prin Hotărârea Parlamentului „Cu privire la Concepția securității naționale a Republicii Moldova” nr. 445 din 5 mai 1995) și s-au corectat un șir de erori admise în această primă Concepție. În conformitate cu prevederile constituționale, Legea a stabilit competențele Parlamentului, Președintelui și Guvernului Republicii Moldova în domeniul securității statului. Potrivit prevederilor legii în cauză *securitatea statului se asigură prin stabilirea și aplicarea de către stat a unui sistem de măsuri cu caracter economic, politic, juridic, militar, organizatoric și de altă natură, orientate spre descoperirea, prevenirea și contracararea la timp a amenințărilor la adresa securității statului* (art.3 din Lege).

Dacă este să ne referim la posibile evenimente și/sau acțiuni de pericol social sporit pentru securitatea națională și ordinea de drept apoi Legea nr.618 din 31.10.1995 securității statului subscrie ca **amenințări** (art.4, alin.(2) din Lege)⁸:

- a) acțiunile îndreptate spre schimbarea prin violență a regimului constituțional, subminarea sau suprimarea suveranității, independenței și integrității teritoriale a țării. Aceste acțiuni nu pot fi interpretate în detrimentul pluralismului politic, realizării drepturilor și libertăților constituționale ale omului;
- b) activitatea ce contribuie, în mod direct sau indirect, la desfășurarea de acțiuni militare contra țării sau la declanșarea războiului civil;
- c) acțiunile militare și alte acțiuni violente care subminează temeliile statului;
- d) acțiunile care favorizează apariția de evenimente extraordinare în transporturi, telecomunicații, la unitățile economice și cele de importanță vitală;
- e) spionajul, transmiterea informațiilor ce constituie secret de stat altor state, precum și obținerea ori deținerea ilegală a informațiilor ce constituie secret de stat în vederea transmiterii lor unor state străine sau structuri anticonstituționale;
- f) trădarea manifestată prin acordarea de ajutor unui stat străin în desfășurarea activității ostile împotriva Republicii Moldova;
- g) acțiunile care au ca scop răsturnarea prin violență a autorităților publice legal alese;
- h) acțiunile care lezează drepturile și libertățile constituționale ale cetățenilor ce pun în pericol securitatea statului;

⁸ Lege Nr. LP 618/1995 securității statului din 31.10.1995, M.Of. Nr. 10-11 art. 117 din 13.02.1997.

- i) pregătirea și comiterea actelor teroriste, atentatelor la viața, sănătatea și inviolabilitatea persoanelor oficiale supreme din republică, a oamenilor de stat și fruntașilor vieții publice din alte state aflați în Republica Moldova;
- j) sustragerea de armament, muniție, tehnică de luptă, materii explozive, radioactive, substanțe otrăvitoare, substanțe stupefiante, toxice și de altă natură, contrabanda cu acestea, producerea, folosirea, transportarea și păstrarea lor ilegală, dacă prin aceasta sînt atinse interesele de asigurare a securității statului;
- k) constituirea de organizații sau grupări ilegale care pun în pericol securitatea statului sau participarea la activitatea acestora;
- l) cazurile de crimă organizată și/sau corupție, care subminează securitatea statului.

Totodată, Legea nr.618 din 31.10.1995⁹ vizează *statutul* Consiliului Suprem de Securitate determinându-l ca *organ consultativ* care analizează activitatea ministerelor și a altor autorități administrative centrale în domeniul asigurării securității naționale și prezintă recomandări Președintelui Republicii Moldova în probleme de politică externă și internă a statului (art.12, alin.1). Președintele al Consiliului Suprem de Securitate este Președintele Republicii Moldova (art.12, alin.3). Componența numerică și nominală, atribuțiile Consiliului Suprem de Securitate și programul lui de lucru se aprobă de Președintele Republicii Moldova (art.12, alin.4). Membrii Consiliului Suprem de Securitate nu au împuterniciri suplimentare de factori de decizie și nu au dreptul de a emite dispoziții care să depășească limitele competențelor conferite de funcția pe care o dețin (art.12, alin.5). Potrivit Legii nr.618 din 31.10.1995 Banca Națională a Moldovei aplică deciziile Consiliului Suprem de Securitate în măsura în care acestea nu aduc atingere statutului și autonomiei ei stabilite prin lege. De remarcat, că autoritățile publice centrale, precum și cele subordonate Guvernului și structurile organizaționale din sfera lor de competență, inclusiv cele în care autoritatea administrativă centrală are calitatea de fondator (întreprinderi, instituții și organizații, indiferent de tipul de proprietate), dar și persoanele juridice publice autonome sînt obligate să furnizeze la solicitare sau din oficiu orice date și informații, inclusiv cele care constituie secret de stat, bancar sau comercial, care vizează securitatea națională, apărarea și ordinea publică, precum și alte informații, în vederea utilizării lor pentru elaborarea deciziilor

⁹ Art.12 modificat prin Legea nr.73 din 05.07.19, MO223-229/12.07.19 art.279; în vigoare din 12.07.19

Consiliului (art.12, alin.(7) din Lege). Refuzul autorităților de a furniza datele solicitate de către Consiliul Suprem de Securitate atrage răspundere în condițiile legii (art.12, alin.(8) din Lege).

Dezvoltarea cadrului normativ în materie continuă cu Legea nr.619 din 31.10.1995 privind organele securității statului¹⁰ care stabilește sistemul și principiile de organizare și de funcționare a organelor securității statului, modul de exercitare a controlului și supravegherii asupra activității lor. În sensul legii în cauză organele securității statului sunt structuri specializate ale puterii executive, menite să asigure, în limita competenței lor, securitatea statului Republica Moldova (art.1 din Lege). Legea nr.619 din 31.10.1995 prevede competențele organelor securității statului, și anume: apărarea independenței și integrității teritoriale a Republicii Moldova, asigurarea pazei frontierei de stat, apărarea regimului constituțional, a drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale persoanei de atentate ilegale; desfășurarea activității informative pentru asigurarea securității statului; desfășurarea activității de contrainformații pentru descoperirea, prevenirea și contracararea tentativelor și acțiunilor informative și subversive întreprinse de serviciile speciale și de organizațiile altor state, asigurarea unui sistem de măsuri de apărare a secretelor de stat; asigurarea Parlamentului, a Președintelui Republicii Moldova și a Guvernului cu informații, necesare soluționării problemelor asigurării securității statului (în domeniul activității economice și politice externe, al afacerilor interne ale țării), dezvoltării social-economice, progresului tehnico-științific; asigurarea, în limita competenței lor, a protecției economiei de atentate criminale; prevenirea evenimentelor extraordinare în transporturi, telecomunicații și la unitățile de importanță vitală; combaterea terorismului, a crimei organizate, a corupției, care subminează securitatea statului, precum și descoperirea, prevenirea și contracararea altor infracțiuni, a căror urmărire penală este de competența organelor securității statului; asigurarea în condițiile legii a pazei de stat a persoanelor oficiale supreme din republică și a oamenilor de stat și fruntașilor vieții publice din alte state aflați în Republica Moldova; participarea, în limitele competenței sale și în colaborare cu Poliția de Frontieră din subordinea Ministerului Afacerilor Interne, la asigurarea controlului frontierei de stat a Republicii Moldova. Se stipulează că alte competențe pot fi acordate organelor securității statului exclusiv prin lege. Articolul 13 din lege pune în evidență *sistemul organelor securității statului* și anume: Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova, Serviciul de Protecție și Pază de Stat, Poliția de

¹⁰ Monitorul Oficial din 13.02.1997, Nr. 10-11 art. 115

Frontieră din subordinea Ministerului Afacerilor Interne, Serviciul Vamal, care își desfășoară activitatea în conformitate cu legile respective, precum și instituțiile de învățământ și alte instituții și organizații nemilitarizate ale organelor securității statului.

În aria cadrului național de securitate se înscrie și Strategia securității naționale adoptată la 15 iulie 2011 de Parlamentul Republicii Moldova¹¹. În conformitate cu definițiile din preambul, Strategia „pornește de la interesele naționale, răspunde la amenințările și la riscurile cu impact asupra securității naționale, stabilește obiectivele sistemului de securitate națională, identifică mijloacele și căile de asigurare a securității naționale”. Strategia indică că „un element central din instrumentarul necesar pentru apărarea și promovarea intereselor naționale ale statului este oferit de procesul de integrare europeană a Republicii Moldova” și că „în cadrul eforturilor de integrare, o atenție deosebită va fi acordată intensificării cooperării cu UE pe linia Politicii Externe de Securitate Comună (CFSP) și Politicii Externe de Securitate și Apărare Comună (CSDP), orientată spre consolidarea securității naționale și celei regionale. Republica Moldova va coopera cu UE în domeniile prevenirii și soluționării conflictelor, gestionării crizelor, neproliferării armelor de distrugere în masă”.

La p. 4 al Strategiei securității naționale sunt indicate căile de asigurare a securității naționale: „Combaterea sărăciei, asigurarea securității economice și diminuarea dependenței energetice, Gestionarea problemelor legate de conflictul transnistrean și de retragerea trupelor străine, Diminuarea șanselor coerciției externe, Combaterea factorului criminogen și a corupției, Ameliorarea situației demografice și sănătatea populației, Prevenirea, gestionarea și eliminarea efectelor în caz de calamități naturale, de poluare a mediului și de accidente tehnogene, Asigurarea securității informaționale, Asigurarea securității societale, Asigurarea stabilității politice, Managementul integrat al frontierei de stat, Asigurarea securității alimentare, Combaterea terorismului, Cercetarea amenințărilor, riscurilor și a vulnerabilităților cu impact asupra capacității de apărare și a securității naționale”.

Actele normative în materia securității naționale își pot atinge obiectivele doar fiind aplicate în comun cu alte acte juridice, în tangență cu raporturile sociale supuse reglementării, or acestea nu sunt izolate de întregul ansamblu normativ. Această accepțiune firească ne determină să consemnăm că lista actelor prezentate este una selectivă. Însă în ipoteza dezvoltării conceptului de

¹¹ Hotărârea Nr.153 din 15.07.2011 pentru aprobarea Strategiei securității naționale a Republicii Moldova în: Monitorul Oficial din 14.10.2011, Nr. 170-175, art nr: 499

securitate, așa cum este stipulat la p. 4 al Strategiei Securității Naționale, se prezumă o abordare mult mai complexă, fie în sensul de adoptare a unor acte noi, care să facă realmente posibilă asigurarea securității statului în cadrul unei componente concrete indicate la p. 4 din Strategia Securității Naționale, fie de racordare a cadrului normativ actual la standardele europene și internaționale, pentru ca obiectivele statului în domeniul vizat să fie clare și previzibile. Această simplificare este posibilă prin respectarea standardelor internaționale în materie de securitate pe toate dimensiunile, întrucât eforturile proprii ale statului Republica Moldova vor fi complementate de cele ale comunității internaționale. Susținem teza că orice componentă sau dimensiune a securității are și o continuitate internațională, mai ales europeană în contextual implementării dispozițiilor Acordului de Asociere. În baza celor menționate afirmăm că politica națională de securitate nu poate fi statică. Revizuirea periodică și adaptarea acesteia la circumstanțele unei lumi în permanentă schimbare este un imperativ. Mai mult, schimbările strategice sau geopolitice pe plan extern, în special diferendele internaționale însoțite de războaie, apariția sau dispariția statelor sau alianțelor, vor conduce la reformularea substanțială a politicii de securitate.

Analiza și evaluarea cadrului normativ nominalizat denotă că relațiile sociale, subsumate de amenințările la adresa securității statului stipulate în Legea nr.618 din 31.10.1995 securității statului și Legea Republicii Moldova nr.112 din 22.05.2008 privind Concepția securității naționale, sunt protejate și prin legea penală, fiind calificate ca infracțiuni - în mare parte incluse în Capitolul XVII CP al RM - Infracțiuni contra autorităților publice și a securității de stat, dar și în alte Capitole din Partea specială a Codului penal¹². Prin incriminarea faptelor în cauză se sancționează cele mai grave atentări care pot fi aduse securității de stat și autorităților publice. Bineînțeles, unele fapte, care posedă un grad prejudiciabil diminuat în raport cu incriminările din legea penală, sunt calificate ca contravenții, care însă potrivit naturii și caracterului aduc atingere relațiilor sociale privind activitatea autorităților publice (Capitolul XVI - contravenții ce afectează activitatea autorităților publice).

Așadar, referindu-ne la asigurarea securității naționale și ordinii de drept, considerăm că este susceptibilă de interpretare în sens larg incluzând cadrul legal și instituțional, sistemul și principiile de organizare și de funcționare a întregului sistem al securității naționale și organelor securității statului, obiectivele sistemului de securitate națională și căile de asigurare a securității

¹² Codul Penal al Republicii Moldova, nr. 985 din 18.04.2002. Publicat : 14.04.2009 în Monitorul Oficial, Nr. 72-74, art.Nr : 195

naționale; amenințările, riscurile și vulnerabilitățile la adresa securității naționale și ordinii de drept precum și măsurile, metodele, tactica și metodologia de prevenire, descoperirea și contracarare la timp a acestora.

Cu referire la măsurile, metodele, tactica și metodologia de prevenire, descoperire și contracarare a amenințărilor, riscurilor și vulnerabilităților la adresa securității naționale și ordinii de drept este de arătat că în prioritate sunt cele cu caracter preventiv, cu precizarea că se prezumă faptele de pericol social sporit pentru securitatea națională și ordinea de drept, adică cele incriminate ca infracțiuni. Astfel, prevenirea infracțiunilor care aduc atingere securității naționale și ordinii de drept, ca și a criminalității la general, este considerată din totdeauna drept obiectivul principal al politicii penale¹³. Prevenirea infracțiunilor are la bază conceptele criminologiei preventive și tezele dreptului penal privind etapele activității infracționale. Prevenirea infracțiunilor, în sens strict, vizează reacția prin măsuri de drept penal împotriva făptuitorilor, iar în sens larg presupune și definirea cauzelor care determină și condițiilor ce favorizează infracționalitatea, precum și promovarea unor măsuri profilactice în vederea înlăturării acestora; anume aceste cauze și condiții precedă încălcarea legii și fără să se acționeze asupra lor prevenirea infracțiunilor ar fi nerealistă.

Prevenirea nu înseamnă doar preîntâmpinarea săvârșirii pentru prima dată a unei infracțiuni (prevenirea predelictuală), dar și împiedicarea comiterii repetate a infracțiunii de către același făptuitor, fiind realizată prin măsuri de resocializare (prevenirea postdelictuală) a persoanelor cu antecedente penale. Prevenirea postdelictuală include un ansamblu de măsuri de resocializare a celor condamnați pentru săvârșirea unor infracțiuni în domeniu dat. Aceste măsuri se realizează fie de organele de stat competente, fie de colectivele de oameni în care activează împričinații. Prevenirea predelictuală, constituie un proces social neîntrerupt care include un ansamblu de măsuri sociale luate în temeiul legii de organele de stat – în prima linie de organele de ocrotire a dreptului în conlucrare cu diferite organizații în vederea preîntâmpinării și eliminării resurselor eventuale de comitere a infracțiunilor în cauză, prin identificarea, neutralizarea și înlăturarea surselor socio-umane subiective și obiective care sunt susceptibile să determine, să înlesnească sau să favorizeze săvârșirea acestor fapte antisociale, măsuri destinate să contribuie în mod esențial la educarea permanentă a tuturor membrilor societății în spiritul respectării neabătute a exigențelor legii penale, a ordinii de drept.

---

¹³ Dincu Aurel. Bazele criminologiei. Ed. Proarcadia, București, 1993, p.172-173.

Prevenirea infracțiunilor reprezintă un proces neîntrerupt care include un complex de măsuri luate în temeiul legii de organele de specialitate, în colaborare cu diferite organizații, cu societatea civilă, în vederea preîntâmpinării și eliminării resurselor eventuale de comitere a infracțiunilor, prin identificarea, neutralizarea și înlăturarea factorilor subiectivi și obiectivi susceptibili să determine, să înlesnească sau să favorizeze săvârșirea acestor fapte antisociale, măsuri destinate să contribuie în mod esențial la educarea membrilor societății în spiritul respectării legii și ordinii de drept (prevenirea generală); prevenirea individuală vizează aplicarea unor măsuri profilactice, în limitele legii, față de o persoană concretă (grup de persoane), orientate să influențeze pozitiv comportamentul, urmîndu-l pe cel legal.

În doctrină se evidențiază trei varietăți principale de prevenire a infracțiunilor:

- identificarea cauzelor care determină și condițiilor ce favorizează săvârșirea infracțiunilor, precum și realizarea unor măsuri profilactice în vederea înlăturării acestora;
- identificarea persoanelor pasibile de comiterea infracțiunilor și aplicarea, în temeiul legii, a unor măsuri profilactice în privința acestora;
- curmarea infracțiunilor la etapa de pregătire sau tentativă.

Curmarea infracțiunilor presupune intervenția organelor de specialitate în cazul infracțiunii în curs de săvârșire, deci neconsumate, sau la etapa de pregătire ori tentativă și împiedicarea producerii rezultatului și consumării faptei. Curmarea infracțiunii, în cele mai frecvente cazuri, se realizează în situațiile de reținere a făptuitorului în flagrant delict. Într-o accepțiune mai largă neutralizarea unui grup organizat format în scopuri criminale constituie, totodată, și curmarea activității infracționale a acestuia.

Astfel, în contextul celor relatate pot fi desprinse anumite concluzii:

- atât pe plan internațional, cât și pe plan național există necesitatea promovării unei conduite adecvate a subiecților într-o manieră în care să se asigure starea de legalitate, de echilibru și de stabilitate social-economică și politică necesară existenței și dezvoltării statelor, ca state suverane, unitare, independente și indivizibile, menținerii ordinii de drept, precum și asigurarea drepturilor, libertăților și îndatoririlor fundamentale ale cetățenilor – conduită încadrată în norme juridice care se impune subiecților prin acte normative;
- comunitatea internațională a reușit mult în elaborarea actelor juridice și instrumentariului de soluționare pașnică a diferendelor însoțite de

războaie, dar viabilitatea acestora este în mare măsură în funcție de voința statelor, or dezvoltarea unui mecanism juridic internațional eficient prin care s-ar asigura conduita legală a statelor agresori ține încă de o perspectivă;

- orice componentă sau dimensiune a securității are și o continuitate internațională, mai ales europeană; politica națională de securitate nu poate fi statică, or revizuirea periodică și adaptarea acesteia la circumstanțele unei lumi în permanentă schimbare este un imperativ;
- organele securității statului și de asigurare a ordinii de drept în îndeplinirea atribuțiilor ce le revin urmează să acorde prioritate prevenirii acțiunilor de pericol social sporit asupra securității naționale și ordinii de drept, context în care considerăm oportună elaborarea și punerea pe rol a unei legi speciale în acest domeniu.

ACCESUL LIBER LA JUSTIȚIE ÎN MATERIE DE PROCEDURĂ PENALĂ

Dinu OSTAVCIUC, *Rector, doctor în drept, conferențiar universitar
Academia Ștefan cel Mare a MAI*

Rezumat

Justiția, însăși prin conținutul ei, poate fi recunoscută doar cu condiția că îndeplinește cerințele dreptății și asigură restabilirea dreptului încălcat. Condiția respectivă poate fi asigurată printr-o exercitare reală a dreptului persoanei în fața unei autorități judiciare. Accesul liber la justiție este un principiu al procesului penal și un drept fundamental al persoanei. Acest principiu este temelia organizării unui sistem judiciar democratic în care persoana poate să-și realizeze drepturile sale prin adresa efectivă instanțelor judiciare competente, legal instituite. Articolul în referință analizează legislația și practica internă cu privire la aplicarea și respectarea principiului respectiv în raport cu legislația și practica internațională. Cercetarea identifică problematica apărută și soluțiile de înlăturare a divergențelor.

Cuvinte cheie: *acces liber, justiție, instanță competentă, principiu, drept fundamental, proces penal, sancțiuni procesuale.*

Summary

Justice, by its very content, can only be recognized on the condition that it fulfills the requirements of fairness and ensures the restoration of the violated right. That condition can be ensured by a real exercise of the person's right before a judicial authority. Free access to justice is a principle of the criminal process and a fundamental human right. This principle is the basis of the organization of a democratic judicial system in which the person can realize his rights by effectively addressing the competent judicial courts, legally established. The referenced article analyzes domestic legislation and practice regarding the application and compliance of that principle in relation to international legislation and practice. The research identifies the emerging problem and the solutions to remove the divergences.

Keywords: *free access, justice, competent authority, principle, fundamental right, criminal trial, procedural sanctions.*

Introducere. Potrivit dicționarului juridic, „Accesul liber la justiție este un principiu fundamental al organizării oricărui sistem judiciar democratic și care îi conferă oricărei persoane dreptul de a se adresa în mod efectiv instanțelor judiciare competente, împotriva actelor care violează drepturile ce îi sunt recunoscute prin Constituție sau prin lege. Accesul liber la justiție este considerat și în dreptul european ca un principiu și chiar ca un drept fundamental.”¹

¹ Dicționar juridic. Disponibil: <https://legeaz.net/dictionar-juridic/acces-liber-justitie> (accesată: 17.08.2022).

Pentru a asigura drepturile și interesele legitime ale unor astfel de participanți la proces, precum acuzatul (bănuitul, învinuitului, inculpatul), victima (partea vătămată) sau alt participant la proces, acestora trebuie să le fie asigurată posibilitatea de a-și expune poziția în fața instanței de judecată și să prezinte argumente pe care aceștia le consideră necesare pentru a-și apăra această poziție.

Totodată, într-un stat de drept nu este suficient ca persoanele să aibă drepturi și libertăți, deoarece simpla deținere a acestor drepturi nu garantează persoanei că aceasta poate să și le exercite într-un mod concret, real și obiectiv. Încă din cele mai vechi timpuri orice persoană care considera că în privința sa a fost comisă o faptă ilegală putea, chiar undeva, era nevoită să se adreseze pentru a fi ajutată, susținută etc. De exemplu, victima unui furt se adresa autorităților de atunci cel puțin pentru a-și recupera prejudiciu și aștepta că în urma acestei adresări să i se facă dreptate și echitate.

„Curtea reține că, pentru asigurarea protecției efective a drepturilor omului, nu este suficient a consacra drepturile materiale și a preciza pe cale constituțională condițiile minime pentru realizarea unei justiții echitabile, condiții întregite cu legi organice cu privire la organizarea și funcționarea instanțelor judecătorești. Este necesar, de asemenea, a stabili unele garanții procedurale de natură să consolideze mecanismele de protecție a acestor drepturi. Prin respectivele garanții procedurale, dreptul la un proces echitabil urmează a fi asigurat, în consecință, efectiv și eficient.”²

Astfel, o dată cu dezvoltarea societății era necesară și dezvoltarea sistemului de justiție pentru a asigura persoanelor drepturile și libertățile acestora, prin crearea, în primul rând, a unor garanții efective astfel încât persoanele, atunci când consideră că li s-au încălcat careva drepturi, să se poată adresa instanțelor competente. Cu alte cuvinte, aceste persoane să aibă dreptul la acțiune sau să aibă un acces liber la justiție, fără careva restricții în legătură cu statutul social, rasă, religie, etnie, stare socială etc.

Bineînțeles că, a avea un acces liber la justiție nu înseamnă că persoanei care s-a adresat instanței i se va da câștig de cauză, ori cel ce se adresează primul autorităților este de bună credință și are dreptate. A avea acces la justiție înseamnă a avea dreptul de a te adresa autorităților ca acestea să judece cine totuși are dreptate.

---

² HCC nr. 2 din 09.02.2016, pentru interpretarea articolului 135 alin. (1) lit. a) și g) din Constituția Republicii Moldova (exceptia de neconstituționalitate) (*sesizarea nr. 55b/2015*) (pct. 62). Disponibilă: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=556&l=ro> (accesată: 18.08.2022).

Acest concept s-a dezvoltat cu timpul și a primit denumirea de „acces liber la justiție”, care, ulterior a fost înserat în multe acte internaționale și naționale, ajungând la nivelul unui principiu de drept.

Metode și materiale aplicate. La elaborarea acestei publicații a fost folosit materialul teoretic, normativ și empiric. De asemenea, cercetarea respectivului subiect a fost posibilă prin aplicarea mai multor metode de investigare științifică specifice teoriei și doctrinei procesual-penale: metoda logică, metoda analizei comparative, analiza sistemică etc.

Scopul cercetării. Cercetarea și analiza cadrului normativ intern, jurisprudenței și doctrinei privind accesul liber la justiție în calitate de principiu general al procesului penal, precum și efectul nerespectării acestui principiu, în special în faza de urmărire penală.

Rezultate obținute și discuții. „Accesul liber la justiție în materie penală constituie o garanție fundamentală a unui proces echitabil, care presupune că fiecare individ are dreptul la examinarea acuzațiilor în materie penală îndreptate împotriva sa de către un magistrat investit de lege cu atribuții speciale în acest sens. Dreptul individului de acces la justiție constituie un aspect fundamental al dreptului la tribunal, alteleori denumit ca fiind dreptul la judecător.”³

„Dar accesul la justiție capătă sens doar atunci când instanța judecătorească este capabilă să restabilească dreptul violat. În legătură cu aceasta, comunitatea internațională a elaborat o serie de garanții privind procedura judiciară cuvenită, chemate să asigure o examinare onestă și echitabilă a cauzei în instanța de judecată. Cu toate că aceste garanții au fost elaborate, în primul rând, în raport cu procesul de examinare a cauzelor soldate cu posibilitatea privării sau restrângerii libertății, ele au fost extinse și asupra celorlalte aspecte legate de încălcarea drepturilor cetățenești.”⁴

Astfel, în conformitate cu prevederile art. 8 din DUDO, „*Orice persoană are dreptul să se adreseze în mod efectiv instanțelor judiciare competente împotriva actelor care violează drepturile fundamentale ce îi sunt recunoscute prin constituție sau prin lege.*” Același act internațional, prin prisma art. 10, prevede că, „*Orice*

³ M. Poalelungi, D. Sîrcu, Accesul la justiție, în Manualul Judecătorului pentru cauze penale. Ediția I, Chișinău, 2013, p. 23.

⁴ Борзов В. Д., «Удар милосердия» по институту народных заседателей // Российская Юстиция, 2002, № 9, p. 46 – 47, citat de Ion Guceag, Liberul acces la justiție în legislația națională și prevederile Convenției Europene pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților fundamentale, Academos, nr. 2(21), iunie 2011, p. 42. Disponibilă: <http://www.akademos.asm.md/files/Liberul%20acces%20la%20justitie%20in%20legislatia%20nationala%20si%20prevederile%20conventiei%20europene%20pentru%20apararea%20drepturilor%20omului%20si%20a%20libertatilor%20fundamentale.pdf> ((accesată: 17.08.2022)).

persoană are dreptul, în deplină egalitate, să fie ascultată în mod echitabil și public de un tribunal independent și imparțial, care va hotărî fie asupra drepturilor și obligațiilor sale, fie asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală îndreptată împotriva ei.”⁵

Garanții cu privire la accesul liber la justiție sunt reflectate și în Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice⁶, care, conform art. 3, obligă „Statele părți la prezentul Pact să se angajeze: a) să garanteze că orice persoană ale cărei drepturi sau libertăți recunoscute în prezentul Pact au fost violate va dispune de o cale de recurs efectivă, chiar atunci când încălcarea a fost comisă de persoane acționând în exercițiul funcțiilor lor oficiale; b) să garanteze că autoritatea competentă, judiciară, administrativă ori legislativă sau orice altă autoritate competentă potrivit legislației statului, va hotărî asupra drepturilor persoanei care folosește calea de recurs și să dezvolte posibilitățile de recurs jurisdicțional; c) să garanteze că autoritățile competente vor da urmare oricărui recurs care a fost recunoscut ca justificat.” Tot actul internațional respectiv, prin prisma art. 14, stipulează că, „Orice persoană are dreptul ca litigiul în care se află să fie examinat în mod echitabil și public de către un tribunal competent, independent și imparțial, stabilit prin lege, care să decidă asupra contestărilor privind drepturile și obligațiile sale cu caracter civil.”

Conform art. 47 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene⁷, „Orice persoană ale cărei drepturi și libertăți garantate de dreptul Uniunii sunt încălcate are dreptul la o cale de atac eficientă în fața unei instanțe judecătorești, în conformitate cu condițiile stabilite de prezentul articol. Orice persoană are dreptul la un proces echitabil, public și într-un termen rezonabil, în fața unei instanțe judecătorești independente și imparțiale, constituită în prealabil prin lege. Orice persoană are posibilitatea de a fi consiliată, apărută și reprezentată. Asistența juridică gratuită se acordă celor care nu dispun de resurse suficiente, în măsura în care aceasta este necesară pentru a-i asigura accesul efectiv la justiție.”

Este consacrat și în Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. „Orice condiționare a accesului liber la justiție ar re-

⁵ Art. 8, 10 din Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată și proclamată de Adunarea generală a O.N.U. prin Rezoluția 217 A (III) din 10 decembrie 1948. Disponibilă: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115540&lang=ro (accesată: 15.08.2022).

⁶ Nr. 31 din 16.12.1966, Adoptat și deschis spre semnare de Adunarea generală a Națiunilor Unite la 16 decembrie 1966. Intrat în vigoare la 23 martie 1967, cf. art. 49, pentru dispozițiile cu excepția celor de la art. 41; la 28 martie pentru dispozițiile de la art. 41.

⁷ Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, Jurnalul Oficial C 303, 14/12/2007. Disponibilă: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:ro:PDF> (accesată: 17.08.2022).

prezenta o nesocotire a unui principiu constituțional fundamental și a unor standarde internaționale universale în orice democrație reală; pe plan procesual, accesul liber la justiție se concretizează în prerogativele pe care le implică dreptul la acțiune, ca aptitudine legală ce este recunoscută de ordinea juridică oricărei persoane fizice și juridice; accesul liber la justiție implică, în mod necesar, și unele obligații importante în sarcina statului, toate destinate a garanta acest important principiu de drept; în primul rând, statul este obligat să asigure în mod efectiv și liber accesul la un tribunal imparțial; accesul liber la justiție implică existența unor structuri judiciare corespunzătoare; este esențial ca tribunalul la care are acces cetățeanul să aibă competență în plină jurisdicție, în sensul de a i se recunoaște dreptul de a examina cauza în fond, respectiv atât în privința problemelor de fapt, cât și a celor de drept; tribunalul trebuie să fie organizat potrivit legii, să fie independent și imparțial, pentru a garanta o judecată echitabilă; tribunalul trebuie să țină seama și de alte exigențe de ordin procesual, cum sunt cele privitoare la prezumția de nevinovăție, la publicitatea dezbaterilor, egalitatea părților în fața justiției, la soluționarea cauzei într-un termen rezonabil, garantarea contradictorialității etc.; accesul liber la justiție nu are și nu poate avea un caracter absolut; exercitarea cu rea-credință a dreptului la acțiune poate atrage după sine obligarea părții la plata unei amenzi civile; obligarea la plata cheltuielilor de judecată a celui care a promovat o acțiune nejustificată are și ea un caracter sancționator.”⁸

„Acest drept fundamental este considerat drept unul dintre pilonii principali ai statului de drept și a demnității fiecărei persoane. Asistența judiciară (gratuită) este un instrument vital prin care se asigură respectarea dreptului fundamental privind accesul la justiție și are o importanță capitală pentru protecția drepturilor cetățenilor într-o societate democratică. Se impune ca un justițiabil să aibă acces real și efectiv în fața instanței și o șansă reală să își prezinte cazul pe care el/ea dorește să-l prezinte. Aceasta presupune că, atunci când mijloacele unui justițiabil nu îi permit acestuia să angajeze un avocat, justițiabilului respectiv să îi fie acordată asistență judiciară (gratuită).”⁹

Astfel, Convenția Europeană a Drepturilor Omului¹⁰, prin prisma art. 6, prevede că, „*Orice persoană are dreptul la judecarea cauzei sale în mod echitabil, în*

⁸ Dicționar juridic. Disponibil: <https://legeaz.net/dictionar-juridic/acces-liber-justitie> (accesată: 17.08.2022).

⁹ Ciobanu Petruț, Accesul liber la justiție. Disponibilă: <https://barouliasi.ro/accesul-la-justitie> (accesată: 17.08.2022).

¹⁰ Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților fundamentale, semnată la Roma, 4.11.1950. Disponibilă: https://www.echr.coe.int/documents/convention_ron.pdf (accesată: 17.08.2022).

mod public și în termen rezonabil, de către o instanță independentă și imparțială, instituită de lege, care va hotărî fie asupra încălcării drepturilor și obligațiilor sale cu caracter civil, fie asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală îndreptate împotriva sa.”

În cauza *Golder c. Regatului Unit*, CtEDO a reținut importanța accesului la justiție, iar condițiile art. 6 § 1 din Convenție oferă motive să considere că acest drept se înscrie printre garanțiile expuse. Curtea a ajuns la concluzia că, articolul 6 § 1 asigură oricărei persoane dreptul de a se adresa unei instanțe de judecată cu orice pretenție referitoare la drepturile și obligațiile sale civile. În acest fel, articolul întruchipează „dreptul la o instanță”, dreptul de acces, adică dreptul de a introduce acțiuni în fața instanțelor. La aceasta se adaugă garanțiile prevăzute de art. 6 § 1 atât în ceea ce privește organizarea și componența instanței, cât și desfășurarea procedurii. În concluzie, întreaga normă constituie dreptul la un proces echitabil.¹¹

Pe de altă parte, există și alte păreri cu privire la garantarea accesului liber la justiție garantat de art. 6 CEDO. Astfel, în cauza *Golder c. Regatului Unit* ne-a interesat și opinia separată a judecătorului Gerald Fitzmaurice, care, deși nu a fost de acord cu privire la încălcarea art. 6 din Convenție, a menționat că, „*vă place sau nu, ca să spunem așa, un drept de acces nu trebuie să fie înțeles de articolul 6 § 1 din Convenție, decât printr-un proces de interpretare pe care eu nu-l consider corect sau ca fiind în interesul superior al dreptului internațional al tratatelor. Dacă dreptul nu își găsește loc în articolul 6 § 1, în mod clar nu își găsește loc nicăieri în Convenție. Aceasta este, fără îndoială, o deficiență gravă care ar trebui remediată. Dar este o sarcină pe care statele contractante o îndeplinesc, iar Curtea să se refere la ele, nu să caute să se îndeplinească ea însăși.*”¹² Analizând argumentele date, ajungem la concluzia că, judecătorul nu a pus la îndoială importanța și supremația accesului liber la justiție, ba din contra, îl consideră ca principiu și drept fundamental într-un stat democratic și că acesta trebuie oglindit, tratat și explicat mai clar în dispozițiile art. 6 § 1 al Convenției. Or, după părerea sa, judecătorul consideră că accesul la justiție nu este consacrat concret în norma europeană.

¹¹ Hotărâre CtEDO, *Golder c. Regatului Unit*, a din 21.02.1975 (§ 26-36). Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57496> (accesată: 17.08.2022).

¹² Hotărâre CtEDO, *Golder c. Regatului Unit*, a din 21.02.1975. Opinie separată a judecătorului Gerald Fitzmaurice (§ 48). Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57496> (accesată: 17.08.2022).

Alin-Gheorghe Gavrilescu, deși este de părerea că, dreptul de a avea acces la justiție este recunoscut oricărei persoane de art. 6 § 1 din Convenția europeană, acesta menționează, totuși, că acest drept nu este consacrat în termeni expresi.¹³

Într-un final, în cauza Golder c. Regatului Unit, CtEDO a argumentat dreptul accesului liber la justiție prin faptul că, „*ar fi de neconceput ca art. 6 pct. 1 din Convenție să descrie în detaliu garanțiile procedurale acordate părților unei acțiuni civile în curs, fără a proteja mai întâi ceea ce singur face în realitate posibilă exercitarea unei astfel de garanții: accesul la instanța judecătorească. Echitatea, publicitatea și celeritatea unui proces nu au nicio semnificație în absența procesului.*”

În conformitate cu prevederile art. 13 CEDO, „*Orice persoană, ale cărei drepturi și libertăți recunoscute de prezenta Convenție au fost încălcate, are dreptul de a se adresa efectiv unei instanțe naționale, chiar și atunci când încălcarea s-a datorat unor persoane care au acționat în exercitarea atribuțiilor lor oficiale.*”

În cauza CtEDO, Vilvarajah și alții c. Regatului Unit, Curtea a menționat că, „*Articolul 13 garantează disponibilitatea unei căi de atac la nivel național pentru a pune în aplicare substanța drepturilor și libertăților Convenției, indiferent de forma în care acestea se întâmplă să fie garantate în ordinea juridică internă. Efectul său este, prin urmare, de a solicita furnizarea unei căi de atac interne care să permită „autorității naționale” competente atât să se ocupe de fondul plângerii relevante din Convenție, cât și să acorde o reparație adecvată (a se vedea, printre altele, hotărârea Soering menționată mai sus, seria A nr. 161, p. 47, alin. 120). Cu toate acestea, articolul 13 nu ajunge până acolo încât să solicite vreo formă specială de remediere, statelor contractante li se acordă o marjă de apreciere în a se conforma obligațiilor care le revin în temeiul acestei dispoziții. Eficacitatea unei căi de atac în sensul articolului 13 nu depinde nici de siguranța unui rezultat favorabil pentru reclamant.*”¹⁴

Prin urmare, în vederea asigurării unei bune administrări a justiției, Curtea a statuat rolul Statelor privind asigurarea accesului la justiție, dar și libera lor apreciere și necesitate de limitare a acestui drept, prin stabilirea unor termeni privind declararea căilor de atac, cu condiția respectării proporționalității

¹³ Alin-Gheorghe Gavrilescu, Accesul liber la justiție, Analele Universității „Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu, Seria Științe Juridice, Nr. 2/2011, p. 62. Disponibil: <https://deliverypdf.ssrn.com/delivery.php?ID=73702711100006070112065089106081064016020050037028066000080074074126000086094088026061120060015055036110007010127096064120094108059078076004067006069090125029118080089030047002022090114115083126092070004103108092087100076068101078073119101090017117089&EXT=pdf&INDEX=TRUE> (accesată: 17.08.2022).

¹⁴ Hotărârea CtEDO Vilvarajah și alții c. Regatului Unit, din 30.10.1991, (§ 122). Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57713> (accesată: 17.08.2022).

astfel încât să nu împiedice disponibilitatea persoanelor de a-și exercita o cale de atac efectivă. În acest sens este aplicabilă și cauza CtEDO, Diaz Ochoa c. Spaniei.¹⁵

În acest sens s-a expus și Curtea Constituțională, menționând că, „*dreptul persoanei de a se adresa justiției este o condiție sine qua non în asigurarea eficienței exercitării drepturilor și libertăților sale. Potrivit normelor Convenției, prin legislația internă statele-părți pot stabili anumite limitări ale dreptului de acces la o instanță cu condiția ca acestea să nu afecteze dreptul chiar în substanța sa, să urmărească un scop legitim și să existe un raport de proporționalitate între măsurile restrictive și scopul urmărit.*¹⁶ Totodată, *instanțelor de judecată le revine sarcina asigurării în fiecare caz particular a garantării efective a dreptului la un proces echitabil.*”¹⁷

Legislația internă a Republicii Moldova, de rând cu legislația internațională, garantează accesul liber la justiție, atât prin norme constituționale, cât și procesuale.

Astfel, potrivit art. 20 din Constituție, „*Orice persoană are dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime. Nici o lege nu poate îngreuna accesul la justiție.*” Din analiza normei constituționale deducem că aceasta corespunde standartelor internaționale, garantând dreptul oricărei persoane de a avea acces liber la justiție.

„Accesul liber la justiție în Republica Moldova este un principiu fundamental absolut aplicabil drepturilor și libertăților constituționale, care nu poate fi limitat de către stat, prin intermediul căruia, orice persoană poate să-și apere drepturile, libertățile și interesele sale legitime prevăzute de constituție și legislația statului în vigoare, apelând liber, atât la justiția de drept comun, cât și la cea constituțională. Prin urmare persoana ar trebui să aibă acces liber la toate mijloacele procedurale, atât din justiția de drept comun, cât și din justiția constituțională pentru înfăptuirea liberă a justiției.”¹⁸

¹⁵ Hotărârea CtEDO, Diaz Ochoa c. Spaniei, din 22.06.2006, definitivă la 22.09.2006, (§ 41, 42). Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76016> (accesată: 17.08.2022).

¹⁶ HCC Nr. 16 din 19.07.2005 privind controlul constituționalității unor dispoziții ale art. 421, art. 433 alin. (1), art. 452 alin. (1) și art. 455 alin. (3) din Codul de procedură penală al Republicii Moldova (pct. 4). Disponibilă: https://www.constcourt.md/public/files/file/Actele%20Curtii/acte_2005/h_16.pdf (accesată: 18.08.2022).

¹⁷ DCC nr. 55 din 02.06.2020 de inadmisibilitate a sesizării nr. 17g/2020 privind excepția de neconstituționalitate a prevederilor alin. (4) din articolul 313 din Codul de procedură penală (pct. 20). Disponibilă: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?l=ro&tip=decizii&docid=802> (accesată: 18.08.2022).

¹⁸ Teodor Cârnaț, Olesea Panchiv, Accesul liber la justiție în Republica Moldova: principiu fundamental absolut, aplicabil drepturilor și libertăților constituționale, Juridice Moldova. Disponibil: <https://juridicemoldova.md/7858/accesul-liber-la-justitie-principiu-fundamental-absolut-aplicabil-drepturilor-si-libertatilor-constitucionale.html> (accesată: 18.08.2022).

„Curtea menționează că accesul liber la justiție constituie un aspect inerent al dreptului la un proces echitabil, principiu complex, cuprinzând mai multe relații și drepturi fundamentale, prin care se poate garanta exercitarea lui deplină. Fără un acces efectiv la o instanță, drepturile oferite justițiabililor ar fi iluzorii. Astfel, dreptul de acces la justiție este înțeles ca un drept de acces concret și efectiv, care presupune ca justițiabilul să beneficieze de o posibilitate clară și concretă de a contesta un act constituind o atingere adusă drepturilor sale.”¹⁹

În același sens, „Articolul 20 din Constituție, care reglementează dreptul de acces liber la justiție, își găsește corespondența în dispozițiile articolului 6 § 1 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, care garantează dreptul la un proces echitabil (a se vedea DCC nr. 56 din 2 iunie 2020, § 26).²⁰ Într-o altă decizie, Curtea, discutând norma constituțională prevăzută în art. 20, pe lângă aspectele menționate, a specificat că, ... *Condiția din articolul 6 § 1 din Convenție, potrivit căreia cauzele trebuie examinate în mod echitabil, trebuie înțeleasă în sensul de a se asigura respectarea principiilor fundamentale ale oricărui proces, i.e. principiul contradictorialității și principiul dreptului la apărare, ambele asigurând egalitatea deplină a părților în proces (a se vedea DCC nr. 55 din 11 iunie 2018, § 23).*”²¹ Implicit și accesul liber la justiție.

Legea procesual- penală garantează accesul liber la justiție și, prin prisma art. 19 alin. (1) CPP, stipulează: „Orice persoană are dreptul la examinarea și soluționarea cauzei sale în mod echitabil, în termen rezonabil, de către o instanță independentă, imparțială, legal constituită, care va acționa în conformitate cu prezentul cod.” Din conținutul normei procesuale desprindem că, aceasta corespunde, în

¹⁹ HCC nr. 2 din 09.02.2016, pentru interpretarea articolului 135 alin. (1) lit. a) și g) din Constituția Republicii Moldova (exceptia de neconstituționalitate) (sesizarea nr. 55b/2015) (pct. 60, 61). Disponibilă: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=556&l=ro> (accesată: 18.08.2022).

²⁰ DCC nr. 56 din 02.06.2020 de inadmisibilitate a sesizării nr. 23g/2020 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 207 alin. (2) lit. f) din Codul administrativ (respectarea procedurii prealabile până la înaintarea acțiunii în contencios administrativ) (pct. 26). Disponibilă: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?l=ro&tip=decizii&docid=800> (accesată: 18.08.2022).

²¹ DCC nr. 63 din 11.06.2020 de inadmisibilitate a sesizării nr. 39g/2020 privind excepția de neconstituționalitate a unor dispoziții din articolele 332 alin. (2) și 391 alin. (2) din Codul de procedură penală (încetarea procesului penal atunci când fapta constituie o contravenție și soluționarea cauzei conform prevederilor Codului contravențional). Disponibilă: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=decizii&docid=811&l=ro?tip=decizii&docid=811&l=ro> (accesată: 18.08.2022). HCC nr. 22 din 06.08.2020 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 226¹⁶ alin. (11) din Codul fiscal, adoptat prin Legea nr. 1163 din 24 aprilie 1997 (prezentarea informației fiscale către instanțele judecătorești și organele de urmărire penală ca mijloc de probă (pct. 29). Disponibilă: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=743&l=ro> (accesată: 18.08.2022).

mare parte, standartelor internaționale și a celor constituționale, asigurând și garantând dreptul la justiție oricărei persoane, fără a limita accesul unor participanți. Totuși, suntem de părerea că norma procesuală trebuie modificată și completată, întrucât să reglementeze expres dreptul persoanei de a se adresa instanțelor de judecată. Or, din norma actuală se presupune acest fapt, deoarece examinarea și soluționarea cauzei are loc ulterior adresării persoanei. Într-un final, modificarea și completarea propusă va face norma clară și nu va da posibilitatea unor interpretări ambigue.

„Prin instanță judecătorească se înțelege orice instanță, parte componentă a sistemului judecătoresc al Republicii Moldova, care judecă cauza penală în primă instanță, în ordine de apel sau de recurs, ori pe căile extraordinare de atac, precum și care soluționează plângeri împotriva acțiunilor și actelor organelor de urmărire penală și ale organelor de executare a hotărârilor judecătorești și sancționează efectuarea unor acțiuni procedurale” (art. 6 pct. 16 CPP).

Potrivit art. 115 din Constituție, *„Justiția se înfăptuiește prin Curtea Supremă de Justiție, prin curțile de apel și prin judecătorii. Pentru anumite categorii de cauze pot funcționa, potrivit legii, judecătorii specializate. Înființarea de instanțe extraordinare este interzisă. Organizarea instanțelor judecătorești, competența acestora și procedura de judecată sînt stabilite prin lege organică.”*

Prin urmare, organizarea judecătorească în Republica Moldova are loc în baza Legii nr. 514 din 06.07.1995²², care, pe lângă altele, reglementează formarea instanțelor judecătorești și sistemul judecătoresc din țară.

Instanțele care înfăptuiesc justiția în cauzele penale sunt reglementate în art. 29 alin. (1)-(3) CPP, care corespund normelor constituționale, cu mențiunea că, instanțele de judecată de orice nivel, în cauzele penale, vor înfăptui justiția conform competenței date prin CPP. În faza de urmărire penală, ca organ judecătoresc cu atribuții proprii în desfășurarea procesului penal, funcționează judecători de instrucție.

Referindu-ne la independența și imparțialitatea instanțelor de judecată menționăm că, legislația națională asigură și garantează aceste deziderate. De exemplu, art. 54 alin. (2), art. 116 alin. (1) din Constituție garantează imparțialitatea justiției și, respectiv, independența, imparțialitatea și inamovibilitatea judecătorilor. Totodată, există și alte legi speciale care asigură și garantează aceste condiții. Legea procesuală penală intervine și ea în vederea garantării

²² Legii nr. 514 din 06.07.1995, privind organizarea judecătorească. Publicat: 19.10.1995 în Monitorul Oficial Nr. 58 art. 641. Republicată în temeiul art. VIII alin. (9) al Legii nr. 153 din 5 iulie 2012 – Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr. 185, art. 620.

acestor deziderate, asigurând, în așa mod, drepturile și interesele participanților la proces. De exemplu, independența judecătorilor este garantată prin reglementarea juridică la art. 26 CPP, iar art. 33 CPP reglementează incompatibilitatea acestora.

În același timp, art. 19 alin. (2) CPP interzice participarea la examinarea cauzei a persoanei care efectuează urmărirea penală și judecătorului în cazul în care ei, direct sau indirect, sunt interesați în proces. Această prevedere garantează părților imparțialitatea organelor judiciare la soluționarea cauzei.

Prin urmare, „independența și imparțialitatea sunt adesea examinate împreună și sunt strâns legate între ele, ceea ce le poate face greu de diferențiat. Cu toate acestea, independența se referă în general la structura unei instanțe, în timp ce imparțialitatea este o caracteristică individuală a unui factor de decizie.”²³

Este de reținut că, legea procesuală penală a consacrat art. 36-50 CPP competenței instanțelor de judecată, asigurând în așa mod accesul organizat al părților la justiție, întrucât orice persoană să cunoască care instanță este competentă să soluționeze cauza, în care instanță partea poate să se adreseze cu plângere sau să contesteze deciziile anterior primite de către autoritățile sau organele judiciare.

Cu referire la exercitarea reală și efectivă a dreptului la liberul acces la justiție este de menționat că, „Orice îngrădire nejustificată a dreptului de acces la justiție goleşte de conținut, face irealizabil dreptul persoanei la un proces echitabil și la soluționarea cauzelor într-un termen rezonabil, motiv pentru care dreptul cetățeanului de a avea acces la justiție trebuie asigurat în mod efectiv, așa cum prevede art. 8 din Declarația Universală a Drepturilor Omului. În jurisprudența CEDO efectivitatea dreptului de acces la o instanță presupune că un individ se bucură de o posibilitate clară și concretă de a contesta un act care constituie o ingerință în drepturile sale. Așadar, accesul efectiv la justiție implică obligația pozitivă a statelor de a asigura în mod real posibilitatea oricărei persoane de a-și susține cauza în fața unui judecător.”²⁴

²³ Manual de drept european privind accesul la justiție, Agenția Europeană Pentru Drepturi Fundamentale și Consiliul European, 2016, p. 38. Disponibil: https://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_access_justice_ROM.PDF (accesată: 18.08.2022).

²⁴ Alin-Gheorghe Gavrilesco, Accesul liber la justiție, *Analele Universității “Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu, Seria Științe Juridice*, Nr. 2/2011, p. 66, 67. Disponibil: <https://deliverypdf.ssrn.com/delivery.php?ID=73702711100006070112065089106081064016020050037028066000080074074126000086094088026061120060015055036110007010127096064120094108059078076004067006069090125029118080089030047002022090114115083126092070004103108092087100076068101078073119101090017117089&EXT=pdf&INDEX=TRUE> (accesată: 17.08.2022).

„Dreptul de acces la instanță înseamnă că instanțele ar trebui să fie accesibile. Accesibilitatea poate implica disponibilitatea instanțelor competente în cauză, disponibilitatea de interpretare, accesul la informații și accesibilitatea hotărârilor judecătorești. Accesibilitatea se poate referi inclusiv la poziționarea geografică a unei instanțe, în cazul în care locația îndepărtată împiedică reclamantul să participe în mod efectiv în cadrul procedurilor judiciare.”²⁵

Am adăuga la cele expuse faptul că, realizarea accesului la justiție începe o dată cu prima adresare a persoanei (victimei) organelor judiciare (organului de constatare, celui de urmărire penală sau procurorului, după caz, judecătorului), adică nu din momentul începerii urmăririi penale, ci din momentul sesizării acestor organe.

Pentru garantarea accesului la justiție în acest sens, legea procesuală penală a intervenit cu norme care obligă aceste organe de a acționa prompt în soluționarea cazului, fie la sesizarea externă, fie chiar și din oficiu. De exemplu, art. 55 alin. (4) CPP obligă organul de urmărire penală, concomitent cu înregistrarea sesizării, să înceapă urmărirea penală, dacă există indici ai infracțiunii, să efectueze acțiuni de urmărire penală în vederea descoperirii ei și fixării probelor care confirmă sau infirmă săvârșirea infracțiunii, să ia măsuri în vederea asigurării acțiunii civile sau a unei eventuale confiscări a bunurilor dobândite ilicit. Un alt exemplu elocvent este dispoziția art. 262 alin. (4) CPP, care obligă procurorul să se autosesizeze în orice caz de deces al persoanei aflate în custodia statului în legătură cu urmărirea penală sau executarea pedepsei, iar dispoziția art. 262 alin. (4¹) obligă transmiterea imediată a materialelor procurorului în cazuri oferă temei de a presupune că persoana a fost supusă acțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant. În același timp, legea procesuală penală obligă organele judiciare să primească plângerile și denunțurile referitoare la infracțiuni, chiar dacă acestea nu țin de competența lor (art. 265 alin. (1) CPP), iar refuzul acestor organe poate fi contestat procurorului sau, după caz, judecătorului de instrucție (art. 265 alin. (2), art. 313 alin. (2) pct. 1) lit. a) CPP). Bineînțeles că CPP intervine și cu alte norme pentru a proteja, asigura și garanta dreptul accesului liber la justiție.

În conformitate cu prevederile art. 19 alin. (3) CPP, „*Organul de urmărire penală are obligația de a lua toate măsurile prevăzute de lege pentru cercetarea sub toate aspectele, completă și obiectivă, a circumstanțelor cauzei, de a evidenția atât circumstanțele care dovedesc vinovăția bănuțului, învinutului, inculpatului, cât și*

²⁵ Manual de drept european privind accesul la justiție, Agenția Europeană Pentru Drepturi Fundamentale și Consiliul European, 2016, p. 27, 28..

cele care îl dezvinovățesc, precum și circumstanțele care îi atenuează sau agravează răspunderea.” În același timp, legea procesuală penală, într-o altă normă (art. 254 CPP) vine cu aceleași garanții și obligații în scopul stabilirii adevărului, adăugând că, *Activitatea organului de urmărire penală în acest sens se efectuează și în cazul în care bănuitul sau învinuitul își recunoaște vinovăția.*” Prin norma prevăzută la art. 254 CPP, legiutorul a reglementat rolul activ al organului de urmărire penală.

Este de menționat că, deși, în normele procesuale menționate prin organul de urmărire penală se înțelege și procurorul, totuși, considerăm oportună modificarea și completarea acestora, astfel încât normele să fie clare, cu indicarea și a procurorului, deoarece acestea sunt două instituții diferite.²⁶ Cu titlul de propunere, atunci când norma procesuală reglementează drepturi și obligații pentru ambele instituții (organ de urmărire penală și procuror) legea procesuală penală ar trebui să folosească sintagma „organe și persoane competente în efectuarea urmăririi penale”, iar în celelalte cazuri – drepturi și obligații pentru fiecare în parte. Datorită acestei abordări, normele procesuale vor fi clare și nu se va da posibilitatea interpretărilor ambiguu.

Conform principiului înscris în art. 19 alin. (3) CPP, organele de stat competente și persoanele împuternicite a desfășura procesul penal sunt obligate să cerceteze²⁷:

a) **Sub toate aspectele** circumstanțele cauzei penale, stabilind momentele de importanță juridică majoră, admisibilitatea probelor cu toate trăsăturile, raporturile, condițiile lor specifice. Cercetarea sub toate aspectele contribuie la înaintarea oportună a versiunilor și verificarea scrupuloasă a tuturor obiectiv posibil. O asemenea atitudine determină orientarea probatoriului procesual-penal, împiedică mărginirea și subiectivismul, asigurând soluții juste pentru demararea procesului penal;

b) **Complet**, adică toate împrejurările ce urmează a fi stabilite în mod obligatoriu pentru justa soluționare a cauzei penale. Ansamblul acestor împrejurări formează obiectul probatoriului (art. 96 CPP);

c) **Obiectiv**: să determine o atitudine care va evalua în egală măsură toate circumstanțele atât „pro”, cât și „contra”. Obiectivitatea este o cerință morală și juridică, care asigură nepărtinirea, imparțialitatea ofițerului de urmărire penală, a procurorului, a judecătorului, excluzând tendința acuzatorială în activitatea lor.

²⁶ Aceste instituții sunt reglementate de norme procesuale diferite, au atribuții diferite și dispun de legile speciale proprii, care și fac diferența între ele.

²⁷ Tudor Osoianu (colectiv), Drept procesual penal, Partea generală, Chișinău, 2009, p. 127, 128.

Cercetarea sub toate aspectele a circumstanțelor cauzei presupune examinarea tuturor probelor din diferite puncte de vedere, luându-se în considerație opiniile tuturor participanților la proces. Examinarea se face sub incidența realității obiective și subiective, prin desfășurarea corectă a procesului probatoriu.

„Obligațiile pozitive ce derivă din prevederile art. 2 și 3 CEDO impune statelor investigarea eficientă a maltratărilor și a deceselor. Una din condițiile cumulative pentru constatarea anchetei eficiente a rețelor tratamente și a cazurilor de omor (inclusiv și din imprudență) este deplinătatea urmăririi penale. În mai multe hotărâri moldovenești CtEDO a constatat violarea art. 2 sau 3, deoarece procurorii nu au examinat cauza meticolos sau sub toate aspectele.”²⁸

„În cauzele Gurgurov și Parnov, procurorii nu le-au adresat medicilor întrebări privind originea leziunilor corporale, iar în cauzele Corsacov, Colibaba și Pruneanu, procurorii au ignorat leziunile corporale și concluziile medicilor. În cauza Victor Savițchi procurorul și judecătorul nu au examinat înregistrarea video ce confirma aplicarea excesivă a forței. În cauza Boicenco, deși se pretindea că reclamantul se afla în stare gravă, procurorul nu a examinat fișa medicală a reclamantului și nici nu a interogat medicii care îl tratau. În cauzele Buzilov și Parnov, procurorul a dispus neînceperea urmăririi penale doar în baza declarațiilor polițiștilor, iar în cauzele Victor Savițchii și Gurgurov, procurorii au ignorat declarațiile reclamanților și a martorilor care confirmau maltratarea. În cauzele Prunenu, Breabin și Buzilov nu au fost audiați toți martorii, iar în cauza Railean nu a fost audiată persoana cheie, care se presupune că a condus automobilul care a accidentat mortal reclamantul. În cauzele Gurgurov și Buzilov nu au fost realizate prezentarea spre recunoaștere și confruntarea, deși reclamanții declarau că pot identifica agresorii.”²⁹

Analizând deziderate expuse, ajungem la concluzia că, rolul activ al organului de urmărire penală și a procurorului este unul important pentru asigurarea și garantarea exercitării accesului la justiție a părților. În acest sens susținem părerea autorilor care consideră că rolul activ presupune a fi un principiu al procesului penal, care „apare ca o îndatorire pentru autoritățile judiciare, îndeplinirea acesteia fiind prevăzută de sancțiune procesuală, constând în nevalabilitatea hotărârilor din care rezultă lipsa de rol activ în soluționarea cauzei.”³⁰

²⁸ Gribincea V., (colectiv), Executarea hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului de către Republica Moldova 2013-2014, Chișinău, 2015, p. 125.

²⁹ Gribincea V., (colectiv). Executarea hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului de către Republica Moldova 2013-2014. Chișinău. 2015. p.125

³⁰ Grigore Gr. Theodoru, Tratat de Drept procesual penal, Ediția a 3-a, Editura Hamangiu, 2013, p. 70.

Prin urmare, rolul activ al organelor de urmărire penală este un principiu propriu (specific, ramural) procesului penal și, în special, a fazei de urmărire penală, care derivă sau chiar este „înnăscut” din principiul general – accesul liber la justiție.

Rolul activ al organului de urmărire penală și a procurorului presupune unele cerințe³¹ obligatorii ce derivă în legislația procesuală penală, și anume:

- a) să explice părților drepturile procesuale și să le ajute în exercitarea lor, asigurând lămurirea cauzei sub toate aspectele; de asemenea, să suplinească deficiențele din cererile făcute de părți, dându-le acestora calificarea juridică prevăzută de lege;
- b) să dispună, din oficiu, administrarea probelor necesare pentru aflarea adevărului cu privire la toate împrejurările cauzei, dacă părțile nu au avut inițiativa în solicitarea lor. De regulă, rolul activ al autorităților judiciare este examinat în raport cu această obligație, astfel încât, atunci când au rămas împrejurări nelămurite prin probe, se consideră că nu a fost exercitat rolul activ și, ca urmare, probatoriul trebuie continuat în vederea lămuririi acestor împrejurări;
- c) să pună în discuția părților, din oficiu, orice chestiuni de a căror lămurire depinde justa soluționare a cauzei, cerându-le să își exprime punctul de vedere asupra acestor chestiuni;
- d) să extindă investigațiile la tot ce este necesar pentru realizarea scopului procesului penal, în special cu privire la alte fapte și persoane decât cele pentru care există sesizare.

Rolul activ, care este specific doar procurorului, este asigurat prin dispozițiile art. 52 alin. (1) pct. 19), 53/1 alin. (2) lit. j), 274 alin. (4), 284 alin. (6), 285 alin. (8), 292 alin. (1) CPP, care îl împuternicesc să restituie dosarul penal sau, după caz, actele organului de urmărire penală sau procurorului ierarhic inferior (dacă acesta exercită urmărirea penală) atunci când urmărirea penală nu este completă, obiectivă și sub toate aspectele sau atunci când din actele de sesizare reiese bănuiala rezonabilă și este necesară începerea urmăririi penale. La fel, rolul activ, în acest sens, este garantat și în cazul în care procurorul anulează actele organului de urmărire penală, ca fiind ilegale.

Un aspect important la care dorim să ne referim este dispoziția art. 19 alin. (3) CPP, care, de fapt, obligă doar organul de urmărire penală și procurorul de a lua toate măsurile necesare pentru cercetarea cauzei. Întrebarea pe care dorim să o ridicăm este următoarea: are sau nu instanța de judecată acest rol?

³¹ Grigore Gr. Theodoru, *Tratat de Drept procesual penal*, Ediția a 3-a, Editura Hamangiu, 2013, p. 70.

Instanța de judecată în *common law* sau în procesul acuzatorial „are un rol limitat, putând interveni, de principiu, în interesul justiției, dacă partea beneficiază de un avocat incompetent ori se prezintă singură. Administrarea probelor de către părți are prioritate în raport cu intervenția judecătorului; acesta din urmă are îndatorirea de a veghea ca activitatea de expunere a probelor să se desfășoare potrivit normelor de procedură, în special în ce privește respectarea regulilor de administrare a acestora, părțile având libertatea de a decide probele pe care să le administreze în fața juraților, limita până la care să avanseze cu demonstrația probatorie, după cum cred de cuviință. Judecătorul poate dispune doar în circumstanțe excepționale audierea unui martor nou, dacă o parte se opune. El poate adresa întrebări martorului, însă doar pentru a clarifica ambiguitățile din relatarea acestuia care nu au fost înlăturate cu contribuția avocatului, și fără a interfera cu strategia de interogare aplicată de acesta.”³²

„Caracteristica principală a procesului de tip continental, romano-germanic, este dată de rolul activ al judecătorului (dar și al organelor de urmărire penală), în ce privește administrarea probelor. Procesul continental situează în prima poziție pe judecător (în sens larg, pe magistratul investigator, în funcție de sistemul statal), reprezentant al interesului general, dotat cu atribuții importante ce-i permit a dirija ancheta ori chiar a efectua el însuși investigația penală, pentru a face să triumfe adevărul.”³³

Din analiza celor expuse raportând la situația Republicii Moldova constatăm că, comparativ cu legislația procesuală penală a României și a Rusiei, de exemplu, legislația națională statuiază că, instanța de judecată are „un rol mixt”, adică pasiv în ceea ce privește administrarea probelor, cu excepția dispunerii expertizelor atunci când acestea sunt obligatorii, și activ în ceea ce privește activități pentru buna desfășurare a procesului (de exemplu, înlocuirea apărătorului, aducerea silită etc.). Prin urmare, considerăm oportună modificarea și completarea art. 19 alin. (3) CPP, astfel încât acesta să reglementeze aceste deziderate și, în așa mod, se vor soluționa aceste probleme.

Excepții în ceea ce privește rolul activ al instanței de judecată le considerăm și următoarele cazuri:

a) atunci când instanța amână, la cererea procurorului, examinarea dosarului pentru o lună și restituie dosarul procurorului împreună cu rechizitoriul în vederea modificării acuzației în sensul agravării (art. 326 alin. (2) CPP);

³² Teodor-Viorel Gheorghe, Aflarea adevărului, principiu fundamental al procesului penal, Editura Hamangiu, București, 2021, p. 52.

³³ Teodor-Viorel Gheorghe, Aflarea adevărului, principiu fundamental al procesului penal, Editura Hamangiu, București, 2021, p. 52.

- b) atunci când în urma judecării cauze a fost emisă o sentință de achitare pe motiv că fapta nu a fost comisă de inculpat și, la cererea procurorului, instanța restituie cauza penală pentru a fi reluată urmărirea penală (art. 396/1 CPP);
- c) atunci când instanța de judecată, prin sentință, clasează procedura privind aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter medical, dacă găsește că starea de iresponsabilitate a persoanei a cărei cauză se judecă nu a fost dovedită sau că boala persoanei care a săvârșit infracțiunea nu împiedică pedepsirea ei, restituind cauza procurorului pentru urmărirea penală în procedură generală (art. 499 alin. (2) CPP).

În aceiași ordine de idei, în calitate de excepție de la rolul activ al instanței de judecată, poate fi verificarea unor acțiuni sau acte procesuale care pot afecta caracterul obiectiv, complet și sub toate aspectele a circumstanțelor cauzei. În argumentarea acestei poziții vine opinia CC, care a menționat că, „*Criticând norma contestată, autorul excepției și-a exprimat dezacordul cu disjungerea cauzei penale de către procuror la faza de urmărire penală. Curtea constată că, la faza de urmărire penală, ordonanța de disjungere a cauzei penale era susceptibilă de contestare în fața judecătorului de instrucție (articolul 313 din Codul de procedură penală). La faza judecării cauzei penale în fond, ordonanța procurorului de disjungere a cauzei penale a devenit irevocabilă, iar instanța de judecată nu poate examina în mod separat legalitatea acesteia. Cu toate acestea, de vreme ce instanța de judecată trebuie să se asigure că a fost respectată echitatea în ansamblu a procesului penal, Curtea admite că norma contestată ar putea fi aplicată. Instanța ar putea verifica dacă prin disjungerea cauzei penale nu a fost afectat caracterul deplin, obiectiv și echitabil al procesului penal.*”³⁴

„Principiul rolului activ prezintă și limite, determinate de legalitatea procesului și dreptul la apărare, deoarece autoritățile judiciare nu pot avea inițiative care ar implica încălcarea legii sau a drepturilor procesuale ale părților. Rolul activ are o strânsă legătură cu aflarea adevărului, constituind unul dintre mijloacele prin care se poate asigura constatarea completă și exactă a faptelor.”³⁵

Strânsa legătură cu aflarea adevărului este impusă direct de legea procesuală penală, care obligă organul de urmărire penală de a lua toate măsurile prevăzute de lege pentru cercetarea sub toate aspectele, completă și obiectivă, a circumstanțelor cauzei. Dezideratele respective sunt impuse pentru aflarea ade-

³⁴ DCC nr. 112 din 8 septembrie 2022 de inadmisibilitate a sesizării nr. 49g/2022 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 279/1 alin. (2) din Codul de procedură penală (pct. 16 și 17).

³⁵ Grigore Gr. Theodoru, *Tratat de Drept procesual penal*, Ediția a 3-a, Editura Hamangiu, 2013, p. 70.

vărului (art. 254 alin. (1) CPP), care se prezintă a fi un principiu ramural al procesului penal, ce derivă, după noi, din principiul general de acces liber la justiție.

Aflarea adevărului a fost întotdeauna un subiect de discuție în diverse ramuri ale științei, implicit și a celei juridice. Cât privește viziunile și cercetările referitoare la aflarea adevărului în procesul penal, acestea sunt diferite. Totuși, acestea pornesc de la ideea aflării adevărului prin intermediul probelor administrate într-o cauză penală în raport cu decizia luată de autoritățile judiciare în baza acestor probe.

„Situatiile istorice definesc două concepții de adevăr: „adevăr mistic sau discrețional” și „adevărul formal”. Adevărul mistic rezulta din sistemul probator bazat pe ordalii, pe duelul judiciar, pe elemente mistice, iar adevărul formal – pe sistemul probelor formale. Probele formale erau probe cărora legea le dădea o anumită tărie sau grad de credibilitate prestabilit în funcție de anumite interese manifestate, deseori exprimate fățiș de regulile de drept. Astfel, declarațiile martorilor sau împričinaților nu aveau aceiași greutate. De pildă, seniorul era crezut înaintea iobagului, clericul înaintea laicului, bărbatul înaintea femeii, mai mulți martori înaintea celor mai puțini, declarația unui martor nu era avut în vedere (*testis unus testias nullus*) etc; cea mai puternică probă era mărturisirea socotită regina probelor (*proba probatissima*). Așa-zisul adevăr care decurgea din jocul acestor probe reprezenta un adevăr formal și era departe de a oglindi realitatea necontestată a faptelor, respectiv un adevăr obiectiv.”³⁶

„Una din problemele cele mai controversate și artificial complicate în gândirea juridică procesual penală este cea a așa-numitului adevăr judiciar, adică a concordanței care se realizează între aspectele reținute de organele judiciare și care determină convingerea lor în cauza și probele strânse și administrate în speță. Dacă obiectul probațiunii este corect delimitat (în sensul că în cauză se dovedesc exact acele împrejurări factice care urmează a fi relevate), dacă probele sînt de bună calitate (adică lămuresc realitățile exact așa cum sînt ele, fără a le distorsiona) și dacă operațiunea de apreciere a probelor se face corect de către organul judiciar evident că ceea ce rezultă, adică așa numitul adevăr judiciar, este echivalentul celui obiectiv. Cînd acest lanț de ipoteze - toate legate de probațiune - nu funcționează corespunzător, respectiv apar hiatusuri, erori sau evaluări incorecte rezultatul va fi un adevăr parțial sau, chiar mai rău, un nonadevăr. Trebuie observat, că ceea ce determină neajungerea la realitate

³⁶ Nicolae Volonciu, *Tratat de procedură penală*, Volumul I, Editura PAIDEIA, București, 1996, p. 95. Disponibil: <https://www.academia.edu/18430661/243309040-Volonciu-Nicolae-Tratat-de-procedura-penala-doc> (accesată: 18.08.2022).

nu este noțiunea de adevăr judiciar, care eronat se contrapune celui obiectiv, ci modul inexact în care funcționarea mecanismului procesual duce organul judiciar în planul convingerii la reprezentarea unor împrejurări neadevărate.”³⁷

„Potrivit acestui principiu, instanțele judecătorești au obligația a soluționa cauzele penale și a pronunța soluții care să reflecte adevărul în urma stabilirii situației de fapt, precum și a împrejurărilor referitor la persoana infractorului.”³⁸

„A afla adevărul cu privire la împrejurările cauzei și privind persoana infractorului, înseamnă a constata existența sau inexistența faptei pentru care se desfășoară procesul penal, forma vinovăției și orice alte aspecte care influențează asupra răspunderii infractorului.”³⁹ „Aflarea adevărului este un principiu cunoscut în întreaga doctrină modernă însă sub denumiri diferite: principiul realității sau al adevărului real; principiul stabilirii adevărului obiectiv.”⁴⁰

„Acest principiu cere ca justiția penală să fie întotdeauna pusă în măsura de a putea cunoaște adevărul desprins din realitatea faptului, iar nu din simple aprecieri aprioristice sau raționamente abstracte. Deci acest principiu impune ca un imperativ categoric, că normele de procedură trebuie astfel alcătuite ca să nu constituie o piedică la cercetarea pentru stabilirea adevărului real.”⁴¹

„În procesul penal, aflarea adevărului presupune o activitate de cercetare a unor fapte și împrejurări concrete, care au caracter obiectiv, fiind necesară stabilirea unei concordanțe dintre faptele săvârșite și cele reținute prin hotărâre judecătorească definitivă.”⁴²

„Adevărul este reflectarea exactă a realității obiective în concluziile pe care organele de urmărire sau instanța de judecată le desprind pe baza probelor administrate.”⁴³

„Realitatea se conjungă astfel cu dreptatea și sinceritatea. Astfel, procedura penală, prin normele sale, trebuie să ofere justiției posibilitatea de a cunoaște adevărul real (material), iar nu adevărul formal.”⁴⁴

³⁷ Nicolae Volonciu, *Tratat de procedură penală, Volumul I*, Editura PAIDEIA, București, 1996, p. 95. Disponibil : <https://www.academia.edu/18430661/243309040-Volonciu-Nicolae-Tratat-de-procedura-penala-doc> (accesată: 18.08.2022).

³⁸ Tudor Osoianu (colectiv) *Drept procesual penal, Partea generală*, Chișinău, 2009, p. 130.

³⁹ Apetrei Mihai, *Drept procesual penal*, București, Europa Nova, 1996, p. 73.

⁴⁰ Păvăleanu Vasile, *Drept procesual-penal, Partea generală*, București, Lumina Lex, 2000, p. 59.

⁴¹ I. Ionescu-Dolj, *Curs de procedură penală română*, Ed. Librăriei SOCEC&CO, Soc. Anonimă, 1926, p. 12-13.

⁴² Păvăleanu Vasile, *Drept procesual-penal, Partea generală*, București, Lumina Lex, 2000, p. 59.

⁴³ Antoniu Gheorghe, Volonciu Nicolae, Zaharia Nicolae, *Dicționar de procedură penală*, București, Editura Științifică și enciclopedică, 1988, p. 15.

⁴⁴ Traian Pop, *Drept procesual penal, Partea generală, Volumul I*, Editura Tipografia Națională S.A. Cluj, 1946, p. 15.

Adevărul în procesul penal este constatat în urma unei activități complexe a organelor de urmărire penală, procurorului și a instanțelor de judecată orientată spre stabilirea și dovedirea faptelor legate de săvârșirea infracțiunii. Regulile ce garantează obiectivitatea cercetării, în fiecare caz sunt totalitatea normelor procesual-penale, printre care norme ce reglementează ordinea de căutare, colectare, relevare, ridicare, fixare, verificare și apreciere a probelor.

„În activitatea lor procesuală organele judiciare pornesc de la concepția că adevărul este obiectiv.”⁴⁵

Uneori pentru examinarea unor anumite aspecte, este posibil și chiar indicat a se face uz și de alte tratări a conceptului de adevăr în opoziție cu cele expuse deja. „Ne referim la adevărul convențional sau adevărul formal (care se mai întâlnește și sub denumirile de concepție logică sau semantică a adevărului).”⁴⁶

Adevăr convențional este considerat adevărul recunoscut ca fiind manifestat printr-o convenție, printr-un acord. „Din această perspectivă un raționament poate fi calificat drept adevăr nu din cauza că ar corespunde realității obiective ci din simplul motiv că oamenii au convenit să-l considere adevăr.”⁴⁷ Drept exemplu tipic al adevărului convențional în procesul penal este recunoașterea persoanei drept nevinovată în cazul în care nu a fost probată vinovăția (art. 8 alin. (3) CPP).

Aflarea adevărului poate fi realizat prin orice mijloc de probă, organele judiciare având obligația de a administra toate probele privitor la fapta și persoana făptuitorului. De aici rezultă că aflarea adevărului este nu numai o importantă problemă teoretică, dar și practică, legată de justa soluționare a cauzei penale. „Astfel constatarea adevărului într-o cauză penală este nu numai un principiu fundamental al procesului, concomitent este și scopul probațiunii.”⁴⁸

Pe bună dreptate, unii autori susțin că, „între adevăr și probă există o legătură insolubilă, deoarece prin intermediul acesteia din urmă se realizează cunoașterea și se stabilește adevărul judiciar – un adevăr artificial, relativ, spre deosebire de adevărul obiectiv, care trebuie urmărit în virtutea principului aflării adevărului, dar despre care se cunoaște că este dificil de stabilit în cadrul unui proces penal. Cu toate acestea, principiul în cauză obligă organele

⁴⁵ Traian Pop, *Drept procesual penal, Partea generală, Volumul I*, Editura Tipografia Națională S.A. Cluj, 1946, p. 15.

⁴⁶ Fletcher George P., Dolea Igor, Blănaru Dragoș, *Conceptele de bază ale justiției penale*, Chișinău, ARC, 2000, p. 280.

⁴⁷ Fletcher George P., Dolea Igor, Blănaru Dragoș, *Conceptele de bază ale justiției penale*, Chișinău, ARC, 2000, p. 280.

⁴⁸ Корнеева Л. М. *Доказательства в советском уголовном процессе*. Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1988, p. 9.

judiciare la o cunoaștere completă a faptelor și împrejurărilor cauzei, precum și a suspectului sau inculpatului.”⁴⁹

Ca și orice principiu al procesului penal, cel al aflării adevărului exprimă câteva cerințe. Ne aliniem păreri profesorului Grigore Gr. Theodoru care manifestă o abordare aparte a acestor cerințe⁵⁰, și anume:

a) instituirea pentru toate autoritățile judiciare a obligației legale de a afla adevărul, prin probe, în fiecare cauză penală, ceea ce implică desfășurarea unei activități probatorii complete și de cea mai bună calitate. Realizarea unei astfel de activități probatorii pretinde de la autoritățile judiciare anumite însușiri și o pregătire profesională în permanentă perfecționare. Aici am adăuga obligarea organelor judiciare să cerceteze cauza complet, obiectiv și sub toate aspectele, iar administrarea probatoriului să fie una legală;

b) asigurarea pentru părți, în tot cursul procesului penal, a dreptului de a administra probele care pot contribui la aflarea adevărului. Cunoscând mai bine împrejurările în care s-a comis infracțiunea, părțile își pot aduce o contribuție esențială la cunoașterea realității, prin indicarea împrejurărilor ce trebuie dovedite și a mijloacelor de probă corespunzătoare. Este firesc și logic această abordare, deoarece probele esențiale sunt obținute anume din partea participanților la proces, fie victimă, parte vătămată, martor sau bănuit, învinuit ori inculpat. În plus, doar atunci când aceste părți își vor susține pozițiile, prin probe, organele judiciare vor „putea cântări” valoarea probantă, care va duce la aflarea adevărului, sau cel puțin la rezolvarea unor probleme de ordin necunoscut. În acest fel, organele judiciare vor putea înainta diferite versiuni, vor putea planifica urmărirea penală în continuare, în special atunci când nu este identificată persoana ce poate fi pusă sub învinuire;

c) întrucât în procesul penal adevărul se află prin intermediul probelor, o mare importanță o are modul în care este reglementat sistemul probator. Libertatea probelor și a mijloacelor de probă în dovedirea faptelor penale sau a împrejurărilor care înlătură învinuirea constituie o cerință pentru efectuarea unei probațiuni corecte; libera apreciere a probelor, în condițiile imparțialității și bunei-credințe, ca mijloc de reflectare corectă a probelor în conștiința ofițerului de urmărire penală, a procurorului și judecătorului devine cerință a evaluării complete și juste a probelor administrate. În Republica Moldova există o practică vicioasă în soluționarea cererilor și demersurilor înaintate de părți, în

⁴⁹ Anca Ioana Negru, *Administrarea și aprecierea probelor în procesul penal*, Editura Universul Juridic, București, 2022, p. 75.

⁵⁰ Grigore Gr. Theodoru, *Tratat de Drept procesual penal*, Ediția a 3-a, Editura Hamangiu, 2013, p. 67, 68.

mod special a celor înaintate de partea apărării, care în mare parte sunt respinse atât de organul de urmărire penală, cât și de procuror. Această practică are loc în special în faza de urmărire penală și, de fapt, duce la necunoașterea circumstanțelor, la o cercetare subiectivă și incompletă a cazului;

d) procedura probațiunii trebuie să permită, atunci când este cazul, administrarea oricărei probe noi concludente și utile, fără nicio piedică formală, iar atunci când se constată că o hotărâre, chiar definitivă, cuprinde o eroare judiciară să fie prevăzute căi de atac pentru înlăturarea ei, exercitabile atât de procuror, cât și de părțile interesate. Legiația procesuală penală internă, la acest subiect, acordă suficiente garanții părților.”

„Verigile procesuale prin care sunt supuse controlului soluțiile pronunțate în cauzele penale se constituie în garanții ale respectării principiului fundamental al aflării adevărului.”⁵¹ Astfel împotriva actelor organului de urmărire penală se poate face plângere potrivit art. 313 CPP.

Soluțiile pronunțate în prima instanță pot fi supuse controlului judiciar prin folosirea căilor ordinare de atac. Art. 2 din Protocolul adițional la CEDO, nr. 7, la pct. 1 stipulează: „Orice persoană declarată vinovată de săvârșirea unei infracțiuni de către un tribunal are dreptul să ceară examinarea de către o jurisdicție superioară a hotărârilor de condamnare ori prin care s-a stabilit vinovăția sa.”

Hotărârile penale rămase definitive după judecarea cauzei în prima instanță sau în apel, pot fi supuse controlului în căile extraordinare de atac și dacă se constată că sunt netemeinice, vor fi desființate. Dacă în cursul procesului penal s-au comis erori judiciare, acestea fac obiectul unei proceduri speciale prevăzute în art. 246–248 CPP. Referindu-se la erorile judiciare art. 3 din Protocolul adițional nr. 7 la CEDO indică: „Atunci când condamnarea penală definitivă este ulterior anulată sau când este acordată grațierea pentru că un fapt nou sau recent descoperit dovedește că s-a produs o eroare judiciară, persoana care a suferit o pedeapsă din cauza acestei condamnări este despăgubită conform legii ori practicii în vigoare în statul respectiv, cu excepția cazului în care se dovedește că nedescoperirea în timp util a faptului necunoscut îi este imputabilă acesteia în tot sau în parte.”

„Dreptul de acces la un tribunal, garantat de articolul 20 din Constituție și, respectiv, de articolul 6 § 1 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, trebuie să fie practic și efectiv, nu teoretic și iluzoriu. Efectivitatea dreptului în discuție reclamă ca persoanele să aibă posibilitatea clară și concretă de a contesta un act care constituie o ingerință în exercitarea drepturilor sale. Dreptul de acces la un

⁵¹ Neagu Ion, Damaschin Mircea, *Tratat de procedură penală, Partea generală*, Ediția a III-a, revizuită și adăugită, Editura Universul Juridic, București, 2020, p. 103.

tribunal nu include doar dreptul de a iniția o acțiune în justiție, ci și dreptul la soluționarea cauzei de către un tribunal competent să se pronunțe asupra tuturor aspectelor de fapt și de drept (*Parohia Greco-Catolică Lupeni și alții v. România [MC]*, 29 noiembrie 2016, § 86).⁵²

După cum am menționat anterior, dreptul de a avea acces liber la justiție nu este unul absolut, ci relativ. De aceea, acest drept poate fi limitat, în cazul în care se urmărește un scop legitim, este proporțional și nu afectează esența dreptului.

Limitările acestui principiu depind de circumstanțele legale impuse de lege, precum și de alte circumstanțe, denumite în literatura de specialitate limite „*de facto*”.

„În ce privește limitele *de facto* ale aplicării principiului aflării adevărului⁵³, ele rezultă din dificultățile de cunoaștere a unor fapte și împrejurări, ca urmare a insuficienței probelor sau a imposibilității de obținere a acestora, dar și ca urmare a comportamentului neloial sau necompetent profesional al unor participanți (declarații false ale unor persoane audiate, efectuarea neglijentă a unei expertize etc.)”⁵⁴

În ce privește limitele impuse de lege menționăm că, legislația procesuală penală stabilește termeni concreți în limita cărora sau după expirarea cărora pot fi efectuate acțiuni procesuale, iar nerespectarea acestuia impune pierderea dreptului procesual și nulitatea actului efectuat peste termen (art. 230 CPP). De exemplu, plângerea se adresează, în termen de 15 zile din momentul efectuării acțiunii, inacțiunii sau de când s-a luat cunoștință de act (art. 299/1 alin. (3) CPP); statutul de bănuț nu poate depăși 3 luni (art. 63 alin. (2) pct. 3 CPP); supravegherea și înregistrarea audio și video, fotografierea și filmarea se dispun pe o perioadă de 30 de zile, cu posibilitatea prelungirii până la 3 luni (art. 132/6 alin. (5) CPP); încheierea judecătorului de instrucție poate fi atacată cu recurs la curtea de apel în termen de 15 zile de la data pronunțării (art. 313 alin. (6) CPP); apelul se depune în termen de 15 zile de la data pronunțării sentinței integrale (art. 402 alin. (1) CPP) etc.

În alte cazuri, în dependență de gravitatea infracțiunii, legea interzice efectuarea unor măsuri speciale de investigații. Astfel, potrivit art. 132/1 alin. (2) pct. 2) CPP, *Măsurile speciale de investigații se dispun și se efectuează dacă există*

⁵² HCC nr. 6 din 19.03. 2019 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 265 alin. (2) din Codul de procedură penală (contestarea refuzului organului de urmărire penală de a primi plângerea sau denunțul privind comiterea unei infracțiuni) (pct.42). Disponibilă: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=689&l=ro> (accesată: 19.08.2022).

⁵³ n.a.: Acestea sunt specifice și principiului accesului liber la justiție, deoarece principiul aflării adevărului, după cum am menționat, reiese din principiul accesului la justiție.

⁵⁴ Teodor-Viorel Gheorghe, Aflarea adevărului, principiu fundamental al procesului penal, Editura Hamangiu, București, 2021, p. 51.

o bănuială rezonabilă cu privire la pregătirea sau săvârșirea unei infracțiuni grave, deosebit de grave sau excepțional de grave, cu excepțiile stabilite de lege. În astfel de condiții, atunci când, de exemplu, partea vătămată a unei infracțiuni mai puțin grave depune cerere cu privire la interceptarea bănuitului, aceasta va fi respinsă pe motivul că legea nu reglementează în astfel de cazuri efectuarea acestei măsuri.

Există cazuri când organul de urmărire penală nu poate afla adevărul, deoarece este în imposibilitate de a începe urmărirea penală, în cazurile prevăzute de art. 276 CPP sau atunci când există circumstanțe care exclud urmărirea penală (art. 275 CPP). Limitarea accesului la justiție este reglementat și în alte norme de procedură.

Într-un final, susținem părerea profesorului Cristian Ionescu, care ne spune că, accesul liber la justiție este un „veritabil drept – garanție, prin intermediul căruia se asigură respectarea tuturor celorlalte drepturi și libertăți.”⁵⁵ Privitor la această viziune ne-am expus în analiza principiului respectiv.

Concluzie. Analizând normele procesuale și doctrina, ajungem la concluzia că accesul liber la justiție este un principiu de temelie pentru procesul penal, din care se nasc alte principii, drepturi și garanții. În esența sa, principiul accesului liber la justiție este pilonul statului de drept și o garanție a procesului echitabil, care garantează oricărei persoane de a se adresa unei instanțe independente, imparțiale și legal instituită împotriva actelor care violează drepturile ce îi sunt recunoscute, precum și de a fi examinată și soluționată cauza sa de această instanță în mod echitabil, în termen rezonabil, cu asigurarea tuturor drepturilor și garanțiilor de care aceasta dispune prin lege.

Am putea spune că accesul liber la justiție este asigurat atunci când sunt întrunite cumulativ următoarele condiții:

- a) Existența unei instanțe;
- b) Instanța trebuie să fie constituită legal;
- c) Această instanță trebuie să fie independentă și imparțială;
- d) Instanța trebuie să acționeze în strictă conformitate cu prevederile CPP, ceea ce înseamnă, în linii mari, să fie competentă să judece cazul, prin respectarea drepturilor și libertăților părților în proces;
- e) Exercițarea reală și efectivă a dreptului la liberul acces la justiție.

Dispozițiile din art. 19 alin. (3) CPP instituie mai degrabă un principiu ramural, iar cele din art. 254 CPP instituie o condiție generală pentru organul de urmărire penală, care reiese din principiul accesului liber la justiție.

⁵⁵ Ionescu Cristian, *Instituții politice și drept constituțional*. Ediția Juridică, București, 2004, p. 305.

Bibliografie:

1. Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată și proclamată de Adunarea generală a O.N.U. prin Rezoluția 217 A (III) din 10 decembrie 1948.
2. Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților fundamentale, semnată la Roma, 4.11.1950.
3. Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice, adoptat și deschis spre semnare de Adunarea generală a Națiunilor Unite la 16 decembrie 1966. Intrat în vigoare la 23 martie 1967, cf. art.49, pentru dispozițiile cu excepția celor de la art.41; la 28 martie pentru dispozițiile de la art.41. Ratificat prin Hotărârea Parlamentului nr.217-XII din 28.07.90, în vigoare pentru RM din 25.02.1993.
4. Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, Jurnalul Oficial C 303, 14/12/2007.
5. Constituția Republicii Moldova.
6. Codul de procedură penală al Republicii Moldova.
7. Legea nr. 514 din 06.07.1995, privind organizarea judecătorească. Publicat: 19.10.1995 în Monitorul Oficial Nr. 58 art. 641. Republicată în temeiul art. VIII alin. (9) al Legii nr. 153 din 5 iulie 2012 – Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr. 185, art. 620.
8. HCC nr. 2 din 09.02.2016, pentru interpretarea articolului 135 alin. (1) lit. a) și g) din Constituția Republicii Moldova (excepția de neconstituționalitate) (sesizarea nr. 55b/2015) (pct. 62). Disponibilă: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=556&l=ro> (accesată: 18.08.2022).
9. HCC Nr. 16 din 19.07.2005 privind controlul constituționalității unor dispoziții ale art. 421, art. 433 alin. (1), art. 452 alin. (1) și art. 455 alin. (3) din Codul de procedură penală al Republicii Moldova (pct. 4). Disponibilă: https://www.constcourt.md/public/files/file/Actele%20Curtii/acte_2005/h_16.pdf (accesată: 18.08.2022).
10. HCC nr. 6 din 19.03. 2019 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 265 alin. (2) din Codul de procedură penală (contestarea refuzului organului de urmărire penală de a primi plângerea sau denunțul privind comiterea unei infracțiuni) (pct.42). Disponibilă: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=689&l=ro> (accesată: 19.08.2022).
11. HCC nr. 22 din 06.08.2020 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 226¹⁶ alin. (11) din Codul fiscal, adoptat prin Legea nr. 1163 din 24 aprilie 1997 (prezentarea informației fiscale către instanțele judecătorești și organele de urmărire penală ca mijloc de probă (pct. 29). Disponibilă: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=743&l=ro> (accesată: 18.08.2022).
12. DCC nr. 55 din 02.06.2020 de inadmisibilitate a sesizării nr. 17g/2020 privind excepția de neconstituționalitate a prevederilor alin. (4) din articolul 313 din Codul de procedură penală (pct. 20). Disponibilă: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?l=ro&tip=decizii&docid=802> (accesată: 18.08.2022).

13. DCC nr. 56 din 02.06.2020 de inadmisibilitate a sesizării nr. 23g/2020 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 207 alin. (2) lit. f) din Codul administrativ (respectarea procedurii prealabile până la înaintarea acțiunii în contencios administrativ) (pct. 26). Disponibilă: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?l=ro&tip=decizii&docid=800> (accesată: 18.08.2022).
14. DCC nr. 63 din 11.06.2020 de inadmisibilitate a sesizării nr. 39g/2020 privind excepția de neconstituționalitate a unor dispoziții din articolele 332 alin. (2) și 391 alin. (2) din Codul de procedură penală (încetarea procesului penal atunci când fapta constituie o contravenție și soluționarea cauzei conform prevederilor Codului contravențional). Disponibilă: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=decizii&docid=811&l=ro?tip=decizii&docid=811&l=ro> (accesată: 18.08.2022).
15. DCC nr. 112 din 8 septembrie 2022 de inadmisibilitate a sesizării nr. 49g/2022 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 279/1 alin. (2) din Codul de procedură penală (pct. 16 și 17).
16. Hotărâre CtEDO, Golder c. Regatului Unit, a din 21.02.1975. Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57496> (accesată: 17.08.2022).
17. Hotărârea CtEDO, Diaz Ochoa c. Spaniei, din 22.06.2006, definitivă la 22.09.2006, (§ 41, 42). Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76016> (accesată: 17.08.2022).
18. Hotărârea CtEDO Vilvarajah și alții c. Regatului Unit, din 30.10.1991, (§ 122). Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57713> (accesată: 17.08.2022).
19. Dicționar juridic. Disponibil: <https://legeaz.net/dictionar-juridic/acces-liber-justitie> (accesată: 17.08.2022).
20. M. Poalelungi, D. Sîrcu, Accesul la justiție, în Manualul Judecătorului pentru cauze penale. Ediția I, Chișinău, 2013.
21. Ciobanu Petruț, Accesul liber la justiție. Disponibilă: <https://barouliasi.ro/accesul-la-justitie> (accesată: 17.08.2022).
22. Alin-Gheorghe Gavrilescu, Accesul liber la justiție, Analele Universității „Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu, Seria Științe Juridice, Nr. 2/2011, p. 62. Disponibil: <https://deliverypdf.ssrn.com/delivery.php?ID=737027111000006070112065089106081064016020050037028066000080074074126000086094088026061120060015055036110007010127096064120094108059078076004067006069090125029118080089030047002022090114115083126092070004103108092087100076068101078073119101090017117089&EXT=pdf&INDEX=TRUE> (accesată: 17.08.2022).
23. Teodor Cârnaț, Olesca Panchiv, Accesul liber la justiție în Republica Moldova: principiu fundamental absolut, aplicabil drepturilor și libertăților constituționale, Juridice Moldova. Disponibil: <https://juridicemoldova.md/7858/accesul-liber-la-justitie-principiu-fundamental-absolut-aplicabil-drepturilor-si-libertatilor-constitutionale.html> (accesată: 18.08.2022).
24. Manual de drept european privind accesul la justiție, Agenția Europeană Pentru Drepturi Fundamentale și Consiliul European, 2016, p. 38. Disponibil: https://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_access_justice_ROM.PDF (accesată: 18.08.2022).

25. Tudor Osoianu (colectiv), *Drept procesual penal, Partea generală*, Chișinău, 2009.
26. Gribincea V., (colectiv), *Executarea hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului de către Republica Moldova 2013-2014*, Chișinău, 2015.
27. Grigore Gr. Theodoru, *Tratat de Drept procesual penal, Ediția a 3-a*, Editura Hamangiu, 2013.
28. Teodor-Viorel Gheorghe, *Aflarea adevărului, principiu fundamental al procesului penal*, Editura Hamangiu, București, 2021, p. 52.
29. Nicolae Volonciu, *Tratat de procedură penală, Volumul I*, Editura PAIDEIA, București, 1996. Disponibil: <https://www.academia.edu/18430661/243309040-Volonciu-Nicolae-Tratat-de-procedura-penala-doc> (accesată: 18.08.2022).
30. Apetrei Mihai, *Drept procesual penal*, București, Europa Nova, 1996, p. 73.
31. Păvăleanu Vasile, *Drept procesual-penal, Partea generală*, București, Lumina Lex, 2000.
32. I. Ionescu-Dolj, *Curs de procedură penală română*, Ed. Librăriei SOCEC&CO, Soc. Anonimă, 1926.
33. Antoniu Gheorghe, Volonciu Nicolae, Zaharia Nicolae, *Dicționar de procedură penală*, București, Editura Științifică și enciclopedică, 1988.
34. Traian Pop, *Drept procesual penal, Partea generală, Volumul I*, Editura Tipografia Națională S.A. Cluj, 1946.
35. Fletcher George P., Dolea Igor, Blănaru Dragoș, *Conceptele de bază ale justiției penale*, Chișinău, ARC, 2000.
36. Anca Ioana Negru, *Administrarea și aprecierea probelor în procesul penal*, Editura Universul Juridic, București, 2022, p. 75.
37. Neagu Ion, Damaschin Mircea, *Tratat de procedură penală, Partea generală, Ediția a III-a, revizuită și adăugită*, Editura Universul Juridic, București, 2020, p. 103.
38. Ionescu Cristian, *Instituții politice și drept constituțional. Ediția Juridică*, București, 2004.
39. Борзов В. Д., «Удар милосердия» по институту народных заседателей // *Российская Юстиция*, 2002, № 9, p. 46 – 47.
40. Корнеева Л. М. *Доказательства в советском уголовном процессе*. Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1988.

REFLECȚII PRIVIND EFECTUAREA INVESTIGAȚIILOR SPECIALE ÎN VEDEREA ASIGURĂRII SECURITĂȚII NAȚIONALE¹

**Boris GLAVAN, doctor în drept,
conferențiar universitar Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI**

Rezumat

Lucrarea este consacrată problematicii efectuării activității speciale de investigații pe segmentul asigurării securității naționale. Actualitatea studiului derivă nu doar din contul amenințărilor geopolitice, imperiale și expansioniste care se revarsă din flancul estic al și peste țara noastră, ci și din contul pericolelor provocate de noile manifestări ale structurilor criminale naționale și internaționale dotate și perfecționate în stilul ultimilor inovații tehnologico-digitale ce ne subminează existențialitatea națională. Atenția principală a studiului este focalizată pe prevederile Legii nr.59/2012 ce se referă la culegerea informațiilor necesare pentru asigurarea securității naționale.

Cuvinte-cheie: *activitate specială de investigații, măsuri speciale de investigații, tehnici speciale de investigare, proces penal, securitate națională, securitate de stat.*

Summary

The paper is devoted to the issue of conducting special investigations in the segment of ensuring national security. The topicality of the study derives not only from the account of geopolitical, imperial and expansionist threats pouring from the eastern flank of and over our country, but also from the dangers caused by the new manifestations of national and international criminal structures equipped and perfected in the style of the latest technological-digital innovations, which undermines our national existentiality. The main attention of the study is focused on the provisions of Law no. 59/2012 which refers to the collection of information necessary to ensure national security.

Keywords: *special investigation activity, special investigation measures, special investigation techniques, criminal trial, criminal prosecution, evidentiary procedure, purpose test, tasks.*

Introducere. Securitatea națională este un subiect de o importantă vitală pentru existențialitatea unei țări, actualitatea căreia poate să dispară doar împreună cu națiunea. Lucrurile sunt cât se poate de simple, există țara există și problema securității naționale, când dispare țara dispare și această problemă.

---

¹ Lucrarea este elaborată în cadrul Proiectului de cercetare „Abordări conceptuale privind activitatea specială de investigații în condițiile statului de drept”, cifrul 22.00208.8007.07/PD I, susținut din bugetul de stat.

Desigur că problema securității naționale trebuie privită prin prisma pericolelor care o amenință, dar și prin prisma diferitor nivele de securitate, mai înaltă sau mai joasă, în funcție de genul și amploarea amenințărilor. Se știe că o țară cu un grad înalt de securitate echivalează cu o țară puternică în care oamenii se adună simțindu-se în siguranță, iar acolo unde nu-i securitate ori este un nivel slab de securitate, oamenii pleacă în căutarea unui adăpost mai sigur.

Nu vom veni cu estimări exacte al nivelului de securitate a țării noastre, lucrurile sunt cât se poate de evidente pentru fiecare dintre noi. Este suficient să amintim că pe durata celor trei decenii de independență populația țării noastre aproape că s-a înjumătățit[1]. Avem un nivel de securitate națională poziționat sub nivelul așteptărilor populației, iar argument al acestei constatări este însăși faptul că oamenii continuă să emigreze și astăzi spre alte meleaguri aflate sub protecții mai sigure.

Problema securității naționale este una complexă iar soluția poate fi de asemenea una la fel de complexă, ținând cont de amenințările geopolitice, imperiale și expansioniste care se revarsă din flancul estic al și peste țara noastră, ci și din contul pericolelor provocate de noile manifestări ale structurilor criminale naționale și internaționale dotate și perfecționate în stilul ultimilor inovații tehnologico-digitale ce ne subminează existențialitatea națională.

Timp de trei luni privim ca la un spectacol de groază la măcelul care s-a abătut asupra țării vecine Ucraina cu tendințe cât se poate de realiste de a se extinde și peste noi. Problema securității naționale în aceste condiții nu ține doar de aspectul extern pe care îl urmărim cu atenție de la ecranul televizorului, ci și de aspectul intern, de elementele subversive care așteaptă cu nerăbdare să le vină în grabă „salvatorii” și să-i elibereze de la democratizare și de la integrarea Republicii Moldova în spațiul comunității Europene.

Stingher, Javelin, Bayraktar sunt câteva din neologismele limbajului de știri pe care le urmărim zilnic în ultimele luni nevenindu-ne să credem că toate aceste arme de luptă sunt folosite în războiul cât se poate de adevărat de lângă noi și care, de o potrivă cu alte tipuri de arme, pot nu doar să fie traficate pe linia de tranzit a Republicii Moldova, ci și să nimerească necontrolat în mâna celor care privesc cu nostalgie la timpurile trecutului sovietic, precum și în mâinile rețelelor criminale cu potențial de a răsturna guvernarea și a introduce haosul și dictatura.

Securitatea națională astăzi este în pericol ca niciodată, iar statul prin intermediul sistemului de organe competente ar trebui să-și estimeze la modul cel mai serios vulnerabilitățile și să întreprindă toate măsurile necesare pentru

înlăturarea lor și dezvoltarea capacității de securitate pe direcția îmbunătățirii cadrului juridic, perfecționării nivelului de pregătire profesională a celor cu atribuții în domeniul securității naționale, dezvoltării aplicațiilor practice, sporirii și reînnoirii echipamentelor tehnice de apărare și investigare etc.

În continuare vom face o evaluare a cadrului juridic național pe segmentul activității speciale de investigații prevăzut în mod special de Legea nr.59/2012, gen de activitate cu un potențial destul de mare în ceea ce privește acumularea operativă a informațiilor necesare atât pentru investigarea infracțiunilor, inclusiv a celor care atentează la securitatea națională, cât și pentru cunoașterea, prevenirea și înlăturarea amenințărilor interne sau externe la securitatea națională care nu întotdeauna însușesc forma unei infracțiuni.

Metodologia studiului cuprinde metodele tradiționale de cercetare: logică, gramaticală, analiză și sinteză, deducție și inducție, observație și comparație. În baza analizei materialelor pertinente (legislația națională, literatura de specialitate, note și avize ale proiectelor de lege, alte materiale relevante) sunt formulate concluziile și propunerile corespunzătoare.

Rezultate obținute și discuții

Republica Moldova conform prevederilor constituționale este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sânt garantate. Aceste garanții incluse în art.1 al Constituției Republicii Moldova[2] nu ar trebui înțelese doar în sensul unei reacții din partea organelor abilitate ale statului în vederea restabilirii anumitor drepturi ale persoanei în situațiile în care acestea sunt deja lezate, ci mai întâi de toate garanțiile trebuie să vizeze situațiile în care aceste valori se află în pericol, adică până la lezarea lor de facto, atunci când ele sunt doar amenințate de anumite forme de manifestare a elementelor criminale sau a altor factori nocivi care ruinează încrederea cetățenilor în promisiunile de securitate ale statului.

În această ordine de idei statul ca organizație politică care reprezintă forța coercitivă a întregii societăți trebuie să-și asigure, pe de o parte, propria securitate și, pe de altă parte, securitatea întregii societăți și a fiecărui individ în parte. Toate aceste forme de exteriorizare a securității constituie componente ale securității naționale, ori tocmai această idee este promovată în Concepția securității naționale a Republicii Moldova menționându-se: „Securitatea națională nu este numai securitatea statului, ci și securitatea societății și a cetățenilor Republicii Moldova, atât pe teritoriul Republicii Moldova, cât și peste hotarele

ei”. În aceeași ordine de idei se mai spune că „securitatea națională reprezintă condiția fundamentală a existenței poporului din Republica Moldova, a statului moldovenesc, și este un obiectiv al țării. Obiectivele securității naționale a Republicii Moldova sânt: asigurarea și apărarea independenței, suveranității, integrității teritoriale, ordinii constituționale, dezvoltării democratice, securității interne, consolidarea statalității Republicii Moldova. Un loc aparte în acest sens revine apărării și promovării valorilor, intereselor și obiectivelor naționale”[3].

Pentru onorarea obligațiunii de garant al securității naționale statul are nevoie de anumite instrumente juridice adecvate care să-i permită să afle cu suficient timp înainte informații despre pericolele care amenință securitatea națională pentru a putea interveni în vederea înlăturării lor. Orice măsură de culegere a informației este binevenită dacă nu încalcă valorile constituționale, istoria însă demonstrează că cele mai eficiente măsuri sunt și cele care restrâng anumite drepturi individuale ale persoanei. Deci în joc se pune interesul general al întregii societăți, pe de o parte, și interesul individual al unor categorii de persoane, pe de altă parte. Desigur că în astfel de situații de fiecare dată prevalează interesul general. Chiar și așa, există totuși o anumită limită până la care se admite restrângerea drepturilor persoanei în interesul securității naționale.

Întreg cumulul de drepturi prevăzute în capitolul doi al Constituției Republicii Moldova poate fi divizat în două categorii, din prima făcând parte drepturile care nu pot fi restrânse (drepturi absolute), iar din a doua – drepturile care în anumite circumstanțe ar putea să fie restrânse (drepturi relative).

Aceasta este rațiunea pe care legiuitorul național a folosit-o la alcătuirea textului art.54 a Legii supreme conform căruia se interzice restrângerea următoarelor drepturi: accesul liber la justiție (art.20); prezumția nevinovăției (art.21); dreptul de a nu fi condamnat pentru acțiuni sau omisiuni care, în momentul comiterii, nu constituiau un act delictuos (art.22); dreptul fiecăruia de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle (art.23); dreptul la viață și la integritate fizică și psihică (art.24).

Din conținutul aceluiași articol rezultă că restul drepturilor persoanei (dreptul la apărare (art.26); dreptul la libera circulație (art.27); dreptul la viața intimă, familială și privată (art.28); dreptul la inviolabilitatea domiciliului (art.29); dreptul la secretul corespondenței (art.30) etc.) ar putea să fie restrânse doar dacă o astfel de restrângere:

- este prevăzută de lege;
- este necesară intereselor securității naționale, integrității teritoriale, bunăstării economice a țării și ordinii publice;

- urmărește scopul prevenirii tulburărilor în masă și infracțiunilor, protejării drepturilor, libertăților și demnității altor persoane, împiedicării divulgării informațiilor confidențiale sau garantării autorității și imparțialității justiției;
- este proporțională cu situația care a determinat-o și nu poate atinge existența dreptului sau a libertății.

În contextul celor relatate a fost gândit nu doar Codul de procedură penală[4] al cărui scop constă în „protejarea persoanei, societății și statului de infracțiuni, precum și protejarea persoanei și societății de faptele ilegale ale persoanelor cu funcții de răspundere în activitatea lor legată de cercetarea infracțiunilor presupuse sau săvârșite, astfel ca orice persoană care a săvârșit o infracțiune să fie pedepsită potrivit vinovăției sale și nici o persoană nevinovată să nu fie trasă la răspundere penală și condamnată” (art.1, alin.(2)), ci și Legea nr.59/2012[5] cu privire la activitatea specială de investigații a cărei menire constă în reglementarea efectuării măsurilor speciale de investigații în „scopul culegerii de informații necesare pentru prevenirea și combaterea criminalității, asigurarea securității statului, ordinii publice, apărarea drepturilor și intereselor legitime ale persoanelor, descoperirea și cercetarea infracțiunilor” (art.1).

Atât activitatea procesual-penală precum și activitatea specială de investigații urmăresc practic același scop - protejarea valorilor constituționale. Diferența este că un gen de activitate ocrotește respectivele valori contra infracțiunilor deja comise prin investigarea lor publică, prin acumularea probelor care să dovedească vinovăția celor care au comis infracțiuni (procesul penal), iar alt gen de activitate le ocrotește atât contra infracțiunilor și nu doar a celor comise dar și a celor aflate pe cale de a fi comise, precum și contra altor amenințări care nu neapărat însușesc toate semnele unei infracțiuni, prin aplicarea unor procedee mai puțin transparente, prin acumularea de informații, prevenirea și înlăturarea respectivelor amenințări (activitatea specială de investigații).

Atât în cadrul procesului penal, cât și în activitatea specială de investigații sunt aplicate în interesul binelui comun măsuri care mai mult sau mai puțin sunt corelate cu restrângerea anumitor drepturi individuale. Fiecare cetățean ar trebui să cunoască acest fapt pentru a-și decide comportamentul ulterior, în sensul abținerii și distanțării sale de la comiterea sau pregătirea unor fapte periculoase ce ar trezi suspiciunea și obligația organelor statului să intervină pentru asigurarea securității naționale și a valorilor constituționale.

Trebuie menționat și faptul că activitatea specială de investigații ca și gen de activitate îndreptat spre asigurarea securității naționale dispune de un po-

tențial enorm de mare care din păcate nu este pe deplin valorificat. Uneori textul de lege este înțeles incorect, alteleori însăși legiuitorul eșuează în alegerea terminologiei și formularea mesajelor, ceea ce diminuează esențial valoarea și înțelesul unitar al normelor legale iar, în esență, se reduce din nivelul securității naționale, în general, și, împreună cu ea, se reduce și nivelul de securitate a fiecărui cetățean, plătitor de impozite din care este întreținut întreg sistemul organelor de stat menite să le asigure securitatea.

Analiza comparativă a prevederilor Legii nr.59/2012 cu privire la activitatea specială de investigații și ale Legii precedente nr.45/1994[6] cu privire la activitatea operativă de investigații pe segmentul de reglementare a scopului și sarcinilor acestui gen de activitate ne permite să observăm că legiuitorul național a intervenit cu anumite schimbări esențiale.

În primul rând, este de remarcat faptul că scopul activității speciale de investigații expus în actuala redacție, cumulând apărarea anumitor valori, nu mai este orientat doar împotriva atentatelor criminale, ceea ce înseamnă că potențialul acestui gen de activitate poate fi îndreptat nu doar împotriva infracțiunilor, ci și a altor genuri de pericole care amenință respectivele valori. Această schimbare o găsim suficient de reușită și înțeleaptă, dat fiind faptul că pericolele care amenință valorile ocrotite prin activitatea specială de investigații nu întotdeauna îmbracă forma unei infracțiuni și nici a pregătirii sau a tentativei de infracțiune.

Totodată, merită apreciat și faptul că însăși valorile care necesită a fi protejate prin activitatea specială de investigații au fost revăzute. Astfel, nu „interesele statului” (art.1 Legea nr.45/1994) necesită a fi protejate ci „securitatea statului” (art.1 Legea nr.59/2012) ceea ce în esență nu este același lucru. „Interesele statului” este un termen prea elastic, foarte greu de definit, lăsând impresia că acesta justifică într-un fel chiar și anumite abuzuri din partea autorităților competente, ceea ce ruinează din încrederea cetățeanului în utilitatea și importanța acestui gen de activitate. „Securitatea statului” este un termen juridic clar definit care nu lasă loc pentru interpretări arbitrare. Mai corect totuși ar fi fost dacă legiuitorul ar fi folosit termenul „securitate națională” care deși este un termen mult mai cuprinzător, incluzând și securitatea statului, totuși este un termen legal definit și, totodată, corespunde vocabularului constituțional. În plus acesta vizează nu doar securitatea statului ci și a întregii societăți. În acest context, merită luat în calcul în eventualitatea unor intervenții de perfecționare a Legii nr.59/2012 să fie schimbate noțiunile discutate.

Profesorul național Cușnir Valeriu, abordând problema regimului juridic al măsurilor speciale de investigații pentru colectarea de informații despre posibile evenimente și/sau acțiuni ce ar putea pune în pericol securitatea statului, în contextul căreia a analizat și termenul de securitate al statului ca obiect de protecție al activității speciale de investigații, ajunge practic la aceiași concluzie doar că sugerează interpretarea extinsă a termenului „securitatea statului” folosit în Legea nr.59/2012 care ar include „sistemul și principiile de organizare și de funcționare a întregului sistem al securității naționale și organelor securității statului; obiectivele sistemului de securitate națională și căile de asigurare a securității naționale; securitatea statului prezumă securitatea societății și a cetățenilor Republicii Moldova, atât pe teritoriul Republicii Moldova, cât și peste hotarele ei; amenințările, riscurile și vulnerabilitățile la adresa securității statului și măsurile orientate spre descoperirea, prevenirea și contracararea la timp a acestora, inclusiv prin utilizarea activității speciale de investigații”[7, p.19].

Este de remarcat faptul că pe lângă asigurarea securității statului în calitate de element al scopului activității speciale de investigații Legea nr.59/2012 mai prevede și un cumul de sarcini, printre acestea fiind și „colectarea informațiilor despre posibile evenimente și/sau acțiuni ce ar putea pune în pericol securitatea statului” (art.2).

Comparativ cu redacția anterioară a acestei sarcini, cea actuală, pe de o parte, exclude posibilitatea colectării de informații despre evenimentele sau acțiunile care pun în pericol securitatea militară, economică sau ecologică a Republicii Moldova, iar, pe de altă parte, a extins aria informațiilor ce necesită să fie colectate pentru securitatea statului. De observat că, legiuitorul nu mai vorbește despre pericole care amenință securitatea statului, ci despre posibile pericole, și nu care pun în pericol, ci care ar putea pune în pericol securitatea statului.

Aceste reformulări ale conținutului sarcinii abordate ar putea pentru unii să însemne un simplu joc de cuvinte, pentru alții schimbare de accente de o importanță deosebită, dat fiind faptul că implică măsuri de colectare a informațiilor ce restricționează anumite drepturi și libertăți ale persoanei. Legea ar trebui să fie cât se poate de clară și fără cuvinte interpretabile ce ar permite aplicarea ei arbitrară.

În acest context iarăși găsim pertinente observațiile profesorului Cușnir Valeriu, menționând că „reglementările invocate reduc substanțial din spectrul măsurilor speciale de investigații aplicabile pentru realizarea sarcinii stipulate la lit. d), art.2, Legea nr.59/2012 - colectarea de informații despre posibile evenimente și/sau acțiuni ce ar putea pune în pericol securitatea statului”[7, p.23].

Un alt aspect foarte important legat de această sarcină ține de independența ei de realizare în raport cu restul sarcinilor prevăzute în art.2 al Legii nr.59/2012. În literatura de specialitate nu s-a conturat unanimitate de opinii cu privire la acest subiect și, prin consecință, este afectată și independența temeiurilor de efectuare a măsurilor speciale de investigații.

Unii cercetători consideră că obținerea de informații despre posibile evenimente și/sau acțiuni ce pun în pericol sau ar putea pune în pericol securitatea statului nu poate fi considerată o sarcină independentă a activității speciale de investigații, iar realizarea acestora s-ar produce prin prisma sarcinii de relevare a faptelor de pregătire și tentativă a infracțiunilor[8, p.16]. În susținerea aceleiași viziuni, cercetătorul V.K. Znikin, subliniind relevarea, prevenirea, curmarea și descoperirea infracțiunilor și a persoanelor implicate în aceasta ca sarcina principală a activității speciale de investigații, consideră că sarcina de obținere a informațiilor despre amenințări la adresa securității statului trebuie abordată doar prin prisma Codului penal. Potrivit susținătorilor acestui concept activitatea specială de investigații se realizează doar în limitele și la necesitatea procesului penal[9]. În contextul aceleiași viziuni unii doctrinari naționali consideră alogic să fie admisă efectuarea măsurilor speciale de investigații în afara unei cauze penale, în special fiind vorba de măsurile autorizate de judecătorul de instrucție și de către procuror, argumentând prin faptul că actualele prevederi ale Codului de procedură penală admit efectuarea măsurilor speciale de investigații doar în cadrul urmăririi penale și doar pe anumite categorii de cauze penale[10].

Într-o altă abordare diametral opusă acesteia se consideră că sarcina de colectare a informațiilor despre posibile evenimente și/sau acțiuni ce ar putea pune în pericol securitatea statului are caracter independent. Conform acestei viziuni esența sarcinii analizate nu se limitează doar la obținerea de informații despre evenimente sau acțiuni care se califică drept infracțiuni. Deși criminalitatea reprezintă o amenințare la adresa securității statului, contracararea acesteia constituie o sarcină independentă a activității speciale de investigații[11, p.26]. Informațiile despre evenimente sau acțiuni care reprezintă o amenințare pentru securitatea statului, ca temei pentru efectuarea măsurilor speciale de investigații, pot conține informații despre astfel de evenimente sau acțiuni care nu sunt de natură criminală, ci doar creează ipotetic o amenințare la adresa securității. Prin evenimente ce ar putea pune în pericol securitatea statului se înțelege fapte, circumstanțe, fenomene care s-au produs efectiv în trecut și care sunt de natură să prejudicieze tipul relevant de securitate sau să provoace un posibil pericol. Acestea includ circumstanțe cauzate de comportamentul

oamenilor și procese care apar indiferent de voința lor, dar în viitor pot dăuna securității[11, p.292]. În același context se mai spune că informațiile despre evenimente și/sau acțiuni ce ar putea pune în pericol securitatea statului și care ar servi drept temei pentru efectuarea măsurilor speciale de investigații nu pot fi de natură criminală, ci doar creează o amenințare la adresa securității și se produc indiferent de voința oamenilor (cutremur, inundații, alunecări de teren etc.)[12, p.286].

Analizând viziunile de mai sus se poate spune că ambele suscită anumite nedumeriri. Vorbind de prima viziune, se cuvine să ne întrebăm în baza cărui criteriu sarcinile activității speciale de investigații prevăzute în art.2 al Legii nr.59/2012 s-ar diviza în independente și dependente. În plus, există și o anumită incertitudine cu privire la aplicarea temeiurilor de efectuare a măsurilor speciale de investigații în vederea realizării acestei sarcini. În art.19 al Legii nr.59/2012, consacrat temeiurilor pentru efectuarea măsurilor speciale de investigații, legiuitorul a făcut distincție între informațiile, în calitate de temei, ce se referă la „fapta prejudiciabilă în curs de pregătire, de comitere sau comisă, precum și persoanele care o pregătesc, o comit ori au comis-o” și informațiile cu privire la „circumstanțele care pun în pericol ordinea publică, securitatea militară, economică, ecologică sau de altă natură a statului”.

Analizând din punct de vedere sistemic prevederile juridice la care am făcut referință putem spune că dacă amenințarea la adresa securității statului va îmbrăca forma de pregătire, sau de tentativă a unei infracțiuni atunci trebuie realizată sarcina indicată la litera a) și b) art.2 al Legii nr.59/2012 (relevarea atentatelor criminale, prevenirea, curmarea infracțiunilor și identificarea persoanelor care le organizează și/sau le comit; descoperirea și cercetarea infracțiunilor) prin efectuarea măsurilor speciale de investigații corespunzătoare în baza temeiului prevăzut la litera a) pct.2) alin.(2) art.19 al Legii nr.59/2012 (fapta prejudiciabilă în curs de pregătire, de comitere sau comisă, precum și persoanele care o pregătesc, o comit ori au comis-o). În cazul în care amenințarea la adresa securității statului nu presupune pregătirea sau comiterea unei infracțiuni dar este totuși de natură să pună în pericol securitatea statului atunci se cuvine realizată sarcina indicată la litera d) art.2 al Legii nr.59/2012 (colectarea de informații despre posibile evenimente și/sau acțiuni ce ar putea pune în pericol securitatea statului) prin efectuarea măsurilor speciale de investigații corespunzătoare în baza temeiului prevăzut la litera d) pct.2) alin.(2) art.19 al Legii nr.59/2012 (circumstanțele care pun în pericol ordinea publică, securitatea militară, economică, ecologică sau de altă natură a statului).

Prin urmare, putem spune că sarcina de colectare a informațiilor despre posibile evenimente și/sau acțiuni ce ar putea pune în pericol securitatea statului are caracter independent și nu se realizează prin intermediul altor sarcini prevăzute la art.2 al Legii nr.59/2012. Acestea fiind spuse găsim incorectă opinia cercetătorilor care consideră că activitatea specială de investigații s-ar efectua numai în interesul justiției penale și este necesară doar dacă este cerută de procesul penal[9].

Curtea Constituțională a României foarte corect și-a expus punctul de vedere în contextul abordării unei probleme similare, menționând că „dacă s-ar accepta premisa, potrivit căreia amenințările la adresa securității naționale trebuie să se regăsească, exclusiv, printre infracțiunile prevăzute de Codul penal, în realitate, s-ar ajunge la situația în care organele de stat cu atribuții în domeniul securității naționale ar putea solicita încuviințarea efectuării de măsuri care presupun restrângerea exercițiului unor drepturi sau libertăți fundamentale ale omului doar dacă există o suspiciune rezonabilă cu privire la pregătirea sau săvârșirea unei infracțiuni dintre cele prevăzute în Codul penal. Or, o atare limitare ar însemna, în realitate, imposibilitatea acestor organe de a-și exercita competențele prevăzute de dispozițiile legale în vigoare”[13, p.13].

Cât privește cea de a doua viziune, putem fi de acord că fenomenele naturale extraordinare reprezintă amenințări la adresa securității omului, a societății și a statului, doar că nu este suficient de clar cum ar putea acestea să fie prevenite și cine ar dispune de astfel de informații pentru a fi culese prin efectuarea măsurilor speciale de investigații. S-ar putea ca cercetătorii să fi avut altceva în vedere, anumite fapte sau evenimente aparent legale dar care în condiții de calamitate naturală ar putea produce un dezastru ecologic sau de altă natură. Cu toate acestea, trebuie să spunem că amenințările la adresa securității statului, fiind foarte diverse, pot să existe chiar și în lipsa calamităților naturale precum și în lipsa infracțiunilor.

Ultimul aspect la care ne vom referi în cadrul acestei lucrări ține de condițiile de efectuare a măsurilor speciale de investigații pentru realizarea sarcinii de colectare a informațiilor despre posibile evenimente și/sau acțiuni ce ar putea pune în pericol securitatea statului.

Pe lângă cele două condiții indicate în art.19 al Legii nr.59/2012, 1) existența unui pericol pentru securitatea statului; și 2) măsura specială de investigații să fie proporțională cu restrângerea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, aceiași lege mai prevede și alte condiții care limitează esențial efectuarea măsurilor speciale de investigații pentru îndeplinirea sarcinii discutate. Conform prevederilor art.18 doar nouă din cele douăzeci de măsuri ar fi

posibil de efectuat pentru identificarea amenințărilor de securitate împotriva statului, fiind vorba de identificarea abonatului, proprietarului sau a utilizatorului unui sistem de comunicații electronice ori al unui punct de acces la un sistem informatic; urmărirea vizuală; investigația sub acoperire; colectarea mostrelor pentru cercetarea comparată; cercetarea obiectelor și documentelor; achiziția de control; chestionarea; culegerea informației despre persoane și fapte; identificarea persoanei. Restul măsurilor, în special cele autorizate de judecătorul de instrucție, vor putea fi efectuate doar dacă amenințarea la adresa securității statului va însuși forma unei infracțiuni comise și dacă va exista o urmărire penală inițiată în acest sens.

Desigur că o astfel de situație nu poate să satisfacă pe deplin identificarea, prevenirea și înlăturarea amenințărilor îndreptate împotriva securității naționale. În primul rând, pentru că cea mai mare parte a informațiilor se află în spațiul virtual, iar măsurile care ar permite culegerea informațiilor pertinente din acest spațiu despre amenințările care pun în pericol securitatea națională sunt pur și simplu interzise. În al doilea rând, există o fază a procesului penal cuprinsă, pe de o parte, de momentul sesizării despre pregătirea de infracțiune și, pe de altă parte, de momentul pornirii urmăririi penale în care practic nu se admite efectuarea nici a unei măsuri speciale de investigații, dat fiind faptul că Legea nr.59/2012 în cadrul procesului penal nu are putere juridică (alin.(4) art.2 CPP), iar Codul de procedură penală nu permite efectuarea măsurilor speciale de investigații în afara etapei de urmărire penală (art.132¹ CPP).

De zece ani s-au tot căutat soluții la această problemă dar situația rămâne neschimbată până în prezent. Tentativele de soluționare a acestei probleme în afara limitelor Legii nr.59/2012, prin adoptarea așa numitului „mandat de securitate”, s-au soldat cu eșec, proiectele respective de lege[14; 15] fiind dezaprobată de către experții Comisiei de la Veneția[16; 17]. Întrebarea fundamentală pe care și-au adresato experții s-a referit la neclaritatea necesității unor noi instrumente de investigații în condițiile în care există deja o lege în acest sens, fiind vorba de Legea nr.59/2012 cu privire la activitatea specială de investigații și Codul de procedură penală[17].

Rezumând cele relatate putem formula următoarele **concluzii și recomandări**.

Investigațiile speciale sunt de o importanță deosebită pentru securitatea națională, acestea fiind în măsură să contribuie eficient la culegerea și analiza informațiilor pertinente despre pericolele care o amenință. Este inadmisibil să previi amenințările la adresa securității naționale fără să le cunoști, ori cunoașterea este elementul de bază al investigațiilor speciale care asigură prevenirea și înlăturarea amenințărilor. Nevalorificarea întregului potențial al investigații-

lor speciale nu poate să satisfacă pe deplin necesitatea cunoașterii și, ca efect, nici amenințările care pun în pericol securitatea națională nu au cum să fie în măsură deplină prevenite și înlăturate.

Reglementarea pe alocuri nereușită, alteori ambiguă a investigațiilor speciale reduc esențial din potențialul acestui gen de activitate, iar securitatea națională poziționându-se sub nivelul așteptărilor cetățeanului Republicii Moldova. Cel mai indicat barometru al insecurității naționale este nesiguranța cetățeanului care-l determină să emigreze din țară, fenomen care în decursul celor trei decenii de independență a înjumătățit populația țării.

Securitatea națională este termenul constituțional și valoarea care justifică efectuarea investigațiilor speciale corelate de restrângerea unor drepturi și libertăți ale persoanei (art.54 Constituția RM). În acest context găsim rațională înlocuirea termenului „securitatea statului” cu „securitatea națională” din Legea nr.59/2012 cu privire la activitatea specială de investigații.

Sarcina indicată la litera d) art.2 al Legii nr.59/2012 (colectarea de informații despre posibile evenimente și/sau acțiuni ce ar putea pune în pericol securitatea statului) are caracter independent și se realizează în afara procesului penal prin culegerea informațiilor, prevenirea și înlăturarea amenințărilor care nu se asociază cu infracțiunile.

Actualele prevederi ale Legii nr.59/2012 reduc esențial din potențialul măsurilor speciale de investigații ce ar putea fi efectuate pentru culegerea informațiilor în vederea identificării, prevenirii și înlăturării amenințărilor la adresa securității naționale. Ținând cont de complexitatea problemei dar și de importanța rezolvării ei pentru securitatea națională, găsim binevenită și rațională implicarea activă a unui număr cât mai mare de cercetători în abordarea acesteia.

Bibliografie

1. https://ro.wikipedia.org/wiki/Republica_Moldova
2. Constituția Republicii Moldova, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr.1, p.5-32.
3. Concepția securității naționale a Republicii Moldova. Legea nr. 112 din 22.05.2008 În: Monitorul Oficial nr. 97-98, art 357.
4. Codul de procedură penală al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 14.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.104-110. În vigoare din 12 iunie 2003, p.4-208.
5. Legea Republicii Moldova nr.59 din 29.03.2012 privind activitatea specială de investigații. Monitorul Oficial nr. 113-118/373 din 08.06.2012, p.6-12.
6. Legea Republicii Moldova nr. 45 din 12-04-1994 privind activitatea operativă de investigații. Monitorul oficial Nr. 5 art. 133 din 30-05-1994 (abrogată).

7. Valeriu Cușnir. Reflecții privind regimul juridic al măsurilor speciale de investigații pentru colectarea de informații despre posibile evenimente și/sau acțiuni ce ar putea pune în pericol securitatea statului. «Mandatul de securitate: probleme actuale de interpretare, legislație și practică», conferință științifico-practică națională. Conferința științifico-practică națională «Mandatul de securitate: probleme actuale de interpretare, legislație și practică», 8 septembrie 2020, Chișinău / coordonatori: Vitalie Sîli, Diana Hîrbu; consiliul științific: Serghei Dulghieri (președinte) [et al.]; comitetul organizatoric: Andrei Fortuna [et al.]. – Chișinău : S. n., 2020 (Tipogr. «Print-Caro»).
8. Федеральный закон «Об оперативно-розыскной деятельности»: научно-практический комментарий / под ред. д-ра юрид. наук, проф. А.С. Бахты. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : ДГСК МВД России, 2014.
9. Зникин Валерий Колоссович. Уголовный процесс без криминалистики и ОРД: проблемная ситуация // Вестн. Том. гос. ун-та. Право. 2015. №4 (18). Disponibil [on-line]: <https://cyberleninka.ru/article/n/ugolovnyy-protsess-bez-kriminalistiki-i-ord-problemnaya-situatsiya> Vizitat la: 10.05.2022.
10. V.Gribincea, S.Macrinici. Comentarii la proiectul de lege privind modificarea legislației privind activitatea specială de investigații. Disponibil [on-line]: https://crjm.org/wp-content/uploads/2017/09/17-09-15-CRJM-comentarii-PL-ASI_final.pdf Vizitat: 27.04.2022.
11. Теория оперативно-розыскной деятельности: Учебник/ Под ред. К.К. Горяинова, В.С. Овчинского, Г.К. Сенилова.- М.: ИНФРА-М, 2006.- X, 832 с.
12. Дубоносов, Е. С. Оперативно-розыскная деятельность : учебник для вузов / Е. С. Дубоносов. – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : Издательство Юрайт, 2014. – 442 с. P.286.
13. DCC nr. 91/2018, M.Of. nr. 348 din 20 aprilie 2018. Disponibilă online: https://www.ccr.ro/files/products/decizia_91.pdf, Vizitat la: 10.05.2022.
14. Proiectul de lege nr. 281 din 9 iulie 2014 cu privire la modificarea și completarea unor acte legislative, susținut de Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova. Disponibil [on-line]: <https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/2388/language/ro-RO/Default.aspx> Vizitat la: 12.05.2022.
15. Proiectul de lege nr. 389 din 15.10.2015 cu privire la activitatea contrainformativă și activitatea informativă externă. Disponibil [on-line]: <https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/2888/language/ro-RO/Default.aspx> Vizitat la: 11.05.2022.
16. CDL-AD(2014)009, Avizul comun al Comisiei de la Veneția și al Direcției drepturilor omului (DDO) din cadrul Direcției generale drepturile omului și statul de drept (DGI) a Consiliului Europei pe marginea proiectului de lege pentru modificarea și completarea unor acte legislative, susținut de Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova, 21-22 martie 2014;
17. CDL-AD(2017)009, Avizul comun al Comisiei de la Veneția și al Direcției drepturilor omului (DDO) din cadrul Direcției generale drepturile omului și statul de drept (DGI) a Consiliului Europei pe marginea proiectului de lege pentru modificarea și completarea legislației moldovenești cu privire la așa-numitul „mandat de securitate, 10-11 martie 2017.

VINOVĂȚIA FĂPTUITORULUI SUB FORMA INTENȚIEI SAU IMPRUDENȚEI – ELEMENT STRUCTURAL AL RĂSPUNDERII CIVILE DELICTUALE

Leonid CHIRTOACĂ, *doctor în drept, conferențiar universitar, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice*

Rezumat

Problematica responsabilității persoanei pentru faptele, acțiunile și inacțiunile cauzatoare de prejudicii, precum și fundamentele răspunderii civile delictuale este veche, dar în continuă dezvoltare. În legislația Republicii Moldova, răspunderea civilă reprezintă o sancțiune juridică bazată pe ideea de vinovăție, structurată din două elemente, intenția și imprudența (culpa), iar dacă anterior, doctrinarii și practicienii făceau trimitere la legislația penală în scopul împrumutării noțiunilor referitoare la vinovăție și formele sale, în prezent aceste definiții sunt inserate în Codul civil – modernizat. Aceste elemente de noutate necesită a fi cercetate, interpretate și dezbătute pentru o aplicare corectă în practică, fără a se admite încălcarea drepturilor, libertăților și interesele făptuitorului sau a persoanei prejudiciate.

Cuvinte cheie: *răspundere civilă, prejudiciu, vinovăție, intenție, culpă*

În viața de toate zilele deseori apar întrebări privind existența răspunderii juridice fără vinovăție, altfel spus dacă persoana este nevinovată poate fi trasă la răspundere, ori în subconștientul nostru s-a cristalizat conceptul (idee generală care reflectă corect realitatea), potrivit căruia, dacă persoana nu este vinovată, nu poate fi trasă la răspundere, *a fortiori*, persoana nevinovată nu poate fi trasă la răspundere civilă. Însă, această percepție este depășită de realitățile timpului, ori în practică există suficiente situații când persoana care la prima vedere pare a fi nevinovată, poartă răspundere civilă.

Legislația din majoritatea statelor lumii stipulează că vinovăția este fundamentul tradițional al răspunderii civile, iar autorul faptei ilicite (contrară legii și regulilor de convețuire socială) prin care se încalcă drepturile și interesele altei persoane, este obligată să repare prejudiciul cauzat. Astfel, răspunderea civilă are la bază un criteriu moral, fiind o răspundere fundamentată subiectiv, în sensul că pentru aprecierea acesteia se cercetează gradul de conștiință pe care l-a avut făptuitorul, în cazul acțiunii sau abstențiunii activității sale și a consecințelor atitudinii sale. Din acest punct de vedere, sancțiunea se naște în urma vinovăției morale, se raportează la persoana care a săvârșit personal fapta prejudiciabilă, indiferent de gravitatea ei (intenționată sau din imprudență).

Vinovăția juridică, este o vinovăție morală și se apreciază reieșind din conduita făptuitorului, care prin fapta proprie a cauzat prejudicii altei persoane, iar răspunderea se raportează doar la persoana care a săvârșit fapta prejudiciabilă, fiind o răspundere personală care se declanșează doar dacă persoana este vinovată. În caz contrar, păgubitul nu poate fi despăgubit din contul făptuitorului, de aceea urmează să suporte consecințele.

Întrucât procesul de constatare a vinovăției a devenit foarte complicat în perioada „dezvoltării vertiginoase a mașinismului”, din cauza îngreunării și chiar imposibilității dovedirii vinovăției făptuitorului, pentru excluderea situațiilor de inechitate socială, profesioniștii dreptului prin intermediul doctrinei și jurisprudenței au promovat conceptul vinovăției prezumate, ce a servit o punte de trecere spre răspunderea civilă obiectivă, independentă de vinovăție. La baza vinovăției prezumate, sau fundamentul acestei forme de vinovăție s-a clădit pe ideea de risc, garanție, echitate și precauție, concepte consimțite de legiutor în scopul restabilirii echității sociale și inserate în lege.

Problematica responsabilității persoanei pentru faptele, acțiunile și inacțiunile sale cauzatoare de prejudicii și stabilirea fundamentului răspunderii civile delictuale este un proces continuu, mereu discutat și controversat, iar doctrinarii dreptului sunt mereu în căutarea unor concepte noi, deoarece nevoia de securitate și protecție juridică a persoanei bazată pe fundamente subiective este insuficientă. De exemplu, în ultimul timp filosoful și cercetătorul italian Giorgio Agamben, a lansat un concept nou privitor la vinovăție, în lucrarea „Karman: A Brief Treatise on Action, Guilt and Gesture”¹. Aici, cercetătorul descrie cele mai profunde intuiții morale a omului, ajungând până la rădăcinile acestora în sfera legii și pedepsei. Potrivit autorului responsabilitatea morală, acțiunea liberă a omului și chiar conceptul de cauză și efect, își au originea în limbajul procesului, pe care filozofia și teologia occidentală îl transformă în paradigmă pentru întreaga viață umană. În căutarea căilor de ieșire din această paradigmă, autorul bazându-se pe opinii minoritare din tradiția occidentală, se angajează pe larg cu texte și concepte budiste, potrivit cărora Karma - acea forță impersonală ce cântărește toate faptele omului în decursul vieții și determină ciclul de transmigrare a sufletului în calitatea vieții următoare, aprofundează și rearticulează o parte dintre ideile de bază în privința responsabilității persoanei pentru faptele sale. Giorgio Agamben în lucrarea susindicată analizează sursele primare ale dreptului roman, tex-

¹ Giorgio Agamben, *Karman: A Brief Treatise on Action, Guilt, and Gesture*. Stanford, CA: Stanford University Press, 2018. 120 p, ISBN: 9781503605824.

tele Sfinților Părinți, alte lucrări teologice și filosofice relevante, după care descrie tabloul mutațiilor în urma analizei trecerii de la cultura antică centrată pe potențial, la cultura creștină axată pe voință. Astfel, încearcă să construiască un concept de voință juridică ce se sprijină pe *liberum arbitrium*, evidențiind rădăcina eminentă juridică și nicidecum religioasă, a sensului ideii de responsabilitate/răspundere morală/juridică, ceea ce poate servi în viitor pentru doctrinarii dreptului o forță motrice în elaborarea unor concepte noi referitoare la vinovăție.

Potrivit art.1998 Cod civil,² legiuitorul a stipulat temeiul și condițiile generale ale răspunderii delictuale, astfel, *cel care acționează față de altul în mod ilicit, cu vinovăție este obligat să repare prejudiciul patrimonial, iar în cazurile prevăzute de lege, și prejudiciul moral cauzat prin acțiune sau omisiune*. Din norma precitată, pentru angajarea răspunderii civile delictuale, urmează a fi întrunite următoarele condiții:

- să existe un prejudiciu material și/sau moral
- să existe acțiunea ilicită (fapta ilicită)
- să existe vinovăția persoanei
- să existe un raport de cauzalitate dintre fapta ilicită și prejudiciul cauzat.

Referitor la vinovăție, în art. 20 din Codul civil al Republicii Moldova³, legiuitorul a prevăzut următoarele:

(1) Dacă prin lege nu se prevede altfel, persoana răspunde numai pentru prejudiciul cauzat prin fapta sa săvârșită cu vinovăție sub forma intenției sau imprudenței.

(2) Fapta este săvârșită cu intenție dacă persoana care a săvârșit-o își dădea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, a prevăzut urmările ei prejudiciabile, le-a dorit sau a admis, în mod conștient, survenirea acestor urmări.

(3) Fapta este săvârșită din imprudență (din culpă) dacă persoana care a săvârșit-o fie își dădea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, a prevăzut urmările ei prejudiciabile, dar a considerat în mod ușuratic că ele pot fi evitate, fie nu își dădea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, nu a prevăzut posibilitatea survenirii urmărilor ei prejudiciabile, deși trebuia și putea să le prevadă.

² Codul civil al Republicii Moldova, republicat în Monitorul Oficial al RM nr.66-75 din 01.03.2019 art.132

³ Codul civil al Republicii Moldova, Republicat în Monitorul Oficial al RM nr.66-75 din 01.03.2019 art.132

(4) Fapta este săvârșită din culpă gravă dacă persoana a săvârșit-o cu o profundă lipsă de prudență de care, în împrejurările cazului, era evident că trebuia să dea dovadă.

(5) Atunci când legea condiționează efectele juridice ale unei fapte de săvârșirea ei din culpă, condiția este îndeplinită și dacă fapta a fost săvârșită cu intenție.

În mod analogic, în art.16 din Codul civil al României,⁴ în privința vinovăției sunt prevăzute următoarele:

(1) Dacă prin lege nu se prevede altfel, persoana răspunde numai pentru faptele sale săvârșite cu intenție sau din culpă.

(2) Fapta este săvârșită cu intenție când autorul prevede rezultatul faptei sale și fie urmărește producerea lui prin intermediul faptei, fie, deși nu îl urmărește, acceptă posibilitatea producerii acestui rezultat.

(3) Fapta este săvârșită din culpă când autorul fie prevede rezultatul faptei sale, dar nu îl acceptă, socotind fără temei că nu se va produce, fie nu prevede rezultatul faptei, deși trebuia să îl prevadă. Culpă este gravă atunci când autorul a acționat cu o neglijență sau imprudență pe care nici persoana cea mai lipsită de dibăcie nu ar fi manifestat-o față de propriile interese.

(4) Atunci când legea condiționează efectele juridice ale unei fapte de săvârșirea sa din culpă, condiția este îndeplinită și dacă fapta a fost săvârșită cu intenție.

Din textele de lege, observăm reglementări similare referitor la vinovăție, cu excepția faptului că legiuitorul moldovean, definește noțiunea de culpă și ca imprudență, în sensul că persoana care a săvârșit fapta prejudiciabilă din culpă (imprudență), își dădea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, a prevăzut urmările ei prejudiciabile, dar a considerat în mod ușuratic că ele pot fi evitate, fie nu își dădea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, nu a prevăzut posibilitatea survenirii urmărilor ei prejudiciabile, deși trebuia și putea să le prevadă.

În doctrină, există mai multe definiții ale răspunderii civile, iar din cea mai des citată, rezultă că răspunderea civilă, este o formă a răspunderii juridice care constă într-un raport de obligații în temeiul căruia o persoană este îndatorată să repare prejudiciul cauzat altuia prin fapta sa ori, în cazurile prevăzute de lege, prejudiciul pentru care este răspunzătoare⁵.

Reieșind din legislația noastră, răspunderea civilă este o sancțiune juridică care se bazează pe ideea de vinovăție structurată pe două elemente, intenția

⁴ Codul civil al României, aprobat prin Legea nr. 287/2009, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 696 din 30 septembrie 2011 și modificările ulterioare

⁵ Liviu Pop, Teoria generală a obligațiilor, Editura Lumina Lex, București 2000, p.164

și imprudența (culpa), iar aceasta la rândul ei poate fi divizată în culpa gravă, definită expres în lege și culpa propriu-zisă.

Important de menționat că dacă anterior referitor la vinovăție și formele sale, doctrinarii și practicienii făceau trimitere la legea și doctrina penală în scopul împrumutării definițiilor corespunzătoare, în urma modernizării Codului civil din 2019, aceste definiții au fost inserate în Codul civil, fiind preluare din textele art.17 și 18 a Codului penal.⁶

Un interes sporit îl reprezintă vinovăția sub forma culpei (imprudenței) grave, definită de legiuitor ca faptă săvârșită de o persoană cu o profundă lipsă de prudență de care, în împrejurările cazului, era evident că trebuia să dea dovadă. Reiese că autorul faptei acționează din imprudență gravă, atunci când acționează cu o neglijență sau imprudență pe care nici persoana cea mai lipsită de dibăcie nu ar fi manifestat-o față de propriile interese. Noțiunea de culpă gravă, în ultimul timp este discutată de practicienii dreptului și în societate prin prisma eventualelor acțiuni în regres împotriva persoanelor responsabile de condamnarea Republicii Moldova la CEDO, prin care se constată că un judecător sau o altă persoană a comis, sau a admis intenționat, precum și din neglijență gravă, acțiuni sau inacțiuni care au determinat ori au contribuit semnificativ la încălcarea prevederilor Convenției europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale⁷, tematică asupra căreia vom veni cu o cercetare ulterior.

În doctrină se menționează că,⁸ comiterea unei fapte ilicite este precedată de un proces subiectiv complex, care la rândul său are fundamente neurologice și psihologice ce formează factorii de ordin intelectual și de ordin volitiv, deoarece omul este o ființă dotată cu rațiune și voință.

Factorii intelectivi, presupun cunoașterea realităților și necesităților, a legăturii persoanei cu lumea exterioară, că aceasta cunoaște și înțelege deosebiriile dintre bine și rău, legal și ilegal, iar **factorii volitivi**, reprezintă activitatea psihică îndreptată spre atingerea anumitor scopuri și decizia privitoare la comportamentul care trebuie să-l urmeze, altfel spus exteriorizările persoanei. Între acești factori este o legătură foarte strânsă. Factorul intelectual sau de conștiință nu produce vinovăție prin el însuși, atâta timp cât nu a fost urmat de o hotărâre contrară ordinii de drept, iar factorul volitiv nu poate exista în

⁶ Codul penal al Republicii Moldova, publicat la 14.04.2009 în Monitorul Oficial Nr. 72-74 art. 195, și modificările ulterioare

⁷ Convenția Europeană pentru Protecția Drepturilor Omului și Libertăților Fundamentale din 1950, https://www.echr.coe.int/documents/convention_ron.pdf, vizitat la 12.04.2022

⁸ Mihail Eliescu, Răspunderea civilă delictuală, Editura Academiei Române, București 1972 p.p 170-199

afara factorului intelectual, care precedă în mod necesar. Doar împreună și doar dacă a avut loc și “trecerea la act”, conștientizat în săvârșirea unei fapte ilicite cauzatoare de prejudicii, cei doi factori, în unitatea lor alcătuiesc elementul vinovăției - condiție a răspunderii civile.⁹

Culpa reprezintă atitudinea psihică a faptuitorului care prevede consecințele faptei sale, însă nu acceptă aceste consecințe, considerând că rezultatul negativ nu se va produce, sau, nu prevede rezultatele faptei sale deși putea și trebuia să le prevadă.

Regula de bază acceptată în dreptul civil este că răspunderea civilă se declanșează și pentru cea mai mică, sau cea mai ușoară formă de vinovăție, denumită în doctrină *culpa levissima*, iar dacă culpa gravă (grea) se caracterizează prin grandoarea ei, fiind o greșeală foarte mare, de neiertat și care tinde să fie asimilată cu intenția, culpa ușoară este o imprudență sau neglijență ce tinde spre nevinovăție.

În practică, de regulă nu există mari probleme referitoare la stabilirea vinovăției făptuitorului care a acționat cu intenție, deoarece în acest caz, făptuitorul deliberat își alege conduita antisocială, prevede consecințele comportamentului său, urmărește sau acceptă consecințele faptelor comise. Vinovăția bazată pe intenție rezultă din modalitatea în care făptuitorul a pus în practică activitatea sa, sau mijloacele utilizate, în așa mod deducem dacă și-a dorit producerea prejudiciului, a prevăzut producerea acestuia sau, deși nu și-a dorit cauzarea prejudiciului, l-a acceptat.

De exemplu, cauzarea de prejudicii în rezultatul distrugerii unui bun prin incendiere. O situație poate fi când făptuitorul dorește să distrugă bunul (autoturismul) păgubitului prin incendiere, stropește autoturismul cu benzină și-i dă foc, iar incendiul distruge bunul în totalitate. A altă situație poate fi când făptuitorul dorește distrugerea bunului (autoturismului) prin incendiere, îl stropește cu benzină și îi dă foc, însă incendiul se propagă și asupra garajului, care este distrus împreună cu autoturismul. În această situație făptuitorul deși nu a dorit să distrugă și garajul, putea să prevadă că incendiul se poate propaga de la autoturismul incendiat, astfel, deși nu și-a dorit, a acceptat că poate distruge și garajul. Rezultă că făptuitorul nu a dorit, dar a acceptat consecințele faptelor sale, adică a acceptat posibilitatea incendierii garajului în rezultatul aprinderii autoturismului. Vinovăția intenționată poate fi probată prin orice mijloc de probă admisibil, din care să rezulte intenția sau poziția psihică a făptuitorului, inclusiv martori, înscrisuri, etc.

⁹ Ioan Dorel Romoșan, *Drept civil. Obligații*, Editura Hamangiu, București 2018, pp.180-181

Referitor la prejudiciul cauzat din imprudență (culpă), trebuie menționat că în privința acestei forme de vinovăție, pentru prima dată în doctrină s-a expus juristul francez Jean Domat,¹⁰ în lucrarea *Les lois civiles dans leur ordre naturel*,¹¹ unde autorul susține că „toate pagubele produse de o persoană prin fapta sa, fie din imprudență, ușurință, necunoaștere a ceea ce trebuie să fie cunoscut, sau orice altă greșeală asemănătoare, oricât de ușoară ar putea ea să fie, trebuie să fie reparate de cel a cărui imprudență le-a cauzat”, iar acest concept a stat la baza legiferării răspunderii civile în Codul civil francez din 1804, potrivit căruia nu doar greșeala gravă, dolul (intenția) sunt forme a vinovăției persoanei, dar și culpa sub forma imprudenței și neglijenței.

De exemplu, făptuitorul prevede că poate produce un incendiu în rezultatul lucrărilor de sudare, le execută, iar în consecință distruge bunul (autoturismul) deși nu și-a dorit, nu acceptă aceste consecințe, dar a socotit fără temei că nu se va produce incendiul, deși putea să prevadă că de la utilizarea focului poate distruge autoturismul. A doua situație, mai agravantă, când făptuitorul este un sudor profesionist, iar potrivit regulilor de sudare urma să izoleze mecanismul și locul unde efectuează lucrările de sudare, însă, contrar acestor prescripții a executat lucrări de sudură și a incendiat autoturismul, astfel a cauzat prejudiciul din culpă (neglijență), iar în acest caz neglijența este gravă fiind vorba de un sudor profesionist, care se prezumă că este apt să reflecte obiectele și fenomenele naturale și care a studiat sau trebuia să studieze regulile tehnice ale securității. În literatura de specialitate,¹² se susține că culpa gravă este acea atitudine subiectivă a făptuitorului de care nici cel mai mărginit om nu s-ar fi făcut vinovat.

Fapta este savârșită din culpă, când făptuitorul prevede rezultatul faptei sale, dar nu-l acceptă, socotind fără temei că nu se va produce. Când făptuitorul nu prevede rezultatul faptei sale, deși trebuia și putea să-l prevadă. Culpă poate fi: *culpa cu prevedere*, *culpa simplă*, *imprudența*, *nebăgare de seamă*.

Culpa cu prevedere, reprezintă ușurința sau îndrăzneala exagerată (temeritatea) a făptuitorului, când acesta a prevăzut rezultatul faptei sale, nu l-a acceptat, însă a sperat în mod ușuratic că prejudiciul nu se va produce.

Culpa simplă (greșeala), reprezintă situația când făptuitorul nu a prevăzut rezultatul faptei sale, deși trebuia și putea să-l prevadă.

Nesocotința, lipsa de judecată sau imprudența (comportament nechibzuit), reprezintă situația în care făptuitorul a acționat imprudent (nechibzuit, necumpătat).

¹⁰ Jean Domat, jurist și avocat francez a trăit în perioada anilor 1626 -1995

¹¹ J.Domat, *Les lois civiles dans leur ordre naturel*, Editura Hericourt, Paris 1777, Cartea II, Titlul VIII, secțiunea II, para.1

¹² Ioan Dorel Romoșan, *Drept civil. Obligații*, Editura Hamangiu, București 2018, pp.180-182

Nebăgarea de seamă, se consideră situația în care făptuitorul a lucrat fără atenția necesară.

Nepriceperea sau nedibăcia, este situația când făptuitorului i-au lipsit cunoștințele sau deprinderile practice necesare efectuării activității respective.

Toate aceste aspecte se referă doar la răspunderea făptuitorului pentru fapta proprie și nu trebuie confundate cu răspunderea civilă pentru fapta altuia, numită și răspundere fără vinovăție – răspundere civilă obiectivă, formă de răspundere expres prevăzută de lege, ori potrivit acestei forme de răspundere, legiuitorul nu pune la bază fapta propriu-zisă cauzatoare de prejudicii, ci rezultatul negativ al acesteia, adică prejudiciul cauzat în rezultatul acestei fapte¹³.

Cercetătorul român, Romoșan Ioan – Dorel, în rezultatul cercetărilor privind rolul și locul vinovăției în sfera relațiilor sociale, ca element al răspunderii civile delictuale și al răspunderii civile contractuale, precum și efectele vinovăției civile în cadrul altor instituții ale dreptului civil, susține că reglementarea răspunderii civile delictuale și contractuală, urmărește scopul primordial de restabilire a echilibrului social distrus în rezultatul săvârșirii faptei care a avut drept consecință producerea injustă a unui prejudiciu altei persoane,¹⁴ accepțiune la care achiesăm și noi.

În concluzie, putem menționa că problematica răspunderii civile delictuale este actuală ca niciodată, ori progresul tehnico-științific din ultimii ani a generat dezvoltarea și evoluția mașinilor, mecanismelor, energiilor, etc., care pot produce prejudicii ireversibile pentru membrii societății, ceea ce impune o cercetare serioasă cu adaptarea și transformarea răspunderii la realitățile timpului, cu atât mai mult că știința încă nu are soluții suficiente privind prevenirea și eradicarea acestor pericole majore, de a proteja persoana și societatea de riscuri mari, incerte dar posibile.

---

¹³ 12 Chirtoacă Leonid. *Drept civil. Teoria generală a obligațiilor*, Editura Print-Caro, Chișinău 2015, p.149

¹⁴ Romoșan Ioan – Dorel, *Vinovăția în dreptul civil român*, Editura All Beck, București 1999, 351 p., ISBN 978-973-943515--4.

ASPECTE PRACTICE DE APLICARE A REGLEMENTĂRILOR PRIVIND ACTELE JURIDICE ÎN PRIVINȚA PERSOANELOR FIZICE, ÎN CONTEXTUL INSTITUȚIEI IDENTIFICĂRII ACESTEIA

Gheorghe SULT, *doctor în drept, conferențiar universitar
Universitatea din Comrat*

Summary

This topic is a theoretical normative and practical presentation of the institution of the application of legal acts in relation to individuals. Issues in the field of civil law and other related areas, both in the country and abroad, are being explored, the most important of which are modern trends in the theory of knowledge of social processes and legal phenomena in relation to the individual, the need to compare the diversity of application of legal acts in relation to individuals, methods of studying documents and civil law acts, etc.

Keywords: *act juridic, persoană fizică, capacitate de folosință, capacitate de exercițiu, atribut de drept, căsătorie, divorț, naștere, raporturi juridice, instanță de judecată, executare.*

O preocupare principală a Republicii Moldova (RM) rezidă în promovarea și protejarea drepturilor fundamentale ale omului, în acest sens, trebuie menționat că, potrivit prevederilor art.1 alin. (3) din Constituția RM „Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate”.

Tema este o prezentare teoretică normativă și practică a instituției aplicării actelor juridice în privința persoanelor fizice. Deși întâlnită, atât în literatura de specialitate, cât și în legislație, noțiunea de aplicare a actelor juridice în privința persoanelor fizice este puțin cunoscută în sensul ei adevărat, de aceea în conținutul său, problemele și aspectele pe care considerate a fi cele mai importante și care se cer a fi corect înțelese și aplicate în mod pertinent în practică, cu referire specială la instituția aplicării actelor juridice în privința persoanelor fizice în particular actul de naștere și căsătorie; actul de divorț.

Actul de naștere și căsătorie

În literatura de specialitate se arată că, centralizatorul înregistrărilor de stare civilă este actul de naștere, deoarece orice modificare intervenită în starea civilă a unei persoane se comunică autorității publice unde s-a întocmit actul de naștere al persoanei respective în vederea înscrierii mențiunii corespunzătoare.¹

¹ Boroș G. Drept civil. Partea generală. Persoanele. Ed. a IV-a. București: Hamangiu, 2010, p. 187

În conformitate cu art.20 alin. (1) din Legea RM nr.100/2001, temei pentru înregistrarea actului de naștere sunt: a) actul medical constatator al nașterii, eliberat de unitatea sanitară în care a avut loc nașterea; b) certificatul medical de naștere, eliberat de unitatea sanitară privată, de medicul care a asistat nașterea sau la care s-a adresat mama după naștere (când nașterea s-a produs în afara unității sanitare) ori de un medic privat care a asistat nașterea; c) procesul-verbal și certificatul prin care se constată sexul și vârsta copilului - în cazul înregistrării nașterii unui copil găsit.

Menționăm că, potrivit pct.1.1. din Regulamentul cu privire la completarea certificatului medical constatator al nașterii (forma nr.103/e - 2004): „Certificatul medical constatator al nașterii este indicat pentru confirmarea faptului nașterii unui copil de către o femeie concretă într-o instituție medico-sanitară sau nașterii asistate de un lucrător medical în afara instituției medico-sanitare”.²

În cazul unui copil găsit sau abandonat, dacă nu se cunosc numele de familie și prenumele copilului, acestea se stabilesc de către oficiul stare civilă care înregistrează nașterea.

Conform art. 25 alin. (5) din Legea RM nr. 100/2001 a RM, la întocmirea actului de naștere, la rubrica privind datele despre părinți, se va înscrie „necunoscuți”. O situație deosebită atestăm atunci când are loc reproducerea umană asistată medical.

Art. 12 alin. (4) din Legea RM nr.138 din 15.06.2012 privind sănătatea reproducerii stipulează: „Donatorii de celule sexuale și de embrioni nu își asumă angajamente și sunt absolviți de responsabilitatea părintească față de viitorul copil. Ei nu au dreptul să ceară dezvăluirea datelor despre copil și despre părinții acestuia”. Legiuitorul român vine cu o precizare în art.441 alin. (1) din Cod civil Român: „Reproducerea umană asistată medical cu terț de donator nu determină nici o legătură de filiație între copil și donator”³. Acest aspect ne-a trezit interesul, deoarece, nefiind reglementat pe deplin de legiuitorul moldovean, la înregistrarea actului de naștere intervine problema înscrierii în calitate de mamă, care de fapt este alta decât cea care se va ocupa de creșterea și educația copilului.

Într-o cercetare deosebită a acestei dificultăți, autorul V. Pînzari se pronunță în felul următor: „În Codul familiei al RM nu există nici o dispoziție legală referitoare la așa-numitul „contract de maternitate” sau, contract cu privire la

² Ordinul Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova nr. 44/347/100 din 11.10.2005 cu privire la aprobarea certificatului medical constatator al nașterii. www.moldlex.md

³ Noul Cod civil și Legea de punere în aplicare. Ed. a 6-a, rev. București: Hamangiu, 2015, p. 123

„închirierea uterului” ori, contract cu privire la „gestația pentru altul”. Respectiv, se constată lipsa unei reglementări a înscrierii în calitate de mamă a altei femei, decât cea care a dat naștere acestui copil.

Cît despre aplicarea actului juridic al căsătoriei asupra persoanei fizice, spunem că termenul „căsătorie „ provine din termenii latini „casa „ (bordei, colibă, casă țărănească), „torus „ (pat conjugal), și exprimă unirea totală dintre bărbat și femeie. Atât Codul familiei al RM, cât și alte acte normative din republică nu definesc căsătoria.

În doctrina juridică însă căsătoria, ca fundament al familiei, a devenit obiect de numeroase definiții. ”Alianța de căsătorie prin care un bărbat și o femeie stabilesc între ei o comunitate a întregii vieți, orânduită prin caracterul său natural pentru binele soților, nașterea și educarea copiilor, între cei botezați a fost ridicată de Cristos la demnitatea de sacrament»,⁴ în concepția populară «cununiiile sunt rupte din rai», Goethe considera a fi «începutul și culmea oricărei culturi», Proudhon aprecia drept «căsătoria este sacralizarea justiției, misterul viu al armoniei universale, forma dată de însăși natura religiei speciei umane», opinie asemănătoare și cu cea formulată de G. Ibrăileanu: «Căsătoria își are rădăcinile în profunzimea naturii și vieții sociale, o creație a biologiei naturale și sociale». Dicționarul de Dreptul familiei o definește ca fiind «unitatea liber consimțită dintre un bărbat și o femeie, realizată în condițiile prevăzute de lege în scopul întemeierii unei familii»⁵

Codul familiei al RM din 26.04.2000⁶ folosește termenul de „căsătorie” în două înțelesuri, și anume: act juridic, prin care viitorii soți consimt să se căsătorească în condițiile și în formele prevăzute de lege (art. 3-15) și situație juridică⁷, adică un statut legal al soților. Sensurile termenului de căsătorie⁸ rezultă din lege, respectiv pe de o parte un sens de act juridic pe care îl încheie cei ce vor să se căsătorească, iar pe de altă parte de situație juridică continuă, permanentă a celor căsătoriți.

Situația juridică a căsătoriei devine aplicabilă numai după încheierea actului juridic al căsătoriei și se menține pe perioada cât durează raporturile de căsătorie. Accepțiunea primului sens, al termenului de căsătorie, de act juridic prin care viitorii soți consimt să se căsătorească în condiția și formele pre-

⁴ Cod al Dreptului Canonic, Canonul 1055, ed. Parohia, Chișinău 2002, pag 44

⁵ Dicționarul de Dreptul familiei. București 1996, pag 44

⁶ Legea pentru modificarea și completarea Codului familiei nr.1316-XIV din 26 octombrie 2000 nr. 120-XVI din 29.05.2008. Monitorul Oficial nr.125-126/489 din 15.07.2008

⁷ Lupșan G., Dreptul Familiei, Seria Jus junimea, Iași 2001, pag 21

⁸ Filipescu I.P., Tratat de dreptul familiei, Ed. All Beck, 2000, pag 11

văzute de lege face necesar acordul de voință al soților, dar după încheierea căsătoriei ea devine independentă de aceasta pentru a fi condusă în întregime de normele legale⁹ fără posibilitatea de a le modifica. Delimitarea făcută între conduce la teoria generală a dreptului civil, unde, în raport de rolul voinței părților în dinamica formării raportului juridic, actele juridice se clasifică în acte juridice subiective, al căror conținut este determinat prin voința părților, și acte juridice - condiție, la încheierea cărora părțile își exprimă voința numai în privința nașterii actelor, conținutul lor fiind stabilit prin lege, fără posibilitatea părților de a deroga.

Accepțiunea celui de-al doilea sens al termenului de căsătorie, cea de situație juridică este determinată de reglementarea legală privind căsătoria, care devine aplicabilă prin extinderea actului juridic al căsătoriei și există pe tot timpul cât durează raportul de căsătorie.

Noțiune, de „căsătorie”, este folosită în terminologia juridică și în înțelesul de Instituție juridică, adică totalitatea normelor legale care reglementează atât actul juridic de căsătorie, cât și situația juridică de căsătorie. Căsătoria reprezintă actul juridic solemn prin care un bărbat și o femeie, în scopul creării unei familii, încheie între ei o uniune, căreia legea îi reglementează imperativ condițiile, efectele și desfacerea.¹⁰

Căsătoria mai poate avea și înțelesul de ceremonie. Astfel, la data stabilită, în fața ofițerului de stare civilă și cu participarea viitorilor soți, are loc celebrarea sau ceremonia pentru încheierea actului juridic al căsătoriei. Căsătoria este considerată actul constitutiv, originea însăși a familiei, Codul familiei nu o definește. În doctrină putem deseori întâlni tratări care definesc căsătoria, și anume:

- „o uniune între bărbat și femeie, o asociere pentru toată viața, o împărțire a dreptului civil și religios”;
- „actul juridic prin care un bărbat și o femeie, care s-au ales reciproc, se angajează să trăiască împreună până la moarte”;
- „actul juridic prin care bărbatul și femeia stabilesc între ei o uniune pe care legea o prevede și care nu poate fi ruptă după bunul lor plac”;
- „uniunea încheiată, în principiu, pe viața, în forma solemnă prevăzută de lege, între un bărbat și o femeie, prin liberul lor consimțământ, în scopul creării unei familii”;
- „act juridic bilateral prin care viitorii soți consimt în mod liber și pe deplin egali să se supună statutului legal al căsătoriei”;

⁹ Filipescu I.P., *Ibidem*, pag 11

¹⁰ Хазова О. Брак и развод в семейном праве. Сравнительно-правой анализ. М., 1988, pag 5

- „uniunea liber consimțită între un bărbat și o femeie, încheiată potrivit dispozițiilor legale, cu scopul de a întemeia o familie, și reglementată de normele imperative ale legii”.

Definițiile cuprind anumite caractere ale căsătoriei. Unele folosesc noțiunea de „uniune”, înțelegându-se prin aceasta atât ideea de act juridic, cât și ideea unor raporturi juridice statornicite între soți, iar altele folosesc direct noțiunea de „act juridic”. Căsătoria constituie uniunea liber consimțită între un bărbat și o femeie încheiată potrivit dispozițiilor legale cu scopul de a întemeia o familie, și reglementată de normele imperative ale legii.¹¹

În continuare vom menționa că natura juridică a căsătoriei a ridicat probleme în legislația și, mai ales, în doctrina juridică a ultimelor două secole. Astfel, cu privire la calificarea sau natura juridică a căsătoriei, în doctrina juridică s-au exprimat opinii numeroase și variate, care pot fi clasificate în trei teorii principale: teoria contractuală, teoria instituțională, teoria mixtă contractual-instituțională.¹²

Conform *teoriei contractuale*, căsătoria este un contract și nu un sacrament sau o taină religioasă, așa cum o consideră dreptul canonic. Această teorie a fost unanim acceptată după ce Constituția franceză din anul 1791 a proclamat¹³ că „legea nu consideră căsătoria decât un contract civil» (art. 7), iar Codul civil Francez, din anul 1804, iar apoi cel român, din anul 1865, nu au mai prevăzut expres natura contractuală a căsătoriei, aceasta fiind considerată mult prea evidentă pentru a fi menționată. În această problemă, a caracterului contractual al căsătoriei, am reținut și opinia lui Matei Cantacuzino, nu lipsită de precizări și nuanțări: „Căsătoria, privită în sine ca act relativ la starea persoanei și Independent de convențiile matrimoniale privitoare la raporturile patrimoniale dintre soți, constituie un contract, deoarece, pe de o parte, legătura nu se poate forma decât prin acordul de voință dintre soți și, pe de altă parte, acest acord de voință dă naștere la obligații cu caracter juridic, susceptibile de a se traduce în acțiuni. Acest contract însă este relativ, nu la bunuri, ci la persoane, sau, mai exact, nu la patrimoniu, ci la starea persoanelor, și, fiindcă starea persoanelor interesează direct organizarea socială, contractul, prin care legătura privitoare la starea persoanelor se încheie, este neapărat un contract solemn, iar solemnitatea lui consistă nu numai în formele prin care acordul dintre părți trebuie să se manifeste, ci în participarea unui agent al societății, fără de care acordul dintre părți nu are tărie”.

¹¹ Ștefan Cocoș ”Dreptul Familiei”, V. I, Lumina Lex, București, 2001, p. 12

¹² Pricopi A., Căsătoria în dreptul roman. Editura „Lumina Lex” București, 1998, p. 16

¹³ Lupșan G., Dreptul Familiei, Seria Jus junimea, Iași 2001, pag 22

Potrivit *teoriei instituționale*, lansată la începutul secolului al XX-lea de juristul francez Ch. Lefevre,¹⁴ căsătoria este considerată o instituție juridică, un statut reglementat de lege. Prin această teorie s-a dorit să se fundamenteze pe plan juridic concepția referitoare la indisolubilitatea căsătoriei, susținută de Biserică.

Teoria mixtă contractual-instituțională, devenită dominantă în doctrina Juridică occidentală contemporană, reunește toate opiniile care, într-o formă sau alta, dau o dublă calificare căsătoriei, de contract și de instituție juridică. După ponderea pe care o atribuie acestor două elemente de calificare, unii autori consideră căsătoria ca un contract care dă naștere la o asociație de persoane, alții o consideră, deopotrivă, ca un contract și o instituție juridică, iar după alți autori, natura instituțională a căsătoriei predomină față de natura contractuală¹⁵.

Atât în accepțiunea doctrinei juridice, cât și a Codului familiei RM, termenul de căsătorie este utilizat în două înțelesuri:¹⁶

- în sens de act juridic pe care îl încheie cei ce vor să se căsătorească. Pentru încheierea căsătoriei este necesar acordul de voință a viitorilor soți. Acest acord este necesar numai la încheierea căsătoriei, dar, odată încheiata, ea devine independentă de acest acord de voință, deoarece căsătoria este de acum cărmuită în întregime de normele legale. Așadar, prin încheierea căsătoriei, viitorii soți consimt să li se aplice regimul legal al căsătoriei, fără a avea posibilitatea de a-l modifica. Condițiile și modalitatea de încheiere a căsătoriei sunt prevăzute în articolele 9 - 15 ale Codului familiei;
- în sens de situație juridică, adică de statut legal al soților referitor la raporturile personale și patrimoniale dintre ei. Drepturile și obligațiile personale ale soților și regimul legal al bunurilor lor sunt prevăzute în articolele 16-26 ale Codului familiei a RM.

Actul juridic prin care se încheie căsătoria nu poate fi considerat un contract, între acestea există mai multe deosebiri:¹⁷

- în cazul contractului fiecare parte urmărește un scop diferit de al celeilalte părți, pe când în cazul căsătoriei ambele părți urmăresc un scop comun, respectiv întemeierea unei familii;

¹⁴ Lupșan G., *Dreptul Familiei, Seria Jus junimea*, Iași 2001, pag 23

¹⁵ Georgescu V., *Critica dreptului burghez*, Editura Academiei, București, 1964, pag 102

¹⁶ Țurcan S., Frunză I., *Respectarea principiului separației și colaborării ramurilor puterii de stat în procesul realizării funcției legislative în Republica Moldova. // Materialele conferinței internaționale științifico-practice. Dezvoltarea constituțională a Republicii Moldova la etapa actuală*, 23-24 septembrie 2004, Chișinău, pag 688

¹⁷ Сапрыкин Н., Недействительность брака: некоторые проблемы теории и практик. *Российский судья*, 2005 г., N 8, стр 28

- efectele juridice ale contractului sunt determinate de părți, iar efectele căsătoriei sunt prestabilite de lege;
- contractul poate fi susceptibil de modalități, condiție și termen, iar căsătoria nu poate fi afectată de astfel de modalități;
- contractul fiind mutus consensus, adică stabilit prin voința părților, poate înceta mutus disensus, prin acordul de voință acest sens, iar căsătoria nu se supune acestei reguli;¹⁸
- în cazul contractului, dacă o parte nu își execută obligațiile, cealaltă parte poate cere rezoluțiunea, pe când căsătoria poate fi desfăcută prin divorț în condițiile stabilite de lege;
- nulitățile căsătoriei prezintă anumite particularități față de cele ale contractului și ale celorlalte acte juridice;¹⁹

Pentru toate aceste diferențieri și considerații mai sus expuse, socotim indicată folosirea calificării circumstanțiale de „act juridic”, noțiune care înglobează atât actul unilateral de voință, cât și contractul”.

În concluzie vom afirma că acest act juridic pe care îl constituie căsătoria este cel prin mijlocirea căruia viitorii soți se supun, prin - libera lor voință, statutului legal al căsătoriei. Actul juridic al căsătoriei, o dată încheiat, generează, la rândul său, o stare de drept permanentă, întrucât, astfel cum arată art.3 Codul familiei, el stă la baza nașterii drepturilor și obligațiilor personale și a celor patrimoniale prevăzute de cod. Dar, toate aceste drepturi și obligații dau expresie, din punct de vedere juridic, „comunității de trai” a soților și se bazează pe afecțiune, prietenie, încredere și bună înțelegere.

Actul de divorț

Privitor la divorț, considerăm că această instituție juridică a provocat de-a lungul veacurilor vii, vehemente și contradictorii discuții. Nu numai din punct de vedere juridic, dar și sociologic divorțul a fost când îmbrățișat cu ferveare, când respins cu ostilitate. În Vechiul Testament divorțul este condamnat categoric: “nimeni să nu fie necredincios femeii, tinereții sale.”

Divorțul a fost cunoscut în toate orînduirile sociale, dar cauzele lui diferă de la o orînduire la alta și de la o epocă la alta. Aproape toate legislațiile antice cunoșteau divorțul. Despre China se spune că avea legislația cea mai veche. Aici femeia era considerată un lucru fără suflet; chinezii admiteau poligamia, iar bărbatul putea să-și repudieze femeia, dacă i-ar fi dispăcut lui sau rude-

¹⁸ Cocoș Ș., Dreptul Familiei, V. I, Lumina Lex, București, 2001, pag 12

¹⁹ Загоровский А., Курс семейного права. Под ред. и с предисловием В.Томсинова. М.: издательство «Зерцало», 2003, pag 56

lor sale. În India, legile lui Manu admiteau poligamia, dar și divorțul în caz de adulter, sacrilegiu, tentativă de omor împotriva bărbatului. Femeia putea cere divorțul când bărbatul era criminal, bolnăvicios, impotent sau după o absență îndelungată în țări străine.

Persia a rămas mult timp supusă legilor lui Zoroastru. Divorțul a existat și era obligatoriu când femeia era sterilă. Dacă divorțul se pronunța din culpa femeii, bărbatul trebuia să îi dea o soldă, dar dacă ea era cea care ceruse divorțul nu primea nimic. În Egipt exista o egalitate completă între femeie și bărbat. Divorțul și poligamia erau admise la toate clasele sociale, cu excepția celei preoțești.

În dreptul roman, unde influența religiei se resimte mai puțin, primul divorț a fost promovat pentru lipsa de copii, adică pentru sterilitatea femeii. În concepția dreptului roman, scopul căsătoriei era procrearea de urmași și din acest motiv este lesne de înțeles că cetățeanul roman care nu avea copii era îndreptățit să ceară divorțul. Împărații romani, Diocletian și August, iar mai târziu Justinian au reglementat divorțul, admitându-l și pentru alte cauze decât lipsa de copii.²⁰

În orînduirea feudală, biserica catolică pune frînă desfacerii căsătoriei; mai întâi limitează cauzele pentru care se poate cere divorțul (adulterul), iar mai târziu interzice cu desăvîrșire divorțul. În Franța, Napoleon a luptat mult contra influenței clericalilor pentru a introduce această instituție. El a reușit să înscrie în Codul civil Francez instituția divorțului după revoluția din 1789. Napoleon avea un interes personal pentru existența divorțului și a adopției, fiindcă, neavînd copii, intenționa să divorțeze, iar pentru cazul în care nu va avea copii nici de la a doua soție, intenționa să adopte un copil.

După restaurarea Bourbonilor, instituția divorțului a fost abolită din Codul civil francez și a fost reînființată în 1884. Juriștii francezi de prestigiu - Planiol, Colin, Capitant, Josserand - declarau chiar că divorțul este o instituție pe care ei nu o înțeleg: soțul inocent ar trebui să se abțină să ceară divorțul, iar soțul vinovat să se condamne el însuși, nu să adopte poziția de reclamant.

În Republica Moldova, în prezent, dispozițiile de drept material privind divorțul sînt stipulate în Codul familiei, iar cele de drept procesual - în Codul de procedură civilă. Potrivit dispozițiilor în vigoare, există două forme de desfacere a căsătoriei prin divorț, și anume:²¹

- *Desfacerea căsătoriei la oficiul de stare civilă*, în baza acordului comun al

²⁰ Baieș S., Roșca N. Drept civil. Partea generală. Persoana fizică. Persoana juridică. Ed. a V-a. Chișinău: Tipografia Centrală, 2014, p. 31

²¹ Cebotari V. Dreptul familiei. Ediția a III-a revăzută și adăugită.. Chișinău: USM, 2014, p. 138

soților care nu au copii minori comuni sau înfiați de ambii soți, în cazurile când între aceștia nu există litigii referitoare la partaj sau la întreținerea soțului inapt de muncă, căsătoria poate fi desfăcută de către oficiul de stare civilă în a cărui rază teritorială se află domiciliul unuia dintre soți, cu participarea obligatorie a ambilor soți;

- *Desfacerea căsătoriei de către instanța judecătorească*, dacă soții au copii minori comuni, sau în lipsa acordului la divorț al unuia dintre soți, desfacerea căsătoriei are loc pe cale judecătorească.

Conform art 36 din Codul familiei al RM în baza acordului comun al soților care nu au copii minori comuni sau înfiați de ambii soți, în cazurile când între aceștia nu există litigii referitoare la partaj sau la întreținerea soțului inapt de muncă, căsătoria poate fi desfăcută de către organul de stare civilă în a cărui rază teritorială se află domiciliul unuia dintre soți, cu participarea obligatorie a ambilor soți.²²

La cererea unuia dintre soți, căsătoria poate fi desfăcută la organul de stare civilă dacă celălalt soț: este supus unei măsuri de ocrotire judiciare; a fost declarat dispărut; a fost condamnat la privațiune de libertate pe un termen mai mare de 3 ani.

Desfacerea căsătoriei și eliberarea certificatului de divorț au loc după expirarea termenului de o lună din ziua depunerii cererii de divorț. În cazul apariției litigiilor între soți cu privire la copii, la partaj sau la întreținerea soțului inapt de muncă care necesită sprijin material, desfacerea căsătoriei se face pe cale judecătorească.

Dacă, după desfacerea căsătoriei de către organul de stare civilă, între soți apar litigii referitoare la partaj, la întreținerea copiilor minori sau a soțului inapt de muncă, acestea se vor soluționa pe cale judecătorească.

Conform art 37 din Codul familiei al RM, dacă soții au copii minori comuni, cu excepția cazurilor prevăzute la art.36 alin.(2), sau în lipsa acordului la divorț al unuia dintre soți, desfacerea căsătoriei are loc pe cale judecătorească. Desfacerea căsătoriei are loc pe cale judecătorească și în cazurile când există acordul la divorț al ambilor soți, însă unul dintre ei refuză să se prezinte la organul de stare civilă pentru soluționarea problemei.

Instanța judecătorească va desface căsătoria dacă va constata că conviețuirea soților și păstrarea familiei în continuare sînt imposibile. Dacă, în procesul examinării cererii de desfacere a căsătoriei, unul dintre soți nu-și dă acordul la

²² Codul familiei nr. 1316-XIV din 26.10.2000. Monitorul Oficial al R.Moldova nr.47-48/210 din 26.04.2001. Cumodificările și completările pînă la 07.07.2017

divorț, instanța judecătorească va amâna examinarea cauzei, stabilind un termen de împăcare de la o lună la 6 luni, cu excepția cauzelor de divorț pornite pe motivul violenței în familie confirmate prin probe.

Dacă măsurile de împăcare nu au dat efecte și soții continuă să insiste asupra divorțului, instanța judecătorească va satisface cererea respectivă.

Conform art 41 din Legea privind actele de stare civilă nr.100-XV din 26.04.2001²³, temeiurile pentru înregistrarea divorțului (desfacerii căsătoriei) sînt: declarația comună a soților privind divorțul - dacă aceștia nu au copii minori comuni; declarația unuia dintre soți privind divorțul și hotărîrea (sentința) judecătorească - dacă celălalt soț este: - declarat incapabil; - declarat dispărut; - condamnat la privațiune de libertate pe un termen mai mare de 3 ani; hotărîrea instanței judecătorești cu privire la desfacerea căsătoriei.

Conform art 42 din Legea privind actele de stare civilă nr.100-XV din 26.04.2001, înregistrarea divorțului în temeiurile prevăzute la art.41 lit.a) și b) are loc la organul de stare civilă în a cărui rază teritorială își au domiciliul ambii sau unul dintre soți ori la organul de stare civilă unde a fost înregistrată căsătoria. Înregistrarea divorțului în temeiul hotărîrii judecătorești privind desfacerea căsătoriei are loc la organul de stare civilă din raza teritorială a instanței judecătorești respective, atît la cererea foștilor soți, a unuia dintre ei, cît și în lipsa acestei cereri.

În plan comparativ, considerăm important a prezenta aspectele instituției divorțului conform legislației României. Potrivit legislației României, divorțul prin acordul soților se poate pronunța dacă sînt îndeplinite mai multe condiții, conform art.38 alin.(2) Codul familiei Român.

Condițiile art.375: (1) Dacă soții sînt de acord cu divorțul și nu au copii minori, născuți din căsătorie, din afara căsătoriei sau adoptați, ofițerul de stare civilă ori notarul public de la locul căsătoriei sau al ultimei locuințe comune a soților poate constata desfacerea căsătoriei prin acordul soților, eliberîndu-le un certificat de divorț, potrivit legii. (2) Divorțul prin acordul soților poate fi constatat de notarul public și în cazul în care există copii minori născuți din căsătorie, din afara căsătoriei sau adoptați, dacă soții convin asupra tuturor aspectelor referitoare la numele de familie pe care să îl poarte după divorț, exercitarea autorității părintești de către ambii părinți, stabilirea locuinței copiilor după divorț, modalitatea de păstrare a legăturilor personale dintre părintele separat și fiecare dintre copii, precum și stabilirea contribuției părinților la

²³ Legea privind actele de stare civilă nr. 100-XV din 26.04.2001. Monitorul Oficial al R.Moldova nr.97-99/765 din 17.08.2001

cheltuielile de creștere, educare, învățatură și pregătire profesională a copiilor. Dacă din raportul de anchetă socială rezultă ca acordul soților privind exercitarea în comun a autorității părintești sau cel privind stabilirea locuinței copiilor nu este în interesul copilului, sînt aplicabile prevederile art.376 alin.(5). (3) Dispozițiile art.374 alin.(2) sînt aplicabile în mod corespunzător.

Procedura (art.376): 1. Cererea de divorț se depune de soți împreună. Ofițerul de stare civilă sau notarul public înregistrează cererea și le acordă un termen de reflecție de 30 de zile. 2. Prin excepție de la prevederile alin.(1), cererea de divorț se poate depune la notarul public și prin mandatar cu procură autentică. 3. Soluționarea cererilor privind alte efecte ale divorțului asupra cărora soții nu se înțeleg este de competența instanței judecătorești.

Deși nu este prevăzută în mod expres printre condițiile divorțului pe temeiul acordului soților, existența consimțămîntului valabil al soților în sensul desfacerii căsătoriei, trebuie reținută ca avînd această semnificație, după cum consideră unii autori²⁴, aducînd ca argument, de exemplu, conținutul art.613 Cod. proc. civ. român Astfel, la primirea cererii de divorț, președintele instanței verifică existența consimțămîntului soților și semnătura lor, după care fixează un termen de două luni în ședință publică la care va verifica din nou stăruința soților în desfacerea căsătoriei. În ce privește cererile accesorii divorțului, instanța va putea dispune, cînd nu s-a realizat acordul soților în această privință, administrarea probelor prevăzute de lege.

Și în legislația Franceză, în art.299 din Codul civil, este prevăzută posibilitatea soților de a divorța prin consimțămîntul mutual cînd: 1) ambii soți solicită divorțul pe baza aceleiași cereri. În acest caz condiția ce se cere a fi îndeplinită este ca de la data încheierii căsătoriei să fi trecut cel puțin 6 luni, iar termenul de gîndire acordat este de 3 luni, după care soții trebuie să reînnoiască cererea; 2) divorțul este cerut de un soț și acceptat de celălalt. Cererea este însoțită de un memoriu în care soțul descrie viața conjugală devenită intolerabilă. La termen, divorțul promovat de unul dintre soți este acceptat de celălalt.

Desfacerea căsătoriei la cererea unuia dintre soți este condiționată de îndeplinirea cumulativă a următoarelor condiții: existența unor motive temeinice; motivele invocate să fi vătămât grav relațiile dintre soți; continuarea căsătoriei să nu mai fie posibilă.

1. Motivele temeinice de divorț pot fi de natură subiectivă întemeiate pe culpa unuia sau a ambilor soți în deteriorarea relațiilor de familie și de natură

²⁴ Dumitrache V. Dreptul familiei. București: Editura All Back, 2009, p. 35

obiectivă, independente de conduita culpabilă a soțului sau a soțiilor. Motivele de natură subiectivă implică culpa unuia sau a ambilor soți în degradarea relațiilor de familie. Aprecierea temeiniciei lor cade în sarcina instanței sesizate cu cererea de divorț.

În practica judiciară au fost considerate motive temeinice de divorț: refuzul nejustificat al unuia dintre soți de a locui împreună cu celălalt sau părăsirea nejustificată a domiciliului conjugal; infidelitatea unuia dintre soți sub forma adulterului; existența unor nepotriviri de ordin fiziologic, care afectează raporturile conjugale; actele de violență ale unuia dintre soți. S-a decis însă că actele singulare de lovire nu sînt de natură să justifice desfacerea căsătoriei; dacă însă se face dovada că între soți există o atmosferă tensionată din cauza scandalurilor și certurilor provocate de pîrît, divorțul este admisibil.²⁵

Stabilirea vinovăției unuia sau a ambilor soți în destrămarea relațiilor de familie prezintă importanță sub aspectul admisibilității cererii de despărțenie, precum și al efectelor divorțului.

Astfel, pretinsa culpă a soțului pîrît invocată de reclamant, odată constatată de instanță, face posibilă verificarea îndeplinirii celorlalte condiții în prezența cărora poate fi pronunțată desfacerea căsătoriei. Dar divorțul nu poate fi pronunțat în situația în care din probele administrate rezultă culpa exclusivă a soțului reclamant, iar soțul pîrît nu a formulat cerere reconvențională solicitînd și el desfacerea căsătoriei. Dacă soțul pîrît, prin cerere reconvențională, a solicitat de asemenea desfacerea căsătoriei, divorțul se va putea dispune și din vina exclusivă a soțului reclamant, ceea ce presupune admiterea cererii reconvenționale a pîrîtului și respingerea acțiunii de divorț a reclamantului.²⁶

Instanța poate să pronunțe desfacerea căsătoriei din vina ambilor soți, dacă din probele administrate reiese culpa ambilor.

Stabilirea vinovăției în sarcina unuia sau a ambilor soți nuanțează unele efecte specifice divorțului. Astfel, potrivit art.389, alin.(2) Cod civil, soțul divorțat are dreptul la întreținere, dacă se află în nevoie din pricina unei incapacități de muncă survenite înainte de căsătorie ori în timpul căsătoriei. El are drept la întreținere și atunci cînd incapacitatea se ivește în decurs de un an de la desfacerea căsătoriei, însă numai dacă incapacitatea este cauzată de o împrejurare în legătură cu căsătoria. Soțul divorțat are dreptul la întreținere, dacă se află în nevoie din pricina unei incapacități de muncă survenite înainte de căsătorie

²⁵ Crisu C. Actiuni civile în justiție. Teorie și practică judiciară. Curtea de Argeș: Editura Argesis, 2012, p. 88

²⁶ Lesni C. Aspecte privind divorțul în România. În: Legea și viața, 2011, nr.12, p.31

ori în timpul căsătoriei. El are drept la întreținere și atunci când incapacitatea se ivește în decurs de un an de la desfacerea căsătoriei, însă numai dacă incapacitatea este cauzată de o împrejurare în legătură cu căsătoria.

Motivele de natură obiectivă sînt independente de conduita culpabilă a vreunuia dintre soți și pot fundamenta o acțiune de divorț. Potrivit art.38 alin. (3) Codul familiei al RM "oricare dintre soți poate cere divorțul atunci cînd starea sănătății sale face imposibilă continuarea căsătoriei". Se au în vedere atît afecțiuni de natură fizică, organică, cît și de natură psihică, indiferent dacă acestea sînt sau nu vindecabile, gravitatea și formele de manifestare prezentînd importanță sub aspectul admisibilității acțiunii.

În prezenta lucrare efectuarea unei analize a noțiunii actului juridic civil, modului de constituire, exercitare și stingere a acestora în conformitate cu legislația țărilor ce cunosc instituția aplicării actelor juridice în privința persoanelor fizice

În tema dată au fost abordate totalitatea problemelor juridice ce țin de capacitatea de folosință și capacitatea de exercițiu a persoanei fizice și de armonizare a legislației civile referitoare la capacitatea civilă a persoanei fizice a RM cu legislațiile țărilor europene. Din acest considerent, am efectuat un studiu comparativ al experienței altor țări. Structurată după plan bine chibzuit, lucrarea ne-a permis să analizăm această instituție juridică și să-i reflectăm evoluția începînd cu dreptul privat și terminînd cu reglementările din Codul civil în vigoare al RM. Acest lucru ne-a permis să extindem investigațiile noastre asupra unui spațiu mai vast de reglementări și opinii doctrinare, de a sintetiza din ele raționalul și de a argumenta propriile concluzii. Nu au fost neglijate nici aspectele discutabile din doctrină.

ADVANCING THE RIGHTS OF MIGRANT WORKERS: A HUMAN RIGHTS APPROACH

**Diana CUCOȘ, doctor în drept, cercetător științific coordonator,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice**

Summary

This article approaches the legal situation of migrant workers in relation to their enjoyment of human rights. The increasingly global and frequent character of human mobility, that has increased the number of irregular migrants during the migration cycle, has led to the identification of migrants as a vulnerable group and has brought them within the mainstream of human rights protection. Further, the article emphasizes that, under the principle of universality of human rights, all migrants, irrespective of their status, are protected by the core human rights treaties. In addition, the international labour standards protect basic worker rights, enhance workers' job security, and improve their term of employment on a global scale. Also, migrant workers can enjoy the protection of their state of nationality by means of diplomatic protection and consular assistance. It concludes by indicating the continued necessity for migrant workers, irrespective of their status, to be accorded the full and effective enjoyment of human rights protection.

Keywords: *diplomatic protection and consular assistance, human rights, international labour standards, international (labour) migration, migrant workers, vulnerable group.*

Adnotare

Articolul abordează situația juridică a muncitorilor migranți din perspectiva bazată pe respectarea drepturilor migranților. Caracterul global și frecvent al mobilității umane, care a dus la majorarea numărului migranților cu statut iregular din cadrul procesului de migrație, a determinat identificarea migranților drept grup vulnerabil și i-a plasat în câmpul de protecție a drepturilor omului. În continuare, articolul subliniază că, în conformitate cu principiul universalității drepturilor omului, toți migranții sunt protejați de tratatele fundamentale din domeniul drepturilor omului, indiferent de statutul acestora. Adicional, standardele internaționale în domeniul muncii protejează drepturile fundamentale ale lucrătorilor, sporesc securitatea locului de muncă și îmbunătățesc perioada de angajare a acestora la scară globală. De asemenea, migranții se bucură de protecția acordată de către statul național prin intermediul asistenței consulare și a protecției diplomatice. În încheiere, se reiterează necesitatea continuă de acordare a unei protecții juridice depline și eficiente tuturor categoriilor de migranți.

Cuvinte-cheie: *drepturile omului, grup vulnerabil, migrația de muncă, muncitori migranți, protecție diplomatică și asistență consulară, standarde internaționale de muncă.*

States shall secure the rights and freedoms defined in the European Convention on Human Rights “to everyone within their jurisdiction” (Article 1, ECHR)

Introduction

Migration¹ as a phenomenon has always existed. The contemporary form of international migration² tends to be perceived primarily in development terms,³ as a response to the economic asymmetry in income levels and employment opportunities between countries.

Until the late 1980s, migrants were not the primary focus of human rights standard-setting. Before migration patterns changed, most migration of labour occurred through regulated, legal channels, on the basis of bilateral agreements, and migrants were often able to rely on their home countries for consular assistance.⁴ This marginalisation was reinforced by the language of human rights law – rules of universal application which neither name migrants, nor make explicit provision for their protection.⁵

Then, as the character of human mobility has become increasingly global and frequent, resulting in rising migrant numbers, often moving irregularly, and to evidence of human rights abuse during the migration cycle, migrants were identified as a vulnerable group and brought within the human rights mainstream.⁶

Definitions and Their Consequences

There is no internationally accepted definition of international migration. Usually, it is understood as the movement of persons who leave their country of usual residence to establish themselves, either permanently or temporarily, in another country. An international border is therefore crossed. The concept of extraneity (foreign character) is central in defining international migration.

Labour migration has both a broader and a more restrictive definition. In the broadest sense, labour migration includes all foreigners who are currently

---

¹ The term “migration” in this article is limited to the phenomenon of labour migration.

² The number of international migrants worldwide has continued to grow rapidly in recent years, reaching 258 million in 2017, up from 248 million in 2015, 220 million in 2010, 191 million in 2005, 173 million in 2000 and 75 million in 1960. See *United Nations International Migration Report*, 2017.

³ Although the economic asymmetry is an underlying factor in all types of migration, the 2015-2016 “refugee crisis” generated an unprecedented influx of refugees and migrants.

⁴ *The Human Rights of Irregular Migrants in Europe*, Commissioner for Human Rights, Council of Europe, CommDH/IssuePaper (2007)1, p. 11.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*.

in the global labour force, including refugees and family members of migrants admitted for the purpose of employment. In a more restrictive sense, labour migration includes only those who entered a country for the explicit purpose of employment (regular or irregular migrants). The main actors in labour migration are migrant workers.

When analysing the consequences of migration, who counts as a migrant is of central importance. The process of the further definition of the term, “migrant”, confronts the immediate difficulty of a plurality of existing definitions of the term “migrant” combined with the absence of consensus with regard to which of these represents the correct interpretation.

The definition which is adopted is important because, as a legal definition, it is the determination of a status which indicates whether an individual is eligible or ineligible to claim certain rights associated with status. According to the European Committee on Migration, “the term “migrants” is used ... to refer, depending on the context, to emigrants, returning migrants, immigrants, refugees, displaced persons and persons of immigrant background and/or members of ethnic minority populations that have been created through immigration”.⁷ The International Organization for Migration (IOM) defines migrant as a term “to cover all cases where the decision to migrate is taken freely by the individual concerned for reasons of “personal convenience” and without intervention of an external compelling factor”.⁸

The two definitions above reflect the conventional distinction between voluntary and forced migrants. In the case of voluntary migration, people leave their home of their own choice, mainly because of so-called “pull factors”, such as better career opportunities, even though their options from which to choose are sometimes very limited.⁹ Forced migration is mostly the result of “push factors”, such as persecution, or war, or starvation, when people flee violations of their fundamental rights. However, the contemporary phenomenon of migration is distinguished by the simultaneous presence of push and pull factors. Many migrants leave their country for both economic reasons and to escape human rights abuse. Even economic migrants may be considered forced migrants, when they flee situations in which their economic rights are violated.¹⁰

---

⁷ European Committee on Migration homepage. Available at: http://www.coe.int/t/dg3/migration/European_committee_on_Migration/default_en.asp.

⁸ International Migration Law, Glossary on Migration, 2nd Edition, IOM, 2011. Available at: https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml25_1.pdf.

⁹ Migration. <https://www.coe.int/en/web/compass/migration#3>.

¹⁰ Ibidem.

The IOM distinguishes labour migrants from economic migrants.¹¹ “Labour migrants” are defined as those who move for the purpose of employment. “Economic migrants” represent a broader group that includes people entering a state to perform economic activities, such as investors or business travellers, but can be understood also in a narrower sense similar to the category of “labour migrants”. The IOM defines several subgroups of migrant workers, including business travellers, contract migrant workers, established migrant workers, highly skilled migrant workers, emigrating investors, project-tied workers, seasonal migrant workers and temporary migrant workers.

The International Labour Organization (ILO) instruments define a “migrant for employment” as “a person who migrates from one country to another with a view to being employed otherwise than on his own account, and includes any person regularly admitted as a migrant for employment”.¹²

Citizenship is also an important criterion of labour migration. The International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of their Families (CMW) defines a migrant worker as “a person who is to be engaged, is engaged or has been engaged in a remunerated activity in a state of which he or she is not a national”.¹³ This definition stipulates that “migrant” does not refer to refugees, displaced or others forced or compelled to leave their homes. Migrants are individuals who make choices about when to leave and where to go, even though these choices are sometimes extremely constrained.

The United Nations Population Division defines irregular migrants as individuals who enter a country often in search of employment without the required documents or permits, or who overstay the authorized length of stay in the country.¹⁴

The interpretations above indicate that labour migrants are considered to be those individuals seeking work or employed in the host/foreign country, or, previously seeking work or employed, but unable to continue working and remaining in residence in the host country irrespective of their legal status. In determining the definition of labour migrants, some use legal status or motivation, and others general employment.¹⁵

¹¹ USHER, E., Migration and labour. In: USHER, E., ed. *Essentials of migration management: a guide for policy makers and practitioners*. Geneva: United Nations Publications, 2004.

¹² Article 11, ILO Convention No. 143 (1975).

¹³ Article 2, CMW (1990).

¹⁴ ZIMMERMAN, C., KISS, LL, HOSSAIN, M., Migration and health: A Framework for 21st Century Policy-Making, May 2011, PLoS Medicine 8(5):e1001034.

¹⁵ AMIRKHANIAN, Y., KUZNETSOVA, A., KELLY, J., DIFRANCEISCO, W., MUSATOV, V., AVSUKEVICH, N., et al, Male Labor Migrants in Russia: HIV Risk Behavior Levels, Contextual Factors, and Prevention Needs, *J Immigr Minor Health*, October 2011, 13(5), pp. 919–928.

Vulnerability of Migrant Workers

Many migrants are well-protected, particularly the highly skilled migrant workers, who are usually accorded the full and effective enjoyment of the totality of their human rights in the foreign country and throughout the migratory process. At the other end of the spectrum are poor and unskilled migrants, who are increasingly composed of women. For them, the intersection of human rights and international migration is a negative one, which occurs at a number of points during their journey: in countries of origin, transit and destination.¹⁶

The movement that places people in dangerous situations represents a serious human rights concern.¹⁷ A recent United Nations inter-agency initiative spearheaded by Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR) noted that “where migrants fall outside the specific legal category of “refugee”, it may be particularly important to ensure that their human rights are respected, protected and fulfilled. Some migrants will need specific protection because of the situations they left behind, the circumstances in which they travel or the conditions they face on arrival, or because of personal characteristics such as their age, gender identity, disability or health status.¹⁸ This vulnerability is not the consequence of a personal deficiency on the part of the migrant, and that being “vulnerable” does not divest a person of agency or even resilience.¹⁹

The vulnerability arises in specific circumstances, when migrants are unable to effectively enjoy their human rights, due to situations imposed on them by means of law, policy and practice. The particular vulnerability of migrant workers stems from the fact that they are not citizens of the country in which they live, they have crossed an international border and – unlike citizens – they may enter and live in another country only with the express consent of its authorities, or where states have agreed to allow free movement, as in the case of EU citizens.²⁰ As strangers to a society, migrant workers may be unfamiliar with the national language, domestic laws, administration and practice, and

¹⁶ GRANT, S., *International Migration and Human Rights*, GCIM, September 2005, p. 3.

¹⁷ United Nations Human Rights Council, *Situation of Migrants in Transit - Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights*, 27 January 2016, A/HRC/31/35. Available at: <https://www.refworld.org/docid/56ead46d4.html>.

¹⁸ OHCHR and Global Migration Group, p. 1.

¹⁹ OBEROI, P., Words Matter. But Rights Matter More, *Anti-Trafficking Review*, Issue 11, 2018, pp. 129-132. Available at: www.antitraffickingreview.org.

²⁰ *The Human Rights of Irregular Migrants in Europe*, Commissioner for Human Rights, Council of Europe, CommDH/IssuePaper(2007)1, p. 7.

less able than others to know and assert their rights.²¹ They may be subject to abusive, exploitative and discriminatory treatment, and be subjected to unequal treatment and unequal opportunities at work and in their daily lives. They may also face racism and xenophobia. In some countries, national discrimination law does not protect migrant workers, and very often migrants are more likely to work in sectors where labour standards are not applied. Often, migrant workers perform the jobs that nationals refuse, namely, the so-called “three-Ds” jobs (dirty, degrading and dangerous) and are also over-represented in marginally viable, and sometimes semi-legal, sectors such as seasonal agricultural work, domestic services and the sex-industry, in which the protection of workers is underdeveloped.²² It is not uncommon for migrant workers to be well-educated and skilled workers in their country of origin, but they become ready to accept unskilled work in the host country with the hope that this will be a temporary stage leading to a better type of employment and associated legal status. However, in many cases, this hope remains unrealized, and they remain in the unskilled and precarious part of the labour market of the host country.

In general, it should be acknowledged that *all* people can be vulnerable to human rights violations when they enter, live and work in a foreign country in a regular situation as well as those who are in an irregular situation. However, irregular migrants are often disproportionately affected by human rights violations when compared to citizens of a state, or even when compared to regular migrants. They are vulnerable to discrimination, exploitation and marginalization, often living and working in the shadows, afraid to complain, and denied their human rights and fundamental freedoms.

The main indicators of irregular migrants’ vulnerability is their statistical invisibility – they generally cannot or will not, avail themselves of the protection of the authorities – and the acute lack of information on types of violation, the place where they occur, and their characteristics. Abuses and violations are unrecorded where migrants are irregular. The Council of Europe’s Parliamentary Assembly underlined the lack of information on abuses during removal, noting that it is “often only by chance” that ill-treatment comes to light.²³

Women migrants often suffer from double discrimination, as women and as migrants. Such gender differences must be taken into account when crafting and implementing labour migration policies.

---

²¹ Ibidem.

²² PÉCOUD, A., DE GUCHTENEIRE P., *Migration, Human Rights and the United Nations: An Investigation into the Low Ratification Record of the UN Migrant Workers Convention*, GCIM, October 2004, p. 4.

²³ Recommendation 1547 (2002) on expulsion procedures in conformity with human rights and enforced with respect for safety and dignity, Parliamentary Assembly, 22 January 2002.

The Human Rights Framework

The central international human rights treaties apply to *all* persons, including migrants. They are:

- General instruments: the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR) and the International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR).

- Conventions concerned with the protection of persons against specific forms of ill-treatment: the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (ICERD), the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW), the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CAT), the Convention on the Rights of the Child (CRC), the International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of their Families (CMW), the International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance, and the Convention of the Rights of Persons with Disabilities.

In the process of treaty-making, governments have jointly defined the rights which should be protected, and created mechanisms for their implementation. These treaties have been accepted in varying degrees by all United Nations member states as legal obligations to which their national legislation must conform.

The instruments identified above protect *all* human beings, regardless of their nationality. Thus, migrant workers, though non-nationals, are generally entitled to the same human rights as local citizens. The only qualifications relate to a small number of political rights. The fundamental principle of treaty regime remains, however, that of universality. “Everyone” is protected, and human rights are linked to a common humanity, not to citizenship.

A central principle is non-discrimination regarding the application of human rights to foreigners. All discrimination is illegal, irrespective of the purported ground upon which it is based. This does not mean that every distinction in the comparative treatment imposed by a state on an individual or a group of individuals constitutes discrimination. States may limit free movement and political participation, but they must not draw distinctions between citizens and non-citizens in relation to fundamental rights.

The distinction of treatment between citizens and non-citizens is strictly limited, and it depends on the international instrument involved. However, no distinction in comparative treatment is acceptable under the ICERD, CAT,

CEDAW and CRC. In addition, the legality of a distinction in treatment may depend on the migrant's migration status – regular or irregular.

States have recognized that some individuals are particularly vulnerable. Although they enjoy the same universal protection as “everyone”, they also have special protection needs. In this regard, special protection is given to children, women, refugees and migrants.

States have the sovereign power to determine upon the entry, residence and expulsion of those who migrate to their territory, but once the individual (non-national) has entered the country, the national government is responsible for the protection of his or her rights.

It should be noted that human rights protection for migrant workers remains much less developed than the international refugee protection system. There is no single, comprehensive “regime” for the protection of migrant rights. In contrast to refugees, whose rights are stipulated in one treaty, there is not yet a legal text for migrants which is accepted as legally binding and authoritative by a majority of states. Furthermore, no international institution has been created or attributed with a protection mandate comparable to that of the United Nations High Commissioner for Refugees.

Migrants have rights under two categories of international instruments: the central human rights treaties, whose provisions apply universally, and the CMW and ILO conventions, which specifically apply to migrant workers. The predominant position was one in which migrant workers are protected under a combination of general international law, human rights law, labour law, and international criminal law. This position began to change when governments adopted, on 18 December 1990, the CMW. The General Assembly noted that although there was “an already established body of principles and standards” for migrant workers, their “human rights and dignity” were not yet fully ensured.

International Labour Standards

ILO labour standards focus on labour rights, including forced labour and exploitation. They also provide specific protection for migrant workers. There are three ILO principal and legally-binding instruments concerned specifically with the labour rights and legal status of migrant workers: the Convention concerning Migration for Employment (Revised) No. 97 (1949), the Convention concerning Migrations in Abusive Conditions and the Promotion of Equality of Opportunities and Treatment of Migrant Workers (Supplementary Provisions) No. 143 (1975) as well as the Convention concerning Decent Work for Domestic

Workers No. 189 (2011). All three have been complemented by non-binding Recommendations (Nos. 86 and 151) that contain clarifications and further guidelines.

Convention No. 97 concerns mainly state-organized labour migration, rather than spontaneous movements. It contains no safeguards for irregular migrant workers. The instrument sets forth the rights of migrants in relation to remuneration, social security, taxation, access to trade unions, and transfer of personal belongings.

Convention No. 143 has a broader personal and material scope than Convention No. 97. It affords specific protection to irregular migrants, particularly with regard to the protection of their basic human rights and their rights arising out of past employment. In addition to setting out the rights of irregular migrants, the convention also provides the rights to equal treatment with nationals. Article 14(a) which relates to access to States' national labour markets could be considered as a provision which States regard as a continued obstacle to their ratification.

Convention No. 189 was the first multilateral instrument to establish global labour standards for domestic workers, guaranteeing them the same basic rights as other workers. It provides that domestic workers, regardless of their migration status, have the same basic labour rights as those recognized for other workers: reasonable hours of work, a limit on payment in-kind, clear information on the terms and conditions of employment, as well as respect for fundamental principles and rights at work, including freedom of association and the right to collective bargaining.²⁴

The Recommendation No. 86 addresses family reunification, and provides for continued residence in the host country in case of loss of employment.

The two systems – protection of migrants under the ILO labour standards and under the United Nations and regional treaties – are complementary and mutually reinforcing. ILO labour standards had a very significant impact on the content of the international human rights treaties, including the ICCPR, the ICESCR and the CMW. Rights in employment (for ex. fair wages, safe and healthy working conditions, reasonable working hours, trade union rights) are protected by international human rights law and by international labour standards.²⁵

---

²⁴ Legal Instruments on International Migration. Available at: <https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/migration/migrationreport2013/Chapter3.pdf>.

²⁵ Article 7 and 8, ICESCR.

In the contemporary, global context, migrant workers enjoy greater protection under international human rights law due to the fact that human rights treaties have been more widely ratified than the ILO standards.

The Human Rights of Migrants

The Core Human Rights Treaties

Until relatively recently, migrants have been “invisible” in much of the discussion of human rights, on the assumption that they were protected because human rights law applies to “everyone” and is universal in its application. The fundamental human rights principle is that entering a country in violation of immigration regime does not deprive an irregular migrant of his or her fundamental human rights, nor does it exhaust the obligation of the host state to protect these individuals.

The ICCPR accords “everyone” freedom from abuses such as arbitrary killing, torture and inhuman treatment, slavery, forced labour, child labour, arbitrary arrest, unfair trial, and invasions of privacy. All people have the right to marry, to be protected as minors, to equality, to freedom of religion and belief, and to peaceful association and assembly. These rights apply to “everyone...irrespective of his or her nationality... (and) must be guaranteed without discrimination between citizens and aliens”.²⁶

The ICESCR gives “everyone” the right to the progressive realisation of social, economic and cultural rights, including health, housing and education. And to labour rights, such as collective bargaining, workers compensation, social security, just and favourable working conditions and environment. It also requires states to provide emergency health care to everyone, at a minimum.

The CAT reinforces the prohibition of torture and grants general protection against refoulement to a country that would place the person at a risk of torture. The ICERD requires that laws against racial discrimination must apply to non-citizens “regardless of their immigration status”.²⁷

The CMW

The CMW was adopted by the United Nations General Assembly Resolution 45/158 of 18 December 1990 and a United Nations Special Rapporteur on the Rights of Migrants was appointed. The Convention represents the most comprehensive international treaty on migrant rights. It establishes

²⁶ Human Rights Committee, *General Comment 15*, on the rights of aliens.

²⁷ ICERD General Recommendation No. 30.

international definitions for categories of migrant workers and formalizes the responsibility of receiving states in upholding the rights of migrant workers and members of their families.

The text of the Convention brings together in a single document the rights which already protect migrants, including irregular migrants, and which have already been accepted by a majority of states through the “core” human rights treaties. The Part III of the Convention contains the fundamental civil and political rights, mirroring the ICCPR. These rights apply to “all” migrant workers, and, thus, includes irregular migrants. The equality of treatment applies also between all migrant workers and nationals in respect of basic economic and social rights, including remuneration, work and employment conditions, social security, emergency medical care, and access to education for the children of migrant workers. Cultural rights are also protected, migrants having the right to join any trade union. The CMW underlines that these rights apply to “all” migrant workers, irrespective of their legal status, by obliging states parties to ensure that “migrant workers are not deprived of any rights ... by reason of any irregularity in their stay or employment”.²⁸

In addition, the Convention offers supplementary rights to regular migrant workers and to their families in some central areas, including access to educational institutions and services, housing, social and health services, and participation in cultural life (Part IV). They have also a right to family reunification.

Although few European states have yet ratified the CMW, nor has any state whose national labour market is composed of significant number of migrants, it is important to recognize that this does not affect the existence of their obligation to protect migrant workers, since the Convention essentially mirrors rights already protected in other instruments which already bind these states.

The Convention establishes a Committee on Migrant Workers²⁹ to oversee its implementation by its state parties. It examines reports from states and, under certain circumstances, considers individual complaints or communications from individuals and other states alleging violations.

Trafficking and Smuggling

The human rights and law-enforcement concerns³⁰ associated with smuggling and trafficking have propelled this topic up the international policy

---

²⁸ Article 25 (3).

²⁹ Committee on Migrant Workers is the UN body of independent experts.

³⁰ Organized crime, the war against terror, and irregular migration.

agenda. In 2000, two new Protocols to the United Nations Convention against Transnational Organized Crime were drafted, dealing with trafficking and smuggling – the Protocol against the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air, supplementing the United Nations Convention against Transnational Crime (2001), and the Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children (2001).

Both Protocols, known also as “Palermo Protocols”, define trafficking in people and migrant smuggling as international crimes, which must be distinguished from one another: the one is defined as a crime against an individual and the other as a crime against the state. They both involve the movement of people, but there are three important differences: location, consent and exploitation.

The fundamental elements of trafficking are the limitation of free movement, the presence of exploitation and the fact of coercion or force. The offence is defined as: “the recruitment, transportation, transfer, harbouring or receipt of persons, by means of the threat or use of force or other forms of coercion, of abduction, of fraud, of deception, of the abuse of power or of a position of vulnerability or of the giving or receiving of payments or benefits to achieve the consent of a person having control over another person, for the purpose of exploitation. Exploitation shall include...the exploitation of the prostitution of others or other forms of sexual exploitation, forced labour or services, slavery or practices similar to slavery, servitude or the removal of organs”.³¹

The fundamental elements of smuggling are: illegal entry of the smuggled person into another state - it must be transnational, as human trafficking may also occur within a country’s territory - and the receipt of a material benefit by the smuggler. The offence of smuggling is defined as: “the procurement, in order to obtain, directly or indirectly, a financial or other material benefit, of the illegal entry of a person into a State Party of which the person is not a national or a permanent resident”.³²

In practice, it may be difficult to draw the boundary between smuggling and trafficking, as elements of exploitation and abuse may emerge during transit or at destination, even in the presence of initial consensus on the part of the migrant. Smuggling and trafficking may occur on the same routes and smuggling can lead to trafficking, making it difficult to discern one from the other.³³

---

³¹ Article 3, Trafficking Protocol.

³² Article 3, Smuggling Protocol.

³³ Migration Data Portal, *Smuggling of Migrants*. Available at: <https://migrationdataportal.org/themes/smuggling-migrants>.

Both Protocols require states to criminalize trafficking and smuggling, implement domestic law enforcement mechanisms and cooperate with other states. The criminalization is not to extend to the migrants themselves who should not be subject to criminal prosecution because of their irregular entry.

There is an essential distinction between the protections that both Protocols afford to migrants. The Trafficking Protocol establishes a wide range of protective measures, requiring states to consider “implementing measures to provide for the physical, psychological and social recovery of victims of trafficking in persons”, and to consider adopting legislative or other appropriate measures to enable trafficking victims to remain in their country “temporary, or permanently, in appropriate cases”.³⁴ The Smuggling Protocol, though only in its preamble, stipulates “the need to provide migrants with humane treatment and full protection of their rights”.

Irregular Status

There is a lack of a universally accepted definition of “irregular migration”. While highlighting this absence, international organisations attempt to define its boundaries. In this regard, the IOM, in its lexicon of central terms relating to migration, defines irregular migration as the “movement that takes place outside the regulatory norms of the sending, transit and receiving countries”.³⁵ It distinguishes the perspective of the sending country, where the irregularity of emigration refers to a departure in which a person crosses an international boundary without a valid passport or travel document, or does not fulfil the administrative requirement for leaving the country; and the perspective based on the transit or destination countries, according to which “irregular migration” refers to entry, stay or work in a country without the necessary authorisation or documents required under immigration and labour regulations.³⁶ Also, it underlines the tendency to restrict the use of the term “to cases of smuggling of migrants and trafficking in human beings”.³⁷

To summarize, migrants fall into an irregular situation within one or more of the following circumstances: 1. they may *enter* the country irregularly, for example with false documents or without crossing at an official border crossing

---

³⁴ Article 7(1).

³⁵ International Migration Law, Glossary on Migration, IOM, 2019. Available at: https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_34_glossary.pdf.

³⁶ Irregular Migration. Available at: https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/networks/european_migration_network/glossary_search/irregular-migration_en.

³⁷ Ibidem.

point; 2. they may *reside* in the country irregularly, for example, in violation of the terms of an entry visa or residence permit; or 3. they may be *employed* in the country irregularly, for example, he may have the right to reside but not to take up a paid employment in the country.³⁸

Thus, the irregularity can arise for a number of reasons: planning to seek asylum but not yet having formally submitted an application, application for asylum has failed but deportation avoided, application for a residence permit/authorization to stay is still pending or has failed, overstayers from an authorized entry, loss of residence status through no longer meeting, or breaching, conditions of residence, unauthorized entry over national borders or being born to parent(s) without documented status.

The ease with which the distinct concepts of “irregular migration” and of “irregular migrants” can be presented as synonymous continues to generate academic discussion and public debate. The Migration Observatory at the University of Oxford clarifies the fundamental difference between these two concepts. It defines irregular migration as “a flow of people who enter the country without the country’s legal permission. In contrast, the term “irregular migrants” typically refers to the stock of migrants in a country who are not entitled to reside there”.³⁹

Similarly, the European Migration Network defines an irregular migrant as “a person who, owing to irregular entry, breach of a condition of entry or the expiry of their legal basis for entering and residing, lacks legal status in a transit or host country. In the EU context, an irregular migration represents a third-country national present on the territory of a Schengen State who does not fulfil, or no longer fulfils, the conditions of entry as set out in the Schengen Borders Code, or other conditions for entry, stay or residence in that Member State”.⁴⁰

From these interpretations, the term “irregular migration” refers to the process of migration and to the flow of people, while the term “irregular migrants” refers to the status of people and, therefore, to a category or stock of people. These two concepts are not necessarily linked, and the definition of irregular status may change over time.⁴¹ For example, migrants can enter legally

³⁸ Migration Data Portal, Irregular Migration. Available at: <https://migrationdataportal.org/themes/irregular-migration>.

³⁹ VOLLMER, B., Irregular Migration in the UK: Definitions, Pathways and Scale, *The Migration Observatory Briefing*, 2011.

⁴⁰ European Migration Network, *Asylum and Migration Glossary 3.0* (Brussels, 2014). Available at: https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/networks/european_migration_network/glossary/i_en.

⁴¹ VESPE, M., NATALE, F., PAPPALARDO, L., Data Sets on Irregular Migration and Irregular Migrants in the European Union. In: *Migration Policy Practice, Vol. VII, Number 2, April-September 2017*, p. 26.

into the EU through a visa but acquire an irregular status if they overstay the time limit of their visa, visa-free access or residence permit. It is also possible to enter irregularly in Europe and be counted within the irregular border crossing, but, when applying for asylum, be counted in the category or stock of people staying legally in the EU.⁴²

Irregularity is a relative and transient situation. It refers to the status of an individual at a certain moment in time or during a certain period, not to the essential nature or characteristics of the person. Irregularity is not an absolute and permanent status, as migrants can go “in and out” of irregularity as laws and policies change.⁴³

The use and application of descriptive labels has been the subject of considerable debate. Terms such as “illegal”, “undocumented”, “non-documented”, and “unauthorised” migration can have different connotations in national policy discourses. Due to this and to the potential association with criminality,⁴⁴ it is agreed that terms “illegal migration” and “illegal migrants” should be avoided. Entering a foreign country in an irregular manner, or staying without the required papers, is not a criminal offence but an administrative infringement.⁴⁵ Apart from this, the movement itself may be “legal” or “illegal”, but migrants themselves cannot be described as “illegal”, because the term is appropriate only to describe the action, not the human being.⁴⁶ Moreover, migrants should not be called “illegal”, as this often results in discrimination, racism and xenophobia.

In order to “more accurately describe the situation”,⁴⁷ at present, there is a general agreement at the international level in using the term “irregular migrants” or “migrants in an irregular situation”, or “undocumented” or “non-documented”, to indicate those who undertake movements that are not in compliance with the law of the origin, transit and/or destination countries, whereas the term “regular migrants” indicates those who undertake movements that are compliant.

---

⁴² Ibidem, p. 26-27.

⁴³ Ibidem.

⁴⁴ Most irregular migrants are not criminals, as being undocumented does not constitute a crime in most countries. However, even in countries where violations of immigration law are considered criminal offenses, committing a criminal offense does not make the migrant an “illegal” person.

⁴⁵ International Migration Law, Glossary on Migration, IOM, 2019. Available at: https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_34_glossary.pdf.

⁴⁶ Council of Europe, Parliamentary Assembly, Resolution 1509 (2006), “Human Rights of Irregular Migrants”.

⁴⁷ UN High Commissioner for Human Rights, Navi Pillay, 12th session of the Human Rights Council, 22 September 2009.

States and Irregular Migration

Every state has the sovereign right to control its borders; implement immigration laws and policies that protect and advance the legitimate interests of its nationals; determine who may enter its territory, the length of stay, and the nature of activities they can undertake. ILO labour standards and the CMW rely on the assumption that states are absolutely in charge of the migration process. They reiterate not only the right of states to determine who enters their territory, but also their interest in managing irregular migration.

The CMW was drafted before the increase of irregular migration during the last decades, and before the change of migration patterns with the appearance of international criminal organisations that used migration for economic profit, at a time when state control over emigration and immigration was stronger. Therefore, the CMW, along with the other international treaties in the field of migration, assumes state control and regulation of migration, and stipulates the requirement upon states to collaborate “with a view to preventing and eliminating illegal or clandestine movements, and employment of migrant workers in an irregular situation”.⁴⁸ This does not affect the obligation of states to guarantee and respect the rights protected in the CMW. Whilst the CMW obliges states to take “all adequate and effective measures” to eradicate the employment of irregular workers, it also underlines that “the rights of migrant workers vis-à-vis their employer arising from employment shall not be impaired”.⁴⁹

Mechanisms for Protection

International protection of migrants takes two forms:

1. Diplomatic protection – the chronologically oldest protection mechanism – has assumed a greater importance. International law has long recognized the right of states to protect their nationals abroad. Migrant workers often experience a disadvantage vis-à-vis the nationals of the host country in terms of legal protection offered by the local authorities, which has justified assistance and support from their state of nationality against the state of residence. This may even apply to permanent migrants. For example, the persistent reports of mistreatment of foreign domestic workers in Middle Eastern countries of Asian origin, which clearly demonstrates that such migrants

---

⁴⁸ Article 68 (1).

⁴⁹ Article 68 (2).

are in need of protection of their state of nationality, lacking other means to protect themselves against abuses.⁵⁰

There are two ways in which states can protect and assist their nationals abroad: through diplomatic protection and consular assistance. It is important to distinguish these two means of protection. Diplomatic protection is a mechanism allowing the state of nationality to invoke the responsibility of the receiving state for injury to its nationals resulting from a violation of a rule of international law, and, thus, represents a part of the law of state responsibility. It is of a formal nature within the inter-state sphere and not very common, and in addition, it is less rapid than consular assistance. Consular assistance is established in Article 5 of the Vienna Convention on Consular Relations⁵¹. It leads specifically to more comprehensive protection of migrants. When a state arrests a non-citizen (migrant), international law requires the arresting state to inform him of his right to contact the consular officials of his home country, and to communicate such a request to consular officials “without delay”. Consular officials are entitled to visit the arrested national and may provide assistance, including arranging legal representation.

2. Human rights treaty system – international human rights law created a system under which individuals are entitled to the full and effective enjoyment of rights whether they are in their own country or abroad. These rights derive from human rights treaties which the state assumed the obligation to respect. When states ratify a human rights treaty, they give their consent to be bound by its provisions and to implement them through national law and policy. The main way treaties are enforced is through a process continual monitoring based upon the obligation of States to provide Country Reports to an independent team of experts, usually referred to as Treaty Bodies. In addition, there may be, as result of Optional Protocols to the treaties and UN Working Groups, the capacity for individuals and States to apply directly for a determination of their allegations of violations of human rights.

---

⁵⁰ VERMEER-KÜNZLI, A., *Diplomatic Protection and Consular Assistance of Migrants*. In: CHETAIL, V., BAULOZ, C., ed. *Research Handbook on International Law and Migration*, Edward Elgar Publishing, 2014, pp. 265-280.

⁵¹ Vienna Convention on Consular Relations, Article 36.

Conclusions

The discussion of migrants' human rights has become more visible and "mainstream" over the last two decades, and, evidently, the framework of practical, legal protection of migrants is not at an "early" stage of development. Rather, the sources of this protection can be found in human rights law, international labour standards and criminal law.

Migrants are not inherently vulnerable, but they can be vulnerable to human rights violations. While migration is positive and enriching, both for migrant workers themselves and for the counties and communities that receive them, it is increasingly clear that a lack of human rights-based migration governance at the global, regional and national levels is leading to the routine violation of migrants' rights in transit, at international borders, and in the countries they migrate to.⁵² It is important and necessary to ensure that, regardless of their categorisation, migrants are granted the protection to which they are entitled under international law by virtue of their unique and individual circumstances.

Bibliography

1. AMIRKHANIAN, Y., KUZNETSOVA, A., KELLY, J., DIFRANCEISCO, W., MUSATOV, V., AVSUKEVICH, N., et al, Male Labor Migrants in Russia: HIV Risk Behavior Levels, Contextual Factors, and Prevention Needs, *J Immigr Minor Health*, October 2011, 13(5), pp. 919–928.
2. Council of Europe, Parliamentary Assembly, Resolution 1509 (2006), "Human Rights of Irregular Migrants".
3. European Migration Network, *Asylum and Migration Glossary 3.0* (Brussels, 2014). https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/networks/european_migration_network/glossary/i_en.
4. ERMEER-KÜNZLI, A., *Diplomatic Protection and Consular Assistance of Migrants*. In: CHETAIL, V., BAULOZ, C., ed. *Research Handbook on International Law and Migration*, Edward Elgar Publishing, 2014, pp. 265-280.
5. European Committee on Migration homepage. http://www.coe.int/t/dg3/migration/European_committee_on_Migration/default_en.asp.
6. GRANT, S., *International Migration and Human Rights*, GCIM, September 2005.
7. Human Rights Committee, *General Comment 15*, on the rights of aliens.
8. ICERD General Recommendation No. 30.
9. ILO Convention No. 143 (1975).

---

⁵² Migration and Human Rights. Available at: <https://www.ohchr.org/en/issues/migration/Pages/MigrationAndHumanRightsIndex.aspx>.

10. International Migration Law, Glossary on Migration, IOM, 2019. https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_34_glossary.pdf .
11. International Migration Law, Glossary on Migration, 2nd Edition, IOM, 2011. https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml25_1.pdf.
12. Irregular Migration. https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/networks/european_migration_network/glossary_search/irregular-migration_en.
13. Legal Instruments on International Migration. <https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/migration/migrationreport2013/Chapter3.pdf>.
14. Migration. <https://www.coe.int/en/web/compass/migration#3>.
15. Migration and Human Rights. <https://www.ohchr.org/en/issues/migration/Pages/MigrationAndHumanRightsIndex.aspx>.
16. Migration Data Portal, *Smuggling of Migrants*. <https://migrationdataportal.org/themes/smuggling-migrants>.
17. OBEROI, P., Words Matter. But Rights Matter More, *Anti-Trafficking Review, Issue 11, 2018*, pp. 129-132. www.antitraffickingreview.org.
18. PÉCOUD, A., DE GUCHTENEIRE P., *Migration, Human Rights and the United Nations: An Investigation into the Low Ratification Record of the UN Migrant Workers Convention*, GCIM, October 2004.
19. Recommendation 1547 (2002) on expulsion procedures in conformity with human rights and enforced with respect for safety and dignity, Parliamentary Assembly, 22 January 2002.
20. The Human Rights of Irregular Migrants in Europe, Commissioner for Human Rights, Council of Europe, CommDH/IssuePaper (2007)1.
21. UN General Assembly, Protocol against the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air, Supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime, 15 November 2000.
22. UN High Commissioner for Human Rights, Navi Pillay, 12th session of the Human Rights Council, 22 September 2009.
23. UN Human Rights Council, *Situation of Migrants in Transit - Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights*, 27 January 2016, A/HRC/31/35.
24. USHER, E., Migration and labour. In: USHER, E., ed. *Essentials of migration management: a guide for policy makers and practitioners*. Geneva: United Nations Publications, 2004.
25. VESPE, M., NATALE, F., PAPPALARDO, L., Data Sets on Irregular Migration and Irregular Migrants in the European Union. In: *Migration Policy Practice, Vol. VII, Number 2, April-September 2017*.
26. Vienna Convention on Consular Relations (1963).
27. VOLLMER, B., Irregular Migration in the UK: Definitions, Pathways and Scale, *The Migration Observatory Briefing*, 2011.
28. ZIMMERMAN, C., KISS, LL, HOSSAIN, M., Migration and health: A Framework for 21st Century Policy-Making, May 2011, PLoS Medicine 8(5):e1001034.

REFLECȚII PRIVIND RESPONSABILITATEA ȘI VINOVĂȚIA ÎN SISTEMUL DE DREPT AL REPUBLICII MOLDOVA

„Ublata causa, tollitur effectus”

Dumitru POSTOVAN

Edificarea statului de drept, instaurarea unei societăți democratice în care drepturile și libertățile omului devin o valoare supremă, determină sporirea răspunderii statului, a organelor statale și persoanelor cu funcții de răspundere în viața socială și statală, a răspunderii reciproce a statului, persoanei și a altor subiecți a relațiilor sociale, fapt care ridică noi abordări ale responsabilității la general și a răspunderii juridice în particular.

A trăi în societate și a fi liberă de ea este imposibil. Această axiomă este punctul inițial al metodologiei pentru a înțelege natura, esența și menirea responsabilității la general și a fiecărei forme a ei, în particular. Responsabilitatea (răspunderea) socială îndeplinește funcția de regulator a relațiilor sociale, de control a compartimentului oamenilor. [1, p.10]

Pentru societate este caracteristic sistemul de subordonare între oameni, determinată de existența puterii sociale și dirijarea comportamentului lor cu ajutorul normelor sociale. Puterea este un element obligatoriu a oricărei organizații sociale.

Într-o societate organizată răspunderea este morală, politică, social-statară și juridică.

Răspunderea prevăzută de legi, ca o formă specială a responsabilității sociale este definită ca răspundere juridică. [2, p.7]

Dezvoltarea, evoluția teoriei răspunderii juridice are o mare însemnătate nu doar științifică, ci, în primul rând, practică.

Teoria răspunderii juridice are menirea să scoată în evidență mai pe larg și profund natura socială a răspunderii juridice ca un tip special a răspunderii sociale. [1, p.5]

Normele juridice reglementează relațiile sociale prin influența lor asupra conștiinței și voinței oamenilor, a comportamentului lor. Societatea are posibilitatea și tot temeiul de a condamna (dezaproba) individul, pentru că el nu a conștientizat necesitatea publică (obștească), exprimată în cerințele normelor de drept (legi), deși putea și era obligat să o conștientizeze și a procedat neconform acestor norme. Necesitatea joacă rolul premisei obiective a responsabilității, premiza subiectivă – libertatea voinței. [1, p.16]

Responsabilitatea este o condiție obligatorie, o garanție a libertății. Libertatea, ca să nu se transforme în anarhie și samavolnicie, este imposibilă fără responsabilitate, ambele fiind asigurate de către stat, aplicând la necesitate și constrângere bazată pe larg. Una dintre formele constrângerii de stat este răspunderea juridică.

Răspunderea juridică este una dintre laturile esențiale a interacțiunii statului cu societatea civilă, este o garanție a constituționalității, legalității și ordinii de drept, a realizării drepturilor și libertăților omului și cetățeanului.

Răspunderea juridică este un institut foarte important a oricărui sistem de drept, unul din semnele esențiale ale dreptului, element indispensabil a funcționării, eficacității lui. Din care motive problema răspunderii juridice ocupă unul din locurile centrale în teoria generală a dreptului, dar și în ramurile științei juridice. [1, p. 3]

Dreptul organizează și direcționează puterea de stat, care formează legea, ca însușire concretă a dreptului real, natural. Prin intermediul dreptului și a legii puterea este legalizată, se autoafirmă, se stabilizează și funcționează, iar prin intermediul puterii dreptul și legea se realizează, se traduc în viață.

Responsabilitatea de drept – este responsabilitatea stabilită în corespundere cu cerințele dreptului natural, desăvârșit, cu idealurile și valorile lui supreme, strâns legată cu principiile „libertății, echității și egalității; este fundamentul, temelia răspunderii juridice, având punctul ei de pornire inițial, în normele constituționale.

Deosebirea dintre responsabilitatea de drept și răspunderea juridică are însemnătate practică, în primul rând pentru legiuitor, când întocmește dispozițiile legii, norme juridice concrete referitoare la tipurile și formele răspunderii juridice.

K. Marx: „Puterea legislativă nu crează legea, ea doar o descoperă și o formulează”. [3, p.285]

În statul de drept contemporan un loc aparte îl ocupă Constituția – puterea supremă în sfera dreptului și a legislației, aplicată direct pe tot teritoriul statului, și are menirea să realizeze puterea poporului, drepturile și libertățile omului. [1, p. 19]

În literatura de specialitate se arată că noțiunea de răspundere juridică nu poate fi just înțeleasă și definită, decât pornindu-se de la formele ei concrete: răspundere civilă, penală, disciplinară, etc., forme care prezintă anumite particularități. [4, p. 7]

Datorită acestor particularități, noțiunii răspunderii juridice i se atribuie mai multe înțelesuri. Unul dintre înțelesuri are semnificația că o persoană răs-

punde pentru îndeplinirea îndatoririlor ce decurg din rolul pe care îl are, din funcția pe care o deține în cadrul unei anumite organizări.

În alt sens răspunderea este înțeleasă ca situație în care o persoană încalcă norma juridică ce o obligă la o anumită acțiune sau inacțiune și drept urmare este obligată de lege să suporte o pedeapsă sau să repare paguba pricinuită. [5, p.304-305]

Examinată prin prisma teoriei generale a dreptului, a filosofiei dreptului și a sociologiei juridice, instituția răspunderii juridice reprezintă o formă a reacției negative, represivă, venită din partea societății, reprezentată de stat, față de o anumită acțiune reprobabilă, imputabilă, în principiu, individului.

Studii de sociologie juridică avertizează asupra faptului că deziluzionarea așteptărilor societății față de drept este legată, în special de răspundere, că dreptul nu-și poate exercita influența în societate, decât în măsura în care reușește să identifice persoana răspunzătoare și să stabilească răspunderea ei și, în sfârșit, că efectivitatea răspunderii juridice condiționează într-o măsură mai mare sau mai mică, instaurarea, reinstaurarea și supraviețuirea statului de drept. [5, p.299-300]

Pentru stabilirea răspunderii juridice sânt necesare două condiții: obiective și subiective. În categoria condițiilor obiective intră: a) fapta ilicită și b) legătura causală între fapta ilicită și rezultatul ilicit produs.

Condițiile subiective sânt de natură psihologică și constau în atitudinea psihică a persoanei față de fapta ilicită și consecințele acesteia. [5, p. 313]

Posedarea calității de subiect al răspunderii juridice este considerată ca o condiție propriu-zisă a răspunderii juridice, definită ca expresie a aptitudinii persoanei fizice de a da seamă în fața organelor jurisdicționale pentru faptele săvârșite și de a suporta consecințele juridice pe care le presupune aplicarea constrângerii statale sub forma sancțiunii, ca aptitudinea persoanei fizice de a da socoteală în fața societății pentru faptele ilicite săvârșite de ea. [6, p. 270]

Fapta ilicită constă într-o comportare nepermisă, neîngăduită de lege, potrivnică dreptului obiectiv, dar și în atingerea adusă unui drept subiectiv sau a unui interes legitim. Constituie o faptă ilicită și exercitarea abuzivă a unui drept cu intenția exclusivă de a prejudicia o altă persoană. [7, p. 180]

Forma pe care o îmbracă fapta ilicită este diferită, inclusiv în funcție de gradul de pericolozitate socială pe care îl prezintă și care constă în producerea unui rău. Ea poate îmbrăca fie forma acțiunii, fie a omisiunii. Omisiunea, constând într-o abținere, angajează răspunderea autorului, chiar dacă nu provine din răutate sau intenția de a pricinui un rău, cu condiția că faptul omis să fi

trebuie să fie îndeplinit, fie în virtutea unei obligații legale, sau contractuale, sau de ordin profesional. [8, p. 171]

Omissionii i se recunoaște caracterul de faptă ilicită: a) când o faptă pozitivă este de natură să provoace altora pagube, obligând pe cel care o săvârșește să ia măsuri necesare pentru prevenirea acestora și b) când fapta omisă încalcă o obligație legală de a se săvârși anumite acțiuni preventive. [9, p.895]

Existența legăturii cauzale între fapta ilicită și rezultatul ilicit produs, reprezintă o condiție necesară, dar nu suficientă a răspunderii juridice.

Profesorul M.Djuvară sublinia, că a constata numai o relație între cauză și efect nu înseamnă a ridica o problemă juridică. Problema juridică este de a ști, atunci când se produce un eveniment, cui trebuie să-i atribuim consecințele juridice și cine trebuie să-și asume responsabilitatea. [10, p. 171]

Despre legătura de cauzalitate între prejudiciu și fapta păgubitoare au fost elaborate mai multe teorii: teoria echivalentă condițiilor (sau teoria cauzei sine qua non); potrivit căreia orice împrejurare fără de care cauza nu s-ar fi produs, poate fi considerată drept cauză a acesteia; teoria cauzei proxime, care prevede, că numai ultimul fapt care a făcut posibil prejudiciul este ..considerat drept cauză, și teoria cauzei adevărate, potrivit căreia, în prezența mai multor cauze probabile, urmează să se rețină numai cauza care pare în mod rezonabil, cea mai decisivă pentru a putea fi calificată singura cauză a prejudiciului. [5, p.318]

În planul răspunderii juridice una dintre problemele complicate la stabilirea raportului de cauzalitate între fapta ilicită și rezultatul produs, ca efect al inacțiunii, al omisiunii este dacă poate fi cineva considerat răspunzător pentru o acțiune pe care nu a îndeplinit-o sau pe care a eludat-o.

Juristul român M. Eliescu considera, că răspunderea se întemeiază pe imputabilitatea greșelii (culpei) care are semnificația că cel care a pricinuit paguba avea o voință luminată de rațiune care îi permitea să prevadă urmările faptei sale, să deosebească binele de rău. Greșeala (latura subiectivă a răspunderii delictuale) implică, în primul rând, un factor intelectual și apoi unul volitiv, prin urmare un proces de conștiință și apoi unul de voință. [8, p. 173]

Pornindu-se de la răspunderea penală, termenul de vinovăție a fost extins asupra tuturor formelor de vinovăție, indiferent de natura acesteia și a fost interpretată ca stare subiectivă care caracterizează autorul faptei ilicite în momentul încălcării ordinii de drept, exprimând atitudinea sa psihică negativă față de interesele și valorile sociale protejate prin normele juridice.

Principiul răspunderii pentru vină este unul de bază, fundamental al răspunderii juridice. Și în teorie, și în legislație, dar și în practică sânt utilizate noțiunile de „vină” și „vinovăție», fiind considerate sinonime, chiar identice.

Totodată, savanții care studiază îndeaproape aceste noțiuni nu doar din punct de vedere teoretic, dar și practic, găsesc că ele după volum sânt diferite, în primul rând atunci când apare problema răspunderii juridice, institutul vinei având mai multe funcții:

- Din punct de vedere ideologic vina este ideea ce justifică (legitimează) constrângerea de către stat în cazurile corespunzătoare.
- Vina este unul dintre elementele de bază a componenței infracțiunii (contravenției), .temei, principiul răspunderii juridice și pedepsei, este un obstacol în calea tragerii la răspundere juridică în mod nediferențiat pentru orice subiect de drept ce cauzează daune. [12, p.39]
- Vina este un criteriu al individualizării pedepsei, dând funcției dreptului de a pedepsi ideea de echitate și proporționalitate (potrivită cazului), punând puterea de constrângere din partea statului în dependență de forma și gradul de vinovăție. [13, p.5]

Vină – element al laturii subiective a infracțiunii (delictului), vinovăție – starea (statutul) subiectului, vina căruia în săvârșirea infracțiunii (delictului) este probată și stabilită prin actul de aplicare a legii. [14, p.29-30]

Vină – fapta, care constituie o abatere de la ceea ce este (considerat) drept sau bun; greșeală, păcat, culpă.

Vinovat 1) Despre oameni – care are o vină, care a săvârșit o greșeală; o faptă pedepsită de lege, o abatere de la datorie sau de la morală; culpabil, pasibil de pedeapsă. 2) Despre faptele, comportările etc., oamenilor – care sânt în afară de lege sau de bunele moravuri, care nu pot fi îngăduite, permise, nepermise.

Vinovăție – faptul de a fi vinovat; faptă comisă de cel vinovat; starea celui vinovat; culpabilitate, vină. [15, p. 1162-1163]

În actele legislative lipsește definiția „vinei” ca fundament al responsabilității sau răspunderii juridice. Și în teoria dreptului problema genezei „vinei», conținutul ei, sânt studiate (cercetate) insuficient. Cercetătorii în domeniul teoriei delictului (infracțiunii, contravenției sau oricărei alte abateri de la norma juridică, actul normativ) și a răspunderii juridice se referă la institutul vinei ca element de bază a laturii subiective a componenței delictuale și ca temei și ca unul din principiile răspunderii juridice, dar nu fac concluzii general-teoretice despre vină ca atare.

Pentru calificarea unei fapte ca fiind ilicită este important nu doar constatarea vinei subiectului, dar și fixarea formei concrete a vinei care duce la diferențierea răspunderii juridice, cât și a tipului de răspundere (disciplinară, materială, administrativă, penală sau numai morală).

La faza timpurie membrii societății puteau fi trași la răspundere doar la constatarea unor consecințe negative (materiale, în primul rând), indiferent dacă ei purtau sau nu vreo vină, și în ce formă. Noțiunea de „vină” în general lipsea. [14, p.3-4]

Teoria „vinei”, „vinovăției” și ca rezultat a răspunderii juridice a fost pentru prima dată cercetată, studiată, elaborată în dreptul privat roman.

„În dreptul sovietic de asemenea a lipsit definiția noțiunii vinei. Unii savanți pledau pentru excluderea institutului vinei, ca temei pentru răspundere, care urma să fie înlocuită cu măsuri de protecție socială. [22, p.90]

Alții considerau că principiul răspunderii poate fi realizat doar dacă există vina subiectului, deoarece imputarea obiectivă a fost străină dreptului sovietic. [23, p. 15]

Nazarenco G.V. susține, că aprecieri atât de contradictorii, opuse, se făceau din cauza inexistenței definiției vinei, clare, susținute de colectivitățile de juristi. [24, p. 14-16]

Istoria evoluției principiului vinei demonstrează un proces pe parcursul căruia vina, vinovăția ca fundament de răspundere juridică se deplasează din sfera semnelor (criteriilor) materiale ale delictului în sfera bazei (criteriilor, principiilor) subiective.

Atitudinii psihice a individului în raport cu acțiunile social periculoase i se atribuie tot mai multă însemnătate, atunci când apare problema răspunderii, responsabilității în general. [14, p. 14]

De pe aceste poziții, în diferite perioade a evoluției doctrinei filosofice, religioase, psihologice, referitoare la institutul (conceptul) vinei, vinovăției, problema a fost examinată de diferite discipline și metodologii, dându-se diferite înțelegeri și nuanțe.

Conform dicționarului filosofic „vina (vinovăția)” – ceea ce merită reproș, învinuire. Condamnând omul, lui i se impută că el s-a comportat incorect și a decis injust, deși a putut să se comporte altfel și să decidă just, drept. [25, p. 76]

V. I. Dali în dicționarul său interpretativ determină vina, vinovăția în două aspecte: ca începutul, pricina, izvorul, prilej, pretext și ca contravenție, infracțiuni, păcat, orice faptă interzisă, condamnată. [26, p. 125]

Datorită interpretării date de V.I.Dali, cercetătorul A.M. Hujin concluzionează, că prin noțiunea „vină” se înțelege, în primul rând, atitudinea internă, intimă a individului față de fapta săvârșită și, în al doilea rând, aprecierea din exterior exprimată prin condamnarea faptei de către societate. [27, p. 196-200]

Cu afirmarea creștinismului ce formează înțelegerea metafizică a vinei – omul este recunoscut vinovat nu doar datorită imperfecțiunii sale și în legătură

cu aceasta incapacității de a-și face datoria până la capăt, dar și în legătură cu tot ce se întâmplă în jurul lui; vina se asociază cu ideea naturii omului, deteriorată de păcatul cel dintâi (primogenitură). [28, p.89, 91]

Dualismul vinei (vinovăției) capătă conturul perioadei contemporane datorită conceptelor filosofice ale filosofilor germani I.Kant și G.Hegel.

„Când omul săvârșește o infracțiune,- scrie I.Kant,- vina îi revine în întregime lui, deoarece, deși persistă toate condițiile empirice a faptei, rațiunea a fost pe deplin liberă”. În opera sa el demonstrează, că pe de o parte omul e o ființă a lumii materiale, iar pe de altă parte e o ființă suprasensibilă, morală. [30, p.34]

G.V.F.Hegel delimitează manifestarea internă a vinei, exprimată în intenția volitivă a persoanei și înțelegerea (aprecierea) externă a vinei ca părere (opinie) despre fapta omului manifestată ca rezultat al principiilor lui morale.

În concepția despre vină (vinovăție) Heghel pornește de la prioritatea statutului etic față de subiectul moral. [3 1, p.334]

Doctrina marxistă a respins categoric concepția despre tezele filosofico-religioase și idealiste în problema vinei. F.Engels în lucrarea sa „Anti-During” a numit această concepție nefirească, denaturală. [32, p. 105]

Doctrina materialistă despre esența vinei și-a găsit în continuare dezvoltare în dreptul sovietic.

Dualismul esenței vinei (vina ca atitudine psihică a individului către fapta sa și vina ca apreciere externă din partea societății) s-a format pe parcursul unei perioade îndelungate. În prezent acest concept rămâne pentru savanții unul destul de actual, dezbătut, studiat de pe mai multe poziții – morale, religioase, juridice. Cu toate acestea, nu există o interpretare univocă a termenului „vină” de pe poziții psihologice, cât și o înțelegere unică a acestui fenomen.

Vina ca element de bază a institutului responsabilității în coraport cu individul este de două tipuri: internă și externă. Internă este când persoana se consideră ea înseși vinovată pentru acțiunile (sau inacțiunile) sale, datorită atitudinii sale psihice, subiective față de cele întâmplate, iar externă – când persoana este declarată vinovată pentru acțiunile, comportamentul său de către organele abilitate sau de societate.

Conform teoriei generale a dreptului, fiecare normă juridică conține toate 3 elemente – dispoziție, ipoteză și sancțiune, chiar dacă în multe dintre ele ipoteza și, mai cu seamă, sancțiunea nu sânt indicate expres (a se vedea normele constituționale). Ele se prezumă sau se conțin în alte legi. Dacă norma juridică care reglementează o anumită relație socială, indică la un anumit comportament, nu se respectă, se încalcă, indiferent de circumstanțe, această încălcare va fi sancționată. Așa ar trebui să fie.

În realitate însă, de cele mai multe ori acest lucru nu se întâmplă. În mai multe legi adoptate de Parlament spre sfârșitul textului legii găsim articole care declară, că cei ce nu vor respecta, vor încălca prevederile legii, vor fi trași la răspundere în conformitate cu legislația în vigoare, fără a se indica care anume legislație.

Iar în sistemul legislativ al Republicii Moldova adesea răspunderea juridică pentru astfel de delikte lipsește. De aceea, în practică, în lipsa prevederilor legale concrete cum poate fi pedepsit făptașul, care organ va aplica pedeapsa, care este mecanismul de aplicare, cât și alte norme procedurale, normele cu privire la răspundere sânt pur declarative, iar cei vinovați rămân nepedepsiți. În aceste împrejurări aplicarea analogiei nu se admite.

Instituția vinei, vinovăției și, drept urmare, a responsabilității (răspunderii juridice) merită și trebuie să fie cercetată în toată complexitatea sa la nivel teoretic, de către specialiștii în domeniu, în primul rând de institutul de cercetări juridice, reieșind din realitățile juridice, ținându-se cont de jurisprudența națională, dar și internațională, de necesitățile societății, a omului, a drepturilor și obligațiunile lui.

Studiat din punct de vedere teoretic (deși încă insuficient, dacă nu avem o definiție a vinei cât de cât cuprinzătoare), institutul vinei (vinovăției) nu este pe deplin încorporat în teoria generală a dreptului, din care motiv în practică sânt spații juridice când este înlăturată răspunderea juridică, când există răspundere juridică fără vinovăție, când anumiți subiecți de drept, deși vinovați în anumite forme pentru acțiunile sau inacțiunile sale (omisiunile), rămân nepedepsiți, deși, conform criteriilor vinei, ei se fac responsabili pentru consecințele negative și trebuie trași la răspundere juridică.

O categorie de acești subiecți de drept sânt persoanele juridice, autoritățile publice, inclusiv statul.

Răspunderea acestei categorii de subiecți de drept își are specificul său dictat de diferite concepții referitoare la natura persoanei juridice ca subiect colectiv al dreptului. Din care motive atât persoana juridică, cât și membrii subiectului colectiv, deși deciziile și acțiunile lor au consecințe păguboase, social periculoase, adesea rămân nepedepsiți. Și aceasta din cauza că nu toate formele de vină sânt înglobate în conceptul de drept (iar răspunderea este un element important al dreptului), cu atât mai mult nu sânt fixate în legi și alte acte normative.

Statutul persoanei juridice este unul din formele de exprimare exterioară a caracterului organizat a unui subiect colectiv.

Subiect de drept colectiv grupe organizate, răslețe, autonome administrativ (autoadministrare): organizații, partide politice; dar și statul în întregime, organizațiile teritorial administrative, structuri statale și municipale, dar și colective de muncă, organizații religioase, care nu au statut de persoană juridică. Deci, este o noțiune mai largă decât persoana juridică. [33, p.121-122]

Persoana juridică – o formă colectivă deosebită, ce dispune de propria-i voință, în care se unesc persoane aparte pentru atingerea scopurilor comune și satisfacerea intereselor comune.

Conform teoriei personificării, persoana juridică este o ficție, nu are corp fizic, conștiință și voință, este gândită de om și există doar în imaginea omului, nu poate să acționeze de la sine; acțiunile din numele ei le săvârșesc participanții ei, conducătorii, alte persoane cu funcții de răspundere, membrii ei; persoanele juridice sânt create de către stat, care determină formele de organizare și responsabilității. [34, p. 17, 26]

Recunoscând, că vina persoanei juridice derivă de la vina reprezentanților ei, cercetătorii nu au ajuns la concluzia, care, din teoriile concepției vinei – psihologice sau de apreciere (evaluare), trebuie aplicată persoanei juridice.

- Concepția subiectivă (psihologică): dacă este vina persoanei fizice în forma de atitudine psihică față de fapta, acțiunea sa, atunci se poate vorbi și despre vina persoanei juridice, pe care o reprezintă. Comportamentul cu vinovăție a lucrătorului organizației la îndeplinirea funcțiilor sale de serviciu urmează a fi privit ca vina organizației în întregime. [35, p.340]
- Concepția vinei obiectiv-juridice – neaplicarea de către persoana juridică a posibilelor decizii (acțiuni) de lichidare și de neadmitere a rezultatelor negative a acțiunilor sale, dictate de circumstanțele unei situații concrete. Conform acestei concepții, pentru a scoate în evidență vina persoanei juridice, trebuie de comparat cum s-a comportat în realitate persoana fizică (membră a persoanei juridice) cu ceea cum trebuia să procedeze în situația creată, să se constate, dacă au fost întreprinse toate acțiunile de către persoana cu funcții de răspundere pentru a preîntâmpina încălcarea legii de către persoana juridică. Deci, vina persoanei juridice este incompatibilă cu imputarea subiectivă. Ea există doar ca o categorie estimativă (de apreciere), stabilită prin criteriile stabilite de legislator. [36, p. 12-20]

Ca urmare a imperfecțiunii normei despre vina persoanelor juridice, judecătorii sânt nevoite să admită imputarea obiectivă, examinând doar condiții-

onal problema vinei persoanei juridice, limitându-se la analiza circumstanțelor de fapt a contravenției (delictului). [37, p.206]

- Concepția subiectiv-obiectivă o îmbinare a primelor 2 criterii, ca variantă de compromis: vina organizației este privită ca atitudinea subiectiv-psihologică a colectivului, a administrației persoanei juridice față de contravenție (delict) și aprecierea de către persoanele cu funcții de răspundere statală a contravenției, pentru care persoana juridică trebuie să ducă răspundere. [38, p. 76-81]

Elaborarea concepției unice în ce privește vina persoanei juridice, pentru a fi trasă la răspundere juridică pentru încălcarea legislației, este actuală atât pentru teoria generală, cât și pentru științele ramurale. [14, p.60]

Cu ajutorul dreptului public statul realizează și protejează acele principii, valori, piloni de bază fără de care este imposibilă dezvoltarea economiei și culturii, integritatea și stabilitatea statului.

În statul de drept scopul general al răspunderii juridice este de a proteja ordinea constituțională, chemată să apere în egală măsură atât interesele publice, cât și cele private, deoarece un delict în dreptul public atinge interesele societății în întregime, concomitent ..încălcând și anumite drepturi ale unor persoane concrete.

Datorită pericolului sporit, răspunderea juridică în dreptul public urmărește și scopul corespunzător al pedepsei. [14, p. 100]

Legislația Republicii Moldova referitoare la responsabilitate sau răspundere în mare parte este conformă principiilor general recunoscute cu privire la răspunderea juridică, având drept izvor practica existentă, în primul rând a instanțelor de judecată, a organelor de ocrotire a normelor de drept dar și a altor autorități publice, structuri statale care au obligațiunea să protejeze normele de drept, drepturile și libertățile omului și să aplice legea în caz de necesitate, sancționându-i pe cei vinovați. Vina, de regulă, este condiția de bază pentru a-l trage pe individ la răspundere pentru comiterea unei fapte ilicite (vezi art.20 Cod Civil). Spunem, de regulă, pentru că și în legislația moldovenească sânt prevăzute situații, când individul poate fi tras la răspundere fără a se face vinovat (conform conceptului vinei) dar și netrași la răspundere, deși sânt autorii acțiunilor cu consecințe negative. [55, p.64]

Autoritățile publice, structurile statale sânt subiecți de drept și statul este subiect de drept. Ca și oricare alte categorii de subiecți de drept, statul, autoritățile publice, structurile statale au nu numai funcții, atribuții și împuterniciri, nu numai drepturi, dar și obligațiuni, și se fac responsabili pentru modul de executare, realizare a drepturilor și obligațiunilor. Într-un stat de drept respon-

sabilitatea, răspunderea, inclusiv răspunderea juridică, este o categorie juridică universală care se aplică indiferent de statutul subiectului de drept. Această constatare este o realitate juridică, drept exemplu poate servi locul institutului responsabilității (răspunderii juridice) în sistemul de drept a statelor democratice, bazate pe drept, ca componentă indispensabilă în procesul de realizare, aplicare a dreptului la general, dar și în cazuri concrete.

Pentru țările în curs de dezvoltare, de tranziție de la vechiul sistem totalitar la unul nou, democratic, teoria generală a dreptului la acest capitol (teoria vinei, teoria răspunderii juridice) deși, în linii mari, elaborează concepte, doctrine juridice corespunzătoare standardelor internaționale, este în întârziere în raport cu dinamismul vieții social-politice, economice, juridice și de alt ordin. Aceste concepte, doctrine în legile statului, în alte acte normative rămân declarative, fără concretizări, fără mecanisme de realizare, fapt care în situații concrete cei ce nuși onorează obligațiunile în mod corespunzător nu sânt trași la răspundere.

În Constituția Republicii Moldova este indicat în numeroase articole, că statul practic în toate domeniile vieții sociale are obligațiuni concrete exprimate prin sintagme formulate la cel mai general mod: statul „proclamă”, „asigură”, „promovează”, „protejează”, „se obligă”, „garantează”, „ocrotește”, „facilitează” ș.a.

Și nici în vreo normă constituțională nu este specificat (înseși termenul este lipsă) că statul duce răspundere, inclusiv juridică, pentru acțiunile sau inacțiunile sale, nemaivorbind despre mecanismul de tragere la răspundere (anume cine concret va răspunde, în ce mod, și cine va aplica pedeapsa).

Și statul ca un tot întreg și autoritățile publice, structurile statale ca părți componente, în activitatea lor, se conduc de legi, acte normative, deci activează în câmpul juridic, iar rezultatele activității lor de asemenea au consecințe juridice, și dacă aceste consecințe sânt negative, autorii rezultatelor trebuie să răspundă, ceea ce adesea nu se întâmplă.

Lipsa de răspundere, des repetată, devine normă, care-i determină pe funcționarii publici, inclusiv conducerea de vârf a statului, să nu țină cont de ceea ce fac și cum fac.

Deoarece responsabilitatea derivă din prevederile Constituției, dar și a altor legi cu reglementări instituționale prevăzute de normele constituționale acestui tip de răspundere i s-a atribuit denumirea de responsabilitate (răspundere) constituțională sau răspundere constituțional-juridică.

Dreptul, datorită funcțiilor sale universale, are mai multe accepțiuni. Dar care nu ar fi ele, elementul de responsabilitate, răspundere este constant și

indisolubil legat de funcțiile dreptului, în caz contrar el și-ar pierde rolul său de organizator și regulator în relațiile sociale.

Răspunderea juridică este o latură specială a responsabilității, răspunderii individului, bazată pe norme mai generale, dar și exprese, în dependență de ramura de drept, de categoria subiecților de drept, de tipul de răspundere, de forma de vinovăție. Iar vina, vinovăția este factorul de bază (cu unele excepții) pentru răspunderea juridică. Dacă la nivel de persoane fizice și teoria și procesul legislativ, dar și practica nu întâlnesc probleme în ce privește constatarea vinovăției, formele vinei și, ca urmare, sancțiunile, aceste probleme sânt în discuție privitor la ..stabilirea vinovăției și, ca urmare a răspunderii juridice a persoanelor juridice, a subiecților colective de drept.

De rând cu alte forme, tipuri de delict, se deosebesc delictul juridico-constituțional, Care prevede, pe lângă textul Constituției, răspunderea juridică conținută în alte Coduri și legi.

Dreptul constituțional actualmente încă nu a decis în mod univoc, dacă temei pentru răspunderea constituțională poate avea loc doar pentru acțiunile săvârșite cu vinovăție. Poate avea loc răspundere fără vină în situațiile acordului de neîncredere Guvernului, dizolvarea înainte de termen a Parlamentului, revocarea deputatului inactiv, anularea unui act normativ neconstituțional ? [14, p. 101-102]

După părerea unora – subiecții de drept în situațiile de mai sus pot răspunde fără vină doar în cazuri special prevăzute de lege. [39, p.321]

N.V.Vitric propune următoarea soluție: răspunderea constituțională îndeplinește 2 funcții: 1) de restabilire și compensare (nu este necesară stabilirea vinei – ca și în unele cazuri prevăzute de dreptul civil), și 2) de amendare și reprimare (pedepsire), care poate avea loc doar cu constatarea obligatorie a vinei. [1, p. 104-110]

Constituția Republicii Moldova prevede cerințele față de funcționarii publici (art.56), și ..administrației publice centrale (art. 107) de a răspunde pentru modul de îndeplinire a obligațiilor ce le revin.

Răspunderea statului este o necesitate dictată de etapa de dezvoltare a societății, determinată de scopul general de edificare a statului de drept, este o exigență a timpului, deoarece concomitent cu recunoașterea valorilor general umane în societate atestăm o pronunțată creștere a numărului delictelor (abaterilor) admise (comise) de către stat, organele acestuia și a funcționarilor publici. Mai mult, în ultimii ani, asemenea fenomene negative precum nihilismul și idealismul juridic, lezarea gravă a drepturilor și libertăților omului, tergiversarea

soluționării diferitor probleme, lipsa reacției la apelul și sesizările cetățenilor, substituirea legalității cu oportunitatea politică, luarea de mită și corupția din aparatul de stat, lipsa de răspundere practic a tuturor structurilor de stat au înregistrat dimensiuni catastrofale. Destul de frecventă este și adoptarea sau emiterea de acte legislative și normative ce contravin Constituției. [43, p. 113]

Temeiul de facto al răspunderii juridice a statului îl constituie delictul, adică fapta antisocială (social-periculoasă) comisă de către stat, organele publice și demnitarii de stat ..(funcționari publici) sancționată de norma juridică.

Răspunderea juridică a statului poate fi doar de natură internațională, constituțională și civilă (patrimonială).

Subiecți ai răspunderii disciplinare, materiale, administrative și penale pentru delictele constituționale pot fi doar subiecții individuali, adică funcționarii publici. [46, p.320]

Acest tip de responsabilitate a statului și funcționarilor săi este dezbătut de teoreticieni și argumentat în literatura științifică, ca o necesitate dictată de schimbările relațiilor sociale ce au loc în societate datorită democratizării societății, edificării statului de drept, principiilor supremației legii, egalității tuturor în fața legii, echității sociale, dar și de constituire a mai multor subiecte de drept responsabili de realizarea, executarea legilor, bazate pe principiile constituționale.

Punctele de vedere ale teoreticienilor referitoare la esența responsabilității constituțional-juridice sânt în discordanță.

Totuși, ca regulă, sânt recunoscute două aspecte ale acestui tip de responsabilitate: pozitivă și negativă.

Responsabilitatea constituțional-juridică prevede obligațiunea subiectului raporturilor constituționale de a răspunde pentru necorespunderea comportamentului său normelor juridice de care este obligat să se conducă, asigurată de aplicarea măsurilor de influență statală sau obștească.

Subiecți ai acestui tip de răspundere sânt atât personale fizice cât și organizațiile colective.

Actualmente norme exprese în acest sens, în majoritatea cazurilor, în actele normative nu sânt fixate, din care motive institutul responsabilității nu funcționează, subiecții de drept rămânând nepedepsiți.

Acest tip de răspundere reprezintă, în primul rând, responsabilitatea puterii, inclusiv pentru nivelul de constituționalitate și legalitate în activitatea de creare a legilor și de aplicare a lor de către structurile statale și persoanele cu funcții de răspundere, și, deci, să asigure eficacitatea socială înaltă a funcționării puterii. Este important ca volumul împuternicirilor și a obligațiunilor să fie

proporțional în echilibru cu volumul responsabilității. Nivelul puterii trebuie să corespundă nivelului responsabilității.

Dreptul constituțional reglementează și relațiile politice. De aceea responsabilitatea constituțional-juridică are și un conținut și caracter politic, și este însoțită de prevenirea consecințelor politice nefavorabile pentru subiectul care a avut un comportament neadecvat în sfera constituțional-juridică. [48, p.32]

Obiectivul răspunderii constituționale este văzut în ocrotirea și protecția Constituției și a raporturilor juridice constituționale, asigurarea respectării principiilor constituționale, în crearea unui mecanism eficient care să asigure de către stat a obligațiilor sale fundamentale ce țin de recunoașterea, de respectarea și protejarea drepturilor și libertăților necesare pentru o viață decentă și dezvoltarea armonioasă a persoanei. [49]

Această instituție juridică stabilește un sistem de garanții reale împotriva concentrării întregii puteri de stat în cadrul uneia dintre ramurile ei sau în mâinile unei persoane cu înalte funcții de răspundere din sistemul politic. Esența răspunderii constituționale constă în survenirea consecințelor juridice în cazurile de afectare a echilibrului puterii și respectiv sancționarea celor vinovați. [50, p.26]

Răspunderea constituțională are menirea de a forma și a consolida comportamentul legal al înalților funcționari publici, de a reglementa activitatea lor și a statului în ansamblu. [51, p.24]

Realizarea cu succes a instituției răspunderii constituționale depinde în mare măsură de felul cum își desfășoară activitatea Curtea Constituțională, ca garant al respectării Constituției, care la rândul ei nu răspunde în fața nimănui, adoptând unele hotărâri percepute de societate ca neconstituționale, nedrepte, nefirești.

Responsabilitatea, răspunderea juridică este un principiu fundamental al dreptului.

De rând cu responsabilitatea ministerială, a executivului în întregime, se impune imperios inevitabilitatea răspunderii parlamentare.

Conturarea dreptului parlamentar, ca ramură distinctă de drept, necesită fundamentarea instituției răspunderii parlamentare ca formă de sine stătătoare de răspundere ramurală, care cuprinde în sine două tipuri de răspundere:

- răspundere parlamentară, ca fiind una colectivă;
  - răspunderea parlamentarului (deputatului, ca o răspundere individuală).
- [52, p.94]

Parlamentul trebuie să dea seama de modul în care îndeplinește mandatul primit în fața celui care l-a ales, iar uneori și față de celelalte autorități publice,

în limitele constituționale. Se naște astfel ideea de răspundere a Parlamentului prin prisma formelor de răspundere socială. [42,p. 10]

Sub aspect juridic mandatul parlamentar reprezintă o funcție publică. [53, p.665]

Instituția răspunderii parlamentare este insuficient cercetată și, ca și răspunderea ministerială, este reglementată la general, vag, din care motive normele generale, fără mecanisme, nu se aplică, iar cei ce le încalcă rămân nepedepsiți.

Parlamentul în întregime, dar și deputații în parte, nu răspund de adoptarea actelor legislative ce prejudiciază cetățenii; având statut de funcționari de demnitate publică, funcționari cu înalte funcții de răspundere, ei, spre deosebire de multe alte categorii de funcționari cu statut asemănător, nu depun jurământul de credință în momentul investirii în funcție. În consecință deputații rămân în afara legii, nu răspund de nimic.

„Persoana vătămată într-un drept al său de o autoritate publică, printr-un act administrativ sau prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri este îndreptățită să obțină recunoașterea dreptului pretins, anularea actului și repararea pagubei”. (Constituția RM art. 53 alin. l) [54]

În Constituție, însă, este lipsă norma care ar obliga statul de a răspunde patrimonial pentru prejudicierea cetățenilor prin acte legislative adoptate de Parlament. [43, p. 135]

În Republica Moldova în anul 2014 a avut loc un caz cutremurător – „furtul miliardului” cu un ecou departe de hotarele țării. Ecoul este determinat nu de infracțiunea ca atare și nici de suma furată (deși pentru Republica Moldova această sumă pentru economia țării este în proporții excepțional de mare, consecințele căreia se vor face simțite o perioadă îndelungată), ci de felul cum a fost săvârșită această crimă și de către cine, și încă mai esențial – reacția Guvernării la acest fenomen, mai bine zis lipsa oricărei reacții adecvate situației. Au trecut mai mult de 5 ani de zile, iar organele competente doar au intenție să se ocupe îndeaproape de investigarea cazului (ceea ce s-a întreprins până acum este doar selectiv, nesistemic, din care motiv nu este cunoscută în detalii nici partea obiectivă a infracțiunii, nici făptașii ei, nici beneficiarii) și recuperarea banilor furați.

Nimeni în Republica Moldova nu are dubii în ceea ce privește calificarea dispariției banilor – pe cale infracțională. Cazul s-a cerut urmărit penal, vinovații depistați, trași la răspundere penală, condamnați, averea confiscată, banii furați recuperați. Anume așa se reacționează. În situația dată, însă, „furtul miliardului” a fost transformat de către guvernare în datorie publică, care urmează

să fie rambursată din buget – adică de către toți contribuabilii, de popor, este un gen de impozit sau taxă nemaiîntâlnită în politica sau legislația fiscală a vreunui stat.

Da, cetățenii unui stat pot, iar în anumite situații chiar sânt obligați să participe financiar la soluționarea unor situații dificile. Dar din punctul de vedere al legislației în vigoare, a teoriei vinei, răspunderii juridice, a teoriei generale a dreptului, în cazul infracțiunii răspund făptașii.

Dar care-i vina poporului, care trebuie să întoarcă miliardul? Poate numai una – că a ales o astfel de guvernare. Iar guvernarea l-a copiat pe Adam, cel care a mâncat fructul interzis, iar de acest păcat l-a învinuit pe Dumnezeu, că El i-a dat așa o soție, care și l-a împins la acel păcat.

Guvernarea la fel a decis: ne-ați ales pe noi, ne-ați încredințat treburile statului, asta-i vina voastră, fiți buni și plătiți.

Banca Națională a acordat, sub garanția Guvernului, credite celor 3 bănci pentru ca ele să se poată achita cu deponenții, evitându-se în acest mod revolta în masă.

Are vreo vină Guvernul că aceste bănci, datorită furtului miliardului, au falimentat? Care este forma de vinovăție: acțiuni directe (abuzuri) sau inacțiuni, omisiuni, neglijență, și care este nivelul de responsabilitate (politică, morală) sau chiar răspundere juridică (materială, disciplinară, administrativă sau penală)?

Ce înseamnă expresia „sub garanția Guvernului”? Prin ce forme este (trebuie să fie) asigurată această garanție?

Logic și legal guvernarea trebuie să întreprindă toate măsurile pentru a recupera miliardul furat și tragerea celor vinovați la răspundere. Dacă nu este în stare, nu-i poate identifica (sau nu vrea) pe cei implicați direct în furt, să-i tragă la răspundere cu confiscarea averii pe cei ce nu și-au onorat obligațiunile de serviciu.

Nu au făcut-o. Pentru că chiar cu ajutorul, contribuția lor s-a furat miliardul. Ei nu doresc să răspundă pentru cele întâmplare, iar miliardul furat trecut la datorie publică, adică să fie întors de către toți contribuabilii, de tot poporul.

La discreția Guvernului sânt lăsate multiple decizii pentru a soluționa problemele ce nu sânt suficient reglementate de actele normative, dar în tot cazul, aceste decizii trebuie să aibă ca fundament principiile generale ale dreptului (prevederile constituționale) și să nu părăsească câmpul juridic. Dar în nici un caz nu poate Guvernul să impună cetățenii RM să răspundă în locul hoților.

Este un abuz de drept din partea Guvernului. Luând o astfel de decizie, Guvernul nu se găsea în situația de extremă necesitate, pentru că erau și sânt în continuare soluții absolut legale de a remedia situația.

Legătura causală între activitatea bancară a celor 3 bănci din care s-a furat miliardul și a comportamentului autorităților statului față de această activitate și consecințele ei este evidentă, din care motive statul trebuie să-și asume responsabilitatea.

Savantul. român Mocanu-Suciu A., în opera sa „Răspunderea funcționarilor publici” comentează astfel de situații în felul următor:

Puterea discreționară a autorității care a emis actul de numire este mai largă decât în cazul funcțiilor stricto-sensu datorită relațiilor de încredere care trebuie să existe între demnitarul public și autorul numirii în funcție; cu toate acestea nu este vorba de o putere discreționară absolută, însă oportunitatea emiterii actului de eliberare din funcție poate avea o pondere mai ridicată decât legalitatea, prevalând caracterul politic al actului. [55, p.26-27]

Dar această putere discreționară a autorității publice, spunem noi, nu poate fi utilizată în detrimentul scopului legii, finalității ei, pentru că decizia discreționară trebuie să fie legală și rezonabilă, dreaptă, corectă (anume pentru acest scop autorității i se permite să decidă discreționar și nu pentru a face abuz de drept sau abatere de la normă). După sensul finalității legii trebuie să fie clară marja de libertate, adică dreptul discreționar al factorului decizional.

Oportunitatea nu poate fi opusă legii, ci este element al legalității, iar actul politic nu poate fi anticonstituțional, el trebuie să se ceară în Constituție, să nu contravină prevederilor ei.

Curtea de Conturi, Avocatul Poporului sistematic sesizează conducerea țării despre neregulile depistate în activitatea structurilor de stat centrale și locale, cu consecințe grave. Și nici o reacție. Iar funcționarii publici care au comis aceste nereguli poartă nemijlocit vina și trebuie pedepsiți.

Ilegalități cu consecințe considerabile se înregistrează zi de zi în activitatea organelor de drept și judiciare. Cetățenii sânt nemulțumiți de faptul cum se înfăptuiește la noi actul de justiție. În ciuda tuturor strategiilor și planurilor de acțiuni întru reformarea sectorului justiției situația rămâne neschimbată. Da, judecătorii nu pot fi trași la răspundere pentru o hotărâre pronunțată conform intimei convingeri, dar pentru restul neregulilor ei trebuie să răspundă?

Recent mass-media a comunicat, că incapacitatea guvernării de a face reforme, „moderniza, renova societatea a dus la ratarea a 5,1 mln euro – credit nerambursabil. Se face vinovat de această ratăre Guvernul, trebuie să ducă răspundere? Într-un stat de drept această întrebare este una retorică!

Pedeapsa ca consecință a vinovăției este un element indispensabil al dreptului.

Curtea Constituțională, la examinarea sesizărilor, fiind un garant veritabil a constituționalității și legalității actelor normative adoptate de Parlament și Guvern, trebuie să se conducă de principiile universale ale dreptului, dreptul internațional, de Constituția RM, ferind aceste organe de greșeli.

Desigur, un rol aparte în acest proces aparține științei juridice, care trebuie să pună pe masa Parlamentului și a Guvernului concepte, noțiuni și definiții corespunzătoare dreptului internațional, statului de drept, societății democratice, de care Parlamentul și Guvernul trebuie să se conducă la elaborarea proiectelor actelor normative și adoptarea lor.

Considerăm oportun elaborarea unui proiect și adoptarea unei legi organice privind responsabilitatea, inclusiv răspunderea juridică, a tuturor funcționarilor de demnitate publică, inclusiv a persoanelor de vârf, cu indicarea mecanismelor de tragere a acestora la răspundere. Principiile de bază, criteriile de constatare a vinei, vinovăției, din această lege să-și găsească reflectare în toate legile organice și ordinare, ramurale, pentru a crea un concept uniform în ceea ce privește practica de tragere la răspundere a făptașilor, întorcând cetățenilor încrederea în rolul dreptului în societate.

Caracterul normativ al relațiilor sociale este determinat nu doar de drept, ca instrument regulatoriu în societate, ci și de normele morale, religioase, departamentale, corporative, familiale, psihologice, intelectuale, cât și de alt ordin. Această normativitate indică (obligă) la un anumit comportament, nerespectarea căruia se face cu vinovăție, este dezaprobat de societate și sancționat. Acest tip de vină generează ca rezultat a încălcării uneia dintre aceste norme, are particularitățile sale de manifestare, constatare și sancționare. Și, deși are la bază aceeași atitudine psihologică, subiectivă a făptașilor, nu poate fi definită ca și vină derivată din încălcarea legii, cu toate consecințele acestei încălcări.

De aceea, considerăm oportun descifrarea conceptului vinei, ca element indispensabil al răspunderii juridice, pentru fiecare ramură de drept aparte, cu formulări clare a normelor juridice a capitolelor corespunzătoare în fiecare lege adoptată, indiferent de relațiile sociale și statale, pe care le reglementează.

Este o necesitate stringentă de a face lumină în acest domeniu. Este o datorie a teoreticienilor, a legislativului, a organelor de aplicare a dreptului. Institutul responsabilității trebuie să-și ocupe locul cuvenit în sistemul de drept, iar dreptul – în circuitul relațiilor sociale.

În ciuda tuturor tentativelor, nici o legislatură din 1990 încoace nu a avut curajul (sau nu a dorit) să adopte o lege cu privire la răspunderea ministerială și parlamentară, iar deputații să depună jurământul; nefiind obligați la nimic de

aceea ei nu duc nici o răspundere în fața nimănui, inclusiv și în fața celor care i-au ales, ascunzându-se după mandatul imperativ.

Teoreticienii trebuie să contribuie la dezvoltarea acestui concept, iar legislativul să adopte legi clare, corespunzătoare dreptului, principiilor lui generale.

Inevitabilitatea răspunderii trebuie să fie una de principiu obligatoriu și pentru această categorie de subiecți de drept. Constatările expuse mai sus demonstrează, că acest principiu în „Republica Moldova nu se respectă nici pe departe. Funcționarii publici adesea scapă de răspundere, iar oamenii simpli nu cred în puterea legii, dar și a funcțiilor dreptului.

În condițiile statului capturat, în lipsa totală de transparență, fără concursuri, fără participarea societății civile, totul se decidea prin metode de conspirație, conform teoriei stării primejdioase [14, p.36], - stare permanentă și imanentă a omului predispus la săvârșirea infracțiunii (imanent – conform dicționarului explicativ – care este propriu naturii obiectului, care acționează din interiorul obiectului, condiționat de esența obiectului, care există și acționează prin sine înseși, nedeterminat de o cauză din afară, care afirmă că existența, realitatea reprezintă conținutul conștiinței). Și astfel de oameni cu un astfel de psihic au condus, și mai conduc încă, cu statul în ultima perioadă. Ei nu recunosc nici un tip de vinovăție – tot ce fac ei este în strânsă armonie cu intima lor convingere, cu felul lor de a fi, iar de responsabilitate, de răspundere – nici vorbă.

Societatea de ani buni a constatat această stare de lucruri, nefirească, nedreaptă și se revoltă, cere dreptate, ca vinovații să răspundă. Savanții cercetează aceste abordări din mai multe puncte de vedere și propun soluții teoretice. Știința juridică, în primul rând teoria generală a dreptului, dar și cele ramurale, trebuie să le argumenteze, să le formuleze în norme juridice, Parlamentul să le legifereze, iar organele competente să le aplice în situațiile concrete atunci când datorită acțiunilor sau inacțiunilor demnitarilor de stat omul are de suferit, când se produce un rău, care în mod normal trebuie pedepsit.

Bibliografie

1. Витрук Н. В., „Общая теория юридической ответственности”, Москва, 2008, изд-во РАП
2. Берштейн Д. И., „Правовое ответственность как вид социальной ответственности”, Ташкент, 1989
3. Маркс К., Энгельс Ф., Сочинение, 2-изд, Т.1
4. M. Costin, „Răspunderea juridică”, Cluj, Editura Dacia, 1974
5. S. Popescu, „Teoria generală a dreptului”, Lumina Lex, București, 2000
6. G. Boboș, „Teoria generală a statului și a dreptului”, București

7. P. Anca și T. R. Popescu, „Teoria generală a obligațiilor”, București, 1968
8. M. Eliescu, „Răspunderea civilă delictuală”, București, Ed. Academiei, 1972
9. Codul Civil, Dalloz, Paris, 1990-1991
10. M. Djuvară, „Teoria generală a dreptului”, Enciclopedia juridică Vol. II, București, Ed. Sosec, 1930
11. F. Delviani, „Le responsabilité civile pour omission ou abstention”, Grenoble, 1978
12. Кожевников С. Н., „Правомерное поведение и правонарушение: сущность и содержание”, Нижний Новгород, Общество, „Интерсервис”, 2011
13. Иванов А. А., „Индивидуализация юридической ответственности: правовые и психоаналитические аспекты”, М., 2003
14. Е. В., Юрчак „Теория вины в праве”, „Проспект”, Москва, 2016
15. DEX, Dicționar explicativ al limbii române, Ediția a II-a, Univers enciclopedic, București, 1998
16. Lex Aquilia de damno injuria dato, D.9.2.1.pr.
17. Муромцев С. А., „Гражданское право Древнего Рима”, М., Статут, 2003
18. Новицкий И. Б., Перетерский И. С., „Римское частное право”, М., 2012
19. Дерибург Г., Пандекты, Т.2, „Обязательное право”, под. ред. Соколовского П., М., 1911
20. Дождев Д. В., „Римское частное право: учебник для вузов”, М., Норма, 1997
21. Самлов И. В., „Коллективные субъекты юридической ответственности”, Пермь, 2008
22. Чельцов-Бебутов М. А., „Преступление и наказание в истории и в советском праве”, Харьков, 1925
23. Мишунин П. Г., „Очерки истории советского уголовного права”, 1917-1918, Госюриздат, 1954
24. Назаренко Г. В., „Вина в уголовном праве”, Орел, 1996
25. Философский словарь, под. ред., Г. Шишкоффе, перевод с немецкого, В. А. Малинина, М., 2003
26. Даль И. В., „Толковый словарь русского языка”, Современная версия, М., 2002
27. А. М. Хужин, „Философские основания понятий вины и невиновности”, Тамбов, Грамота, 2011, N2(8) в 3ч., 2
28. Дженкова Е. А., „Концепты „стыд” и „вина” в русской и немецкой лингвокультурах”, Волгоград, 2005
29. Новый Завет. Евангелия от Луки. Электронный ресурс. URL: <http://www.patriarchia.ru.bible/1k/12>
30. Кант И., Сочинение: в 6т., в т.4 ч.1, М., 1965
31. Гегель Г. В. Ф., „Энциклопедия философских наук. Философия духа.”, М., 1977, Т.3
32. Энгельс Ф., „Анти-Дюринг”, М., 1950
33. Бахрах Д. Н., „Субъекты российского права”, Экономика региона, 2006, N2, стр. 121-122
34. Маньковский И. А., „Теория сущности юридического лица: история развития и современные научные подходы”, Российский юридический журнал, 2010, N4

35. Грибанов В. П., „Осуществление и защита гражданских прав”, М., 2001
36. Шестобоев О. Н., „К вопросу о вине юридического лица как конструктивном признаке состава административного правонарушения”, Безопасность бизнеса, 2012, N2
37. Сорокин В. Д., „Административный процесс и административно-процессуальное право”, СПб, 2002
38. Колесниченко Ю. Ю., „Некоторые аспекты вины юридических лиц, привлекаемых к административной ответственности”, Журнал Российского права, 2003, N3
39. Авакьян С. А., „Актуальные проблемы Конституционно-правовой ответственности. Конституционно-правовая ответственность: проблемы России, опыт зарубежных стран”, Научное издание, М., Из-во МГУ, 2001
40. Курманов М. М., „Проблемы конституционно-правовой ответственности, прекращение, продление полномочий законодательство органа субъекта Российской Федерации и депутатов”, Теоретико-прикладной анализ, Автореферат доктора юридических наук, М., 2010
41. Милушева Т. В., Филатова А. В., „Концепция ответственности публичной власти в России”, Современное право, 2008, N11
42. Popescu R. D., „Răspunderea Parlamentului în dreptul constituțional”, București, C. H. Beck 2011
43. Micu V., „Răspunderea Parlamentară, teorie și practică”, Chișinău 2017
44. Лучин В. О., „Конституция Российской Федерации”, Проблемы реализации, Москва, 2002
45. Романова В. В., „Юридическая ответственность государства”, Казань, 2007
46. Costachi Gh., Hlipcă P., „Organizarea și funcționarea puterii în statul de drept”, Chișinău, 2011
47. Лучин В. О., „Ответственность в механизме реализации Конституции”, Право и жизнь, 1992, N1
48. Виноградов В. А., „Актуальные проблемы конституционно-правовой ответственности”, Законодательство, N10, 2002
49. Baltag D., „Unele aspecte ale răspunderii juridice constituționale”, Legea și Viața, N8, 2007
50. „Проблемы правовой ответственности государства, его органов и служащих”, Государство и Право, 2000, N3
51. Лапинский Д. А., „Регулятивная функция Конституционной ответственности”, Конституционное и муниципальное право, 2003, N4
52. Фомичева О. А., „К вопросу об институте парламентской ответственности”, Вестник Омского Университета, Серия „Право”, 2014, N4
53. Constituția României, Comentariu pe articole, București, C. H. Beck, 2008
54. Constituția Republicii Moldova, Chișinău, 2016
55. Mocanu-Suciu A., „Răspunderea funcționarilor publici”, București, C. H. Beck, 2015

CONFORMAREA VOLUNTARĂ ȘI DREPTUL LA EROARE A CONTRIBUABILULUI DE BUNĂ CREDINȚĂ

ODAINIC Mariana, *doctor în drept, conferentiar universitar*
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice

Rezumat

Conformarea voluntară a contribuabilului este finalitatea spre care tinde orice sistem fiscal. Însă în vederea atingerii scopului dat este necesară stimularea bunei credințe a contribuabilului, fapt ce se produce în momentul în care se instaurează respectul și încrederea reciprocă între administrația fiscală a statului și contribuabil. Iar una din componentele unei asemenea relații este recunoașterea dreptului la eroare a contribuabilului de bună credință. Anume acest aspect este reflectat în articolul de mai jos.

Cuvinte cheie: contribuabil, buna-credință, conformare voluntară, dreptul la eroare.

Abstract

Voluntary taxpayer compliance is the goal of any tax system. However, in order to achieve this goal, it is necessary to stimulate the good faith of the taxpayer, which occurs when the mutual respect and trust between the state tax administration and the taxpayer is established. And one of the components of such a relationship is the recognition of the taxpayer's right to error. This is reflected in the article below.

Key words: taxpayer, good faith, voluntary compliance, the taxpayer's right to err.

Dreptul fiscal poate fi perceput ca o ramură a dreptului ce conține norme atentatoare la integritatea patrimoniului contribuabilului, însă este o aparență înșelătoare, întrucât acesta de fapt are menirea de a veni în ajutorul lui.¹ Este absolut evident că dintotdeauna contribuabilul a manifestat un soi de îndoială vis-a-vis de bunele intenții ale organelor de administrare fiscală. Or, doctrina franceză mai timpurie, opera cu o expresie ce era folosită în scopul de a exprima această atitudine: *nu călcați pe coada tigrului ce doarme!*² Astăzi însă lucrurile au evoluat enorm, între contribuabil și administrația fiscală instaurându-se o relație care tinde spre a fi tot mai mult apropiată de o colaborare adevărată, fundamentată pe respect și încredere reciprocă.

Funcționarii fiscali obișnuiesc să facă distincția între două forme de nerespectare fiscală: „eroarea” care se referă la cazul în care se presupune că contribuabilul acționează cu „bună-credință” și „frauda” care se referă la orice comportament ilegal efectuat cu bună știință de către contribuabil. Distincția dintre cele două nu este definită în mod explicit, dar se relevă în activitatea

¹ Grégoire Loustalet. Le droit fiscal au secours du contribuable. În: CRISE(S) ET DROIT. Presses de l'Université Toulouse 1 Capitole, 2012. p. 145-160;

² Ibidem;

zilnică a agenților de control, care în primul caz se mulțumesc să pretindă taxa care se datorează, iar în al doilea îi adaugă penalități mai mult sau mai puțin semnificative³. Iar o atare abordare și tratament pentru aceste două tipuri de situații derivă din recunoașterea dreptului la eroare a contribuabilului.

Pentru ca situațiile în care contribuabilul încalcă cu rea-credință legea fiscală să diminueze numeric, este necesară crearea de condiții în care respectarea prin conformare benevolă să prevaleze, iar în cazurile admiterii de încălcări, ele să fie preponderent admise de contribuabilii de bună credință, drept urmare a comiterii unei erori.

Evident că ognele fiscale au în sarcină menținerea unei continuități în activitatea de sporire a conformării benevole.

Instrumentele fiscale menite să contribuie la creșterea eficienței acțiunilor de prevenire și combatere a evaziunii fiscale utilizate de către SFS față de contribuabilii cu risc de neconformare fiscală sunt tratamente de conformare voluntară și cele de conformare forțată.

Tratamentele de conformare sunt aplicabile față de:

- persoanele fizice și juridice ce desfășoară activitate de întreprinzător;
- agenții economici care admit restanțe la bugetul public național;
- persoanele fizice posibili subiecți ai estimării veniturilor prin metode și surse indirecte;
- alți contribuabili din sectorul administrat⁴.

Conformarea benevolă reprezintă calculare corectă, raportare și achitare deplină, în termen la buget a obligației fiscale de către contribuabil în mod benevol.

În cazul aplicării procedurii de conformare voluntară de către organele fiscale, contribuabilii beneficiază de avantaje cum sunt costurile mai reduse ale conformării, reducerea riscurilor de neconformare fiscală, optimizarea utilizării timpului afectat gestionării problemelor fiscale și o mai bună înțelegere a legislației în domeniu, iar administrația fiscală își îndeplinește rolul de îmbunătățire a colectării veniturilor bugetare. Tratamentele de conformare voluntare manifestate de către SFS față de persoanele fizice, subiecții ai estimării venitului impozabil prin metode indirecte, conform capitolului 11.1 din Codul fiscal se vor manifesta prin contactarea acestuia cu utilizarea următoarelor instrumente:

- prin publicarea periodică a rezultatelor obținute în activitatea Serviciului Fiscal de Stat în urma aplicării tratamentelor de conformare voluntară și rezultatelor obținute în urma aplicării măsurilor de conformare forțate;

³ Alexis Spire. Échapper à l'impôt ? La gestion différentielle des illégalismes fiscaux. Dans Politix 2009/3 (n° 87), pages 143 à 165. <https://www.cairn.info/revue-politix-2009-3-page-143.htm>

⁴ Ibidem;

- remiterea prin intermediul Î.S. “Poșta Moldovei” sau prin intermediul cabinetului electronic al contribuabilului a scrisorilor de conformare cu descrierea avantajelor de conformare voluntară și dezavantajelor în cazul aplicării tratamentelor de conformare forțate;
- purtarea discuțiilor individuale cu persoanele fizice, în scopul informării despre avantajele conformării voluntare. În scopul stabilirii listei contribuabililor persoane fizice pentru aplicarea măsurilor de conformare voluntară se va purcede cu precauție și acuratețe, astfel încât în lista respectivă să fie incluse persoanele cu riscuri minime, pasibile a se conforma, și pentru care cu un grad major de încredere se poate de afirmat că neonorarea obligațiilor fiscale a fost admisă din cauza neglijenței sau lipsei de informații calitative. Pe de altă parte, în scopul combaterii cazurilor în care contribuabilii nu doresc să se conformeze obligațiilor legale, tratamentul de conformare forțat pus în practică constă în efectuarea de verificări amănunțite și controale fiscale, utilizând analiza de risc pentru selectarea persoanelor care urmează a fi supuse controlului fiscal.

Pentru a conferi eficiență instituției de conformare voluntară, benevolă, este necesar a se aplica corect actele normative ce vin să completeze reglementările Codului Fiscal, ele sunt:

Ordinul SFS nr. 107 din 24.02.2015 cu privire la aprobarea Normelor metodologice privind determinarea și clasificarea riscurilor de conformare fiscală, cu modificările și completările ulterioare; Ordinul SFS nr. 164 din 28.03.2018 cu privire la aprobarea Recomandărilor metodice privind principiile și procedurile de selectare a metodei de conformare (voluntară/forțată) față de contribuabilii reieșind din riscurile identificate, cu completările și modificările ulterioare; Ordinul SFS nr. 351 din 28.06.2018 cu privire la aprobarea Normelor metodologice privind clasificarea agenților economici contribuabili mari conform cadranelor de risc; Ordinul SFS nr. 388 din 09.09.2019 cu referire la aprobarea Indicațiilor metodice privind efectuarea vizitelor fiscale, cu completările și modificările ulterioare; Ordinul SFS nr. 40 din 27.01.2020 cu privire la aprobarea Manualului privind deservirea contribuabililor, cu completările și modificările ulterioare.

Gestionarea riscurilor este un proces sistemic, în care administrația fiscală face alegeri deliberate asupra tratamentelor de conformare, bazate pe cunoașterea comportamentului fiecărui contribuabil în parte, care ar putea fi utilizate pentru stimularea în mod efectiv a conformării voluntare și prevenirea eschivării de la achitarea și calcularea impozitelor, taxelor și altor plăți obligatorii⁵.

⁵ Programul de conformare a contribuabililor 2022. <https://sfs.md/uploads/files/Docs/planuri-programe/programe-conformare/Program%20conformare%202022.pdf>

Ulterior identificării riscurilor, urmează etapa de evaluare, care are drept scop final – stabilirea ierarhiei riscurilor, prioritizarea acestora în funcție de toleranța la risc. Obiectivul evaluării și prioritizării riscurilor de neconformare este de a evalua semnificația riscurilor identificate în activitatea contribuabililor și de a acorda prioritate rezultatului conformării și a resurselor disponibile. Evaluarea riscurilor se efectuează într-un mod menit să faciliteze monitorizarea și identificarea ordinii de priorități în privința riscurilor⁶.

În conformitate cu Programul de conformare a contribuabililor pentru anul curent (2022), în cazul când contribuabilii nu sunt dispuși să se conformeze voluntar înregistrând riscuri de neconformare semnificative, SFS dispune efectuarea controalelor fiscale cu verificarea corectitudinii cu care contribuabilul execută obligația fiscală și alte obligații prevăzute de legislația fiscală, inclusiv verificarea altor persoane fizice și juridice sub aspectul interacțiunii lor cu activitatea contribuabilului prin metode, forme și operațiuni prevăzute de Codul fiscal.

Acțiunile de control vizează atât corectarea situației fiscale a contribuabililor selectați pentru verificări prin stabilirea obligațiilor fiscale suplimentare de plată și, după caz, sancționarea abaterilor constatate, cât și încurajarea conformării fiscale generale a celorlalți contribuabili, prin publicarea periodică a rezultatelor obținute⁷.

În opinia lui JP LIEB, este necesară reorientarea rapidă a controlului fiscal asupra fundamentelor sale, garantând o utilizare imparțială a unui instrument esențial care contribuie la funcționarea democratică a societății noastre. Acest lucru ar însemna susținerea controlului corect și obiectiv, și dimpotrivă, respingerea controlului fiscal, care se rezumă doar la calitatea sa de instrument de echilibru bugetar, blocat într-o logică productivistă a penalităților, care dăunează credibilității și contribuie la respingerea impozitării de către contribuabil⁸.

Scopul controlului fiscal și al programului de conformare fiscală este de a atinge obiectivul: contribuabil loial și administrație fiscală echitabilă, obiectiv enunțat în Carta franceză a contribuabilului⁹. Iar realizarea acestui scop se poate face mai rapid dacă buna-credință ar governa raporturile dintre aceste două părți ale raportului juridic fiscal. De fapt, teoretic așa și se întâmplă. Însă la modul practic realizarea dezideratului dat întâmpină multiple dificultăți, mai cu seamă când accentul activității de administrare fiscală se pune pe calitatea de instrument bugetar ce poate da rezultate imediate și rapide. Or, pe lângă

⁶ Ibidem, p. 13

⁷ Programul de conformare a contribuabililor 2020. https://sfs.md/uploads/files/Docs/planuri-programe/programe-conformare/programul_conformare_voluntara2020.pdf

⁸ <http://www.etudes-fiscales-internationales.com>

⁹ Charte du contribuable. <http://www.hipparque.com/Documents/charte%20du%20contribuable.pdf>

posibilitatea atragerii resurselor financiare în cadrul veniturilor bugetului de stat, calitatea de instrument bugetar trebuie analizată foarte minuțios din perspectiva efectelor pe termen lung. Or, o colaborare eficientă, fundamentată pe încredere și respect reciproc între administrația fiscală și contribuabil este tocmai instrumentul ce ar asigura conformarea fiscală voluntară, benevolă. Cu siguranță în condițiile în care administrarea fiscală se face echitabil și cu respectarea tuturor principiilor fundamentale ale unei impozitări eficiente.

Or, aici este punctul în care buna - credință a contribuabilului și prezumpția de bună credință nu mai sunt suficiente pentru a asigura executarea obligațiilor fiscale de către contribuabili întocmai cu rigorile legale. Dezvoltarea civismului fiscal presupune o relație responsabilă între contribuabil și funcționarul fiscal¹⁰.

Tot aici apare necesitatea de a aborda dreptul la eroare al contribuabilului de bună-credință. Or, riscurile după cum ele sunt clasificate și catalogate de administrația fiscală, întotdeauna vor exista. Aceste riscuri de fapt nu se intersectează cu buna-credință, ci mai degrabă cu rea-credința contribuabilului, în multe din cazurile reglementate expres. Delimitarea buneii-credințe de rea-credința contribuabilului stă în sarcina organelor competente, moment ce generează ideea de necesitate de recunoaștere a dreptului la eroare a contribuabilului. Recunoașterea dreptului la eroare este de fapt un important pas în ameliorarea raporturilor dintre administrația fiscală și contribuabili și instalarea încrederii reciproce între părți¹¹.

Buna credință se prezumă reieșind din carta contribuabilului, pe când rea-credința se deduce funcție de creșterea sumei impozitului eludat, de frecvența admiterii erorilor de calculare și raportare etc¹². Chiar se menționează de către unii autori că buna - credință fiind o categorie subiectivă, în dreptul fiscal la aplicarea unor reguli concrete se obiectivizează, spre exemplu în situația în care calculul sumei datorate în sensul onorării obligației fiscale este în sarcina contribuabilului¹³.

Ceea ce este extrem de important în relația cu contribuabilul, este ca atitudinea administrației fiscale să fie justă și echitabilă, mai cu seamă atunci când presiunea fiscală este percepută ca fiind mare. În această situație dreptul la eroare apare ca o expresie a principiului echității, expresie care are drept consecință considerarea contribuabilului de bună-credință ce a comis o eroare de

¹⁰ Carta contribuabilului. <https://sfs.md/ro/document/carta-contribuabilului>

¹¹ *Patrick Cochetoux Docteur en droit* . Que faut-il penser du droit à l'erreur en matière fiscale ?. <https://fiscalonline.com/outils-fiscaux/controle-et-contentieux/que-faut-il-penser-du-droit-a-l-erreur-en-matiere-fiscale-.html>

¹² Didier URY, La bonne foi en droit fiscal est une notion opérationnelle, *Revue française de finances publiques* 2016 134 RFFP.

¹³ Ibidem;

declarare fiscală sau contabilă pe poziție de egalitate cu acel care nu a comis nicio ilegalitate¹⁴.

Eroarea fiind de natură umană, poate fi comisă de orice contribuabil, poate fi admisă de oricare subiect din această categorie, în textul declarațiilor fiscale ce le depune fizic sau online. Totuși, reglementările fiscale în vigoare acordă dreptul de corectare sau completare a informațiilor neincluse drept rezultat al unei erori comise/admise de contribuabil. Spre exemplu, în cadrul legal al Republicii Moldova, avem anumite dispoziții ale normelor de drept fiscal ce implică recunoșterea dreptului contribuabilului de a interveni în textul unei declarații în care s-au omis sau admis anumite informații eronate.

În acest context, conform art. 215 al. (3) Cod Fiscal, la relevarea unor erori și/sau contradicții între indicii dărilor de seamă și documentelor prezentate, organul care a efectuat controlul este obligat să comunice despre aceasta contribuabilului, cerându-i, totodată, să modifice documentele respective în termenul stabilit. Aici este vorba despre verificarea mai multor documente între datele furnizate de fiecare fiind constatate decalaje. Anume asemenea situație este una ce recunoaște dreptul contribuabilului la o eroare pentru care să nu se ia decizia imediată de sancționare ci să i se acorde șansa de a interveni unde este necesar pentru a modifica/completa.

Dintr-o altă perspectivă, acest drept la eroare nu pare să fie recunoscut în toate cazurile, dacă analizăm literalmente formulările utilizate de cadrul legal și de formularele declarațiilor și altor acte ce raportează activitatea contribuabilului. În acest context, conform al. (4), art. 85 CFRM, declarațiile și alte documente care, urmează a fi prezentate Serviciului Fiscal de Stat trebuie să conțină o notificare a contribuabilului că, în cazul în care va include în documentele respective informații false sau care induc în eroare, el va purta răspundere în conformitate cu legislația. Or, această formulare, notificare, care fiind adusă la cunoștința contribuabilului, aduce prezumpția de asumare a răspunderii de către acesta, indiferent de cauza care ar sta la baza includerii de date inexacte sau eronate (denumite false de lege) ne duce la consecința firească - tragerea la răspundere a contribuabilului. Dacă însă se ține cont de dreptul la eroare, se admite ideea că datele nu sunt false ci eronate, atunci probabil cadrul legal ar fi bine să opereze inclusiv cu noțiuni mai exacte ce ar contura limitele dreptului la eroare. Ceea ce este important aici este ca să se facă diferența între informația falsă (falsificată intenționat) și cea care a fost introdusă în document drept urmare a comiterii unei erori. La fel este important a se diferenția infor-

¹⁴ *Patrick Cochetoux Docteur en droit . Que faut-il penser du droit à l'erreur en matière fiscale ?* https://fiscalonline.com/outils-fiscaux/controle-et-contentieux/que-faut-il-penser-du-droit-a-l-erreur-en-matiere-fiscale-.html#_footnotedef_7

mașia ce se introduce cu scopul de a induce în eroare și cea care chiar este un rezultat al unei erori. Respectiv, din nou se ajunge la analiza laturii subiective, sau a componentei subiective, care nu poate oferi răspunsul la întrebarea: informația denaturată sau incompletă se regăsește în aceste acte drept rezultat al unei erori sau drept rezultat al unei intenții?

Buna credință fiscală este complexă în virtutea eterogenității conținutului său¹⁵, fapt de care urmează a se ține cont de fiecare dată când organele de resort trebuie să facă o apreciere. Respectiv, în situația în care contribuabilul e de bună-credință, probabilitatea mai mare este ca să fie o eroare la mijloc, iar informațiile să fie incomplete sau greșite anume drept rezultat al comiterii acestei erori, situație în care se cere recunoașterea dreptului la eroare. Însă reiterăm că recunoașterea dreptului la eroare trebuie să se îndeplinească, doar că este necesar ca legiuitorul să reglementeze niște limite clare ale acestuia.

În Franța, Legea n° 2018-727 din 10 august 2018 (*Loi pour un Etat au service d'une société de confiance (1)*) reglementează fundamentele recunoașterii dreptului la eroare dar și limitele exacte de manifestare sau exercițiu al acestui drept.

Conform acestui act normativ, eroarea va fi considerată ca atare în următoarele cazuri:

- este identificată o inexactitate în textul declarației;
- este identificată o omisiune în textul declarației;
- este identificată o insuficiență de date care permit determinarea corectă a bazei de calcul a impozitului¹⁶.

Desigur că și aceste noțiuni regăsite în actul normativ dat ca exemplu de noi pot fi interpretate diferit, dar ele totuși îngustează câmpul de analiză a fiecărei spețe concrete de către funcționarul fiscal, fapt pentru care le considerăm oportune a fi preluate și în cadrul legal autohton.

Alt exemplu în care legislația fiscală face referire la buna-credință sau dimpotrivă, la rea-credința contribuabilului, este art. 88, al. (4) al Codului Fiscal al Republicii Moldova, care stipulează că prezentarea cu bună știință în cerere și în documentele care confirmă dreptul la scutiri a unor informații false sau care induc în eroare atrage după sine aplicarea amenzii și răspunderea penală prevăzute de legislație. Or, aici este important a se delimita situația în care acest lucru a fost făcut cu bună știință de situația în care s-a comis o eroare în

¹⁵ E. Kornprobst, *La notion de bonne foi. Application au droit fiscal français*. Revue internationale de droit comparé Année 1981 33-1 p. 222-223. https://www.persee.fr/doc/ridc_0035-3337_1981_num_33_1_3110. https://www.persee.fr/doc/ridc_0035-3337_1981_num_33_1_3110

¹⁶ Me Sophie Lefeuve. Droit à l'erreur en droit fiscal. <https://www.captaincontrat.com/gestion/comptabilite/changements-droit-erreur-entreprises-me-lefeuvre>. <https://www.captaincontrat.com/gestion/comptabilite/changements-droit-erreur-entreprises-me-lefeuvre>

mod neintenționat. Respectiv, în mod indirect, aici la fel se regăsește o expresie a recunoașterii dreptului la eroare a contribuabilului, constituind contravenție sau infracțiune doar acea faptă care este comisă cu bună știință (fiind aici vorba de rea-credința subiectului).

În altă ordine de idei, Codul Fiscal conține un articol care face referire expresă la darea de seamă corectată, fiind aici vorba de art. 188. Conform acestuia, darea de seamă fiscală corectată este versiunea dării de seamă fiscale precedente. Legea stipulează în continuare că, contribuabilul care descoperă că darea de seamă fiscală prezentată anterior conține o greșeală sau o omisiune are dreptul să prezinte o dare de seamă fiscală corectată, conform formularului și modului de întocmire în vigoare pentru darea de seamă fiscală care se corectează.

Ce este important aici ține de subiectul care descoperă eroarea. Respectiv, contribuabilul în persoană, sau reprezentantul acestuia, este cel la care face referire articolul 188. Respectiv, nu este vorba de identificarea erorii de către funcționarii fiscali. Acest lucru este important, deoarece până la momentul în care are loc verificarea de către organul fiscal, datele din darea de seamă se prezumă a fi corecte. Respectiv, nici nu există circumstanțele în care ar fi necesară intervenția instituției răspunderii juridice. Conform legii, darea de seamă fiscală corectată, depusă înainte sau în termenul stabilit pentru prezentarea dărilor de seamă fiscale pe o anumită perioadă fiscală se consideră dare de seamă fiscală pentru perioada respectivă. Aici nu vorbim despre recunoașterea dreptului la eroare a contribuabilului, deoarece nu este organul fiscal cel ce constată eroarea, ci însăși contribuabilul. Iar drept consecință, organul fiscal nici nu cunoaște și nici nu va cunoaște care dintre informațiile prezentate au fost corectate/modificate. O situație total diferită este reglementată pentru alte circumstanțe în care se prezintă darea de seamă corectată de contribuabil după emiterea de către conducerea organului care exercită controlul a unei decizii scrise cu privire la inițierea efectuării unui control fiscal, al cărui obiect va fi și darea de seamă prezentată greșit sau cu omisiuni precum și pe o perioadă supusă unei verificări documentare sau după ea. Astfel, conform art. 188, al. (4) anume în aceste situații darea de seamă fiscală corectată nu va fi luată în considerare și, prin urmare, nu va fi modificată darea de seamă precedentă.

Conform p. 33 al Ordinului Nr. 125 din 24-02-2020 cu privire la aprobarea *Regulamentului privind modul de utilizare a serviciilor fiscale electronice prin intermediul SIA „Cabinetul personal al contribuabilului”*, contribuabilul este obligat să corecteze erorile ca urmare a introducerii greșite a datelor, precum și orice alte erori constatate, înainte de a transmite documentele fiscale electronice în modul stabilit. Conform aceluiași act normativ, contribuabilul are dreptul să

prezintă un document fiscal electronic corectat. Conform p. 70 al Regulamentului menționat, contribuabilul poartă răspundere pentru datele incluse în documentele fiscale electronice și semnate cu semnătura electronică prevăzută de legislația în vigoare, pentru erorile, lacunele, ștergerea fișierelor, schimbarea funcțiilor, reținerile și defectele ce au loc în timpul transmiterii datelor, care au survenit din vina sa. Tot aici se stipulează că, contribuabilul semnează documentele fiscale electronice cu semnătura electronică prevăzută de legislația în vigoare, asumându-și răspunderea prevăzută de lege pentru prezentarea de date și informații false sau eronate. Respectiv, asumarea răspunderii se face și pentru erorile comise. Acest lucru este firesc, însă în comparație cu declarațiile prezentate pe suport hârtie, în cazul recepționării cărora, conform art. **226.16. al. (5)** persoanele responsabile de recepționarea declarațiilor, în cazul în care depistează greșeli în declarația completată, recomandă declarantului să le rectifice, situații practice identice sunt tratate diferit sub aspectul admiterii dreptului la eroare a contribuabilului. Respectiv, este necesar ca legislația să excludă tratamentele diferite pentru situații identice. Iar o soluție aici ar fi tocmai ideea enunțată de noi mai sus, referitoare la reglementarea întinderii concrete a dreptului la eroare a contribuabilului. Această reglementare având ca arie de acoperire atât dările de seamă / declarațiile fiscale electronice, cât și cele prezentate pe suport hârtie.

Reieșind din alte dispoziții legale fiscale, la fel deducem că dreptul la eroare a contribuabilului este reflectat și respectat în diferite situații reglementate de lege, deși nu este un drept numit expres. Drept argument aducem dispozițiile art. 228, al.(21) care reglementează situația în care contribuabilul descoperă că darea de seamă fiscală prezentată anterior conține greșeli sau omisiuni și prezintă darea de seamă corectată, iar drept consecință apar obligații fiscale suplimentare, se aplică majorarea de întârziere (penalitatea), dar nu mai mult decât obligația fiscală corespunzătoare. Or, situația nu scutește contribuabilul de achitarea majorării de întârziere, chiar dacă descoperă că darea de seamă fiscală prezentată anterior conține greșeli sau omisiuni și prezintă darea de seamă corectată. Respectiv, în ipoteza în care nu ar fi recunoscut dreptul la eroare, efectul ar consta în onorarea obligației născute, inclusiv prin plata majorărilor de întârziere și suplimentar ar fi adăugată sancțiunea sub formă de amendă sau alta sancțiune funcție de suma obligației.

Art. 236 (3) stipulează expres că în cazul în care contribuabilul se află în situația descrisă mai sus, dar obligațiile fiscale apărute sunt achitate pînă la anunțarea unui control fiscal, amenda nu se aplică. Respectiv, suntem în fața unei recunoașteri a dreptului la eroare, întrucât nu se va sancționa contribuabilul, nu i se va aplica amenda.

Pentru comparație, în Franța, dacă eroarea este făcută cu bună-credință, în situații similare celor descrise mai sus, contribuabilul poate beneficia de o reducere a dobânzii de întârziere:

- Reducere poate fi de 30% dacă eroarea este dezvăluită în timpul unui control fiscal;
- Reducere de 50% dacă îndreptarea erorii este efectuată spontan de către însuși contribuabil.

În plus, ca parte a politicii privind dreptul la eroare, site-ul web [oups.gouv.fr](https://www.oups.gouv.fr), destinat persoanelor fizice și profesioniștilor, enumeră principalele erori administrative și oferă sfaturi despre cum să le evite¹⁷. O astfel de bază de date ar fi foarte utilă în orice stat, ceea ce considerăm oportun și pentru Republica Moldova.

De fapt, în cele menționate și analizate am arătat că deși cadrul legal prin diferite dispoziții reglementează dreptul la eroare, acesta nu este un drept numit, iar în rezultat există multiple norme dispozițiile cărora abordează diferit acest drept. O prevedere expresă a acestui drept se regăsește în Programul SFS de conformare a contribuabililor pentru anul 2022, care indică expres următoarele: tratamentul de conformare voluntară, va fi aplicat cu prudență față de un eșantion de contribuabili selectați, pentru care se va aprecia risc de nedeclarare a veniturilor, reieșind din informația deținută de SFS, inclusiv fiind admisă nerespectarea legislației fiscale din imprudență și nu cu rea intenție. Astfel, persoana fizică fiind informată despre includerea acesteia în lista persoanelor fizice pasibile aplicării estimării veniturilor prin metode indirecte, va fi determinată de a-și onora voluntar obligațiile față de bugetul public. Persoanelor fizice selectate li se va prezenta informația cu referire la datele disponibile fiind solicitată confirmarea acestora, ori prezentarea de argumente privind lipsa obligațiilor fiscale¹⁸.

Tratamentele de conformare voluntare manifestate de către SFS față de persoanele fizice, subiecții ai estimării venitului impozabil prin metode indirecte, conform capitolului 11.1 din Codul fiscal, vor porni de la prezumția neconformării neintenționate și vor purta un caracter de prevenire¹⁹. Ținând cont de faptul că acest program este cu acțiune limitată în timp, ca **recomandare**, considerăm că atare dispoziții trebuie să se regăsească în cadrul legal de natură fiscală, ceea ce ar constitui o formă a recunoașterii exprese a dreptului la eroare a contribuabilului. Totuși, recomandarea noastră orientează și către stabilirea de

¹⁷ Contrôles fiscaux personnes. [https://impot-sur-le-revenu.ooreka.fr/astuce/voir/333064/contrôles-fiscal-qui-est-concerne](https://impot-sur-le-revenu.ooreka.fr/astuce/voir/333064/contrôles-fiscaux-qui-est-concerne)

¹⁸ <https://sfs.md/uploads/files/Docs/planuri-programe/programe-conformare/Program%20conformare%202022.pdf>

¹⁹ ibidem

limite legale clare ale acestui drept, după exemplul dreptului francez, adus în textul de mai sus. Suplimentar, recunoașterea dreptului la eroare ar fi necesar să aibă aceleași limite în cazul declarațiilor depuse online și în format fizic.

Concluzia la care ajungem, este că dreptul la eroare a contribuabilului este admis de cadrul legal autohton, momentul depistării incorectitudinii sau incompletitudinii dar și subiectul care le depistează fiind criteriile ce vor direcționa evoluția lucrurilor spre beneficierea de către contribuabil de recunoașterea dreptului său la eroare sau nu.

Bibliografie:

1. Codul Fiscal al Republicii Moldova Nr. 1163 din 24-04-1997. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=120061&lang=ro#
2. Ordinul Nr. 125 din 24-02-2020 cu privire la aprobarea Regulamentului privind modul de utilizare a serviciilor fiscale electronice prin intermediul SIA „Cabinetul personal al contribuabilului”
3. Carta contribuabilului. <https://sfs.md/ro/document/carta-contribuabilului>
4. Charte du contribuable. <http://www.hipparque.com/Documents/charte%20du%20contribuable.pdf>
5. Contrôle fiscal personnel. <https://impot-sur-le-revenu.ooreka.fr/astuce/voir/333064/controle-fiscal-qui-est-concerne>
6. Programul SFS de conformare a contribuabililor pentru anul curent (2022). <https://sfs.md/uploads/files/Docs/planuri-programe/programe-conformare/Program%20conformare%202022.pdf>
7. Programul SFS de conformare a contribuabililor pentru anul curent (2020) https://sfs.md/uploads/files/Docs/planuri-programe/programe-conformare/programe-conformare_voluntara2020.pdf
8. Legea Franței n° 2018-727 din 10 august 2018 (Loi pour un Etat au service d'une société de confiance (1))
9. Patrick Cochetoux Docteur en droit . Que faut-il penser du droit à l'erreur en matière fiscale ?. <https://fiscalonline.com/outils-fiscaux/controle-et-contentieux/que-faut-il-penser-du-droit-a-l-erreur-en-matiere-fiscale.html>
10. E. Kornprobst, La notion de bonne foi. Application au droit fiscal français. Revue internationale de droit comparé Année 1981 33-1 pp. 222-223. https://www.persee.fr/doc/ridc_0035-3337_1981_num_33_1_3110
11. Grégoire Loustalet. Le droit fiscal au secours du contribuable. În: CRISE(S) ET DROIT. Presses de l'Université Toulouse 1 Capitole, 2012. p. 145-160. <https://books.openedition.org/putc/2653>
12. Me Sophie Lefeuvre. Droit à l'erreur en droit fiscal. <https://www.captaincontrat.com/gestion/comptabilite/changements-droit-erreur-entreprises-me-lefeuvre>
13. Alexis Spire. Échapper à l'impôt ? La gestion différentielle des illégalismes fiscaux. Dans Politix 2009/3 (n° 87), pages 143 à 165. <https://www.cairn.info/revue-politix-2009-3-page-143.htm>
14. Didier URY, La bonne foi en droit fiscal est une notion opérationnelle, Revue française de finances publiques 2016 134 RFFP.

ЭЛЕКТРОННОЕ ПРАВОСУДИЕ КАК СПОСОБ ОПТИМИЗАЦИИ ГРАЖДАНСКОГО СУДОПРОИЗВОДСТВА

Igor ARSENI, *doctor în drept, cercetător științific superior*
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice

Summary:

The issue of e-justice in recent years has been significantly updated in connection with the ongoing judicial reform and the intensification of the processes of introducing e-justice into judicial practice. However, this issue is still characterized by some “gaps” in the development of general theoretical and methodological foundations and conceptual concepts. Based on this, the scientific understanding of the phenomenon under study is still relevant.

Key-words: *civil litigation, optimization, electronic justice, informatization, remoteness, information openness.*

Cuvinte-cheie: *procedura civilă, optimizare, justiție electronică, informatizare, îndepărtare, deschidere informațională.*

Концепция «электронного правительства» появилась относительно недавно, не успев получить целостного теоретического осмысления в юридической науке. Вместе с тем «электронному правительству» посвящено множество исследований, в которых оно изучается, приводятся наиболее приемлемые, с точки зрения авторов этих работ, его определения, рассматриваются его принципы, значение и роль для правового развития государства и общества, подвергаются анализу результаты законотворческой деятельности, затрагивающие вопросы организации и деятельности «электронного правительства» и, как следствие, исследуются и предлагаются различные направления улучшения указанной деятельности.

Концепция «электронного государства» включает множество различных аспектов, среди которых особое значение имеет электронное правосудие. Однако концепции электронного правосудия в настоящее время уделяется меньше внимания чем, например, концепции электронного правительства, которому посвящено довольно много научных исследований.

Проблематика электронного правосудия за последние годы существенно актуализировалась в связи с проводимой судебной реформой интенсификацией процессов внедрения электронного правосудия в судебную практику. Однако эта проблематика по-прежнему характеризуется некоторой «пробель-

ностью» в разработке общих теоретико-методологических основ и концептуальных понятий. Исходя из этого, научное осмысление исследуемого феномена по-прежнему остается актуальным.

В настоящее время наблюдается необходимость в комплексном научном исследовании и осмыслении информационных процессов, проходящих в различных судах, их методологических и правовых основ. В связи с этим выбранная тема исследования весьма актуальна.

Например, необходимо разграничение таких категорий, как электронное правосудие и информатизация деятельности судов. Смешение данных категорий на практике может привести к тому, что внешняя модернизация судебной деятельности без основополагающей сущностной перестройки будет рассматриваться как достаточная реализация концепции электронного правосудия. Однако объединение государственных судов в единую компьютерную сеть, публикация судебных постановлений в сети Интернет – это еще не электронное правосудие.

Необходимо разработать такие направления совершенствования законодательства и правоприменительной практики, которые позволят реализовать именно сущностную перестройку информационного и технологического обеспечения судебной деятельности в соответствии с потребностями современного информационного общества, в общем охвате концепции защиты прав и охраняемых законом интересов.

Формирование электронного правосудия, как отмечалось выше, является одной из наиболее актуальных задач развития государственного механизма в нашей стране. Решение данной задачи является ответом на вызовы современного информационного общества и неотъемлемым компонентом стратегии перспективного совершенствования законодательства и правоприменительной практики в сфере организации судебной власти.

Вместе с тем, формирование и реализация подобной стратегии вызывают необходимость в четком понимании методологических основ и понятийно - категориального аппарата электронного правосудия в гражданском процессе. Без однозначного их установления невозможно и единообразное осуществление электронного правосудия в гражданском судопроизводстве. Между тем, такое единообразие крайне важно именно в сфере организации судебной власти для применения конституционного принципа равенства всех перед законом и судом.

В связи с этим обратим особое внимание на понятие электронного правосудия в гражданском процессе и его характерные черты.

Понятие «электронное правосудие» неоднократно служило предметом рассмотрения в научных работах различных исследователей¹, однако однозначного определения и единого подхода к пониманию электронного правосудия в отечественной правовой науке до сих пор выработано не было. Однако такая ситуация не вполне правильна и может негативно повлиять на процесс становления электронного правосудия в нашей стране. В связи с этим, необходимо нормативно закрепить понятие электронного правосудия, которое могло бы в дальнейшем использоваться в правоприменительной практике.

Довольно емкое и содержательное определение электронного правосудия содержится в Рекомендациях Комитета министров Совета Европы CM/Rec (2009)² государствам-участникам Совета Европы по электронной демократии. Согласно этому документу, «электронное правосудие – это использование ИКТ в реализации правосудия всеми заинтересованными сторонами в юридической сфере с целью повышения эффективности и качества государственных служб, в частности, для частных лиц и предприятий. Оно включает в себя электронное общение и обмен данными, а также доступ к информации судебного характера». Также в Рекомендациях подчеркивается: «так как судебная власть является ключевым компонентом демократии, электронное правосудие является важнейшей гранью электронной демократии. Ее главная цель состоит в повышении эффективности судебной системы и качества правосудия. Доступ к правосудию – это один из аспектов доступа к демократическим институтам и процессам».

Данное понятие следует учитывать при разработке законодательного определения электронного правосудия, которое целесообразно имплементировать в молдавскую систему права в рамках дальнейшего совершенствования правовых основ судебной реформы и электронного правосудия в Республике Молдова.

Использование информационно-коммуникационных технологий в правосудии как основополагающий признак электронного правосудия нередко используется и в доктринальном конструировании понятия электронного правосудия.

Шараев С.Ю. отметил: «электронное правосудие» – это способ осуществления правосудия, основанный на использовании информационных технологий. «Электронное правосудие» включает в себя целый ряд систем, обеспе-

¹ РОМАНЕНКОВА, С.В. Понятие электронного правосудия, его генезис и внедрение в правоприменительную практику зарубежных стран // Арбитражный и гражданский процесс. 2013. № 4. С. 26-31; ФЕДОСЕЕВА, Н.Н. Электронное правосудие в России: сущность, проблемы, перспективы // Арбитражный и гражданский процесс. 2008. № 9. С. 2-5

² URL. cikrf.ru/international/recommend.doc (посещен 26.04.2022).

чивающих доступ к информации о деятельности арбитражных судов и систем автоматизации судопроизводства. Согласно этой концепции, электронные инструменты должны обеспечить абсолютную открытость и доступность арбитражных судов, улучшение качества судейской работы, сокращение издержек и максимальное удобство для участников экономических споров»³.

А.П. Малашко, считает, что электронное правосудие – это «способ осуществления правосудия, в рамках которого ряд процессуальных действий совершается в электронной цифровой форме с применением информационных коммуникационных технологий, что позволяет обеспечить открытость и доступность судопроизводства, оптимизирует документооборот, создает дополнительные возможности по соблюдению процессуальных сроков и способствует оперативности рассмотрения дела в целом»⁴.

По мнению В.В. Саса, «электронное правосудие предполагает использование информационно-коммуникативных технологий в осуществлении процессуального законодательства. В частности, для этого необходимо, чтобы тексты судебных актов были размещены в Сети Интернет на официальных сайтах судебных органов и т.д. Это образование также предполагает высокую информатизацию и компьютеризацию всей судебной системы, включая повышение навыков судей и других субъектов по использованию этих технологий»⁵.

Артюшова Е.А. считает: «понятие электронного правосудия только входит в речевой оборот и на законодательном уровне не закреплено. Электронное правосудие (e-Justice) – это способ осуществления правосудия, основанный на использовании ИКТ-систем»⁶.

Вместе с тем приведенные определения указывают лишь наиболее поверхностные признаки электронного правосудия, в том числе в цивилистическом процессе. При этом остается неясным, как именно используются названные в определениях информационно-коммуникационные системы в рамках электронного правосудия, какие именно системы имеются в виду. Кроме того, довольно размытой остается грань между электронным правосудием и простой информатизацией судебной деятельности, не затрагивающей существо судебной власти.

³ URL: <http://www.garant.ru/action/regional/271319> (посещен 26.04.2022).

⁴ МАЛАШКО, А.П. Использование элементов электронного правосудия в деятельности Экономического Суда СНГ: современное состояние и перспективы. [Электронный ресурс]. URL: http://sudsng.org/download_files/publication/2014/article_20141125.pdf (посещен 26.04.2022).

⁵ САС, В.В. «Электронное правосудие» как элемент «сетового общества»: теоретические проблемы // Юридическая наука. 2012. № 2. С. 102.

⁶ Правовые проблемы внедрения и использования электронного документооборота: Сборник материалов тематического круглого стола / Под ред. Д.В. Шибеева. Вологда: ФГУ Вологодский ЦНТИ, 2010. С. 9.

Автор предлагает и иное определение электронного правосудия. В частности, по мнению Артешовой Е.А., «можно определить электронное правосудие как совершение процессуальных действий в цифровой форме». Данное определение, лучше отражает сущность электронного правосудия. Вместе с тем, необходимо отметить, что понятие «цифровая форма», в свою очередь, также неоднозначно и его использование в определении электронного правосудия считаем не вполне целесообразным.

В качестве примеров электронного правосудия в правовой литературе называют такие, как «подача исков, регистрация заявлений, представление отзывов на иски в электронном виде, электронное судебное дело, движение этого дела из суда в суд в электронной форме, заседания с помощью видеоконференций, отправка дополнительных уведомлений участникам судебного процесса через Интернет или посредством СМС-сообщений и пр.»⁷.

Романенкова С.В. предлагает рассматривать электронное правосудие в широком и узком смыслах. При этом, по мнению автора, «в широком смысле под электронным правосудием можно понимать совокупность различных автоматизированных информационных систем - сервисов, предоставляющих средства для публикации судебных актов, ведения «электронного дела» и доступа сторон к материалам «электронного дела». Вышеуказанные средства позволяют вывести на совершенно иной качественный уровень взаимодействие суда, участников процесса и иных заинтересованных лиц. В то же время все эти сервисы носят прикладной, вспомогательный характер, не изменяя способов ведения судебного процесса»⁸. В узком смысле «электронное правосудие», по ее мнению, это «возможность суда и иных участников судебного процесса осуществлять предусмотренные нормативными правовыми актами действия, непосредственно влияющие на начало и ход судебного процесса (например, такие действия, как подача в суд документов в электронной форме или участие в судебном заседании посредством системы видеоконференцсвязи)».

Разница между широким и узким подходом, отмеченная автором, это, скорее, разница между информатизацией судебной деятельностью как внешним, формальным совершенствованием организационных основ судебной власти, и собственно электронным правосудием.

Чижова М.В. понятие «электронное судопроизводство» определено как «основанная на применении технологии видеоконференц-связи процессуальная

⁷ РОГОЖИН, С.П. О некоторых особенностях электронного обеспечения правосудия // Цивилист. 2012. № 2. С. 117-120

⁸ РОМАНЕНКОВА, С.В. Понятие электронного правосудия, его генезис и внедрение в правоприменительную практику зарубежных стран // Арбитражный и гражданский процесс. 2013. № 4

деятельность суда по рассмотрению гражданских, уголовных и административных дел, в ходе, которой обеспечивается возможность для участия в судебном заседании лиц, находящихся дистанционно от места проведения судебного заседания»⁹.

Таким образом, поскольку понятие электронного правосудия определяется автором через понятие электронного судопроизводства, здесь вновь смыслоопределяющим остается использование видеоконференцсвязи.

Однако видеоконференцсвязь в суде – одно из самых легко отличимых внешних проявлений электронного правосудия, но она представляет собой лишь оптимизацию деятельности суда с использованием современных технологий и не исчерпывает всего многообразия качеств электронного правосудия, которые сущностным образом меняют взаимоотношения между судом и гражданами (юридическими лицами).

В правовой литературе представлен также подход, согласно которому «использование термина «электронное правосудие (судопроизводство)» не подразумевает появление какого-то качественно нового явления, отличного от традиционного «правосудия (судопроизводства)»; это та же государственная деятельность судов по рассмотрению и разрешению дел, но осуществляемая в электронной форме. Использование новых технологий в судопроизводстве по сути относится к формальной, а не к содержательной стороне правосудия».¹⁰

Соглашаясь в целом с приведенным мнением, отметим, что с введением электронных технологий осуществления правосудия все же меняется, не только формально, происходят и гораздо более глубокие сущностные изменения. В частности, эти сущностные изменения заключаются в изменении психологии взаимоотношения суда и других субъектов процессуальных правоотношений. Например, при дистанционной форме взаимодействия судьи и свидетеля в рамках использования систем видеоконференцсвязи судья лишается того интуитивного аспекта восприятия собеседника, правдивости передаваемой информации, который основывается на подсознательном восприятии нюансов мимики и интонации собеседника. В целом общение судьи и участников процесса становится более обезличенным, судья оказывается в большей степени

⁹ ЧИЖОВ, М.В. Применение информационных и коммуникационных технологий в судебной деятельности в условиях формирования информационного общества: Автореф. дисс. ...канд. юрид. наук. М., 2013. С. 9.

¹⁰ ЗИПУННИКОВА, Ю. Н. К вопросу об электронном правосудии (судопроизводстве) и электронной процессуальной форме // Осуществление гражданского судопроизводства судами общей юрисдикции и арбитражными (хозяйственными) судами в России и других странах СНГ. Материалы международной научно-практической конференции, г. Москва, 22–23 ноября 2012 года / Под ред. д. ю. н., проф. Т. Е. Абовой. С. 168.

вовлеченным в схему взаимодействия «человек-источник информации», а не «человек-человек». Это, с одной стороны, способствует объективности и беспристрастности судопроизводства, с другой, теряется человеческий фактор – мотивация судьи способствовать справедливому разрешению конкретного жизненного конфликта конкретных людей, могут потеряться нюансы восприятия личности участников процесса, которые в некоторых случаях имеют важное юридическое значение (например, при определении размеров компенсации морального вреда).

При широкомасштабном внедрении электронного правосудия меняется коренным образом все течение процесса, в том числе гражданского, почти на каждой стадии, которого появляются нововведения, являющиеся продуктом современного информационного общества. Например, традиционно (в «до информационную эпоху») в судопроизводстве не использовались подача документов в электронной форме, электронные извещения, применение систем видеоконференцсвязи, электронные доказательства, электронная цифровая подпись, ведение Интернет-сайтов судов с публикацией на них судебных решений, СМС-оповещение участников процесса, иные достижения современных информационных технологий. Сопоставляя развитие механизмов и технологий судопроизводства на современном и на предшествовавшем этапах можно сделать вывод о том, что существенные изменения заключаются в следующем: 1) ускорение темпов судопроизводства; 2) повышение транспарентности судебного процесса; 3) укрепление механизма «обратной связи» во взаимоотношениях судебной власти (как представителя государства) и гражданского общества; 4) упрощение участия в судебном процессе для граждан, обладающих необходимыми навыками обращения с современными информационными технологиями; 5) углубление дифференциации между поколениями и социальными слоями в обществе по критериям владения навыками обращения с компьютером и материального достатка (делающего возможным покупку необходимой компьютерной техники), что отражается на неравномерном доступе различных социальных слоев и возрастных групп к пользованию достижениями технологий электронного правосудия.

Вместе с тем излишне широкое толкование электронного правосудия, хотя и имеет право на существование, все же не достаточно практично и нуждается в конкретизации.

Прежде всего, следует остановиться на разграничении понятий «электронное правосудие» и «информатизация судов», которые на практике зачастую смешиваются. Опыт показывает, что нечеткое разграничение данных понятий оказывает наиболее вредное влияние на практику электронного правосудия,

поскольку приводит к поверхностному и неэффективному восприятию его основных принципов.

Как отмечают исследователи, «информатизация судов предполагает, что суды используют в своей деятельности компьютеры и иную технику в качестве подсобного средства, но не как процессуальное средство»¹¹. Необходимо подчеркнуть, что «автоматизация судебного делопроизводства, переход на новую инструкцию по судебному делопроизводству, аудио- и видеозапись судебных процессов, объединение всех судов в единую компьютерную сеть, появление веб-сайтов судов, публикация всех судебных решений в Интернете - еще не электронное правосудие. Это всего лишь переход на новые информационные технологии, т.е. автоматизация каких-то рутинных процессов и повышение за счет этого эффективности деятельности суда. Например, протокол судебного заседания в конце прошлого века писался от руки, потом печатался на пишущей машинке, а сейчас уже изготавливается на компьютере. Поступающие в суд дела и документы в настоящее время письменно регистрируются в различных журналах, а в случае перехода на «новую» инструкцию по судебному делопроизводству об этом будет производиться запись в электронный реестр на компьютере».

Информатизация соотносится с внедрением электронного правосудия как часть и целое, стадия процесса и процесс. Иными словами, информатизация возможна без внедрения электронного правосудия (как совершенствование внешней формы организации судебной власти, не затрагивающее ее глубинной сущности). Однако электронное правосудие невозможно в отрыве от процессов информатизации, затрагивающих различные аспекты осуществления правосудия.

Исходя из изложенного, простую информатизацию судебной деятельности не следует приравнивать к электронному правосудию и подменять сущностную перестройку механизмов реализации судебной власти поверхностным исполнением общегосударственных решений в данной сфере. При этом при формулировании определения электронного правосудия в гражданском процессе необходимо учитывать, что дистанционное (удаленное) общение с участниками гражданского процесса и бездокументарная форма передачи данных (сведений, документов, и др.), которое производится с использованием информационных технологий (сети ИНТЕРНЕТ, других средств телекоммуникационной связи), не подменяет собой традиционных форм передачи данных. В частности, дистанционный (бездокументарный) метод является альтерна-

¹¹ ФЕДОСЕЕВА, Н.Н. Электронное правосудие в России: сущность, проблемы, перспективы // Администратор суда. 2008. № 3.

тивным или субсидиарным по отношению к документарному. Оба эти метода, взятые на вооружение судом в гражданском процессе, позволяют более полно и эффективно установить государственные гарантии прав граждан в гражданском судопроизводстве.

Таким образом, на основании всего изложенного, предлагается следующее определение электронного правосудия в гражданском процессе: электронное правосудие в гражданском процессе – установленная законом процессуальная деятельность суда по отправлению правосудия, по подведомственным ему делам, при которой дистанционное (удаленное) общение с участниками гражданского процесса и бездокументарная форма передачи данных (сведений, документов, и др.) производится с использованием информационных технологий (сети ИНТЕРНЕТ, других средств телекоммуникационной связи), которая является альтернативным или субсидиарным средством общения (извещения, слушания), а также преимущественно документарной форме передачи данных (информации), имеющих значение для производства по делу.

Исходя из этого определения, по нашему мнению, электронное правосудие с содержательной точки зрения можно охарактеризовать следующим образом:

1. Следует прогнозировать дальнейшее развитие не только электронного правосудия, но и электронного правительства и электронного законодательства, т.е. последовательный переход всех ветвей государственной власти на принципиально новый формат работы. Судебная власть при этом выступает «флагманом» правового реформирования, первой включаясь в крупномасштабное сущностное (а не формальное, внешнее, каким является простая информатизация государственной власти) изменение фундаментальных основ с целью перехода на современную модель деятельности в структуре информационного общества XXI века.

2. Становление электронного правосудия, в том числе в гражданском процессе, отражает тенденцию информатизации деятельности органов государственной власти в современном информационном обществе. Поскольку, как видится, дальнейшая информатизация и виртуализация в обозримом будущем останется доминирующей тенденцией мирового общественного развития, развитие электронного правосудия в гражданском процессе по объективным причинам будет лишь углубляться, и этот вектор реформирования вряд ли может быть изменен, исходя из объективных потребностей современного общества.

3. Важнейшей смыслоопределяющей чертой электронного правосудия в гражданском процессе является формирование принципиально новой модели взаимодействия государства (в лице органов судебной власти) и граждан (юридических лиц), изменяющей не только внешнюю форму (информатизация

судебной деятельности) но и содержание деятельности суда в сфере гражданского судопроизводства.

4. Особенности осуществления правосудия в гражданском процессе в рамках современной электронной модели заключаются в том, что непосредственное общение субъектов гражданско-процессуальных правоотношений и использование преимущественно документарной формы передачи информации частично заменяется на дистанционное и интерактивное общение и бездокументарную форму передачи информации. Следует согласиться с Л.Н. Ракитиной в том, что «учитывая по меньшей мере два фактора: дороговизну проезда к месту расположения суда и наличие большого числа инвалидов, не имеющих зачастую элементарной физической возможности добраться до суда, процессуальное законодательство должно быть максимально удобно для ведения дела гражданином и на расстоянии, т.е. и тогда, когда лицо в силу тех или иных причин до суда не добирается»¹². Таким образом, внедрение принципов дистанционности и бездокументарности, с одной стороны, способствует более полной защите прав граждан, более эффективному соблюдению принципа равенства всех перед судом (в том числе, вне зависимости от места жительства и имущественного положения). Однако, необходимо учитывать, что данный принцип не столь неоднозначен, и несет в себе ряд существенных рисков. Помимо риска для принципа состязательности в случае, если один из участников процесса находится в непосредственном общении с судьей, а другой дистанционно, можно выделить риск несанкционированного доступа к базам данных электронных документов, риск подделки или изменения первоначального электронного документа, риск «перегрузки» судов вследствие упрощения формы подачи заявления и др.

5. Внедрение электронного правосудия в гражданский процесс и в судопроизводство в целом означает качественное изменение роли суда в жизни общества: происходит не только количественное изменение степени взаимодействия общества и суда (вследствие упрощения процедуры подачи иска и участия в процессе граждане и юридические лица чаще обращаются в суд), но и качественное изменение такого общения. В частности, значительную долю взаимодействия суда и общества начинает занимать внепроцессуальное взаимодействие. Интенсивность такого взаимодействия может служить, на наш взгляд, одним из индикаторов построения правового государства, поскольку важным показателем уровня правовой культуры граждан является их желание

---

¹² РАКИТИНА, Л.Н. Дистанционный судебный процесс и обеспечение иска. [Электронный ресурс]. URL : http://www.juristlib.ru/book_8519.html (посещен 26.04.2022).

получать правовые знания (а именно это происходит, например, при обращении к Интернет-сайтам судов), а также умение эти знания применять (например, при направлении гражданином своих пожеланий и предложений суду по каналам «обратной связи» с использованием ресурсов сети «Интернет»). Как следствие суд становится не только представителем государства, осуществляющим ряд государственно-значимых функций, но и центром «притяжения» и развития ресурсов гражданского общества, «рупором» государства в разъяснении гражданам основ государственной политики в той или иной сфере, средством повышения правовой культуры населения.

6. Внепроцессуальное взаимодействие суда и общества осуществляется, например, по следующим направлениям: а) получение информации о деятельности судебной системы в целом на основе материалов, размещаемых на Интернет-сайтах судов (в эти отношения, которые имеют не процессуальный, а информационно-просветительский характер и реализуются вне осуществления правосудия, могут вступать не только участники процесса, но и любые лица, которые желают получить информацию о российской судебной системе или рассмотрении конкретных дел, в образовательных, научно-исследовательских и иных целях); б) получение гражданами информации о конкретных делах и общих тенденциях в развитии судебной практики по отдельным категориям дел (в том числе в научных и образовательных целях) на основе информационно справочных ресурсов Интернет-сайтов судов и размещаемых на них архивов судебных дел; в) «обратная связь» общества с судом, позволяющая информировать суд о конкретных недостатках судебной системы, в том числе посредством института электронной жалобы на действия (бездействие) и решения конкретных судей (обратная связь).

Можно прогнозировать, что по мере интенсификации применения технологий электронного правосудия в гражданском процессе не только их положительные черты, но и недостатки, проявившиеся в арбитражном процессе, также могут быть реципированы. В связи с этим необходима разработка правовых механизмов защиты интересов граждан в электронном правосудии и в гражданском процессе.

Например, помимо института профессиональной юридической помощи (адвокатуры) может получить развитие институт профессиональной информационно-технической помощи гражданам в гражданском процессе, в рамках которой субъектам гражданского процесса будет оказываться помощь по грамотному и эффективному взаимодействию с судом с использованием технологий электронного правосудия.

В целом же можно сделать вывод о том, что тщательная доктринальная разработка понятия электронного правосудия в гражданском процессе и более глубокое исследование его существенных черт и характерных особенностей позволят содействовать и выработке практически ориентированных предложений по совершенствованию законодательства и правоприменительной практики, которые позволят более эффективно гарантировать права граждан при их взаимодействии с государственными судами в рамках гражданского судопроизводства.

Библиография:

1. ЗИПУННИКОВА, Ю. Н. К вопросу об электронном правосудии (судопроизводстве) и электронной процессуальной форме // Осуществление гражданского судопроизводства судами общей юрисдикции и арбитражными (хозяйственными) судами в России и других странах СНГ. Материалы международной научно-практической конференции, г. Москва, 22–23 ноября 2012 года / Под ред. д. ю. н., проф. Т. Е. Абовой. ISSN 1812-3929
2. МАЛАШКО, А.П. Использование элементов электронного правосудия в деятельности Экономического Суда СНГ: современное состояние и перспективы. [Электронный ресурс]. URL: http://sudsng.org/download_files/publication/2014/article_20141125.pdf (посещен 26.04.2022).
3. Правовые проблемы внедрения и использования электронного документооборота: Сборник материалов тематического круглого стола / Под ред. Д.В. Шибяева. Вологда: ФГУ Вологодский ЦНТИ, 2010. ISBN 978-5-902579-06-9
4. РАКИТИНА, Л.Н. Дистанционный судебный процесс и обеспечение иска. [Электронный ресурс]. URL: http://www.juristlib.ru/book_8519.html (посещен 26.04.2022).
5. РОГОЖИН, С.П. О некоторых особенностях электронного обеспечения правосудия // Цивилист. 2012. № 2. ISSN 2071-5889
6. РОМАНЕНКОВА, С.В. Понятие электронного правосудия, его генезис и внедрение в правоприменительную практику зарубежных стран // Арбитражный и гражданский процесс. 2013. № 4. ISSN 1812-383X
7. САС, В.В. «Электронное правосудие» как элемент «сетевое общества»: теоретические проблемы // Юридическая наука. 2012. № 2. ISSN 2220-5500
8. ФЕДОСЕЕВА, Н.Н. Электронное правосудие в России: сущность, проблемы, перспективы // Арбитражный и гражданский процесс. 2008. № 9. ISSN 1812-383X
9. ЧИЖОВ, М.В. Применение информационных и коммуникационных технологий в судебной деятельности в условиях формирования информационного общества: Автореф. дисс. ...канд. юрид. наук. М., 2013.
10. URL: cikrf.ru/international/recommend.doc (посещен 26.04.2022).
11. URL: <http://www.garant.ru/action/regional/271319> (посещен 26.04.2022).

EVOLUȚIA ȘTIINȚEI GEOPOLITICE ÎN SPAȚIUL EUROPEAN: ASPECTE TEORETICO-METODOLOGICE ȘI DELIMITĂRI CONCEPTUALE

**Veaceslav UNGUREANU, doctor în științe politice,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice**

Rezumat

Pe parcursul evoluției științei geopolitice în spațiul european, teoria acesteia s-a confruntat cu multiple contradicții privind gândirea, înțelegerea și abordarea fenomenului în sine, astfel că, eșichierul de catalogare a fost și continuă să fie unul destul de vast, începând de la știință sau disciplină științifică, până la teorie, doctrină sau metodă, ceea ce a provocat multiple dezbateri în contradictoriu în comunitatea științifică, proces care nu s-a finalizat, nici până în zilele noastre, cu o configurare teoretică acceptată de către marea majoritate a cercetătorilor și a școlilor geopolitice care investighează fenomenul geopolitic. Cu toate deosebirile a operelor numeroșilor reprezentanți ai școlilor geopolitice europene se prefigurează, totuși, o singură imagine generală a obiectului definit și caracterul incontestabil al acestuia. Divergența de opinii a diferitor cercetători în examinarea și determinarea principalului obiect de studiu al științei geopolitice și a principiilor metodologice fundamentale, își are originea în condițiile istorice, dar și în legăturile strânse ale geopoliticii cu politica mondială, cu problemele obținerii, exercitării și menținerii puterii în plan internațional, cu doctrinele de asigurare a securității internaționale și naționale și cu ideologiile dominante.

Cuvinte-cheie: știința geopolitică, concept geopolitic, teorie geopolitică, obiect de studiu, subiect geopolitic, termen geopolitic, școală geopolitică, rivalitate de putere.

Summary

During the evolution of the geopolitical science in the European area, its theory has faced multiple contradictions linked to how to think, understand and approach the phenomenon itself, so the reference spectrum has been and continues to be quite wide, proceeding from science or scientific discipline to theory, doctrine or method, which has caused multiple exchanges of arguments within the scientific community, a process that has not been completed even to this day, with a theoretical configuration accepted by a large majority of researchers and geopolitical schools that investigate the geopolitical phenomenon. However, despite the differences in the works of many representatives of the European geopolitical schools, there is a single general picture of the defined object and its indisputable character. The divergence of opinions of different researchers when considering and determining the main subject of the geopolitical science and fundamental methodological principles, has its origins in historical conditions, but also in the close links of geopolitics with the world politics, with the problems of obtaining, exercising and maintaining power internationally, with doctrines to ensure international and national security and with dominant ideologies.

Keywords: geopolitical science, geopolitical concept, geopolitical theory, subject, geopolitical subject, geopolitical term, geopolitical school, power rivalry.

Geopolitica, ca multe alte științe a fost și este subiectul a numeroase interpretări sub aspectul definirii obiectului de studiu. Pentru o mai bună înțelegere a complexității acestei discipline și a numeroaselor domenii de cercetare ce au abordat cunoașterea geopolitică, vom relua în sinteză o serie de definiții și reflecții asupra obiectului geopoliticii. Autorul termenului și unul din fondatorii disciplinei, R. Kjellen, definea geopolitica drept „știința care se ocupă de studiul pătrunderii organizării politice în teritoriu și de studiul mediului politic al poporului”. Tot lui R. Kjellen îi aparține și aserțiunea conform căreia geopolitica este „învățătura despre stat ca organism geografic realizat în spațiu” [1, p. 68]. K. Haushofer, reprezentantul școlii geopolitice germane, completează definiția lui R. Kjellen acordându-i semnificații și precizări doctrinar-ideologice, specificând că geopolitica devine „știința care se ocupă de analiza statului din punct de vedere al instinctului lui de expansiune, izvorât dintr-un complex de temeri mai ales geografic”. În același timp, K. Haushofer, caracterizează geopolitica drept „știința despre formele de viață politice în spațiile de viață naturale, ce se străduiește să înțeleagă dependența lor geografică și condiționarea lor de-a lungul mișcării istorice” [1, p. 111]. Ulterior, cercetătorul revine în abordarea termenului de geopolitică cu noi definiții afirmând că „geopolitica nu este o știință ca atare, ci o metodă de cercetare, o cale spre cunoaștere”, iar mai apoi subliniind că „conceptul de geopolitică este un instrument de înregistrare și de măsurare a repartiției puterii în spațiu, permițând sesizarea forțelor care transformă lumea” [2, p. 97-101]. D. Touret definește geopolitica drept o „știință umană, realistă, care are ca obiectiv să determine, dincolo de aparențe, care sunt caracteristicile obiective ale geografiei fizice și umane care condiționează deciziile strategice ale actorilor internaționali din viața ideologică, politică și economică mondială” [3, p. 1]. Conform lui Y. Lacoste „geopolitica are ca obiect de studiu descrierea și explicarea rivalităților de putere privind teritoriile și rivalitățile naționale”. În opinia aceluiași cercetător „geopolitica este un alt mod de a vedea lumea și complexitatea conflictelor sale” [4, p. 286-287].

Alți promotori ai ideii științifice în cadrul geopoliticii au fost I. Conea și A. Golopenția, care defineau termenul de geopolitică diferit reliefat în lucrările sale, dar fundamentat în totalitate pe componenta epistemologică. Prin urmare, I. Conea considera că „geopolitica este o știință în devenire care își propune să cerceteze viața politică planetară condiționată și explicată prin geografie reprezentând expresia politică a unui ansamblu de elemente geografice ce converg în ea cunoșterea stării de lucruri planetare la un moment dat” [5, p. 411-412], iar A. Golopenția subliniază că „geopolitica este informativă și urmărește lămurirea faptelor în individualitatea lor, a întâmplărilor și împre-

jurărilor actuale dintr-o anumită țară, obiectul ei de studiu științific constituind potențialul statelor” [6, p. 105-106]. M. Popa-Vereș afirmă că „geopolitica, ca știință, are drept scop primordial de a fundamenta principiile teleologice ale politicii statului, în relație cu celelalte state și de a investiga interesele politice ale unui stat, sub aspectul spațiului geografic contribuind la identificarea unor răspunsuri optime privind evoluția statului” [7, p. 12], pe când H. Weigert susține că „geopolitica reprezintă aplicarea principiilor geografice în jocul dorinței de putere” [8, p. 15-17]. E. Taylor accentuează că „geopolitica este o geografie politică încărcată de emoție și, ca urmare, cuprinzând, implicit ori explicit, o chemare la acțiune” [9, p. 106-107], în același timp, L. Kristof, a încercat să restabilească domeniul geopolitic prin reintegrarea în sistemul științific, a specificat că „geopolitica este o știință care are în centru atenției investigarea fenomenelor politice și încearcă să le dea o interpretare geografică și, totodată, studiază aspectele geografice ale acestor fenomene” [10, p. 36-37]. O serie de cercetători își aduc contribuția în definirea termenului de geopolitică prin a evidenția fenomenul impactului geografiei globale asupra relațiilor de putere dintre state, menționând importanța geopoliticii în edificarea sistemului științelor social-politice, cum ar fi, S. Cohen, în opinia căruia „geopolitica este studiul relației dintre politica internațională de putere și caracteristicile corespondente ale geografiei” [11, p. 59-62], C. Gray care este de părere că „geopolitica reprezintă interpretarea politică a unei realități geografice globale” [12, p. 4-7], precum și M. Glassner considerând că „geopolitica este știința care studiază statul în contextul fenomenului spațial global, în încercarea de a înțelege atât bazele puterii statului, cât și natura interacțiunilor dintre state” [13, p. 5-8].

Convingerea lui P. O’Sullivan privind existența chintesenței științifice a termenului de „geopolitică” poate fi explicat prin faptul că „geopolitica este o disciplină universitară care studiază geografia relațiilor dintre deținătorii puterii, fie că sunt șefi de state, fie organizații transnaționale” [14, p. 4-6]. M. Fourcher nu este de acord cu supoziția că geopolitica este o știință combătând-o susținând că „geopolitica este o metodă globală de analiză a unor situații socio-politice concrete privite după modul în care sunt localizate și după reprezentările obișnuite pe care le descriu” [15, p. 8-9]. P. Taylor discerne termenul de geopolitică, pornind de la „realismul politic dur”, ca fiind „o disciplină științifică care tratează rivalitatea dintre două mari puteri (puteri centrale sau puteri emergente din semiperiferie) și imperialismul ca dominație exercitată de statele puternice (ale centrului) asupra statelor slabe (de la periferie). În spațiu, geopolitica este asociată relațiilor Est-Vest și imperialismului relațiilor Nord-Sud” [16, p. 12-16]. De aceeași părere este și P. Gallois, în opinia căreia

„geopolitica reprezintă studiul științific al relațiilor care există între conduita unei politici de putere dusă pe plan internațional și cadrul geografic în care aceasta se exercită” [17, p. 20-23]. F. Joyaux reliefează unele necesități de cercetare în obiectul de studiu a științei geopolitice specificând că „geopolitica trebuie să examineze acele raporturi internaționale care au ca efect și care influențează direct echilibrul politic și strategic al planetei, în primul rând raporturile dintre marile puteri și supraputeri” [18, p. 7-10]. Ch. Daudel este promotorul ideii că „geopolitica este o știință în devenire care se construiește deschizându-se, înainte de toate, problematicilor contemporane și de amploare mondială: cele având legături cu politica statelor și cu influențele reciproce, cu dreptul internațional, cu relațiile diplomatice, cu securitatea și apărarea, cu raporturile de putere în lume. De asemenea, de studiul prevede cercetarea acțiunii diferitelor organisme internaționale, urmărindu-se ceea ce s-ar putea numi regulile jocului, aplicate la spațiu, în aspectele lor cantitative și calitative: jurisdicția internațională (delimitări de suveranitate teritorială, tema permanentă a frontierelor), modalitățile de trecere și de circulație în lume (strâmtori, arhipelaguri, survolarea teritoriului), reglementări diverse, eventual de opinii, atitudini și comportări (pacte de neagresiune, restricții de deplasare, diferende de frontieră, litigii istorice)” [19, p. 301].

H. Coutau-Bégarie se pronunță expres în favoarea conceptului că geopolitica nu este o știință, ci o consideră a fi doar o metodă deoarece „geopolitica sau geostrategia nu există nici ca substanță, nici ca esență, prin urmare, acești doi termeni nu acoperă o realitate; geopolitica și geostrategia nu reprezintă decât o modalitate de abordare a acesteia. Geopolitica sau geostrategia reprezintă o metodă sau un mod de raționament, și nu se poate deci afirma cu certitudine că un anumit eveniment aparține geopoliticii, în schimb se poate remarca că un anumit eveniment sau un anumit fapt poate fi interpretat în termeni ce țin de geopolitică și geostrategie” [20]. D. Toret acreditează ideea că „geopolitica este știința umană, realistă, care are ca obiectiv să determine, dincolo de aparențe, care sunt caracteristicile obiective ale geografiei fizice și umane care condiționează deciziile strategice ale actorilor internaționali din viața ideologică, politică și economică mondială” [21]. C. Jean se înscrie de asemenea în lista susținătorilor opiniei privind geneza și caracterul științific al geopoliticii afirmând că „geopolitica este o reflecție, un sistem de raționament, o conceptualizare a spațiului, nu numai fizică (fizico-geografică), ci și umană și, în același timp, multidimensională, care precede și care este finalizată prin individualizarea intereselor naționale și a marilor alegeri/decizii politice într-o lume care s-a transformat rapid și care este pe cale de a deveni mai globa-

lă și mai frământată, mai dornică de reguli și de ordine mai puțin incertă și conflictuală, în care evoluția fenomenelor este accelerată dacă viteza de răspuns nu este la fel de ridicată” [22, p. 25-32]. Ch. Jones opinează subliniind că geopolitica este „modul de abordare a politicii apărute la sfârșitul sec. al XIX-lea în Germania și care pune accentul pe constrângerile impuse politicii externe de poziția geografică și de mediu” [23, p. 21]. În a doua jumătate a sec. XX, H. Kissinger promovând cu insistență dimensiunea geopolitică europeană a politicii externe ale Statelor Unite ale Americii care a dezvoltat și adaptat gândirea geopolitică a școlilor din spațiul european la condițiile perioadelor anatemizării și renașterii a evoluției geopoliticii, în care geopolitica a fost acceptată ca o necesitate a unei noi abordări și reflecții în contextul stabilirii ordinii mondiale bipolare în baza echilibrului de forță între cele două supraputeri generând o etapă de turbulență globală a politicii internaționale și de asemenea, care au determinat evenimentele geopolitice majore de pe continentul european ce au stat la baza încheierii războiului rece, precum și a fenomenelor care se desfășoară în perioada postrăzboi rece la nivel mondial. În opinia sa, geopolitica presupune analiza echilibrului de putere și a controlului exercitat de marile puteri asupra unor zone geografice. De asemenea, H. Kissinger se pronunță și în favoarea aspectului științific susținând că geopolitica: cercetează influența factorilor geografici asupra relațiilor de putere în practica internațională; examinează constrângerile exercitate de către subiecții geopolitici asupra unor zone importante ale globului din punct de vedere strategic; analizează comportamentul statelor în funcție de factorii geografici; investighează statutul și potențialul geopolitic al statelor ce determină rolul și locul acestora în arhitectura geopolitică mondială [24, p. 612-638].

A. Chauprade și F. Thual și-au propus să definească noțiunea de geopolitică din perspectiva complexității acesteia argumentând că „geopolitica este în primul rând o practică, aceea a realității popoarelor și statelor, ea fiind însă și o metodă căreia geografii trebuie să-i confere întreaga rigoare a științei, fără a cădea în tentația de a formula legi generale” [25, p. 163-165]. G. Dussouy, exponentul conceptului potrivit căruia geopolitica este parte integrantă a relațiilor internaționale, analizează evoluția studiilor de geopolitică reliefând distincția dintre doctrina geopolitică și teoria geopolitică, concluzionând că geopolitică este „o disciplină științifică menită să studieze contextualizarea actorilor în sistemul relațiilor internaționale” [26, p. 25-28]. Deși, G. Csurgai nu consideră geopolitica o știință, ci un demers, expertul îi acordă acesteia statut de disciplină științifică în măsură să ajute la înțelegerea rivalităților de putere pe un spațiu geopolitic [27, p. 1]. În accepția lui S. Tămaș termenul de geopolitică con-

stituie „analiza geopolitică care oferă temeuri pentru o interpretare ce poate fundamenta strategii adecvate în raport cu oportunitățile sau amenințările ce privesc un stat” [28, p. 61]. P. Claval exprimă tranșant supoziția că „geopolitica ia în considerare totalitatea preocupărilor actorilor prezenți pe scena internațională, fie că este vorba despre politicieni, diplomați, militari, de organizații nonguvernamentale sau de opinia publică. În același timp, ea este interesată de calculele unora sau altora și de ceea ce îi împinge să acționeze, fiind sensibilă la ceea ce, în planurile protagoniștilor, reflectă eterogenitatea spațiului, condițiile naturale, istoria, religia, diversitatea etnică, precum și interesul față de obiectivele ce vizează cooperarea sau deschiderea relațiilor, dar și de utilizarea forței sau de jocurile viclene” [29, p. 13-15]. Potrivit lui D. Frășineanu „geopolitica este o disciplină științifică aparținând domeniului științelor social-politice, ce asigură prin intermediul factorului geografic, în mod constant, ca oportunitate, ca element de condiționare și ca factor de putere, dar și posibilă vulnerabilitate, în contextul general în care se desfășoară acțiunea, interacționând cu științele pământului, într-un mod deosebit cu geografia, obiectul de studiu constând în interpretarea relațiilor internaționale trecute, prezente și viitoare, din perspectiva influenței factorilor geografici, în complexitatea lor sistemică, asupra politicii mondiale” [7, p. 15].

A. Miroiu se pronunță asupra termenului de geopolitică într-un cadru mai larg, abordat în contextul domeniului relațiilor internaționale, susținând opinia că geopolitica nu se substituie evaluării raporturilor de putere pe plan regional sau mondial, ci intersectează planul politicii externe a statului, astfel că „geopolitica reprezintă, cel mai înrădăcinat tip de reflecție asupra politicii internaționale, pornind de la convingerea fundamentală asupra ființei umane, că aceasta este limitată la și de către mediul în care viețuiește”. În esență, „geopolitica susține că politica internațională este un determinism geografic, iar politica externă a statelor este constrânsă de cadrul natural în care acestea există”. Din punct de vedere al relațiilor internaționale cercetătorul accentuează că „geopolitica face legătura între lupta pentru putere a actorilor internaționali și geografia politică” [30, p. 71-72]. În definiția sa despre geopolitică V. Kolosov și N. Mironenko relevă gradul de interacțiune, dar și diferența fundamentală dintre geopolitică cu geografia politică susținând că geopolitica cercetează entitățile spațiale mari existente în mod obiectiv care au semnificație politică și poate fi considerată în același timp geografie politică, care examinează aceleași probleme, dar la o scară globală, pe când geografia politică este mai degrabă o geografie regională care studiază legile organizării teritoriale și politice ale societății la nivelul statului și al regiunilor sale. Cercetătorii evidențiază că

structura geopolitică a lumii este obiectul principal de investigare a geopoliticii, fiind reprezentat de o varietate de modele spațiale, precum: confruntarea dintre puterile continentale (*telurocratică*) și forțele maritime (talasocratice); modelul „inima pământului” (Teoria Heartland), conceptul de „bloc continental”, modelul „Heartland – Rimland”. Totodată, V. Kolosov subliniază necesitatea studierii nucleului istoric al geopoliticii care este geografia, plasând în prim plan relațiilor directe și indirecte dintre proprietățile spațiului pământului și echilibrul (rivalitate sau cooperare) a câmpurilor de putere ale lumii, precum și nucleului metodologic al geopoliticii care este modelarea în plan general, deși în această disciplină științifică sunt incluse compartimente regionale și locale, cum ar fi: studiul frontierelor, probleme ale teritoriilor disputate, conflicte interstatale etc., problemele cărora pot fi cercetate numai în contextul nucleului metodologic, fiind abordate de la general la particular [31, p. 19, 24].

C. Hlihor nu pune la îndoială caracterul integrant al geopoliticii în procesul de analiză a evenimentelor din domeniul relațiilor internaționale, susținând că geopolitica, deși nu este o știință, are propriile paradigme care pot furniza instrumente valide pentru a cunoaște evoluțiile de putere și interes din lumea contemporană [32, p. 15]. În opinia sa, geopolitica poate fi definită drept „disciplina ce studiază rivalitățile de putere și disputele de interese dintre actori pe un Spațiu (fizico-geografic sau web) la un moment dat”, iar obiectul de studiu al geopoliticii este „acel segment al relațiilor care se stabilesc la un moment dat între actorii mediului internațional particularizat de rivalitatea de putere și disputa de interese” [32, p. 143, 146]. M. Stănciulescu contestă aspectul științific al geopoliticii subscriind la ideea că „geopolitica nu este o preocupare cu finalitate academică, ci un instrument de acțiune pus în serviciul elaborării detaliilor în plan politic, economic, militar” [33, p. 24]. S. Neaguț este de părere că, din punct de vedere al domeniilor implicate și al suportului necesar pentru explicarea fenomenelor ce incumbă geopoliticii, aceasta poate fi definită drept o „disciplină științifică interdisciplinară, la granița dintre geografie, istorie, știința politică și științele sociale, care stabilește relația dintre evenimentele politice și spațiul geografic, precum și distribuția puterii pe glob” [34, p. 7]. În viziunea lui R. Săgeată termenul de geopolitică poate fi definit ca știința statului: atât din perspectivă externă, a mediului politic internațional și regional, a relațiilor dintre state, într-o lume din ce în ce mai globalizată și interdependentă, cât și din perspectivă internă, a dinamicii endogene a statului, privit ca rezultat al echilibrului dintre forțele centripete, coezive și cele centrifuge, secesioniste. Cercetătorul se pronunță asupra elementelor interne ale statului, cum ar fi: populația, repartitia sa în teritoriu, structura etnică și confesională, dinamica

economiei, politicile de dezvoltare regională, care condiționează dinamica internă a unui stat, măsură a afirmării sale pe scena internațională, deosebind din această perspectivă o *geopolitică generală*, care se ocupă cu studiul relațiilor dintre state la nivel planetar și a marilor probleme geopolitice cu impact global, o *geopolitică regională*, ce abordează marile complexe supra-statale, conexiunile endogene și exogene ale acestora, o *geopolitică aplicată*, orientată spre atenuarea disparităților interne la nivelul statului, prin intermediul politicilor de dezvoltare regională, dar și o *geopolitică teoretică*, orientată spre analiză și teoretizate, spre studierea evoluției în timp a gândirii geopolitice [23, p. 21].

Potrivit estimărilor lui G. Văduva geopolitica are, în primul rând, calitatea de metodă de analiză în folosul politicii, de gândire politică raportată la spațiul geografic, în termeni de presiune, putere, areal, falii și conexiune. În această ordine de idei geopolitica nu este politică geografică, nici geografie politică, ci este o proiecție a politicii în coordonate geografice, evident în interesul politicii statului și nu al geografiei. Rezumând preliminar că geopolitica este un studiu de proiecții politice de anvergură într-un spațiu geografic, o modalitate de analiză și de configurare a acestei analize pe coordonate geografice, în folosul politicii și, evident, un studiu detaliat în favoarea puterii mai ales a proiecției puterii, cercetătorul se pronunță expres în favoarea definiției că „geopolitica reprezintă o modalitate de studiere a determinărilor geografice care intervin în politica internă și externă a statului și mai ales a posibilelor efecte” [35, p. 17]. E. Pozdneakov precizează că întreaga problematică a geopoliticii se focalizează asupra spațiului și în special asupra spațiului politic, deoarece „pe mapamond nu au mai rămas spații, de fapt, goale, ele sunt fie ocupate, fie controlate de state, fie constituie obiectul disputei pentru controlul asupra lor” [36, p. 4], subliniind că geopolitica este „o știință care acordă principala atenție descoperirii și cercetării oportunităților de utilizare activă a factorilor de mediu de către aceasta în scopul asigurării securității militare, politice, economice și ecologice a statului” [36, p. 46].

A. Dughin acreditează supoziția că geopolitica este o concepție despre lume și în această calitate, este mai corect să fie comparată nu cu științele, ci cu sistemele de științe, aflându-se la același nivel cu marxismul și liberalismul, adică cu sistemele de interpretări ale societății și istoriei ce promovează, în calitate de principiu, un anumit criteriu extrem de important, care în final restrânge toate celelalte aspecte privind omul și natura. În opinia expertului geopolitica este concepția despre lumea puterii, este știința despre putere și pentru putere, care pe măsura apropierii omului de vârfurile sociale, geopolitica începe să își descopere pentru el importanța, sensul și beneficiu, în timp ce

până la acest moment ea era percepută doar ca o abstracție. A. Dughin susține că geopolitica este disciplina elitelor politice, întreaga ei istorie demonstrând că de acest domeniu s-au preocupat, în primul rând, oamenii antrenați activ în procesul de conducere a țărilor și națiunilor, precum și cei care se pregăteau pentru acest rol. La rândul său, geopolitica este în măsură să determine ea însăși, fără a emite pretenții la rigurozitate științifică, ce reprezintă și ce nu reprezintă valoare pentru ea, interacționând cu disciplinele umaniste și ale științelor naturale, fiind antrenate în acest demers doar atunci când nu intră în contradicție cu principiile fundamentale ale metodei geopolitice. Într-o anumită măsură, geopolitica își alege singură acele științe și acele curente din știință, care îi par utile, neluându-le în seamă pe toate celelalte. În lumea contemporană, geopolitica reprezintă un „ghid al stăpânitorului”, un manual al puterii, în care se oferă rezumatul a ceea ce trebuie să se ia în considerare la adoptarea hotărârilor globale (de destine) – cum ar fi încheierea alianțelor, începerea războaielor, realizarea reformelor, reorganizarea structurală a societății, adoptarea sancțiunilor economice și politice de proporții [37, p. 21-23].

În accepția lui N. Nartov geopolitica este știința ce include în sine un sistem de cunoștințe despre controlul spațiului care este abordat din punct de vedere al exercitării politicii de către stat, fiind considerată de expert mai dinamică decât geografia politică, evidențiind două curente de dezvoltare: *geopolitica prescriptivă* sau *doctrinară-normativă*, căruia poate fi atribuită școala germană a lui K. Haushofer și *geopolitica evaluativ-conceptuală*, ce încorporează școala anglo-saxonă cu reprezentanții de vază Halford Mackinder, Nicholas Spykman și Saul Cohen, deși o diferențiere clară între aceste două școli este dificil de realizat. N. Nartov precizează că geopolitica devine din ce în ce mai îmbogățită cu conținut empiric și din ce în ce mai activ contribuie la schimbări în lumea postrăzboi rece. Prin urmare, acest lucru a devenit posibil deoarece reprezintă baza științifică a multor discipline. Geopolitica a devenit nu numai un instrument real pentru schimbarea lumii, dar servește din ce în ce mai mult drept un suport relevant pentru previziunea politicilor marilor puteri în cadrul sistemului internațional. Expertul relevă că termenul „geopolitică” care există mai bine de o sută de ani s-a aflat mereu în dispute privind esența și limitele geopoliticii ca știință, dar și problema obiectului său nu a fost elucidată. În acest context, N. Nartov propune următoarea definiție a obiectului geopoliticii: acesta este spațiul planetar – pământ solid, apă (mări și oceane), anvelopă de aer care învelește globul, pe care se află o mare confruntare a mării și a pământului, a aerului și a scoarței terestre se întâmplă de milioane de ani, adică spațiul planetar cu state, granițele, resursele acestora. Așadar, obiectul geopoliticii ca

știință este spațiul planetar, procesele și fenomenele geopolitice din comunitatea mondială ca sistem, iar subiectul geopoliticii este relația dintre actorii geopolitici în rezolvarea problemelor globale și regionale. Indiscutabil că geopolitica a devenit o disciplină complexă, multinivelară, pe măsură ce lumea a devenit multipolară cu o politică mondială multidimensională. Geopolitica contemporană analizează dezvoltarea evenimentelor la nivel global, regional, subregional și statal, reflectând interesele statelor și/sau coalițiilor acestora. Sub influența noilor circumstanțe, lumea se află într-o schimbare permanentă, elementele cărora nu elimină factorii geografici, ci dimpotrivă contribuie la formarea modelului nou geopolitic al lumii contemporane care este unul mai curând dinamic decât static [38, p. 12-23]. În opinia lui F. Encel gândirea geopolitică contemporană oferă perspective extrem de novatoare în raport cu schițele anterioare, reprezentând un veritabil instrumentar conceptual pentru a reflecta asupra conflictelor și un cadru de analiză care datorează geografiei, dar și istoriei, economiei sau artei militare. Expertul subliniază că geopolitica nu este o știință și de fapt, ea nu constituie o disciplină propriu-zisă, considerând-o în calitate de raționament intelectual, geopolitica este capabilă nu numai să contribuie la dezvoltarea studiilor relațiilor internaționale și de securitate, dar să ajute, în timp de criză, pe diplomați și pe responsabilii de realizarea politicilor de securitate să adopte decizii fundamentate pe interesele geopolitice ale statului [39, p. 63].

A. Tuzikov exprimă opinia că subiectul geopoliticii este relația dintre caracteristicile spațiale ale statalității și formarea politicii interne și externe a statului în baza percepției despre obiectivitatea și condiționalitatea spațială privind asigurarea intereselor naționale și securității naționale. Cuvintele cheie în această definiție sunt spațiu și relația, caracterizate de expert referindu-se la statalitate ca fiind: teritoriu, locația pe glob în raport cu pământul, cu marea, cu resursele naturale, etc., care din punct de vedere al geopoliticii sunt recunoscute ca unele dintre cei mai decisivi factori în formarea politicii anumitor țări. A. Tuzikov definește subiectul geopoliticii ca fiind unul determinat de conceptele sale de bază, care includ noțiunile de „spațiu”, „structură geopolitică” (centru, semi-periferie, periferie), „frontiere”, „interese național-statale”, „securitatea națională”, „ordinea mondială”. În contextul acestor noțiuni de abordare geopolitică pot fi identificate principalele probleme ale statului și pot contribui la elaborarea politicilor efective de stat [40, p. 9-10]. S. Șubin acceptă supoziția reliefată de A. Tuzikov specificând că obiectul studiului geopoliticii este spațiul, iar subiectul geopoliticii sunt tipare, forme, metode și arta de a exercita controlul asupra spațiului de către diverși subiecți (de la actori statali

până la cei non-statali). Expertul consideră că geopolitica este știința sau sistemul de cunoaștere despre controlul spațiului, totodată, definind geopolitica contemporană ca fiind o știință care studiază în complexitate factorii geografici, economici, militari, istorici, politici etc., care interacționează și determină potențialul strategic al statului și de regulă, nu este una comună pentru mai multe state, chiar dacă acestea sunt aliați, ea rezultă din interesele naționale și din asigurarea securității naționale a subiecților geopolitici [41, p. 8, 11]. S. Proskurin afirmă cu toată certitudinea că în noul mileniu, geopolitica nu numai că nu își va pierde, dar își va spori impactul asupra proceselor politice mondiale, deoarece, reducerea semnificativă a resurselor naturale pe mapamond va agrava inevitabil luptă pentru deținerea de către actorii majori a unei cantități cât mai mare de zăcăminte și de hidrocarburi, ceea ce va determina o nouă etapă de teoretizare a științei geopolitice, fiind justificat dreptul celor bogați și puternici de a avea mai multe resurse decât săracii și cei slabi, în contextul doctrinei despre spațiul vital care va fundamenta și mai mult politica externă ale marilor puteri [42, p. 39]. G. Parker, la rândul său, a dezvoltat o paradigmă științifică a procesului geopolitic nu ca o interacțiune spontană a multiplilor factori, dar ca un proces evolutiv determinat de legi obiective ale formării spațiului geopolitic, cu un grad sporit de dificultate multifactorială a istoriei omenirii [43, p. 155-167]. K. Sorokin relevă un alt aspect important de cercetare în cadrul științei geopolitice, cum ar fi, categoria expansiunii, considerând-o una fundamentală în determinarea influenței și exercitării puterii asupra unor regiuni ale spațiului geografic, fiind derivată din categoria intereselor statului. Prin expansiune expertul înțelege nu numai agresiunea militară care a avut loc în istorie, ci și celelalte dimensiuni ale acesteia: informațională, cultural-civilizațională, religioasă, etnoreligioasă, politică și nu în ultimul rând cea economică, care este nucleul expansiunii contemporane [44, p. 31-32].

W. Heller contestă ideea prin care geopolitica este recunoscută ca fiind o știință care și-a regăsit locul în sistemul științelor social-politice susținând că geopolitica este o metodă de analiză și explicare a evenimentelor politice ale istoriei contemporane prin prisma realităților geografice – dimensiuni, frontiere, configurație și structură a teritoriului, forme de relief, resurse naturale sau factori climaterici – din interacțiunea cărora derivă concluziile teoretice și se elaborează instrucțiuni și linii directe pentru politica reală. Expertul relevă că deseori de geopolitică se face abuz, în special atunci când importanța factorilor naturali este exagerată, legile acțiunii politice fiind prezentate doar ca o consecință a realităților geografice. Din istorie sunt bine cunoscute exemplele unor încercări de a realiza modificări ale frontierelor de stat, făcând referință la bariere na-

turale, cum ar fi râuri, lacuri, mări, strâmători sau munți care edifică frontierele unităților teritoriale naturgeografice ce nu coincid cu frontierele naționale ale statelor, traseele acestora fiind cu mult mai mobile. Totuși, de-a lungul istoriei tentația ajustării frontierelor de stat la cele naturale a fost destul de mare, acest lucru conducând inevitabil la apariția unor conflicte între statele vecine [45, p. 6]. F. Tonol acceptă părerea lui W. Heller considerând că geopolitica ne permite doar descifrarea evenimentelor actuale din cadrul politicii internaționale în cazul unei relații de criză dintre două sau mai multe state [7, p. 13], la fel și D. Ball, solidarizându-se afirmă că geopolitica este o modalitate de examinare a relațiilor dintre practica unei politici de putere și mediul geografic [7, p. 14].

În contextul multiplelor interpretări și definirii a termenului „geopolitica”, precum și dezbaterilor accentuate dintre reprezentanții curentului de opinii care susțin că geopolitica este o știință care face parte din sistemul științelor social-politice și experții din cadrul celui alt curent care resping această paradigmă considerând că geopolitica este doar o metodă, concept, mijloc, procedeu pentru a realiza o analiză complexă a evenimentelor care sunt determinate de interacțiunea actorilor internaționali prin realizarea politicii externe într-o anumit spațiu geografic. Suntem de acord și ne raliem curentului de opinii care susține și promovează ideile și supozițiile unei discipline științifice a geopoliticii. În această confruntare de idei aducem și noi aportul în consolidarea statutului științific al geopoliticii subliniind că, *geopolitica este o știință academică care cercetează fenomenul influenței factorilor spațiali geografici asupra tuturor formelor, aspectelor și mijloacelor de comportament exercitate de către actorii geopolitici în cadrul proceselor complexe politice la nivel internațional, regional și național, totodată, prin investigațiile sale geopolitica contribuie și la elucidarea intereselor de rivalitate manifestate de către subiecții geopolitici în cadrul relațiilor de putere, la clarificarea transformărilor structurale geopolitice ale mediului de securitate și la descifrarea disputelor primordiale privind paradigma de asigurare a securității naționale.*

În concluzie reliefăm că știința geopolitică în spațiul european a evoluat de la primele tentative de a se separa de la geografia politică prin elaborarea teoriilor generale care viza cu predilecție determinarea edificării curenților științifici în cadrul școlilor de gândire geopolitică, până la conceperea geopoliticii în calitate de știință atotcuprinzătoare și integratoare, identificând și utilizând totalitatea de metode și concepții de cercetare teoretică a geopoliticii, atât în manifestările relaționale concrete dintre subiecții geopolitici și obiectele geopolitice, cât și a factorilor obiectivi geografico-spațiali care determină politicile în plan intern și extern ale actorilor geopolitici, contribuind la promovarea pluralismului teoretic și metodologic în domeniu ce a devenit o normă general

acceptată a investigațiilor în materie. Abordarea geopoliticii sub aspectul disciplinar-științific, reprezintă prin statutul său și un domeniu al cărui obiect de studiu este valorificat prin interacțiunea mai multor discipline academice și cu ajutorul unui spectru diversificat de metode investigative, incontestabil fiind prezent și caracterul interdisciplinar și multidisciplinar al materiei cercetate.

Bibliografie:

1. Sava Ionel. Geopolitica. Teorii și paradigme clasice. Școala geopolitică germană. București: Editura Info-Team, 1997. 159 p.
2. Haushofer Karl. De la géopolitique. Paris: Fayard, 1986. 268 p.
3. Touret Denis. Éléments de géopolitique: puissance [online]. Université Paris 12 Faculté de Droit, pp. 1-17 [citată 10.12.2021]. Disponibil: <https://studylibfr.com/doc/2938869/%C3%A9l%C3%A9ments-de-g%C3%A9opolitique---puissance-chapitre-1>
4. Lacoste Yves. Dictionnaire de géopolitique. Paris: Édition Flammarion, 1995. 1716 p.
5. Conea Ion. O știință nouă: Geopolitica. În: Sociologia românească. 1937, nr. 9-10, p. 385-418.
6. Golopenția Anton. Insemnare cu privire la definirea preocupării ce poartă numele de geopolitică. În: Geopolitica. Craiova: Ramuri, 1940, p. 98-107.
7. Frăsineanu Dragoș. Geopolitica. Ediția a II-a, revăzută și adăugită. București: Editura Fundației România de Măine, 2007. 332 p.
8. Weigert Hans. Generals and Geographers. New York: Oxford University Press, 1942. 273 p.
9. Taylor Eva. Geography in War and Peace. În: Scottish Geographical Magazine. 1949, nr. 63, p. 97-108.
10. Kristof Ladis. The Origin and Evolution of Geopolitics. În: The Journal of Conflict Resolution. 1960, vol. 4, nr. 1, p. 15-51.
11. Cohen Saul, Geography and Politics în a World Divided. New York: Oxford University Press, 1973. 334 p.
12. Gray Colin. The Geopolitics of the Nuclear Era: Heartland, Rimlands and the Technological Revolution. New York: Crane Russak, 1977. 70 p.
13. Glassner Martin. Political geography. Second Edition. New York: John Wiley and Sons, 1996. 736 p.
14. O'sullivan Peter. Geopolitics. New York: St. Martin's Press, 1986. 144 p.
15. Foucher Michel. Fronts et frontières: un tour du monde géopolitique. Paris: Fayard, 1988. 527 p.
16. Taylor Peter. Political Geography. World-Economy, Nation-State and Locality. London: Longman Scientific and Technical, 1993. 360 p.
17. Gallois Pierre. Géopolitique: les voies de puissance. Paris: Plon, 1990. 474 p.
18. Joyaux François. Géopolitique de l'Extrême-Orient: Espaces et politiques. Bruxelles: Éditions Complexe, 1991. 222 p.
19. Daudel Christian. Geografie, Geopolitică și Geostrategie – Termeni în schimbare. În: Geopolitica, vol. 1. Iași: Editura „Glasul Bucovinei”, 1994.

20. Coutau-Bégarie Hervé. Géopolitique-Géostrategie [online]. [citată 17.12.2021]. Disponibil: www2.tvt.fr/fmes/Fonds_documentaire/Coutau_begarie_1195.htm
21. Toret Denis. Eléments de Géopolitique [online]. [citată 17.12.2021]. Disponibil: www.denistouret.fr/geopolitique
22. Jean Carlo. Geopolitica del mondo contemporaneo. Roma: Editura Laterza, 2014. 335 p.
23. Săgeată Radu. Geopolitică. Sibiu: Editura Universității „Lucian Blaga”, 2008. 303 p.
24. Kissinger Henry. Diplomația. București: Editura BIC ALL, 2003. 784 p.
25. Chauprade Aymeric, Thual François. Dictionnaire de géopolitique: états, concepts, auteurs. Paris: Editions Ellipses, 1999. 633 p.
26. Dussouy Gerard. Quelle geopolitique au XXI-e siècle?. Paris: Editions Complexe, 2001. 405 p.
27. Csurgai Gyula. Geopolitics, geoeconomics and economic intelligence. În: Strategic Datalink [online]. Toronto: The Canadian Institute of Strategic Studies, 1998, nr. 69, p. 1-4
28. Tămaș Sergiu. Geopolitica – o abordare prospectivă. București: Editura Noua Alternativă, 1995. 344 p.
29. Claval Paul. Geopolitică și geostrategie. Gândirea politică, spațiul și teritoriul în secolul al XX-lea. București: Editura Corint, 2001. 248 p.
30. Miroiu Andrei. Teoriile geopolitice clasice. În: Manual de relații internaționale. Volum coordonat de Andrei Miroiu, Radu-Sebastian Ungureanu. Iași: Editura Polirom, 2006. 352 p.
31. Колосов Владимир, Мироненко Николай. Геополитика и Политическая География. Москва: Аспект Пресс, 2005. 479 с.
32. Hlihor Constantin. Geopolitica și geostrategia în analiza relațiilor internaționale contemporane: considerații teoretice și metodologice. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2005. 329 p.
33. Stănculescu Mihaela. Geostrategie și geopolitică post-Război rece în Balcani. Cluj-Napoca: Editura Presa Universitară Clujeană, 2013. 153 p.
34. Neagu Silviu. Introducere în geopolitică. București: Editura Meteor Press, 2005. 281 p.
35. Văduva Gheorghe. Geopolitica. Teorii. Areale. Falii. Confluente. București: Editura Societatea Scriitorilor Militari, 2013. 446 p.
36. Поздняков Эльгиз. *Геополитика*. Москва: Прогресс Культура, 1995. 95 с.
37. Dughin Aleksandr. Bazele geopoliticii, volumul 1: Viitorul geopolitic al Rusiei. București: Editura Eurasiatica, 2011. 447 p.
38. Нартов Николай. Геополитика. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, Единство, 2004. 544 с.
39. Encel Frederic. Orizonturi geopolitice. Chișinău: Editura Cartier, 2011. 216 p.
40. Тузиков Андрей. Основы геополитики. Москва: КноРус, 2004. 272 с.
41. Шубин Сергей. Геополитика. Архангельск: Поморский государственный университет М. В. Ломоносова, 2008. 137 с.
42. Проскурин Сергей. Геополитический фактор в международных отношениях. În: Социально-гуманитарные знания, 2003, nr. 2, с. 18–39.
43. Parker Geoffrey. Geopolitics. Past, Present and Future. London: Editura Pinter, 1998. 199 p.
44. Сорокин Константин. Геополитика современности и geostrategia России. Москва: Российская политическая энциклопедия, 1996. 168 p.
45. Serebrian Oleg. Despre geopolitică. Chișinău: Editura Cartier, 2009. 176 p.

ГОСУДАРСТВЕННЫЕ ИНСТИТУТЫ МОЛДОВЫ В ПРОЦЕССЕ ЕВРОПЕЙСКОЙ ИДЕНТИФИКАЦИИ: ЦЕННОСТНАЯ КОМПОНЕНТА

Галина Роговая, доктор философии
Институт Юридических, Политических и Социологических Исследований

Summary

This article is devoted to the tasks of educational activities of state institutions of the Republic of Moldova in the field of integration of citizens of the country to European values as part of the successful development of the European integration process and the formation of European identity. Reality reveals the low awareness of the Moldovan population about the scale and content of the common European heritage. The limited knowledge available is inaccurate and sometimes inaccurate. The integration of Moldovan society into European values is very important for Moldova's progressive accession to the community of European states. The European Union also insists on the commonality of the value component of the EU and the candidate countries. The article suggests ways and methods of educational activities of state institutions in the field of familiarization with European values.

Keywords: Republic of Moldova, state institutions, European integration, common European values, familiarization of Moldovan citizens with common European values, methods and methods of educational and educational activities of state institutions.

Rezumat

This article is devoted to the tasks of educational activities of state institutions of the Republic of Moldova in the field of integration of citizens of the country to European values as part of the successful development of the European integration process and the formation of European identity. Reality reveals the low awareness of the Moldovan population about the scale and content of the common European heritage. The limited knowledge available is inaccurate and sometimes inaccurate. The integration of Moldovan society into European values is very important for Moldova's progressive accession to the community of European states. The European Union also insists on the commonality of the value component of the EU and the candidate countries. The article suggests ways and methods of educational activities of state institutions in the field of familiarization with European values.

Cuvinte cheie: Republica Moldova, instituții de stat, integrare europeană, valori europene comune, familiarizarea cetățenilor moldoveni cu valorile europene comune metode și metode de activități educaționale ale Instituțiilor de stat.

Начиная с 1994 года политическое руководство Молдовы заявляет, что сближение с Европейским Союзом является приоритетом страны: «Республика Молдова четко выбрала европейскую модель развития и стремится быть

надежным и предсказуемым партнером для Европейского Союза, который поддерживает нашу страну на этом пути»[1]. На этом значимом пути в Молдове намечаются определенные достижения на поприще реформ, необходимых для вступления в Евросоюз в сфере политики. Можно сказать, что процесс европейской интеграции стал неотъемлемой частью транзита Республики Молдовы к демократии. На этом пути были заложены основы молдавской государственности, осуществлялся переход к рыночной экономике, многопартийной системе, создавались условия для демократических выборов и развития гражданского общества. Устремленно к европейским стандартам продвигаются реформы в экономической сфере, судебной системе, и социальной жизни[2]. Этот путь, по сути, путь возрождения государства и он, ожидаемо, не простой и легкий. «Нас ждут несколько лет реформ и модернизации страны. Это будут годы, отмеченные серьезными вызовами, а также годы закладки основы обновленного государства – более устойчивого, прозрачного, процветающего, более дружелюбного к своим гражданам», – отметила Президент Майя Санду в своем выступлении на открытии Форума, посвященного европейской интеграции [3]. Безусловно, на пути в Европейский Союз Молдове предстоит пройти необходимую процедуру вступления, и это, согласно протоколу, займет определенное время. Степень «готовности» государства-кандидата к вступлению в ЕС определяется наличием необходимых критериев: политических, экономических, «членских» критериев - признания и присутствия «общего наследия» ЕС («*acquis communautaire*»), признания совокупности правовых документов, наработанных Европейским Сообществом, принятия, исполнения и правового применения норм, стандартов и ценностей ЕС[4]. Согласно Маастрихтскому договору каждое государство-член и государство - кандидат (заявитель) должны прийти к согласию по поводу общепринятых норм, стандартов и ценностей, основанных на духовном, нравственном и историческом наследии народов Европы. Совет Европы подчеркивает, что страны - кандидаты должны принять ценности и цели ЕС, установленные и закрепленные в известных Конвенциях. И на поприще овладения этими нормами и ценностями государствам - заявителям на вхождение в ЕС предстоит немало работы. Выполнение «членских» критериев - ключевой аспект подготовки государства к членству в ЕС. Имеются в виду критерии формирования органичной европейской идентификации населения стран, входящих в европейское сообщество - посредством приобщения к системе европейских ценностей, овладения данными ценностями, что облегчало бы новым гражданам Европейского Союза европейски идентифицировать себя. Однако, как показывает действительность, в сфере овладения гражданами Молдовы общеевропейскими ценностями заметных достиже-

ний не произошло. Вместо того, чтобы позитивные европейские послы постепенно «приживались» в молдавском обществе, не произошло даже более или менее ощутимого присутствия ценностей, установленных и закрепленных в известных Конвенциях Европейского Союза. Более того, исследователи, на разных этапах развития Республики Молдова, обращали внимание на то, что приобщение граждан к европейским ценностям тормозится. А причиной тому называлась отстраненность государственных институтов от данных вызовов в условиях, где все больше проявляется потребность, как в теоретическом обосновании, так и в практическом внедрении в молдавское общество стандартов и ценностей, которые в скором будущем будут востребованы в европейском сообществе. И сегодня мы отмечаем, что в молдавском обществе преобладает кодекс традиционных ценностей «как мировоззренческий компендиум»[5,с.226]. И это объяснимо, ведь весь идеологический, культурный, воспитательный ресурс государства нацелен на сохранение и использование религиозно-традиционного мировоззренческого компендиума в обществе. Позитивного влияния религиозно-традиционного мировоззренческого компендиума на общественное сознание не приуменьшить. Нельзя отрицать: традиционная культура любого народа содержит позитивные истины, адресованные для любой сферы жизнедеятельности, будь то труд, семейный быт, взаимоотношения людей. Разумеется, развитие национальной культуры, родного языка, популяризация этнических традиций, обычаев, народных промыслов, верований предков укрепляют и развивают этнокультурную самобытность – основу национальной самоидентификации. Однако религиозная часть традиции при том, что религия и церковь законодательно отделены от государства, де-факто имеет в нашем обществе «широкие полномочия»: религиозная проповедь, информация о религиозных праздниках, события в церковной жизни, очерки о деяниях чудотворцев и прочие религиозные знания широко популяризируются в средствах массовой информации с просветительной и воспитательной целью[6,с.200]. Распространение знаний о европейских ценностях и нормах жизни, наравне с распространением религиозных (преимущественно, православных-Авт.) никак не объективируются в молдавском социуме. В то же время предметная информация о жизни в Европе востребована в Молдове, если иметь в виду активное движение страны к ЕС. Следует знать, что в большинстве европейских стран относительно активной религиозной пропаганды преобладает мнение, что «разумная политика светских правительств гораздо важнее для процветания общества, чем массовая религиозность». «Комплексный анализ множества социально-экономических показателей в 17 процветающих странах «первого мира» не подтвердил гипотезу о том, что высокий

уровень религиозности населения способствует благополучию общества. Напротив, по совокупности всех доступных показателей наиболее религиозные общества оказались наименее благополучными»[7].

Исследователи взаимоотношений традиционно-патриархальной и современной культур (Г. Алмонд, С. Верба и др.) обнаруживают не вписывающиеся в современность стороны традиционного и патриархального. По их наблюдениям в семейной сфере традиция проявляется признаками авторитаризма, зависимости, конфликта поколений, трудностями саморазвития и самовыражения[8], а это, как известно, является антиподом характеризующих современную секуляризованную семью с ее признаками взаимного уважения, культом модернизации, свободы, прав человека. В социальной и политической сфере исследователями замечено, что люди, подверженные влиянию традиции «не имеют четких политических ориентации. У них ярче всего проявляются ориентации на местные ценности (клановые, родовые, племенные) – это местный патриотизм, семейственность, групповщина, коррупция. Представления о политической жизни смутны, отношение к ней – безразлично. От политики люди ничего не ожидают. Люди с традиционной ориентацией мало восприимчивы к ценностям мировой политической культуры»[9]. Будущее же, утверждают исследователи, за наукой, техникой, информацией, регионально-организованной экономикой, а это значит, что «ценности западной культуры (успех, власть, личная свобода, сила и т.д.) являются истинными» [9]. В странах, где члены общества ориентируются не только на господствующие, но и на альтернативные ценности, проявляется плюрализм, толерантность и творческое отношение к политике. Граждане здесь проявляют высокую заинтересованность в политике, стремятся активно участвовать в ней, рационально направляя политический процесс в желательное русло при помощи законных средств и инструментов. По-видимому, стоит умерить возведение в ранг господствующей роль религии в жизни общества и человека, «которая на протяжении столетий не только придавала смысл человеческому существованию, артикулируя главенство вечной жизни, но и, задавая моральные ориентиры по её достижению, призывала смиренно относиться к занимаемой социальной позиции» [10, с.52]. Возможно, настает пора для внедрения в жизнь молдавского общества «альтернативных ценностей», и в этом качестве выступают ценности и стандарты Европейского Союза.

К сожалению, в Молдове европейские ценности не имеют столь широких возможностей популяризации, как, к примеру, религиозно-традиционные. Между тем, курс на европейскую интеграцию актуализирует приобщение, обогащение общественной жизни европейскими ценностями, провозглашенным много лет назад революцией 90-х. Однако государственные структуры, поли-

тический класс, культурная элита, кажется, не видят этой задачи, а то и делают все для того, чтобы дискредитировать европейские ценности. Вместо того, чтобы знакомить население с достоинствами европейского ценностного кодекса, политические круги «вводят» в общественную и государственную жизнь не самые приемлемые и не самые востребованные в молдавском обществе ценности. Именно так случилось, когда Парламент Республики Молдова, в качестве теста на лояльность и условия для предоставления безвизового режима со странами Евросоюза в мае 2012 года принял так называемый «Закон об обеспечении равенства», что вызвало многочисленные протесты со стороны иерархов, духовенства и прихожан Молдавской Митрополии Православной Церкви. Продвигающий в молдавское общество «европейские ценности», в виде толерантного отношения к сексуальным меньшинствам Альянс «За европейскую интеграцию», принял ряд либеральных законов, в том числе «Закон № 121 от 25.05.2012 об обеспечении равенства». Этот шаг обострил отношения государственных и церковных структур и вызвал неприятие продвигаемых ценностей молдавским обществом в целом [6,с.130]. Силовое внедрение евро-либеральных принципов в жизнь страны продолжилось подписанием Президентом Молдовы в 2021 году Закона о ратификации Стамбульской конвенции, что вновь всколыхнуло общественные силы, выступающие в защиту традиционных ценностей, сетующих о том, что под «ширмой» защиты женщин документ «внедряет механизмы разрушения семейных ценностей» [11].

Ценностями, на которых основан Европейский Союз, являются уважение человеческого достоинства, свободы, демократии, равенства, верховенства закона и уважения прав человека, включая права лиц, принадлежащих к меньшинствам. Эти ценности являются общими для совокупности государств-членов, которые характеризуются плюрализмом, недискриминацией, терпимостью, справедливостью, солидарностью и равенством между женщинами и мужчинами. В преамбуле Хартии Евросоюза по правам человека эти ценности-принципы изложены так: принцип уважения человеческого достоинства, принцип обеспечения прав и свобод человека и гражданина, принцип равенства, принцип солидарности, принцип демократии и принцип правового государства. Наиболее противоречивы примеры, которые часто приводятся как проявления европейских ценностей: однополые браки, защита прав сексуальных меньшинств, легализация легких наркотиков. В отношении к означенным явлениям и, особенно, к сексуальным меньшинствам многие в Молдове видят пропасть между европейским и молдавским менталитетом. Но, в первую очередь, надо объяснять людям, что ни одно из этих понятий не определяется Соглашением о ЕС как «европейская ценность». Хартия Европейского Союза основополага-

ющих прав говорит о принципе терпимости и уважения к меньшинствам. Но из этого принципа ни в коем случае не выводится то или иное решение по вопросу однополых браков или усыновления однополыми семьями. Несмотря на то, что наличие европейских ценностей считается фундаментальной базой Европейского Союза и основанием для европейской интеграции, этот критерий не является юридически закрепленным. А, значит, относить толерантное отношение к меньшинствам к «европейской ценности» нет оснований. Такие «тонкости» следовало бы, зная политическим кругам прежде, чем продвигать в законодательство подобные «ценности», и познакомить с важными «нюансами» широкую общественность Молдовы.

В конечном счете, при вложенных просветительных усилиях, «европейский путь» может быть без особого внутреннего сопротивления (хотя и не без определенных оговорок) принят всеми основными социально-демографическими группами и слоями населения Молдовы. Господствующие ныне в Молдове православно-христианские программы с их традиционным пониманием семьи, терпимости, целомудрия, уважения полов и прочее, вполне могут не вступать в противоречие с безграничным европейским пониманием толерантности, прав и свобод личности, признающей гомосексуализм, однополые браки и бесполое воспитание детей, при условии, если встретятся с европейскими ценностями не на почве конкуренции, а на принципах сосуществования в обществе. С позволения сказать, государственные структуры не с того начали знакомство населения с европейскими ценностями. Ведь можно было начать с иных, более привлекательных и востребованных ценностей европейского кодекса. К их числу относятся, как уже отмечалось, ценность свободы, личности, слова, информации, выступлений, прав человека. Со стороны государственных институтов правильнее было бы начать просвещение населения с ценности жизни человека, его прав, роли и ответственности личности в обществе – через информирование об этой стороне жизни в государствах Западной Европы – средствами учебных заведений, культурно-просветительных учреждений, средствами массовой информации, центрами креативных индустрий. Активное и доступное, нейтральное и критическое информирование помогло бы сократить разрыв между европейской интеграцией и молдавскими гражданами. Более того, просветительные меры подорвали бы основы для спекуляций относительно элитистского характера европейского проекта. В ином случае силовое «продвижение европейских ценностей» выглядит как кампанейщина, в которой отсутствует планомерность и продуманность и нет заинтересованности элиты в разворачивании широких масс населения лицом к процессу евроинтеграции.

Информацией об образе жизни, обычаях населения, стандартах и нормах господствующих в Европе, в определенной мере, владеют многочисленные трудовые мигранты, прошедшие не один год в европейских странах. Возвращаясь в Молдову, они успешно применяют новые знания в обыденной жизни, строя дома по европейским образцам, обустроивая усадьбы, «как принято в Европе», организуя семейный быт, приобщаясь к западной моде. Более или менее, трудовые мигранты овладели и представлениями о нормах социальной жизни в странах Европы, и эти представления и знания могли бы быть интересными и полезными не только для близких и родственников, но и для более широкого круга. Но подобные рассказы «искушенных» о жизни Европы, в полезных личных приобретениях о нормах социального поведения, к сожалению, не встречаются в средствах массовой информации. К сожалению, в прессе, на телевидении, в социальных сетях отсутствуют и познавательные очерки об организации социальной жизни по европейским образцам. К примеру, показательными могли бы быть сообщения о деятельности гражданского общества, характеризуемого в странах Европы как «пространство свободных ассоциаций индивидуумов». «Уважение прав личности, ее роль в обществе, культивируемая свобода личного выбора обуславливают активность, независимость и решительность гражданского общества, а это, в свою очередь, детерминирует партнерство, конструктивный диалог негосударственных организаций и властных структур – во благо верховенства закона, устойчивого развития государства и благоденствия населения[12]. Известно, что гражданское общество в странах Европы является вдохновителем широкой благотворительности, масштабного меценатства, воспитателем чувства солидарности. Для Республики Молдова же характерно гражданское общество в понимании «активности, независимости и решительности» пока в стадии становления[13]. Многие неправительственные объединения до сих пор строят свою деятельность на средства, предоставляемые международными организациями, что делает их отнюдь не независимыми. Относительно независимо и решительно действуют в Молдове этнические[14], экологические[15,45-46], муниципальные[16] объединения. Для независимого и конструктивного диалога с государственными институтами и разрешения выдвигаемых ими проблем большинству организациям гражданского общества Молдовы недостает фундаментальных признаков. «Признаками гражданского общества являются: высокое сознание людей, высокая материальная обеспеченность их на основе владения ими собственностью ...»[17, с.81].

Стоило бы обратить внимание на то, как принципы европейского либерализма утверждают новое отношение к труду – не только как к мерилу уровня жизни, но и как залогоу независимости и личного достоинства. Кроме того в

области труда Европа располагает высоким потенциалом знаний, технологий, энергии, логистики и организационным потенциалом. Полезным было бы знакомство с тем принципом европейского мировоззрения общества, который ставит на реальные рельсы взаимоотношения морали и политики, в плане их гармонизации и соединения на позитивной основе. И здесь полезным бы было проникновение в ту сторону европейской жизни, где очевидна роль отдельного гражданина, отдельной личности. Пользуясь принципом субсидиарности, граждане европейских государств охотно берут на себя ответственность за справедливое функционирование предприятия, на котором трудятся, города, где проживают, государства, за жизнедеятельность которого отвечают наравне с властью предрержащими. К сожалению, в молдавском обществе довольно низок потенциал субсидиарности – то есть распределения полномочий, ответственности на все общество, а это далеко от культивируемой в Европе роли личности, личной ответственности за происходящее в собственном государстве. Прежде всего, это можно объяснить тем, что молдавские граждане связывают свои надежды на лучшую жизнь, главным образом, с «соборным» государственным целеполаганием, ориентированным на общенародные задачи и цели: государству передаются все полномочия по достижению жизни, комфортной для всех граждан. В такой ситуации для государственных институтов, институтов власти полезным было бы не только знакомить население Молдовы с этой стороной европейской жизни, но и постепенно внедрять принцип субсидиарности, начиная с предоставления более широких полномочий и возможностей органам местного управления. Это стало бы основой для создания атмосферы доверия граждан к своему государству, доказательством доверия государства к гражданам и, конечно же, рождением у властных структур традиции заботы о собственном народе.

В конечном счете, институтам государственной власти можно было бы обратить внимание на более точное понимание в обществе ценности толерантности: ввести дисциплину толерантности в обязательный курс общеобразовательных школ и вузов. Это стало бы благим приобретением для молдавского общества, устремленного в европейский мир. Главное – отсутствие всякого силового момента, навязывания и заблуждений в организованной просветительской работе. Ведь всякий духовный посыл, идущий из одного мира к другому, воспринимается обществом комплиментарно, если отправлен на позитиве. Мы видим, как легко вошли в нашу жизнь пришедшие из Европы Рождество, Хэллоуин, День Святого Валентина, ранее незнакомые и несвойственные для православной традиции, но привнесшие в нашу жизнь больше праздника, добрых эмоций и радостных событий.

Известно, что в Европейском Союзе существует принцип уважения к внутренней политике государств-членов, принцип доверия. Этот принцип играет важную роль в политической риторике Европейского союза, касательно отношений между руководящими органами Союза и государствами-членами. Известно, что Польша, Венгрия, Чехия и некоторые других государства в свое время проявляли особую позицию к принятию некоторых «ценностей» [18, с.43-52]. Вполне в духе либерализма и толерантности, Еврокомиссия обобщала рекомендации странам, нарушившим общеевропейские ценности, «серьезно отнестись» к «обеспокоенности европейских партнеров и друзей» по поводу собственной превратной политики. Статья 7 Договора о ЕС относительно «нарушений» установленных норм и стандартов во внутренней государственной позиции стран-членов Союза даже в области более серьезных вопросов (к примеру, об отношении к наплыву беженцев с Ближнего Востока, о проявлении авторитарного курса, угрозе верховенству права в стране), в Евросоюзе остается предметом политических дискуссий. Острая дискуссия по вопросу санкций за «нарушения» идет и среди ученых. В целом большинство европейских ученых склонны оценивать существующие механизмы, как малоэффективные, хотя содержащие правильные установки. Подчеркивается, что «Совет ЕС, уполномоченный вводить санкции за нарушения государством – членом европейских ценностей, тем не менее, не обязан так поступать даже в случае установления факта нарушений, Это объясняет «политический характер» правовой нормы, которая оставляет широкие возможности для дипломатического урегулирования» [19, с.40]. «Комиссия должна руководствоваться ценностями и законами? а не инстинктами» [20, с.32].

Утилитарный подход к ценностям ЕС обусловлен плохим пониманием истинных целей Евросоюза в Молдове и регионе. Так, Евросоюз заинтересован не в принятии на себя обязательств национальных правительств, а в укреплении внутреннего потенциала соседствующих стран и в расширении их автономности. Национальная самоидентификация является первостепенной для европейцев. В европейском научном дискурсе обсуждается феномен идентичности европейцев в контексте совпадения элементов европейской и другой (этнической-Авт.) идентичности, что говорит об их европеизации и взаимосвязанности. Они дополняют друг друга и уже не могут рассматриваться отдельно. По мнению немецкого социолога Никласа Лумана, формирование европейской идентичности и ее взаимосвязь с национальной следует рассматривать в рамках процессов интеграции. Полноценность функций национального государства не в состоянии обеспечить ни один из наднациональных институтов, если сохраняется многообразие наций, традиций, историко-куль-

турных и этносоциальных и языковых различий. Следует знать, что в Европейском Союзе считаются с тем фактом, что граждане государств-членов содружества привязаны к своим национальным государствам, и, в том числе, к господствующим в этих государствах духовным ценностям. Так, по результатам опросов Евробарометра, привязанность к национальному государству ощущают 92 % жителей Европейского Союза[21]. Усиление централизованной государственной власти в Евросоюзе предполагает разве что процесс неизбежной социализации национальных экономик как условие обеспечения устойчивого развития и общей безопасности[22].

При более пристальном рассмотрении становится очевидным, что выбор нашей страны стать частью европейского сообщества вполне осуществим, при том, что молдавские власти в ближайшем времени вплотную займутся обеспечением большей информированности об интеграционных процессах и просвещением населения в области норм, стандартов и ценностей европейской жизни. Подвижка в массовом сознании по постижению специфики европейских реалий в их духовном содержании – норм и ценностей - в определенной степени, стимулирует процесс серьезных реформ в Молдове, в стратегических сферах. К таким реформам, прежде всего, относится искоренения всех проявлений коррупции из жизни молдавского общества. Не секрет, что феномен коррупции во многом сказался на популярности евроинтеграции в Молдове. Как уже отмечалось, число сторонников ЕС в стране уменьшалось год от года намного. В значительной степени, это произошло из-за того, что Евросоюз поддерживал олигархов и многих коррумпированных чиновников, которые под флагом евроинтеграции вывели миллиард долларов из национальных резервов страны, а это 1/7 ВВП. Коррупционеры на сомнительных условиях сдали в концессию Кишинёвский аэропорт, фактически ограбили и разрушили три главных банка страны (Banca de Economii, Banca Socială и Unibank – Авт.). Не говоря уже о том, что были разворованы огромные фонды, направленные из Евросоюза в Молдову на продвижение реформ. Некоторые серьезные функционеры, такие как Дан Дунгачиу, который был советником президента Михая Гимпу по проблемам евроинтеграции, утверждают, что 60% всех грантов ЕС (а Евросоюз выдал Молдове в общей сложности \$2–2,5 млрд за 7 лет) – были разворованы господами олигархами под флагом евроинтеграции и при мощнейшей поддержке со стороны ЕС. В итоге в стране массово выросли коррупция и бедность, а европейские чиновники, на этом фоне, называли Молдову «историей успеха». Понятно, что население страны было разочаровано неискренностью представителей Евросоюза и их поддержкой олигархов. В какой-то момент евроинтеграция стала ассоциироваться с коррупцией и бандитизмом[23]. Позитивным было бы публично

вскрыть эти явления и критически осудить их перед лицом общественности. Это стало бы ощутимым вкладом в процесс искоренения коррупции в стране и в процесс возвращения привлекательности Евросоюза.

Справедливым будет отметить, что сегодня Молдова серьезными мерами становится на путь искоренения коррупции. В официальных кругах приступают к выполнению программы антикоррупционных и судебных реформ в Республике Молдова. Антикоррупционная программа предусматривает вовлечение граждан, неправительственных организаций, юристов и СМИ для усиления давления со стороны общества в пользу реформ в данном секторе[24]. Представляется возможным, что предпринятые меры со своей стороны активизируют процесс интеграции Республики Молдова в Европейский Союз.

И, конечно же, в стимуляцию процесса вхождения Молдовы в Евросоюз обязательно следует включить усилия государственных институтов по решению приднестровского конфликта и реинтеграции государства. В Плане действий Республика Молдова – ЕС, подписанном в 2005 году, реинтеграция страны указана в качестве приоритетных направлений. [25]. Можно сказать, что в настоящий момент объединение государства должно стать национальной идеей. Поскольку реинтеграция страны это еще и укрепление ее духовных устоев, возрождение экономики и социального единства общества, увеличение жизненного уровня граждан. Все это невозможно без объединения страны. Исследователи утверждают, что именно объединение позволит Молдове решить важные задачи. В силу реинтеграции произойдет укрепление государственности и стабильности на границах, что само по себе привлечет инвестиции, ограничит в разы контрабанду, разрушит многие серые схемы, заметно увеличит доходы госбюджета. Возродится экономика, за счет ее реиндустриализации, активизируется привлечение инвестиций, расширится внутренний рынок товаров и труда. (Напомним, что в 1989 году в объединенной Молдове промышленность составляла 60% в структуре ВВП. Сегодня – только 13% - Авт). Именно из-за приднестровского конфликта Молдову обходят стороной многие инвесторы. Предположительно, при изменении ситуации, увеличится население страны, приумножится научный, спортивный и творческий потенциал страны и, что очень показательно, произойдет консолидация национального самосознания молдаван. И в Молдове, и в Европейском Союзе справедливо полагают, что интеграция в ЕС без разрешения приднестровского конфликта невозможна в принципе[26].

Республике Молдова, избравшей курс на европейскую интеграцию, неотвратимо предстоит развиваться в сторону формирования общей влиятельной идеологии, целостного мировоззрения и общепринятых ценностей. Роль идеологии государства выступает, в данном случае, как основа духовного единства

народа, внутренней целостности и консолидации общества, программы социальной жизнедеятельности нации, средства мобилизации граждан. Для выполнения этой задачи Республика Молдова в настоящий момент с трудностями определяется, от каких ценностей прошлого ей, возможно, следует отказаться, какие переосмыслить и переоценить, к каким стремиться. Для проведения широкой просветительской работы можно предложить использовать потенциал диспутов и дискуссий, которые являются одним из оптимальных путей, как получения нового знания, так и формирования эрудированной, интеллектуальной личности. Значение дискуссий для познания социокультурных моделей жизнедеятельности обществ различных культур, приобщение к европейским ценностям, совместный поиск ценностей и норм и их исследования в специфических видах может быть очень полезен гражданам Молдовы для успешного освоения процесса интеграции в ЕС. В этом случае, что знания ценностей европейской культуры, опыта жизнедеятельности людей разных мировоззрений и культур, позволит гражданам не только лучше увидеть свое будущее, но и лучше осознать смысл собственной жизни, своей профессиональной деятельности, усвоить социокультурные модели, необходимые для личностного и социального становления в дальнейшем пребывании в европейском сообществе. В общем, очевидна необходимость в контексте приобщения молодых граждан Молдовы к общеевропейским ценностям во время преподавания в вузах учебных дисциплин «Философия» и «Социология. Этика. Эстетика. Религиоведение» усиленного внимания к освещению значения европейского культурного наследия, приобщения к высоким европейским традициям, Предполагается, что изучение выдающихся культурных образцов должно быть тем эталоном, который будет способствовать формированию общеевропейской культуры и приблизит формирование европейской идентификации у граждан Молдовы. Основой просветительской и обучающей деятельности государственных институтов во всех случаях должны быть признание безусловной ценности каждой личности, постулаты справедливости, уважения к человеческому достоинству. В школьных программах с необходимостью следует углубить преподавание дисциплин «Толерантность», «Межкультурная компетенция» и «Гражданское воспитание» в курсе «Социология». Введя в образовательную систему область социальных и гражданских компетенций, межкультурная и гражданская компетенция включит в себя все формы поведения, которые позволят людям эффективно и конструктивно участвовать в общественной и профессиональной жизни, будучи непосредственно связанными с личным и социальным благополучием. Эти компетенции относятся к продвижению демократической гражданственности и использованию знаний, навыков, цен-

ностей и отношений, необходимых для продвижения инклюзивности, права и устойчивого развития личности в контексте европейского общества. Теоретически в Министерстве просвещения и науки Республики Молдова задачи приобщения граждан к европейским ценностям и знаниям осознают [27]. Теперь дело за квалифицированным воплощением намеченных программ.

К деятельности государственных институтов с необходимостью должна обратиться вся молдавская элита. Эта элита стоит на позициях государственности и занята экономикой, бизнесом, образованием, культурой. Среди этих людей врачи и музыканты, инженеры и аграрии, педагоги и чиновники, историки и писатели. Подавляющее большинство молдавской элиты выступает за развитие отношений с Европейским Союзом. От этого влиятельного и авторитетного представительства общество, в свою очередь, ожидает плодотворного отклика на вызовы процесса европейской интеграции и формирования европейской идентичности граждан Молдовы. В процесс европейского воспитания граждан Молдовы, несомненно, могут быть вовлечены исследовательские институты. Известно, что уже в течение ряда лет в Республике, инспирированные учеными, проводятся Дни Европы. Однако тематика мероприятий зачастую касается достижений культуры европейских государств, а в программах научных конференций, посвященных Дню Европы, преимущественно обсуждаются темы истории европейских государств, истории развития европейской интеграции Молдовы, темы европейского законодательства. Следует признать, в правовом демократическом просвещении граждан, в создании привлекательного образа Евросоюза ученые Молдовы играют значительную позитивную роль. Для достижения поставленной цели стимулирования процесса интеграции и обогащения содержания евроидентификации граждан государственному институту науки Молдовы нелишне сосредоточиться на освещении следующей тематики:

- изучение теоретических основ европейской интеграции;
- изучение условий создания и принципов социальной жизни Европейского союза;
- изучение достоинств и недостатков современной европейской интеграции;
- изучения содержания стандартов, норм и ценностей, утвержденных Европейской Конвенцией о защите прав человека и основных свобод. Кстати, надо заметить, что при всей широте тем, посвященных европейской интеграции Республики Молдова: миграция, экономическое развитие страны, национальная безопасность, профессиональная подготовка кадров для ЕС, правовое и политическое воспитание, продвижение реформ, которые проистекают из Копенгагенских критериев [28],

мало исследователи уделяют внимания темам приобщения молдавского общества к общеевропейскому наследию, общеевропейским ценностям. А между тем, реальность вскрывает то обстоятельство, что курс на европейскую интеграцию актуализирует приобщение, обогащение общественной жизни европейскими ценностями, побуждает креативно переосмысливать традиционную культуру, связывать традицию с заданиями актуальности. Облигаторность ситуации в том, что в молдавском обществе «расходятся, вступают в конкуренцию, а порой и взаимно исключают друг друга ценности традиционной культуры и либеральной», обостряющаяся в кризисных условиях[10,с.33].

Существенную лепту в европейское образование граждан Молдовы могут внести и политические силы государства. Вместо бесконечных дебатов и дискуссий оппозиционных сил в телевизионных студиях, где конкурирующие партии, в лучшем случае, декларируют борьбу за введение или усиление демократических принципов устройства общества, а, в худшем, посвящают дискуссии дискредитации функционирующих институтов государственной власти, подрыву их легитимности и нарушению существующего хода политического процесса, политические функционеры, политологи, аналитики и политехнологи могли бы успешно знакомить граждан с условиями и принципами жизни в Европейском Союзе - в сообществе, к которому народ Молдовы, в скором будущем, будет принадлежать.

Коллегиальные обсуждения европейских ценностей могут предложить Центры креативных индустрий, открывшиеся в последнее время в крупных городах (примеры Арткор, Медиакор в Кишиневе-Авт.). Креативный хаб, характеризующийся как «место, где что-то собирается и что-то распространяется» объединяет людей, чьи идеи и действия способны менять окружающий мир и преобразовывать культурный ландшафт не только стейкхолдеров, но и экстраполировать идеи на широкую аудиторию. Эта новая форма распространения передовых идей и знаний вполне может служить плодотворному информированию и просвещению широкой аудитории в сфере европейских ценностей. Надо иметь в виду, что активно заниматься образовательно-просветительской деятельностью креативные хабы стали, благодаря помощи и содействию стран Европейского Союза[29]. Креативные хабы открыты к внешней среде и всегда готовы к сотрудничеству: всё, что здесь происходит, становится достоянием общества. Эта открытость делает абсолютно любой креативный хаб общественным пространством, местом формирования сообществ, где проходят публичные лекции, конференции и кинопоказы. Это место формирования ядра нового креативного кластера Молдовы, симпатизирующего Евросоюзу.

Допустимо, что догадки исследователей о важности и своевременности образовательно-просветительской работы государственных институтов Молдовы по истолкованию и приобщению граждан страны к европейским ценностям и рекомендации методов и практик данной работы могут остаться невостребованными. Однако нельзя упускать из виду тот факт, что у молдавских граждан, по социологическим данным и в убедительных показателях, в концепции солидаризации общества обнаруживаются «общие правила и ценности» (30,0%) и «совместная деятельность для достижения общих целей (32,5%)[31]. Данные общественного мнения вполне определяют тенденции дальнейшего (желаемого) развития молдавского общества, что вписывается в процесс его солидаризации, а, в дальнейшем, в процесс европейской интеграции и формирования европейской идентичности. И это надо учитывать государственному аппарату страны. Кроме того державным институциям обязательно придется иметь в виду, что Европейский Союз не только конституирует общее ценностное наследие, но и принимает во внимание (радеет) о качестве ценностной идеологии каждого государства – члена сообщества. Предположительно, особое внимание будет обращаться на ценностное наследие стран – претендентов – у сообщества для этого легальные полномочия. «Европейский Союз как политическое и экономическое объединение 27 государств Европы постулирует не только нормативные, но и ценностные основания собственного устройства... Европейское объединение, основанное на общих ценностях, отрицает традиционное со времен Вестфальского мира понимание государственного суверенитета, подразумевающего, что государства не вмешиваются в вопросы идеологии соседей» [19,с.37].Иными словами Евросоюзу безразлично, какие ценности и идеалы исповедуют граждане соседствующих (претендующих) стран, и эта сторона процесса евроинтеграции Республики Молдова, похоже, не будет упущена ЕС, наравне с ожидаемыми от стран - претендентов реформами. В статье 7 Амстердамского договора о Европейском Союзе (новая редакция) прописаны механизмы реагирования Еврокомиссии на нарушения фундаментальных ценностей ЕС. «Перспективы вступления в Евросоюз постсоциалистических государств Центральной и Восточной Европы дала повод для дополнительного беспокойства за поведение стран с многолетним опытом авторитарного правления. Это заставило государства ЕС задуматься о механизме санкций» [19,с.39].

Стоит признать, что в европейском сообществе, как и в любом другом, есть свои недостатки и трудности. Но система европейских ценностей направлена на то, чтобы сделать жизнь людей гармоничной и комфортной. И нет ничего плохого в том, чтобы стремиться к такому обществу, перенимать положительный опыт и гуманистические ценности европейских стран и стремиться к прогрессивному и гармоничному сообществу государств. Проникновение в суть

европейских ценностей влечет за собой их объективизацию, а приобщение к ним формирует высокую степень самодетерминированности личности, возросшее чувство собственного достоинства. Основой этих ценностей должны быть признание безусловной ценности каждой личности, постулаты справедливости, уважения к человеку и закону. Практически важным является и то, европейская идентификация предоставит для Республики Молдова условия, в которых народ страны научится доверять государству, а государственные институты обогатятся опытом, как уважать свой народ и заботиться о нем.

ПРИМЕЧАНИЯ

1. <https://ava.md/2014/04/10/lyanke-evrointegraciya-zhiznenno-vazhnyy/>(посещен 11.03.2022).
2. https://noi.md/index.php/ru/news_id/20617(посещен 11.03.2022).
3. <https://anna-news.info/moldova-beryot-kurs-na-vstuplenie-v-es/>(посещен 14.04.2022).
4. Modernizarea social-politică a Republicii Moldova în contextul extinderii procesului integraționist european. Chișinău: ÎS FEP «Tipografia Centrală», 2018, 512 p. <https://findo.ut.su/10x24252.html> (посещен 29.04.2022); <https://md.tsargrad.tv/tags/reformy-v-moldove> (посещен 29.04.2022).
5. <https://www.presedinte.md/rus/comunicate-de-presa/presedintele-maia-sandune-asteapta-ctiva-ani-de-reforme-si-de-reconstructie-a-tarii>(посещен 22.02.2022).
6. https://universal.en.ru.academic.ru/375878/acquis_communautaire/ (посещен 24.03.2022).
7. Визитей Н. Идеолого-мировоззренческая ситуация в Молдове: истоки, основные противоречия, возможные трансформации// Moldova, România, Ucraina bunăvecinătate și colaborare regională-Chișinău-1998 – 342с.
8. Роговая Г.Н. Церковно-государственные отношения в Республике Молдова в кризисных условиях пандемии COVID-19. В: Meritocrație, profesionalism, integritate: de ziderate versus realități. Materiale conferinței științifice cu participare internațională 19 noiembrie 2020. Chișinău, IȘ FEP «Tipografia Centrală», 2021, 284с.
9. <https://rostovhramvrs.ru/samy-religioznye-strany/>(посещен 18.04.2022).
10. <https://jenportle.ru/proyavleniya-patriarxalnyh-socialnyh-otnoshenij-v-tradicionnom-obshchestve-klassicheskij-tip-patriarhalnoj-semi.html>(посещен 04.05.2022).
11. <https://studfile.net/preview/1972515/>(посещен 04.05.2022).
12. Роговая Г. Тест на моральный иммунитет: вызовы пандемии COVID-19. В: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, 2021, nr.3, p.40-60.
13. <https://pulse.mail.ru/article/sandu-podpisala-zakon-o-ratifikacii-stambulskoj-konvencii-v-moldavii-8551982508945872114-5308691348596240260/>(посещен 03.12.2021).
14. <https://present5.com/triada-gosudarstvo-biznes-grazhdanskoe-obshchestvo/>(посещен 15.04.2022).
15. Valeriu Mîndru. Formarea societății civile în Republica Moldova: aspecte cantitative și calitative. În: Revista de Filozofie, Sociologie și științe politice. Chișinău, 2010, nr.2, - с.56-62.

16. Олійник Микола. Українці в розбудові демократичної Молдови. В: Українці в Молдові, молдовани в Україні: етносоціальні процеси», Кишинів:Elan Poligraf, 2009.- с. 73-82.
17. Роговая Г. Экологическое благополучие как приоритет национальных интересов Республики Молдова. В: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, 2020, nr.3, p.27-35., orasulmd.org/home/resultate-noastre(посещен 11.02.2013).
18. Блажко Владимир. Формирование гражданского общества в Молдове(проблемы социальной стратификации). В: Гражданское общество Молдовы: проблемы и перспективы. Международная научно-практическая конференция. Комрат: Furmanchevici, 2011.-с.77 -81.
19. Потемкина О.Ю. Вышградская группа и «гибкая солидарность». В: Современная Европа, 2010, №6 (72). с.43-52.
20. Кувалдин С.Ценности и их защита в Европейском законодательстве.В:Современная Европа, 2020, № 2, с.37-45.
21. Sadurski W, Adding a Bite to a Bark. A Story of Article 7, the EU Enlargement, and Jorg Haider, In: Legal Studies Research Paper. Sydney: Law School, 2016, nr. 10/01 p.1-36.
22. <https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-ukrepleniya-identichnosti-es-i-otsenka-evrobarometra-kak-instrumenta-dlya-ee-zamera>(посещен 18.04.2022).
23. https://study.net/632399/pravo/samoidentifikatsii_gosudarstva_sobstvenno_natsii_sovremennyh_usloviyah(посещен 18.04.2022).
24. [https:// www.rubaltic.ru/ article/politika-i-obshchestvo/161116-moldova/](https://www.rubaltic.ru/article/politika-i-obshchestvo/161116-moldova/)(посещен 01.04.2022).
25. <https://eadaaily.com/ru/news/2021/07/15/sandu-euronews-u-menya-est-instrumenty-pobedit-korruptsiyu-v-moldavii>(посещен 18.04.2022).
26. <https://viza.md/ru/content/ республика-молдова-в-контексте-евроинтеграции> (посещен 11.03.2022).
27. [https:// noi.md/index.php/ru/news_id/20617](https://noi.md/index.php/ru/news_id/20617)(посещен 11.03.2022).
28. <docplayer.com/41614226-Ministersvo-obrazovaniya-respubliki-moldova-obrazovatelnyy-centr-pro-didaktika-fakultativnyy-kurs-dlya-liceev.html>(посещен 05..05.2022).
29. [hobbydocbox .com/Sci_Fi_and_Fantasy/ 71526688-Politici-migrationala-de-munca-in-relatiile-republicii-moldova-cu-uniunea-europeana-html](hobbydocbox.com/Sci_Fi_and_Fantasy/71526688-Politici-migrationala-de-munca-in-relatiile-republicii-moldova-cu-uniunea-europeana-html);[https:// icjp.asm.md/publicatie/monografii-culegeri-lucrari-didactice-ale-cercetatorilor-institutulu](https://icjp.asm.md/publicatie/monografii-culegeri-lucrari-didactice-ale-cercetatorilor-institutulu);<https://kazedu.com/referat/97963/4>(посещены 06.05.2022);[http:// webkonspect.com/?id=8485&labelid=97368&room=profile](http://webkonspect.com/?id=8485&labelid=97368&room=profile) /(посещен 24.03.2022).
30. <https://locals.md/2019/v-kishinyove-otkrylsya-kreativnyj-hab-artcor/>(посещен 05..05.2022).
31. Wilms G. Protecting Fundamental Values in the European Union Through the Rule of Law. In: Articles 2 and 7 TEU from a legal, historical and comparative angle. Florence:European University Institute, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, 2017, p.1-125.
32. Formarea și consolidarea coeziunii sociale în Republica Moldova în contextul apropierii de Uniunea Europeană. / coordonator: Victor Mocanu. Vol. 1: Studiu sociologic. Chișinău: Tipografia Centrală. 2021. 248 p.

УКРЕПЛЕНИЕ ДИАЛОГА «ВЛАСТЬ-ОБЩЕСТВО» КАК УСЛОВИЕ СТАБИЛЬНОСТИ СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА

Lilia BRAGA, *doctor în filosofie,*
Institutul de Cercetari Juridice, Politice și Sociologice

Rezumat

Articolul analizează problemele ce țin de interacțiunea dintre autorități și societate în contextul dezvoltării procesului politic în Republica Moldova. Autorul consideră că specificul interacțiunii dintre putere și societate, caracteristic procesului politic al Republicii Moldova, își are rădăcinile în orientarea sa „de sus în jos”. Autorul explică acest fenomen atât prin cultura etatistă dominantă în țară, cât și prin tendințele obiective ale lumii moderne, contribuind la concentrarea puterii și forței în domeniul politicii. Autorul arată că această tendință duce la marginalizarea politică a populației și la transformarea ei într-un subiect pasiv al procesului politic, chemat să se supună voinței autorităților. Autoritățile, lipsite de control din partea societății, alunecă din ce în ce mai mult în metode autoritare de guvernare, transformând interacțiunea cu societatea într-un „monolog”.

Cuvinte-cheie: procesul politic, interacțiune, dialog, putere, societate, transparență, „democrație de fațadă”, „entropie de participare”, autoritarism.

Summary

The article analyzes the problems of interaction between the authorities and society in the context of the political process development in the Republic of Moldova. The author believes that the specifics of the interaction between power and society, characteristic for the political process of the Republic of Moldova, are rooted in its “top-down” orientation. The author explains this phenomenon both by the dominant etatist culture in the country, and by objective trends of the modern world, contributing to the concentration of power and force in the field of politics. The author shows that this trend leads to the political marginalization of the people and to the transformation into a passive subject of the political process, called to submit to the authorities will. The authorities, deprived of control by society, are increasingly sliding into authoritarian methods of government, turning interaction with society into a “monologue”.

Keywords: political process, interaction, dialogue, power, society, transparency, “façade democracy”, “entropy of participation”, authoritarianism.

Республика Молдова, недавно отметившая свой тридцатилетний юбилей в качестве независимого суверенного государства, переживает сегодня в своем развитии один из наиболее тяжелых и драматичных этапов. Разразившийся в настоящее время в мире глобальный кризис, разрушительным образом проявляющий себя во всех сферах общественного существования, как отмечают

аналитики, особенно болезненно протекает в развивающихся странах, включая те, которые лишь сравнительно недавно вступили на путь демократического реформирования и построения правового государства.

К числу указанных стран принадлежит и наша страна. Государство Република Молдова уже около двух десятков лет назад обосновало необходимость следования страны, преследующей цели демократизации и процветания, по европейскому пути развития, официально закрепив свой выбор как в Соглашении об Ассоциации с Европейским Союзом (2014), так и посредством подачи Заявления о признании Республики Молдова кандидатом в члены Европейского союза, ратифицированным Европейским Парламентом в 2022 г. Вместе с тем, тяжелые жизненные обстоятельства, сопутствующие развитию молдавского общества с самого начала перемен, но особенно усугубившиеся в Молдове – беднейшей стране Европы в связи с нынешним глобальным кризисом, поставившим массы людей на грань гуманитарной катастрофы, вынуждают многих граждан сомневаться в правильности выбранного страной пути развития [1]. Ширящееся несогласие с актуальным положением дел в стране, сопряженным с резким обнищанием широких масс и их неспособностью противостоять системному кризису, закономерно ведет к массовому недовольству курсом правительства, грозящему вылиться в широкое протестное движение, способное поставить под сомнение не только правильность принимаемых экономических мер, но и верность политического пути развития. Причем, поскольку доверие к власти, осуществляемой в настоящее время представителями проевропейских политических сил, по мере ухудшения экономического положения граждан неуклонно снижается, одновременно углубляется дискредитация самого проевропейского курса развития общества, что может в случае новых выборов грозить сменой геополитических предпочтений граждан, и, соответственно, окончательным «сходом с рельс» Республики Молдова в пользу укрепления неавторитаризма.

Вместе с тем, важно признать, что ширящееся недовольство граждан, вызванное не только ухудшением социально-экономической ситуации в стране, но и разочарованием в завышенных ожиданиях, спровоцированных предвыборными обещаниями актуально действующей власти, при всей его объективной обусловленности, в немалой мере произрастает из доминирующих политико-культурных установок общества. В стране, несмотря на ее 30-летний стаж демократического реформирования, и сегодня продолжает доминировать патриархально-подданический тип политической культуры, диктующий широким массам политические ориентации на дистанцированность от политики с одновременной готовностью к подчинению воле властей. Указанные массовые политические установки соответствующим образом распределяют политические

роли в обществе, согласно с которыми власти, осуществляющей политическое руководство страны, отходит активная роль генератора основных идей, ценностей и целей общественного развития, в то время, как обществу принадлежит пассивная роль реципиента и наблюдателя. Подобный характер распределения ролей в политическом процессе рождает активистский стиль управления, при котором власть принимает решения, в том числе огромной государственной важности, без широких консультаций с общественностью, замыкая всю ответственность за их реализацию на себе, что в случае неудачи грозит для нее неблагоприятным исходом. В этой связи, власть, стремящаяся к стабилизации общественной ситуации, должна всемерно способствовать расширению диалога с обществом в процессе принятия решений, тем самым не только вовлекая широкие круги общества в осуществление принятых решений, но и пропорционально распределяя ответственность за их реализацию.

Эффективное функционирование системы демократии, в условиях которой публичная власть действует в целях удовлетворения интересов общества, зависит не только от работы государства с его особой организацией политической власти как наиболее важного института политической системы, обладающего верховенством и полнотой законодательной, исполнительной и судебной власти над населением, но и от широкого участия простых граждан в формировании политической повестки дня [2, с. 236-242]. Сам по себе смысл понятия «публичный», согласно политической теории, означает деятельность, предполагающую присутствие большого количества людей; которая принадлежит человеческому сообществу или является результатом деятельности коллектива; которая касается всех, в которой участвуют все. Это значит, что граждане должны не только следить за деятельностью властей, но и участвовать в решении проблем сообщества [3, с. 31-32].

Настаивая на важности развития диалога «власть-общество» для успешного продвижения страны по пути европеизации и демократизации, представляющего собой одно из важнейших проявлений демократии, приходится с сожалением констатировать, что в Республике Молдова подобный диалог наладить пока не удалось. Специфика установившихся на сегодняшний день в стране взаимоотношений «власть-общество» уверенно позиционирует Республику Молдова в категорию стран с «вертикально организованным политическим процессом» [4, с. 58-81]. Указанная специфика, характеризующая развивающийся в настоящее время в Республике Молдова политический процесс, в целом сложилась еще в начале этапа радикальных общественно-политических изменений, будучи обусловленной особенностями развертывания процессов демократического реформирования, укладываемых в некую услов-

ную схему движения «сверху-вниз». Подобная схема, отражая специфический характер распределения ролей между субъектами политического процесса в контексте реализации устремлений к построению демократического общества, показывает, что главным инициатором перемен, равно как и основным разработчиком стратегий политического развития является преимущественно властная элита, в то время, как широкие народные массы выступают, в основном, в роли реципиента. Подобный ход развертывания процессов демократической модернизации характерен для большинства стран постсоветского пространства и отличается от классической модели формирования и развития системы демократии прежде всего тем, что «изменения происходят на неподготовленной почве» [5, с. 12], т.е. на фоне отсутствия социально-экономической базы для своей реализации, а также в условиях неразвитости культуры демократии. Это говорит о том, что механизм самоуправления, имманентный режиму «здоровой» демократии, существенно деформирован и лишен, по существу, того «резервуара», из которого эффективно функционирующая демократическая система призвана черпать свои силы.

Принцип политического взаимодействия «сверху-вниз», сложившийся в Республике Молдова еще в начале перемен, остается актуальным и по сей день. Годы, прошедшие с начала этапа демократического реформирования в стране, не внесли сколько-нибудь существенных изменений в уже сложившуюся практику политического взаимодействия между властью и обществом. Лишь в условиях «демократического момента», относящегося к началу этапа радикальных перемен, происходящие в стране политические события обладали тенденцией к усилению роли широких слоев общества в политическом процессе. Однако обострившиеся к середине 90-х гг. прошлого столетия проблемы выживания, а также широко распространившиеся в обществе настроения разочарования от несбывшихся надежд на быстрое «улучшение жизни для всех» в результате стартовавших радикальных общественно-политических перемен, породили в обществе глубокую апатию и скептицизм по отношению к миру политики, что оттолкнуло широкие слои недавних активных участников политических событий далеко от политики, перенаправив основные усилия на решение повседневных задач частной жизни [6, с. 107-131]. Одновременно с политической маргинализацией широких слоев общества, в стране устойчиво наметилась тенденция ко все большему дистанцированию формирующейся в стране политической элиты, лишенной жесткого контроля и давления со стороны общества, от нужд и потребностей развития простых граждан.

Политическая маргинализация широких масс общества, с одной стороны, и деградация политических элит в политические кланы, прочно закрепили

сложившийся еще в начале перемен характер дифференциации ролей между участниками политического процесса, в котором власть выступает в качестве главного политического игрока, предопределяющего правила и условия политических взаимодействий. Как следствие, в стране сформировался режим «фасадной демократии», в функционировании которого широким слоям общества отведена, главным образом, роль «наблюдателя» за развитием политических процессов, в то время, как основным двигателем разворачивающихся в стране процессов демократической модернизации выступает властвующая политическая элита в лице функционирующих институтов государственной власти.

Схема политического взаимодействия «сверху-вниз» за годы, прошедшие с начала демократического реформирования в стране, стала своего рода стержнем развития политической жизни, который по сути обеспечивал функциональность складывавшихся режимов власти, независимо от политической принадлежности властвующих политических сил. Так, модель взаимоотношений «власть-общество» согласно схеме «сверху-вниз», сложившаяся между властью и обществом еще в начале перемен, дистанцируя широкие слои общества от участия в политике, в свое время эффективно служила укреплению олигархического режима, приведшего к формированию в стране феномена «захваченного государства». Более того, нельзя не видеть, что указанная модель не изжита из мира политики Республики Молдова и сегодня, несмотря на перемены радикального характера, произошедшие в стране в результате президентских (2020 г.) и парламентских (2021 г.) выборов, приведших к власти оппозиционные олигархическим политические силы, которые жестко осудили режим «захваченного государства», позиционировав себя в качестве «хороших людей» - «истинных выразителей воли народа», пришедших к власти для того, чтобы искоренить коррупцию и ускорить наступление «хороших времен» [7]. Напротив, исторически сложившаяся модель взаимоотношений «власть-общество» как отношений управления-подчинения не только не была модифицирована, но оказалась плотно встроенной в новый «политический дизайн». Представители гражданского общества указывают, что «хотя переход власти к проевропейской политической партии дал надежду гражданскому обществу Молдовы на то, что оно будет иметь большее влияние на политику страны, респонденты жаловались, что доступ к политикам не оправдал их ожиданий. По словам опрошенных, «правительство, похоже, готово пожертвовать необходимостью общественных консультаций и вклада гражданского общества ради ускорения реформ» [8].

Придя на волне протестного движения, ныне действующая власть не сумела переломить укоренившуюся в условиях функционирования «олигархического режима» тенденцию к концентрации власти и силы. Напротив, указанные

тенденции, по всей очевидности, нашли сегодня еще большее упрочение в политическом развитии страны, в наиболее явной форме проявив себя в нарушениях принципа разделения властей, уже ставших для Республики Молдова традиционными [9, 10, 11], в претензиях власти быть чуть ли не единственным «честным и добросовестным» выразителем воли народа [12], в игнорировании мнения оппозиции [13, с. 48], в еще большем дистанцировании/изолировании широких масс от участия в политической повестке дня. Показательным примером установившегося отношения ныне действующей в стране власти к обществу может, в частности, служить Обращение Президента Республики Молдова М. Санду к народу от 18 марта 2022 г., в котором говорилось, что в эти сложные времена, сопряженные с гуманитарным кризисом в стране, государство будет рядом с простыми людьми, чтобы помочь им преодолеть его негативные последствия [14]. При всей его гуманистической направленности, приведенное Обращение, тем не менее, расставляет акценты таким образом, что не остается сомнений относительно жесткого распределения ролей между государством и обществом. Государство выступает как структура, стоящая над обществом, призванная управлять им. В то же время, общество мыслится как пассивный субъект взаимодействия, нацеленный на ожидание помощи и призванный подчиняться воле властей.

Из сказанного следует, что изменения в политическом раскладе властвующих в Республике Молдова сил, независимо от их декларативных ценностных установок, не ведут с необходимостью к изменениям во взаимодействиях между властью и обществом, поскольку указанные изменения происходят в русле уже наметившейся доминирующей тенденции политического развития, ведущей к концентрации власти и силы. А это значит, что политический процесс в Республике Молдова продолжает оставаться преимущественно вертикально организованным процессом, со всеми характерными для подобного рода взаимодействия «власть-общество» признаками и чертами [15, с. 104-107], что позиционирует страну далеко от тех европейских идеалов, утверждение которых в общественной жизни видится актуально действующей власти в качестве главной цели ее политического развития.

Политический процесс, развивающийся в Республике Молдова преимущественно вертикально, т.е. согласно модели «сверху-вниз», специфическим образом распределяет роли участвующих в нем субъектов. Судя по манере формулирования актуальных проблем и методам принятия решений, доминирующих в развитии политического процесса в Республике Молдова, наша страна в настоящее время тяготеет к активному политическому стилю, опирающемуся на активную роль государства/власти при, в целом, пассивной позиции общества.

Очевиден тот факт, что власть, на сегодняшний день представленная сторонниками партии «Действие и Солидарность», в контексте развития связей «власть-общество», направленных на формулирование задач и разработку решений, подобно своим предшественникам, твердо позиционирует себя «над обществом», по существу, навязывая ему «сверху» принимаемые решения. Иными словами, актуально действующие властные структуры, обладающие легитимностью, принимают те или иные решения государственной важности, как правило, без широких консультаций с общественностью, мотивируя это тем, что победившее большинство «действует в интересах людей» [16, 17], в то же время, «голос» власти, пришедшей на «протестной волне», мыслится практически идентичным «гласу народа».

Посредством активной, граничащей с авторитарной, манеры принятия решений, предопределяющих соответствующие действия, а также звучащих с высоких политических трибун различных «Обращений к народу», действующая власть отправляет в массы недвусмысленный посыл о своей неоспоримой руководящей и направляющей роли в политическом процессе, честно приобретенной в результате победы в электоральном состязании. В то же время, в них имплицитно содержится и иной посыл – о подчиненной роли управляемых, призванных властью, по существу, к послушанию и ожиданию «милости от властей». Позиционируя себя в глазах широкой общественности в качестве покровителя, власть, тем самым, способствует закреплению и дальнейшему воспроизводству в политической культуре общества этатистских установок, ориентирующих общество на пассивное подчинение воли властей и ожидание от них благ, что никоим образом не приближает Республику Молдова к реализации демократического идеала.

Более того, нельзя не отметить всемерное стремление действующей власти закрепить за собой существующее положение «над обществом» посредством выхода из-под контроля со стороны общества. Реализация указанной задачи на рассматриваемом этапе осуществляется посредством трех основных приемов. К указанным приемам, прежде всего, относится существенное снижение транспарентности, когда решения высокой общественной важности принимаются в режиме строгой секретности [18, 19, 20, 21]; введение в стране целого ряда «чрезвычайных положений»: в медицине, в энергетике, в связи с войной в Украине, позволяющих оправдывать широкий круг чрезвычайных мер, которые при обычных обстоятельствах считались бы противозаконными [22]; усиление карательных функций государства, предполагающее введение мер, обеспечивающих укрепление безопасности за счет ужесточения наказаний (введения штрафов, уголовной и административной ответственности и пр.) [23, 24, 25, 26, 27].

Усиление карающих функций государства не только закрепляет положение доминирования власти над обществом как карающего «субъекта», но и в значительной мере способствует углублению уже существующего в стране разрыва между «верхами» и «низами». С нашей точки зрения, конечная нацеленность подобного рода мер, пусть даже в значительной мере обоснованных, – воспитание покорности и подчинения граждан, испытывающих крайне мало доверия к структурам государственной власти и осуществляемой ими политике.

Позиция власти «над обществом» никоим образом не способствует развитию и углублению диалога между субъектами политического процесса. Напротив, взаимодействие «власть-общество», втиснутое в схему «сверху-вниз», представляет собой по большей мере «монолог» власти, навязывающей обществу «сверху» свои решения. Расклад ролей в политическом процессе согласно принципу «сверху-вниз» с неизбежностью ведет к отрыву власти от интересов широких слоев общества, при всей ее убежденности в том, что она действует исключительно в интересах народа. Поэтому неудивительно, что ныне действующая власть не слышит либо не хочет слышать многих, адресованных ей запросов и требований, оставляя за собой право самой определять, что нужно гражданам на данном этапе более всего и каким образом обеспечивать реализацию сформулированных проблем. Актуально действующая власть избегает взаимодействий не только с широкой общественностью, скажем, в лице неправительственных организаций, представляющих интересы различных групп, но и широких консультаций с академической средой, а также специалистами, имеющими опыт хозяйствования в различных областях общественной жизни, столь необходимый для обеспечения комплексного, многопланового подхода к проблемам, а также высокого профессионального уровня их решения.

Таким образом, в актуально складывающихся общественно-политических условиях, сопряженных с нарастанием вызовов в самых различных областях общественной жизни, рассматриваемых многими экспертами как скатывание страны к гуманитарной катастрофе, разрыв между властью и обществом, диктуемый доминирующим в развитии политического процесса принципом развертывания «сверху-вниз», в действительности лишь увеличивается, по сути, отрицая саму возможность налаживания конструктивного диалога «власть-общество», что всегда чревато назреванием социального конфликта, демонстрирующего активное несогласие общества с позицией Правительства по определенным вопросам.

Однако тенденция к концентрации власти и силы весьма чревата различного рода издержками и рисками: принимаемые «на скорую руку» решения, без

широкого обсуждения как с представителями различных групп общества, так и со специалистами из тех или иных областей народного хозяйства или оппозицией, представляющей значительную часть общества, могут оказаться не только невзвешенными, но и ошибочными, способными привести к еще большему осложнению ситуации и обострению существующих угроз [28, 29, 30]. Следует иметь ввиду также то, что в отдельных случаях не исключен вариант узурпации власти со стороны правящего большинства (актуального или потенциального) как способа окончательного отсечения от процесса принятия решений не только широких слоев общества, от имени которых осуществляется власть, но и парламентской оппозиции, представляющей интересы слоев, нелояльных власти.

Эффективность установившейся практики принятия решений в отсутствии широких консультаций с общественностью, позволяющих изучить интересы и потребности различных групп людей, представляется весьма сомнительной с точки зрения ее соответствия широким общественным интересам и нахождения компромисса. Это верно в особенности с учетом того, что в молдавском обществе отсутствует широкий консенсус общества по наиболее важным проблемам государственного развития. Общество Республики Молдова по-прежнему остается расколотым, отдельные, и довольно значительные, части которого порой придерживаются диаметрально противоположных позиций [1].

Тенденция ко все большей концентрации власти и силы в руках ее бюрократического аппарата является выразительным симптомом того, что разворачивающиеся в стране процессы демократизации/демократической модернизации/европеизации сегодня, в условиях нарастания социальной сложности и усиления глобальных угроз, ведут по большей части к укреплению режима фасадной демократии/постдемократии с характерной для нее «энтропией участия», когда важнейшие государственные решения принимаются «сверху», прежде всего, исходя и отражая интересы правящей бюрократической верхушки [31, с. 7-15]. В этой связи, приходится признать, что функциональность институтов власти в Республике Молдова, т.е. их соответствие тому набору возможностей и функций, которые предоставляет им система демократии, а также их способность эффективно реализовывать данные функции исходя из учета общезначимых интересов общества, в настоящее время, несмотря на серьезность намерений актуальной действующей власти, направленных на слом прежней/олигархической системы власти, остается сниженной ввиду сохраняющегося глубокого разрыва между властью и обществом, а также тенденций к политической маргинализации простых граждан.

Если укоренившаяся в стране тенденция, проявляющая себя посредством усиления политической маргинализации граждан, сохранится и впредь,

Республике Молдова весьма сложно будет реально продвинуться по пути демократической модернизации при всех благих намерениях власти, направленных на «очистку системы» и приближение «хороших времен». Представляется, что лишь в том случае, когда власть сама сможет стать реальным инициатором гражданской активности в обществе, политический процесс, наконец, удастся перенаправить в горизонтальное русло, смоделировав его по принципам функционирования «здоровой демократии». И лишь в этом случае действующей в стране власти удастся доказать, что процесс демократического реформирования в стране приносит свои реальные результаты. Поэтому одной из важнейших задач, стоящих перед властью в контексте развития процессов демократической модернизации, является наращивание ее способности к стимулированию процессов становления и саморегулирования институтов гражданского общества.

Как убедительно показывают исследователи гражданского общества, полноценное функционирование институтов демократического государства немислимо вне организаций гражданского общества. Поэтому формирование полноценного гражданского общества, способного стать, по крайней мере, равным власти партнером в развитии политического процесса, способным к налаживанию полноценного «диалога», что является одним из важнейших условий функциональности институтов государственной власти. Именно развитое и полноценное гражданское общество обеспечивает три важнейших элемента стабильной и эффективной демократии: контроль над властью и подотчетность власти народу, участие граждан в политической жизни и, наконец, через давление на власть - постоянную тенденцию общества и государства к обновлению и реформам [32].

Осознавая стратегическую важность диалога «власть-общество», власть, как субъект политического процесса, призвана обеспечивать условия для развития подобного диалога. Для этого власти в осуществлении ее управленческой деятельности необходимо, как минимум, стать более открытой, транспарентной, существенно усилив и расширив политическую коммуникацию с обществом, что позволит не только «услышать» требования, пожелания и рекомендации гражданского общества, но и существенно повысит доверие к структурам власти, а также ее моральный авторитет.

В то же время, дистанцирование власти от общества, замыкание ее на себе, навязывание решений «сверху», может свидетельствовать только о том, что в стране, уже более 30 лет вовлеченной в процессы демократической модернизации, продолжает укрепляться лишь демократический «фасад», скрывающий за собой пассивное, «отчужденное» общество, готовое подчиняться воле

властей и ожидающее от нее «благ». Неумение и нежелание власти более активно вовлекать общество в политический процесс ведет по сути к укреплению авторитарных тенденций, всегда расцветающих особенно пышно там, где существует перекося в сторону бюрократической политики на фоне тотальной пассивности и апатии общества.

Поэтому в развитии взаимодействий субъектов политического процесса по поводу реализации политической повестки дня в контексте демократической модернизации общества особенно важным является сочетание двух факторов – возрастание профессионализма управления в лице администрации и организация форм соучастия в управлении социальных общностей. Исходя из этого, насущной задачей в развитии политического процесса, предполагающего взаимодействие субъектов и носителей власти по поводу формулирования и принятия решений, является поиск механизма гармонизации социально-политических отношений за счет компромисса интересов социально-профессиональных групп населения и институтов власти политической системы.

ПРИМЕЧАНИЯ

1. Barometrul Socio-Politic. Republica Moldova, aprilie 2022. https://imas.md/pic/archives/36/%5Bimas%5D%20barometrul%20socio-politic_aprilie%202022_final.pdf
2. Мухаев Р.Е. Политология. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2006. 495 с.
3. Cornea S. Organizarea teritorială a puterii publice în Republica Moldova: Manual universitar. Cahul: Tipogr. "Centrografic", 2019. 343 с. https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/65258/ssoar-2019-cornea-Organizarea_teritoriala_a_puterii_publice.pdf 13. (13.02.2022)
4. Брага Л. Эффективность политического процесса в Республике Молдова в контексте усиления глобальных угроз с точки зрения реалистического подхода. (Часть II). В: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, Chișinău, 2021, № 2 (186), с. 58-81.
5. Карпова Н.В. Политико-культурный контекст российских реформ (историко-социологический сравнительный анализ) В: Политическая культура современной России: состояние, проблемы, пути трансформации. Материалы Круглого стола. Москва: КДУ, 2009, С. 10-24
6. Брага Л. Политическая Культура в Республике Молдова. Кишинэу: ÎS FEP Tipografia Centrală. 336 с.
7. Ziarul Partidului Acțiune și Solidaritate. 2 octombrie 2020. Anul IV, nr. 28(28).
8. Голоса представителей гражданского общества: Потребности, перспективы и вызовы программы Восточного партнерства (2021) Отчет. https://www.clovekvtisni.cz/media/publications/1771/file/hlasy-ob-ansk--spole-nosti-report-ru_print_compressed.pdf (04.05.2022)
9. Санду нарушает принцип демократии давлением на правосудие. <https://eadaaily.com/ru/news/2021/06/30/sandu-narushaet-principy-demokratii-davleniem-na-pravosudie-rm-buharest> (29.04.2022)

10. Валерий Осталец: Так нагло принцип разделения властей не нарушался никогда. <https://point.md/ru/novosti/article/valerii-ostalep-tak-naglo-printsip-razdeleniia-vlastei-ne-narushalsia-nikogda/> (29.04.2022)
11. Генеральный прокурор пожаловался на давление со стороны институтов власти, направляемых президентом. <http://www.infotag.md/politics-m9/293693> (29.04.2022)
12. Declarațiile Maiei Sandu în perioada alegerilor prezidențiale din 2020. http://alegeri.md/w/Declara%C8%9Biile_Maiei_Sandu_%C3%AEn_perioada_alegerilor_preziden%C8%9Biale_din_2020 (03.05.2022)
13. Rusandu I. Dimensiuni actuale ale relațiilor dintre opoziție și guvernare în Republica Moldova în condițiile pandemiei COVID-19. B: Top 10 probleme politice ale societății în contextual pandemiei de coronavirus de tip nou. Chișinău: ÎS FEP “Tipografia Centrală”, c. 39-53.
14. Adresarea Președintei Maia Sandu către cetățeni. <https://www.youtube.com/watch?v=TUUodTHA-JM> (03.05.2022)
15. Брага Л. Эффективность политического процесса в Республике Молдова в контексте усиления глобальных угроз с точки зрения реалистического подхода. (Часть I). B: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, Chișinău, 2021, №1 (186), c. 103-120.
16. Prim-ministra Natalia Gavrilița, în discuții cu șeful diplomației din Germania, Franța și România. <https://gov.md/ro/content/prim-ministra-natalia-gavrilita-discutii-cu-sefii-diplomatiei-din-germania-franta-si-romania> (06.05.2022).
17. Raportul Guvernului Gavrilița. 148 de acțiuni pentru binele oamenilor. https://mai.gov.md/sites/default/files/raportul_100_zile_guvernulgavrilita.pdf (06.05.2022).
18. Natalia Gavrilița acuzată de lipsa transparenței la instituirea stării de urgență. <https://socialistii.md/ru/natalia-gavrilita-acuzata-de-lipsa-de-transparenta-la-instituirea-starii-de-urgenta/> (06.05.2022).
19. Молдавия спешит по-тихому сдать опросник кандидата в ЕС. Что скрывает Кишинев? <https://eadaaily.com/ru/news/2022/04/19/moldaviya-speshit-po-tihomu-sdat-oprosnik-kandidata-v-es-cto-skryvaet-kishinev> (06.05.2022).
20. Почему власти Молдовы боятся публиковать анкету для вступления в ЕС: «Некоторые вопросы будут козырем у пророссийской оппозиции» <https://www.kp.md/online/news/4710837/> (06.05.2022).
21. Prețul “secret” la care Moldova cumpără energie electrică de la Ucraineni ar fi de \$ 83,5 <https://primul.md/pretul-secret-la-care-moldova-cumpara-energie-electrica-de-la-ucraineni-ar-fi-de-83-5> (06.05.2022).
22. Мырзак Р. Верховенство права в Молдове во время пандемии COVID-19 https://freedomhouse.org/sites/default/files/2021-02/Rule-of-Law-in-Moldova%27s-Age-of-COVID-19_Rus.pdf (10.05.2022)
23. Sancțiuni contravenționale și penale, pentru persoanele care nu vor respecta măsurile de prevenire și combatere a Coronavirusului (<https://msmps.gov.md/comunicare/comunicate/sanctiuni-contravenționale-si-penale-pentru-persoanele-care-nu-vor-respecta-masurile-de-prevenire-si-combatere-a-coronavirusului/>) (10.05.2022)

24. Proiectul de lege împotriva dezinformării, avizat pozitiv de Guvern: „Scopul e combaterea știrilor false și dezinformarea” <https://www.jurnal.md/ro/news/889b98b57d2aa959/proiectul-de-lege-impotriva-dezinformarii-avizat-pozitiv-de-guvern-scopul-e-combaterea-stirilor-false> (15.05.2022)
25. Guvernul a avizat pozitiv proiectul de lege privind combaterea fenomenului de răspândire a dezinformării. <https://www.zdg.md/importante/guvernul-a-avizat-pozitiv-proiectul-de-lege-privind-combaterea-fenomenului-de-raspandire-a-dezinformarii-ministrul-justitiei-p> (15.05.2022)
26. Șefa statului a promulgat legea privind interzicerea simbolurilor care propagă războiul. <https://anticoruptie.md/ro/stiri/sefa-statului-a-ptomulgat-legea-privind-interzicerea-simbolurilor-care-propaga-razboiul-ce-urmeaza> (15.05.2022)
27. În Republica Moldova sunt interzise simbolurile „Z”, „V” și panglica „Sfantului Gheorghe”. Legea, publicată în Monitorul Oficial <https://agora.md/stiri/101465/in-republica-moldova-sunt-interzise-simbolurile-z-v-si-panglica-sfantului-gheorghe-legea-publicata-in-monitorul-oficial> (15.05.2022)
28. Запрет на экспорт кукурузы отменён <https://aif.md/zapret-na-jeksport-kukuruzy-otmenjon/> (08.05.2022)
29. Молдова в поисках газа. На фоне жесткого кризиса страна ведет переговоры с Газпромом и другими поставщиками <https://neftegaz.ru/news/transport-and-storage/702315-moldova-v-poiskakh-gaza-na-fone-zhestkogo-krizisa-strana-vedet-peregovory-s-gazpromom-i-drugim> (06.05.2022)
30. Энергетический кризис глазами властей, оппозиции и общества. Дебаты IPN https://www.ipn.md/ru/energeticheskiy-krizis-glazami-vlastey-oppozitsii-i-obshchestva-debaty-ipn-8004_1087195.html (06.05.2022)
31. Крауч К. Постдемократия. Москва: Издательский дом Госуниверситета – Высшей школы экономики, 2010, 192 с.
32. Диалог власти и общества: актуальные проблемы становления. Теория политики. <https://textbooks.studio/uchebnik-teoriya-politiki/dialog-vlasti-obschestva-aktualnyie-problemyi-22582.html> (08.02.2022)

REGLEMENTAREA JURIDICĂ A SECURITĂȚII ECOLOGICE – PARTE COMPONENTĂ A SECURITĂȚII NAȚIONALE A REPUBLICII MOLDOVA

LEGAL REGULATION OF ECOLOGICAL SECURITY – A COMPONENT OF THE NATIONAL SECURITY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

**Alexandr CAUIA, doctor în drept, conferențiar universitar
Universitatea Liberă Internațională din Moldova**

Summary

Environmental risks, threats and hazards are a permanent concern of intergovernmental and non-governmental structures. The Republic of Moldova has ratified most of the important international treaties in the field of environmental protection.

However, the negative effects caused by ecological crises and disasters continue to occur, and the fact that they did not occur in our country does not mean that we should not be concerned.

This article analyzes the definitions of the concept of ecological security and analyzes the national normative provisions that regulate the process of ensuring ecological security as a component of national security in order to demonstrate the imperative need to adopt a national security strategy that can adequately respond to all risks and threats to the national security of the Republic of Moldova in general and ecological security in particular.

Cuvinte cheie: *Securitate națională, securitate ecologică, reglementare juridică, riscuri și amenințări.*

Keywords: *National security, ecological security, legal regulation, risks and threats.*

Introducere

Presiunile biofizice cauzate de schimbările climatice, acidificarea oceanelor și toxicarea se amestecă cu factori de stres social, cum ar fi instabilitatea economică, eșecul guvernantei naționale și globale, inegalitatea generalizată și reducerea atât a integrității informațiilor, cât și a expertizei. Neatenuați, acești factori combinatori prefigurează o perioadă îngrijorătoare de turbulențe globale și șocuri cu variabilitate geografică ridicată. Complexitatea Pământului și interconexiunea profundă a componentelor sale vii și nevie vor împiedica eforturile de a aborda oricare dintre acești factori de stres în mod izolat.

Raportul Forumului Economic Mondial din ianuarie 2020 privind percepția globală a riscului a identificat, pentru prima dată, pierderea biodiversității drept unul dintre primele 5 riscuri globale, atât în ceea ce privește probabilitatea, cât

și impactul în următorii zece ani.¹ Același raport a identificat, de asemenea, eșecul acțiunilor climatice, vremea extremă, dezastrele naturale, dezastrele ecologice provocate de om și crizele de apă ca riscuri majore. Cei care monitorizează îndeaproape peisajul riscului global recunosc din ce în ce mai mult relevanța din ce în ce mai profundă a factorilor de stres ecologici și de mediu.

Într-un articol revoluționar din 1974 din domeniul Afacerilor Externe, generalul Maxwell D. Taylor a avertizat că „cele mai formidabile amenințări la adresa acestei națiuni sunt în domeniul nemilitar.”² Într-adevăr, șocul sistemic rezultat din COVID-19 pe tot parcursul anului 2020 este o ilustrare brutală că națiunile pot suferi victime în masă, devastări economice și perturbări sociale care depășesc conflictele violente.

Cererile ca instituția de securitate să acorde o atenție sporită amenințărilor ecologice nu sunt noi. Lester Brown, fondator al Institutului Worldwatch, a scris în 1977 că „eșecul de a opri deteriorarea sistemelor biologice amenință nu numai securitatea națiunilor, ci și supraviețuirea civilizației așa cum o cunoaștem noi.”³ În articolul „Redefinirea securității”, președintele Fundației Carnegie pentru Pace Internațională, a susținut că „ignoranța asupra bazei biologice a societății umane blochează posibilitatea de a identifica unde se află amenințările pe termen lung la adresa securității globale.”⁴

În acest sens, securitatea ecologică poate fi definită drept:

a) Măsuri de stat care vizează conservarea și refacerea sistemelor naturale, asigurarea calității mediului necesară vieții umane și dezvoltării durabile a economiei, precum și eliminarea daunelor aduse mediului din activitatea economică în contextul creșterii activității economice și al schimbărilor climatice globale.⁵

b) O parte a securității globale și naționale este un sistem de măsuri individuale și colective luate de state pentru a preveni amenințările naturale și antropice de mediu, dezastrele care amenință viața pe Pământ, precum și pentru a asigura securitatea vieții, bunăstarea și dezvoltarea naturală a omului, a societății, a resurselor naturale și a mediului natural în ansamblu.⁶

¹ The Global Risks Report 2020, 15th Ed (World Economic Forum, January 15, 2020), [online] <https://www.weforum.org/reports/the-global-risks-report-2020>. (accesat 15.03.2022)

² Maxwell D. Taylor, „The Legitimate Claims of National Security,” *Foreign Affairs*, April 1, 1974.

³ Lester R. Brown, *Redefining National Security*, Worldwatch Paper 14 (Washington: Worldwatch Institute, 1977).

⁴ Jessica Tuchman Mathews, „Redefining Security,” *Foreign Affairs* 68, no. 2 (Spring 1989): p. 162–177, [online] <https://doi.org/10/b3c9zj>. (accesat 11.08.2022)

⁵ Мухлынина М.М., Мухлынин Д.Н. Экологическая безопасность как фактор социально-экономического развития страны в рамках реализации положений новой Стратегии национальной безопасности Российской Федерации. В: *Безопасность бизнеса*, 2016, N 5, с 21-25.

⁶ Клюканова Л.Г. Понятие экологической безопасности в нормах российского экологического законодательства. В: *Российский юридический журнал*, 2017, N 4, с. 162-170.

c) Starea de protecție a individului, a societății și a statului împotriva actelor (acțiune sau inacțiune) care vizează daunele asupra mediului, care asigură punerea în aplicare a drepturilor și libertăților constituționale ale cetățenilor, o calitate și un standard decent al dezvoltare socio-economică durabilă.⁷

1. Noțiunea și conceptul securității ecologice – parte component a securității naționale

Conform literaturii de specialitate, securitatea ecologică reflectă abilitatea unei națiuni sau a unei societăți de a depăși insuficiența resurselor mediului, riscul provenind din degradarea mediului înconjurător, din schimbările de mediu neprielnice și din activitatea umană, precum și tensiunile și conflictele care au la bază considerente de ordin ecologic.⁸

Securitatea ecologică este o știință relativ tânără și într-o dinamică apreciabilă a tehnicii și practicii tehnologice, prin care proiectele și activitățile se tratează sub aspectele: tehnic, economic, financiar, monetar, social și ecologic în relația lor cu mediul ambiant necesitând o muncă de sinteză și de coordonare cu conținuturile multidisciplinare.⁹

La fel ca și celelalte dimensiuni ale securității naționale, abordarea cadrului conceptual al securității mediului cere mai multe nivelurile de analiză. Pentru noi este importantă abordarea de tip postsistemic în domeniului securității mediului, care pleacă de la ipoteza că întregul este mai mult decât suma părților (proprie abordărilor sistemice) și care poate fi explicată prin emergența și dinamica sinergiei sistemului. Din aceste rațiuni, unii autori consideră că securitatea mediului este conceptul de maximă generalitate în sfera securității și este o limitare contraproductivă dacă este redusă doar la protecția mediului sau securitatea ecologică.¹⁰

Pentru o bună înțelegere a conceptului, în continuare vom prezenta o serie de definiții ale securității ecologice din literatura de specialitate, care sunt destul de puține ca număr și nu prea variate ca conținut.

Unii experți ai domeniului definesc securitatea ecologică drept un ansamblu de acțiuni și procese care protejează direct sau indirect de daune vitale aduse mediului natural, indivizilor și umanității, precum și un set de stări, fe-

⁷ Шеншин В.М. Экологическая безопасность как объект уголовно-экологической политики России. В: Российский следователь, 2018, N 6, с. 68-71.

⁸ Plop L., Ecologia ca element al Securității Naționale. În: Materialele Conferinței Științifice cu participare internațională, "Dezvoltarea Armatei Naționale în contextul aprofundării reformelor democratice", Chișinău 2017, p. 38

⁹ Așevschi V. Securitatea Ecologică. Chișinău: Foxtrot, 2011. 208 p.

¹⁰ Albu N. Securitatea națională: Aspecte teoretice și practice. Chișinău: Academia Militară a Forțelor Armate "Alexandru cel Bun", 2013, p. 52

nomene și acțiuni care asigură protecția ecologică, echilibru pe Pământ și în oricare dintre regiunile sale la un nivel la care omenirea este pregătită din punct de vedere fizic, social, economic, tehnologic și politic¹¹ sau drept un set de măsuri care vizează conservarea sistemelor naturale, menținerea integrității și a funcțiilor de susținere a vieții acestora pentru dezvoltarea durabilă a societății, îmbunătățirea calității vieții, îmbunătățirea sănătății populației și a situației demografice, asigurarea conservării resurselor naturale ale statului.¹²

Cercetătoarea Cristina Bolma prezintă o definiție integrată a securității ecologice, și anume: „starea unei națiuni/a unei societăți / a unui individ de a fi la adăpost de amenințările rezultate din raritatea resurselor mediului, din degradarea mediului înconjurător, din schimbările de mediu neprielnice, naturale și cauzate de activitatea umană (ignoranță, accidente, management defectuos), precum și de tensiunile și conflictele care au la bază considerente de ordin ecologic”.¹³ Din analiza definiției, pot fi identificate elementele în jurul cărora este construit acest concept:

În primul rând, *securitatea ecologică* gestionează efectele directe sau indirecte asupra securității naționale și regionale ale diverselor forme de modificări ale mediului (în special raritatea și degradarea), care pot fi naturale sau generate de activitatea umană, accentul fiind pus, cu precădere, pe modificarea mediului care alimentează sau intensifică formele de conflict.

În al doilea rând, *securitatea ecologică* încorporează și preocupările privind insecuritatea individului și comunităților cauzată de modificarea mediului (raritatea resurselor de apă potabilă, poluarea aerului, schimbările climatice etc.), accentul fiind pus pe bunăstarea materială a individului, pe respectarea drepturilor sale și pe asigurarea unor condiții bune de trai.

În al treilea rând, *securitatea ecologică* încorporează, în accepțiunea unor specialiști, și impactul conflictelor armate asupra mediului înconjurător, inclusiv reabilitarea siturilor afectate de conflicte militare.

Securitatea ecologică prezintă un fenomen complex și pluridimensional. De aici devine posibilă clasificarea ei în baza diferitor criterii, stabilind în felul acesta tipurile ei principale. În funcție de obiectul protecției, securitatea ecologică poate fi globală, regională, națională și personală; în funcție de caracterul pericolelor ecologice, distingem securitatea ecologică radiațională, chimică, biologică, electromagnetică, termică, acustică etc. Deoarece obiectul securității

¹¹ Реймерс Н.Ф. Природопользование: Словарь-справочник. Москва, 1990. 41 с.

¹² Вагина О.В., Гаевская Е.Ю., Савина Л.Я. Экологическая безопасность как составная часть национальной безопасности Российской Федерации // В: Бизнес, Менеджмент и Право, 2018, N 2, с. 27-29.

¹³ Bolma C. Securitatea ecologică pe glob: abordare geografică, economică și politică. Rezumatul tezei de doctorat. București, 2010, p. 4.

ecologice cuprinde și mediul înconjurător, devine justificată evidențierea securității biosferei, a unor ecosisteme, landșafturi și rezervații naturale.¹⁴

Conceptul de securitate ecologică reprezintă paradigma pentru gestionarea amenințărilor provenind dintr-o lume din ce în ce mai interdependentă, cu un mediu înconjurător degradat. Conceptul de securitate ecologică reprezintă rezultatele eforturilor de aducere a problemelor de mediu în prim plan, acolo unde, problemele de securitate de mediu au existat mereu. Acest concept s-a conturat în ultimele decenii, în paralel cu mișcarea globală de protecție a mediului.

Securitatea oricărui obiect (subiect) nu poate fi asigurată pe deplin fără a asigura securitatea planetară. Securitatea ecologică trebuie asigurată la toate nivelurile – global, regional, local. Fiecare țară, regiune, comunitate trebuie să elaboreze planuri de combatere a factorilor nefavorabili, de asigurare a securității ecologice, de prevenire a catastrofelor ecologice.

Realizarea acestor planuri necesită susținere materială din partea statului și încurajarea permanentă a tuturor persoanelor juridice și fizice. Politica de abordare a noilor amenințări la adresa securității trebuie să fie integratoare, combinând instrumentele politicii de dezvoltare, de mediu și de securitate.

2. Prevederile normative în domeniul asigurării securității ecologice

Unii autori definesc securitatea ecologică drept setul de cerințe constituționale pentru organizarea utilizării raționale și eficiente și a protecției resurselor naturale¹⁵ sau drept starea de protecție a unei persoane, a societății și a statului împotriva amenințărilor de mediu.¹⁶

Securitatea ecologică constituie o prioritate națională care vizează în mod direct condițiile de viață și sănătate a populației, realizarea intereselor social-economice, precum și capacitatea de dezvoltare durabilă a societății pe viitor.¹⁷

În Republica Moldova există un set complex și variat de legi și regulamente în problemele mediului, care în permanență se completează și ajustează la noile realități. Sistemul legislativ este relativ bine dezvoltat în Republica Moldova.

¹⁴ Manolache C. Securitatea ecologică: Aspectul politico-militar. Chișinău: IMFA, 2008, p. 19.

¹⁵ Харьков В.Н. Рациональное и эффективное использование и охрана природных ресурсов как конституционные требования в сфере обеспечения экологической безопасности. В: Российская юстиция, 2019, N 6, с. 19-21.

¹⁶ Русин С.Н. Какой быть Стратегии экологической безопасности Российской Федерации? В: Журнал российского права. 2014, N 7, с. 32-40.

¹⁷ Plop L., Ecologia ca element al Securității Naționale. În: Materialele Conferinței Științifice cu participare internațională, "Dezvoltarea Armatei Naționale în contextul aprofundării reformelor democratice", Chișinău 2017, p. 40

Constituția Republicii Moldova stabilește: ”Fiecare om are dreptul la un mediu înconjurător nepriemnic din punct de vedere ecologic pentru viață și sănătate, precum și la produse alimentare și obiecte de uz casnic inofensive.”¹⁸

Din punct de vedere juridic, dreptul la un mediu sănătos este fundamental, înscriindu-se în categoria drepturilor social-economice, drepturi care asigură dezvoltarea materială, fizică și culturală a persoanei, permițând acesteia să participe cât mai activ posibil la viața socială.

Articolul constituțional prevede că fiecare om are dreptul la un mediu înconjurător sănătos. Această prevedere urmează să fie interpretată în sensul larg al cuvântului. Prin sintagma „fiecare om” trebuie să înțelegem nu numai cetățenii Republicii Moldova, dar și cetățenii străini, bipatrizii, și apatrizii, care se bucură de aceleași drepturi și au aceleași îndatoriri ca și cetățenii Republicii Moldova.¹⁹

De asemenea, articolul 126 prevede: ”Statul trebuie să asigure: refacerea și protecția mediului înconjurător, precum și menținerea echilibrului ecologic;”²⁰

Concomitent cu progresul tehnico-științific, a crescut impactul negativ al activității umane asupra mediului ambiant. Poluarea aerului atmosferic, apei și pământului are repercusiuni atât de grave asupra sănătății, încât se poate afirma că ne aflăm în pragul unei catastrofe ecologice. Se pune problema supraviețuirii noastre, prin garantarea dreptului la un mediu înconjurător sănătos.

Acestui drept, proclamat și garantat prin art. 37 din Constituție, îi corespund și obligații prevăzute de art. 59 care stabilește: ”Protecția mediului înconjurător, conservarea și ocrotirea monumentelor istorice și culturale constituie o obligație a fiecărui cetățean.”²¹

Realizarea dreptului la un mediu sănătos ar fi imposibilă fără contribuirea prin toate mijloacele la ameliorarea mediului natural. Deoarece vizează existența și protejarea oamenilor, a întregii națiuni, obligația de ocrotire a mediului natural este stabilită expres de Constituție.

Analizând cele anterior menționate, putem constata cu certitudine caracterul direct al prevederilor normative constituționale în domeniul asigurării dreptului la un mediu sănătos de viață și sigur din punct de vedere ecologic. Faptul că textul constituțional nu utilizează termenul de securitate ecologică, nu trebuie să potențeze eroarea precum că securitatea ecologică nu este reglementată expres la nivel constituțional în Republica Moldova.

¹⁸ Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29.07.1994, intrată în vigoare la 27.08.1994, art. 37, alin 1. [on-line]. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111918&lang=ro (accesat 12.10.2022)

¹⁹ Comentariul Constituției Republicii Moldova, Chișinău: Arc, 2012, 576 p.

²⁰ Constituția RM, art. 126 (2), lit f)

²¹ Constituția Republicii Moldova, art. 59

Astfel, prevederile articolelor 37, 59 și 126 ne permit să constatăm o reglementare clară a valorilor și principiilor securității ecologice ca parte integrantă a securității naționale și o bază normativă suficientă pentru dezvoltarea unei ramuri distincte a dreptului național, precum dreptul mediului sau dreptul ecologic, cât și fundamentează baza normativă a procesului de asigurare a securității ecologice în Republica Moldova.

În același sens, Strategiei Securității Naționale a Republicii Moldova statuează: ”Se va continua colaborarea în contextul tratatelor și altor documente politice la care Republica Moldova este parte pentru asigurarea securității ecologice în context transfrontalier, la nivel regional și internațional.

Se vor întreprinde măsuri pentru:

- armonizarea legislației naționale din domeniul protecției mediului la Directivele Europene;
- monitorizarea și prevenirea proceselor geologice periculoase;
- monitorizarea și prognozarea hazardurilor naturale periculoase;
- reducerea poluării componentelor de mediu ca rezultat al activității antropogene;
- asigurarea informării operative în cazul poluării accidentale a componentelor de mediu;
- reducerea și eliminarea impactului substanțelor chimice toxice asupra mediului și a sănătății populației;
- remedierea terenurilor contaminate cu poluanți organici persistenti.

Va fi consolidată colaborarea cu societatea civilă și va fi extinsă implicarea publicului în luarea deciziilor în domeniul mediului, asigurându-se accesul la informația de mediu, în conformitate cu legislația în vigoare.”²²

Strategia de Securitate Națională înscrie printre factorii de risc la adresa securității naționale și „deteriorarea mediului ambiant, prin nerespectarea normelor ecologice”. Problema mediului ambiant a devenit deosebit de sensibilă, de importanță cardinală, în toate straturile societății, deoarece au început să se accentueze dezechilibrele ecologice, ceea ce a generat așa-numita „Criză ecologică”. Și aceasta, ca urmare a faptului că în jurul nostru, nu numai în interiorul țării, ci și în statele vecine, se produc fenomene care perturbă grav relația om-natură.

Deșertificarea, poluarea aerului, apei și a terenului, dispariția pădurilor și a numeroaselor specii de animale, distrugerea patrimoniului genetic, dispariția stratului de ozon și efectul de seră, ploile acide, intensificarea uraganelor, încălzirea planetei etc., sunt doar câteva dintre fenomenele pe care omenirea începe

²² Strategia Securității Naționale a Republicii Moldova, aprobată prin Hotărârea Parlamentului, Nr. 153 din 15.07.2011, art. 499, p. 4.6. În: Monitorul Oficial Nr. 170-175, [on-line]. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=105346&lang=ro (accesat 12.10.2022).

să le conștientizeze și care se resimt și în țara noastră. S-a ajuns la stadiul când problemele Securității ecologice depășesc cadrele naționale, ele devenind mai degrabă probleme globale. Este bine cunoscut, în acest sens, accidentul produs la Centrala atomoelectrică de la Cernobîl, care a dus la formarea unui nor radioactiv afectând Ucraina, Belarus, Polonia, România, Franța, Germania etc.²³

Formulările din textul Strategiei Naționale de Securitate se dovedesc a fi necesare, dar nu și suficiente pentru a satisface necesitățile de reglementare juridică a celor mai noi forme ale pericolelor, riscurilor, amenințărilor și provocărilor de ordin ecologic asupra securității naționale a Republicii Moldova.

În aceeași ordine de idei, Codul Subsolului prevede că: "(2) Cerințele de bază privind securitatea efectuării lucrărilor la folosirea subsolului sînt:

a) elaborarea și realizarea măsurilor ce asigură securitatea vieții și sănătății lucrătorilor întreprinderilor care execută lucrări legate de folosirea subsolului și a populației în zona de impact a lucrărilor respective în regim normal și în cazul apariției situațiilor de avarie;"²⁴

Legea privind expertiza ecologică și evaluarea impactului asupra mediului înconjurător prevede că: "Expertiza ecologică obștească poate fi efectuată pentru toate proiectele, documentele și activitățile economice preconizate, cu excepția proiectelor sau a unor părți ale acestora ce țin de domeniul **securității statului**, și/sau conțin secrete de stat, comerciale și/sau alte secrete apărute de lege."²⁵

Codul Silvic de asemenea face o excepție în cazul imperativelor dictate de securitatea națională a Republicii Moldova stabilid că: "În cazuri excepționale, pentru prevenirea sau lichidarea consecințelor calamităților naturale, catastrofelor și avariilor tehnogene, precum și pentru soluționarea problemelor ce vizează securitatea statului, construcția obiectelor de menire specială: drumuri publice naționale, linii de transport de energie electrică de înaltă tensiune, conducte de gaze sau petrol – scoaterea definitivă a terenurilor din fondul forestier cu sau fără tăieri rase se permite numai în baza unei hotărîri de Guvern adoptate în condițiile legii."²⁶

²³ Așevschi V., Concepția actuală privind securitatea ecologică a Republicii Moldova armonizată cu legislația UE în domeniu. Revistă științifică, de educație, spiritualitate și cultură ecologică, Noosfera, nr.13, 2015, p. 23-24

²⁴ Codul subsolului nr. 3-XVI din 02.02.2009. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova, Nr. 75-77, art 77 (1), (2) a) [on-line] https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=132206&lang=ro# (accesat 12.10.2022).

²⁵ Legea nr. 851-XIII din 29.05.1996 privind expertiza ecologică art. 9 (2) [on-line] https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=109128&lang=ro# (accesat 12.10.2022).

²⁶ Codul silvic nr. 887-XIII din 21.07.1996, art. 78 [on-line] <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&id=311740> (accesat 12.10.2022).

De asemenea statul își asumă obligația, prin intermediul organelor competente să promoveze politica de asigurare a calității aerului corespunzătoare securității sănătății și bunăstării oamenilor.²⁷

Baza normativ-juridică a procesului de protecție a resurselor naturale este realizată prin intermediul legii privind resursele naturale care reglementează relațiile din domeniul folosirii, protecției și reproducerii resurselor naturale în scopul asigurării securității ecologice și dezvoltării durabile a țării.²⁸

Legea privind deșeurile de producție și menajere stabilește că în scopul prevenirii sau limitării influenței negative a deșeurilor asupra mediului și sănătății populației, se interzice:

- a) desfășurarea oricărei activități generatoare de deșeuri periculoase fără a deține autorizația pentru depozitarea (înhumarea), prelucrarea, utilizarea, neutralizarea și evacuarea lor;
- b) aplicarea rezultatelor investigațiilor științifice, implementarea invențiilor și tehnologiilor noi care nu prevăd soluții de utilizare, neutralizare și evacuare a deșeurilor;
- c) producerea și aplicarea mijloacelor de protecție a plantelor, îngrășămintelor minerale, substanțelor toxice generatoare de deșeuri periculoase.²⁹

Astfel, putem constata prezența unor prevederi clare în legislația națională ce țin de diverse aspecte ale procesului de asigurare a securității ecologice în Republica Moldova și o reglementare expresă și limitativă a excepțiilor de la aceste reguli generate de imperativul de asigurare a securității naționale.

3. Amenințări și pericole asupra securității ecologice a statului

La acest aspect, Proiectul Strategiei Securității Naționale stabilește: „Riscurile ecologice, manifestate prin stocarea, păstrarea și depozitarea în condiții de minimă siguranță a pesticidelor inutilizabile în agricultură, prin efectele nocive asupra mediului în gestionarea deșeurilor menajere, prin extinderea gunoiștilor neautorizate și tergiversarea procesului de implementare a sistemelor economice productive de valorificare a deșeurilor, prin exploatarea ilegală a carierelor de pe teritoriul Republicii Moldova și premisele de situații excepționale generate de acest fenomen și prin vulnerabilitățile persistente în activitatea sistemului antigrindină. Se constată existența unei capacități reduse de prevenire și de reducere a efectelor catastrofelor ecologice și a calamităților naturale (alunecări de teren, inundații, seisme ș.a.).

²⁷ Legea nr. 1422-XIII din 17.12.1997 privind protecția aerului atmosferic, art. 6 [on-line] https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=130529&lang=ro# (accesat 12.10.2022).

²⁸ Legea nr. 1102-XIII din 06.02.1997 privind resursele naturale, preambul. [on-line] https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=132847&lang=ro# (accesat 12.10.2022).

²⁹ Legea nr. 1347-XIII din 09.10.1997 privind deșeurile de producție și menajere, art. 16 [on-line] https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=97262&lang=ro (accesat 12.10.2022).

Riscurile climaterice, inclusiv provocate de fenomenul schimbărilor climatice, periclitează progresiv unele dimensiuni de securitate, prejudiciind sănătatea populației, mediul ambiant, sectorul agricol, în consecință economia națională a Republicii Moldova.”³⁰

De asemenea același proiect, încă neadoptat al Strategiei Securității Naționale prevede că: ”Obiective pe dimensiunea securității ecologice rezidă în asigurarea securității ecologice a Republicii Moldova prin dezvoltarea unui sistem eficient și durabil de gestionare a resurselor de apă, a infrastructurii de alimentare cu apă și sanitație, elaborarea procedurilor de evaluare a riscurilor în urma introducerii în mediu a organismelor modificate genetic, introducerea unui sistem de securitate fizică nucleară și crearea unui sistem de colectare și reciclare a deșeurilor toxice periculoase.”³¹

În acest sens, autorii autohtoni sunt de părerea că, având în vedere pericolozitatea riscurilor de natură ecologică pentru securitatea națională, ne exprimăm opinia referitor la deciziile care ar putea antrena efecte de ordin ecologic, ele să fie examinate minuțios și adoptate cu foarte mare precauție, punând la baza lor principii, cum sunt:

- 1) reducerea efectelor dăunătoare;
- 2) conservarea biodiversității și ecosistemelor;
- 3) respectarea unor regimuri speciale pentru unele activități periculoase.

În zilele noastre, evenimentele cu implicații ecologice negative s-au înmulțit, multe dintre acestea înscriindu-se în ceea ce numim *ecorăzboi*, care, în opinia specialiștilor, s-ar putea situa în viitor în prim-planul confruntărilor. Așadar, prin lucrarea de față, încercăm să avertizăm asupra necesității unui control riguros, care să țină de respectarea tratatelor ambientale, așa cum astăzi sunt respectate tratatele relativ la convențiile privind controlul armamentelor.³²

Angajamentele din întreaga lume cu privire la schimbările climatice au în calea lor doar provocări. Mai multe țări nu și-au respectat promisiunile. Acest lucru va avea consecințe majore pentru temperatură, precipitații și calitatea aerului, *inter alia*. Cu toate acestea, în mod optimist, prețul pentru vehiculele electrice și panourile cu energie solară scade rapid. Nivelul de conștientizare și participare a publicului este înalt, pe măsură ce comunitățile încep să înțe-

³⁰ Proiectul Strategiei Securității Naționale din 2016, p. 19 [on-line] <https://particip.gov.md/ro/document/stages/proiectul-strategiei-securitatii-nationale-a-republicii-moldova/3446> (accesat 12.10.2022)

³¹ Proiectul Strategiei Securității Naționale din 2016, p. 28 [on-line] <https://particip.gov.md/ro/document/stages/proiectul-strategiei-securitatii-nationale-a-republicii-moldova/3446> (accesat 12.10.2022),

³² Așevschi V., Concepția actuală privind securitatea ecologică a Republicii Moldova armonizată cu legislația UE în domeniu. Revistă științifică, de educație, spiritualitate și cultură ecologică, Noosfera, nr.13, 2015, p. 26

leagă necesitatea de a limita efectele schimbărilor climatice. Provocările sunt numeroase, însă putem vedea lumina de la capătul tunelului.³³

În ciuda unor astfel de solicitări de a lărgi deschiderea securității, atenția acordată amenințărilor de mediu și ecologice este aproape întotdeauna în decalaj față de cadrele de securitate mai tradiționale. În 2019, Platforma interguvernamentală științifico-politică pentru biodiversitate și servicii ecosistemice a lansat un raport de evaluare exhaustiv la nivel global, realizat de 145 de autori din 50 de țări, care a clarificat gradul și ritmul fără precedent al daunelor ecologice în curs, cu detalii uluitoare despre disparițiile speciilor, scăderea populației, degradarea terenurilor, supraexploatarea resurselor și degradarea generală a proceselor ecologice din întreaga lume.³⁴

Recunoașterea acestor probleme este în creștere, dar în prezent există puține indicii că amploarea amenințării este înțeleasă pe scară largă sau că acțiunile politice de atenuare sunt probabil să urmeze fără o schimbare a cursului.³⁵

Concluzii

Astfel, în urma cercetării realizate putem concluziona că există suficiente acte normative care reglementează procesul de asigurare a securității ecologice, iar evoluția riscurilor și amenințărilor asupra acestui segment convențional al securității naționale sunt atent monitorizate atât la nivel național, cât la nivel internațional.

Ratificarea actelor normative internaționale în domeniul protecției mediului și transpunerea acestor principii în legislația națională este o condiție necesară, dar nu și suficientă pentru asigurarea securității ecologice ca parte a securității naționale.

De asemenea, în urma analizei cadrului normativ național relevant, am constatat un număr suficient de prevederi normative constituționale, organice și ordinare care reglementează diverse aspecte ale securității ecologice a Republicii Moldova.

Problema esențială la nivel de reglementare constă în lipsa unei strategii a securității naționale care să satisfacă rigorile timpului, inclusiv prin definirea

³³ Nazarene P. A. Child Centred Climate Vulnerability Assessment Republic of Moldova, UNICEF, 2017 p. 85-86

³⁴ IPBES (2019): Global assessment report on biodiversity and ecosystem services of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services. E. S. Brondizio, J. Settele, S. Díaz, and H. T. Ngo (editors). IPBES secretariat, Bonn, Germany. 1148 pages. [online] <https://doi.org/10.5281/zenodo.3831673> (accesat 12.10.2022).

³⁵ Schoonover R., Cavallo C., and Caltabiano I. "The Security Threat That Binds Us: The Unraveling of Ecological and Natural Security and What the United States Can Do About It. Edited by F. Femia and A. Rezzonico. The Converging Risks Lab, an institute of The Council on Strategic Risks. Washington, DC. February 2021, p. 15

expresă a securității ecologice. Proiectul Strategiei Securității Naționale se dovedește a fi mult mai bine raliat la la provocările cotidiene, inclusiv pe segmental securității naționale supus analizei în prezentul articol.

Cu toate acestea, prevederile normative se dovedesc a fi insuficiente, în lipsa unui plan de acțiuni la nivel național ca ar permite prevenirea și combaterea efectelor negative ale amenințărilor și provocărilor de ordin ecologic și în lipsa resurselor umane și financiare pentru buna realizare a acestuia.

Bibliografie:

Acte normative

1. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29.07.1994, intrată în vigoare la 27.08.1994, [on-line]. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111918&lang=ro (accesat 12.10.2022)
2. Codul subsolului nr. 3-XVI din 02.02.2009. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova, Nr. 75-77, art 77 (1), (2) a) [on-line] https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=132206&lang=ro# (accesat 12.10.2022).
3. Codul silvic nr. 887-XIII din 21.07.1996, art. 78 [on-line] <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&id=311740> (accesat 12.10.2022).
4. Legea nr. 1422-XIII din 17.12.1997 privind protecția aerului atmosferic, art. 6 [on-line] https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=130529&lang=ro# (accesat 12.10.2022).
5. Legea nr. 1102-XIII din 06.02.1997 privind resursele natural, preambul. [on-line] https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=132847&lang=ro# (accesat 12.10.2022).
6. Legea nr. 1347-XIII din 09.10.1997 privind deșeurile de producție și menajere, art. 16 [on-line] https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=97262&lang=ro (accesat 12.10.2022).
7. Legea nr. 851-XIII din 29.05.1996 privind expertiza ecologică art. 9 (2) [on-line] https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=109128&lang=ro# (accesat 12.10.2022).
8. Strategia Securității Naționale a Republicii Moldova, aprobată prin Hotărârea Parlamentului, Nr. 153 din 15.07.2011. În: Monitorul Oficial Nr. 170-175, [on-line]. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=105346&lang=ro (accesat 12.10.2022).
9. Proiectul Strategiei Securității Naționale din 2016, [on-line] <https://particip.gov.md/ro/document/stages/proiectul-strategiei-securitatii-nationale-a-republicii-moldova/3446> (accesat 12.10.2022)

Literatura de specialitate

10. Albu N. Securitatea națională: Aspecte teoretice și practice. Chișinău: Academia Militară a Forțelor Armate "Alexandru cel Bun", 2013. 240 p.
11. Așevschi V. Securitatea Ecologică. Chișinău: Foxtrot, 2011. 208 p.
12. Așevschi V., Concepția actuală privind securitatea ecologică a Republicii Moldova armonizată cu legislația UE în domeniu. Revistă științifică, de educație, spiritualitate și cultură ecologică, Noosfera, nr.13, 2015, p. 23-32

13. Bolma C. Securitatea ecologică pe glob: abordare geografică, economică și politică. Rezumatul tezei de doctorat. București, 2010, p. 4.
14. Comentariul Constituției Republicii Moldova, Chișinău: Arc, 2012, 576 p.
15. IPBES (2019): Global assessment report on biodiversity and ecosystem services of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services. E. S. Brondizio, J. Settele, S. Díaz, and H. T. Ngo (editors). IPBES secretariat, Bonn, Germany. 1148 pages. [on-line] <https://doi.org/10.5281/zenodo.3831673> (accesat 12.10.2022).
16. Jessica Tuchman Mathews, "Redefining Security," *Foreign Affairs* 68, no. 2 (Spring 1989): p. 162–177, [online] <https://doi.org/10/b3c9zj>. (accesat 11.08.2022)
17. Lester R. Brown, *Redefining National Security*, Worldwatch Paper 14 (Washington: Worldwatch Institute, 1977).
18. Manolache C. Securitatea ecologică: Aspectul politico-militar. Chișinău: IMFA, 2008, 128 p.
19. Maxwell D. Taylor, "The Legitimate Claims of National Security," *Foreign Affairs*, April 1, 1974.
20. Nazarene P. A. Child Centred Climate Vulnerability Assessment Republic of Moldova, UNICEF, 2017, 121 p.
21. Plop L., Ecologia ca element al Securității Naționale. În: *Materialele Conferinței Științifice cu participare internațională, "Dezvoltarea Armatei Naționale în contextul aprofundării reformelor democratice"*, Chișinău 2017, p. 37-41
22. Schoonover R., Cavallo C., and Caltabiano I. „The Security Threat That Binds Us: The Unraveling of Ecological and Natural Security and What the United States Can Do About It. Edited by F. Femia and A. Rezzonico. The Converging Risks Lab, an institute of The Council on Strategic Risks. Washington, DC. February 2021, 129 p.
23. *The Global Risks Report 2020*, 15th Ed (World Economic Forum, January 15, 2020),
24. [online] <https://www.weforum.org/reports/the-global-risks-report-2020>. (accesat 15.03.2022)
25. Вагина О.В., Гаевская Е.Ю., Савина Л.Я. Экологическая безопасность как составная часть национальной безопасности Российской Федерации В: *Бизнес, Менеджмент и Право*, 2018, N 2, с. 27-29.
26. Клюканова Л.Г. Понятие экологической безопасности в нормах российского экологического законодательства. В: *Российский юридический журнал*, 2017, N 4, с. 162-170.
27. Мухлынина М.М., Мухлынин Д.Н. Экологическая безопасность как фактор социально-экономического развития страны в рамках реализации положений новой Стратегии национальной безопасности Российской Федерации. В: *Безопасность бизнеса*, 2016, N 5, с 21-25.
28. Реймерс Н.Ф. *Природопользование: Словарь-справочник*. Москва, 1990. 41 с.
29. Русин С.Н. Какой быть Стратегии экологической безопасности Российской Федерации? В: *Журнал российского права*. 2014, N 7, с. 32-40.
30. Харьков В.Н. Рациональное и эффективное использование и охрана природных ресурсов как конституционные требования в сфере обеспечения экологической безопасности. В: *Российская юстиция*, 2019, N 6, с. 19-21.
31. Шеншин В.М. Экологическая безопасность как объект уголовно-экологической политики России. В: *Российский следователь*, 2018, N 6, с. 68-71.

SPECIFICUL UNOR MĂSURI DE PREVENIRE A TRAFICULUI CU ARME ȘI MUNIȚII ÎN CONTEXTUL RĂZBOIULUI DIN UCRAINA

Constantin NEMȚANU,
doctorand, comisar șef de poliție, Piatra Neamț

Rezumat

Declanșarea conflictului armat din Ucraina a generat o migrație sporită a cetățenilor acestei țări către Uniunea Europeană. De acest fenomen pot profita o categorie de persoane rău-intenționate, pentru a introduce în mod nelegal, pe lângă alte mărfuri, arme și muniții cu scopul de a le folosi la atacuri teroriste, sau pur și simplu pentru valorificarea acestora în scopul obținerii unor venituri ilicite. (Română).

Cuvinte cheie: migrație, trafic ilicit de arme, prevenirea și combaterea infracțiunilor, grup de experți.

Summary

The outbreak of the armed conflict in Ukraine has led to an increase in the migration of its citizens to the European Union. This phenomenon can be exploited by a category of malicious people, to illegally introduce, in addition to other goods, weapons and ammunition in order to use them in terrorist attacks, or simply to capitalize on them in order to obtain income. illicit. (English)

Keywords: migration, illicit arms trafficking, crime prevention and control, expert group.

Conceptul de *trafic* nu este unul nou, acesta fiind utilizat încă din secolul XVI, în calitate de sinonim pentru termenul de *comerț*. Astfel, la începutul său, acest termen nu avea conotație negativă. Totuși, în evoluția tipului, către sec. XVII traficul a început să fie asociat cu vânzarea ilicită și/sau neloyală a unor categorii de mărfuri. Principalele categorii de mărfuri traficate, erau drogurile și armele.

Traficul de arme sau armele de foc reprezintă acel comerț ilicit cu arme de calibru mic și muniție, care face parte dintr-o gamă largă de activități ilegale asociate adesea cu organizații criminale transnaționale. Raportul din 1999 al grupului de experți guvernamentali din cadrul ONU, realizat pe arme de calibru mic, oferă o definiție mai precisă a termenilor folosiți, care a devenit acceptată la nivel internațional. Aceasta face distincție între *arme de calibru mic* (revolver și pistoale cu încărcare automată, puști și carabine, mitraliere, puști de asalt și mitraliere ușoare), care sunt arme concepute pentru uz personal, și *arme ușoare* (mitraliere grele, lansatoare de grenade cu țevă și montate, tunuri antiaeriene portabile, tunuri antitanc portabile, puști fără retragere, lansatoare portabile de

sisteme de rachete antiaerene și mortiere de calibru sub 100 mm), care sunt proiectate pentru a fi utilizate de mai multe persoane care servesc ca unitate. Munițiile și explozivii fac, de asemenea, o parte integrantă a armelor de calibru mic și armelor ușoare utilizate în conflicte. Comerțul ilegal cu arme de calibru mic, spre deosebire de alte produse de crimă organizată, este mai strâns asociat cu exercitarea puterii în comunități în loc să obțină câștiguri economice. Cercetătorii estimează că tranzacțiile ilegale cu arme se ridică la peste 1 miliard de dolari (USD) anual. Pentru a putea fi urmărite importurile și exporturile acelor categorii de arme considerate a fi mai periculoase, Organizația Națiunilor Unite a creat în anul 1991 un registru pentru armele convenționale. Totuși, participarea nu este obligatorie și nu are date cuprinzătoare în regiunile din afara Europei.

Traficul și celelalte operațiuni ilicite privind circulația armele letale sau neletale și a munițiilor sunt prevăzute și pedepsite de art. 342 și 347 din Codul penal al României. Regimul juridic al armelor și munițiilor este reglementat de Legea nr. 295/2004. Prin armă se înțelege orice obiect sau dispozitiv a cărui funcționare determină aruncarea unuia sau mai multor proiectile, substanțe explozive, aprinse sau luminoase, amestecuri incendiare ori împrăștierea de gaze nocive, iritante sau de neutralizare, în măsura în care se regăsește în una dintre categoriile prevăzute în anexa la Legea nr. 295/2004.

Prin muniție se înțelege muniția completă sau componentele acesteia, care sunt folosite într-o armă de foc, cu condiția ca aceste componente să facă ele însele obiectul unei autorizații.

Prin armă de foc se înțelege orice armă portabilă cu țeavă care poate arunca, este concepută să arunce sau poate fi transformată să arunce alice, un glonț ori un proiectil prin acțiunea unui combustibil de propulsie; se consideră că un obiect poate fi transformat pentru a arunca o alice, un glonț sau un proiectil prin acțiunea unui combustibil de propulsie dacă are aspectul unei arme de foc și, ca urmare a construcției sale sau a materialului din care este confecționat, poate fi transformat în acest scop; nu sunt incluse în definiția armelor de foc armele prevăzute în categoriile D și E din anexa la Legea nr. 295/2004.

Armele și munițiile interzise sunt acele arme și muniții a căror procurare, deținere, port și folosire sunt interzise persoanelor fizice și juridice, cu excepția colecționarilor de arme, în cazul armelor din categoria A pct. 6, 7 din anexa la Legea nr. 295/2004, precum și a instituțiilor publice care au competențe în domeniul apărării, ordinii publice și securității naționale, a unităților aflate în subordonarea sau coordonarea acestora, înființate prin acte normative, a muzeelor, a armurierilor autorizați, colecționarilor de arme, precum și a companiilor naționale și societăților reglementate de Legea societăților nr. 31/1990, con-

stituite prin acte normative în vederea producerii acestui tip de armament și muniție. Sunt incluse în categoria armelor interzise următoarele arme: instrumentele și lansatoarele militare cu efect exploziv sau incendiar; armele de foc automate; armele de foc lungi, semiautomate, concepute inițial pentru tragere de la nivelul umărului, a căror lungime poate fi redusă la mai puțin de 60 cm fără ca acestea să își piardă funcționalitatea, cu ajutorul unui pat rabatabil sau telescopic sau al unui pat ce poate fi demontat fără a folosi unelte, precum și alte arme prevăzute în categoria A din anexa la Legea nr. 295/2004.

Armele și munițiile letale sunt acele arme și muniții a căror utilizare pot cauza moartea persoanelor. Sunt incluse în categoria armelor letale următoarele arme: armele de foc scurte cu tragere foc cu foc, cu percuție centrală; armele de foc lungi, semiautomate, ale căror încărcătoare și camere pot conține împreună mai mult de trei cartușe în cazul armelor de foc cu percuție pe ramă și mai mult de trei, dar mai puțin de 12 cartușe în cazul armelor de foc cu percuție centrală; armele de foc scurte semiautomate sau cu repetiție, cu percuție pe ramă; armele de foc lungi cu țeava netedă, cu tragere foc cu foc, precum și alte arme prevăzute în categoria B din anexa la Legea nr. 295/2004.

Armele și munițiile neletale sunt acele arme și muniții destinate pentru un scop utilitar sau pentru agrement, confecționate astfel încât, prin utilizarea lor, să nu se cauzeze moartea persoanelor. Totuși, unele arme neletale, dar supuse autorizării, pot avea potențial letal – se prezumă că arma poate avea potențial letal atunci când este folosită asupra unei persoane de la o distanță mai mică de 5 metri sau când se execută foc de armă asupra organelor vitale ale persoanei, în special spre zona capului. Sunt incluse în categoria armelor neletale supuse autorizării următoarele arme: armele scurte (pistol sau revolver) confecționate special pentru a arunca proiectile din cauciuc; armele scurte sau lungi (cu aer comprimat) care pentru aruncarea proiectilului metalic folosesc forța de expansiune a aerului comprimat sau a gazelor sub presiune aflate într-un recipient și care nu dezvoltă o viteză a proiectilului mai mare de 220 m/s, precum și alte arme prevăzute în categoria C din anexa la Legea nr. 295/2004.

Prin operațiunile cu arme și muniții se înțelege producerea, confecționarea, asamblarea, intermedierea, modificarea, prelucrarea, repararea, experimentarea, vânzarea, cumpărarea, închirierea, schimbul, donația, comodatul, sponsorizarea, importul, exportul, transportul, tranzitul, transferul, transbordarea, depozitarea, casarea și distrugerea armelor de foc și munițiilor pentru acestea.

Potrivit Directivei 2017/853/UE a Parlamentului European și a Consiliului, adoptată la data de 17 mai 2017, prin „trafic ilicit” se înțelege achiziționarea, vânzarea, livrarea, circulația sau transferul armelor de foc, al componentelor

esențiale ale acestora sau al muniției din sau pe teritoriul unui stat membru către teritoriul unui alt stat membru, dacă oricare dintre statele membre în cauză nu autorizează acest lucru sau dacă armele de foc sau munițiile nu sunt marcate corespunzător, în conformitate cu prevederile Directivei 91/477/CEE a Consiliului privind controlul achiziționării și deținerii de arme.

Potrivit unui comunicat (<https://www.politiaromana.ro/ro/stiri-si-media/comunicate/operatiunea-conversus>) Poliția Română a condus o operațiune la nivel european, pentru prevenirea și combaterea traficului cu arme, în special a celor de alarmare și semnalizare, care se pot modifica în arme letale. În țările participante, au fost indisponibilizate 1.534 de arme deținute ilegal. Operațiunea s-a desfășurat pe parcursul anului 2021 și la începutul anului 2022, fiind concretizată prin acțiunea conjugată realizată în perioada 13 – 17 decembrie 2021, sub coordonarea EUROPOL, în colaborare cu EUROJUST și Comisia Europeană. Activitățile au vizat scoaterea din circuitul ilegal a armelor neletale, care se pot modifica în arme letale, precum și combaterea traficului ilicit cu acestea. La nivel european, operațiunea a condus la indisponibilizarea a 1.534 de arme letale și neletale, deținute ilegal, ca urmare a punerii în aplicare a peste 260 de mandate de percheziție domiciliară. Au mai fost indisponibilizate 17.464 de bucăți de cartușe, de diferite calibre, precum și 6.550 de kilograme de articole pirotehnice, toate deținute ilegal. În România, polițiștii structurilor de arme, explozivi și substanțe periculoase au pus în executare 108 mandate de percheziție domiciliară, fiind indisponibilizate 273 de arme neletale, supuse autorizării, dintre care 131 de pistoale cu gaze, având destinația autoapărare și 142 de arme cu aer comprimat, destinate tirului sportiv (una modificată artizanal în armă letală), 10 arme letale, 12.822 de cartușe de diferite calibre și 6.550 de kilograme de articole pirotehnice, toate deținute ilegal. Armele neletale, precum pistoalele care folosesc cartușe cu gaze, convertite în arme letale, reprezintă una dintre categoriile cele mai frecvent întâlnite în cauzele instrumentate. Acestea au fost importate în Uniunea Europeană și procurate legal, la costuri reduse, de la comercianți autorizați din țări cu un regim de autorizare mai relaxat, înainte de a fi deturnate în circuitul ilegal, prin traficarea în alte state, unde au un regim restricționat, fiind supuse autorizării. Acțiunea conjugată, desfășurată în perioada 13 – 17 decembrie, a fost precedată de activități realizate în prima parte a anului 2021, care au vizat identificarea comercianților și a cumpărătorilor implicați în traficarea ilicită a acestui tip de arme.

Poliția Română, prin structura specializată, Direcția Arme, Explozivi și Substanțe Periculoase, împreună cu autorități de aplicare a legii din Bulgaria și Macedonia de Nord, a desfășurat activități investigative și de cercetare, con-

stând în colectarea de date și informații referitoare la comercianți, diseminate ulterior către EUROPOL, în vederea analizării și identificării cumpărătorilor și a tranzacțiilor suspecte efectuate.

Situația îngrijorătoare privind traficul ilicit cu arme s-a acutizat începând cu declanșarea războiului din Ucraina, concomitent cu amplificarea tranzitului la frontierele României și a Moldovei a cetățenilor ucraineni care au plecat spre țările din vestul Europei. Conform unor surse jurnalistice (<https://www.zf.ro/eveniment/efectele-razboiului-traffic-la-granita-cu-ucraina-in-creste-re-cu-mai-20552564>), în data de joi, 24.02.2022 frontierele României au fost tranzitate de peste 111.000 de persoane. Potrivit unui comunicat al Poliției de frontieră, la granița cu Ucraina creșterea depășește 87%, într-un interval de 24 de ore prin punctele de trecere a frontierei ale României au făcut formalitățile de control aproximativ 111.817 persoane, cetățeni români și străini, dintre care 58.268 persoane au fost pe sensul de intrare în țară, iar 53.549 persoane pe cel de ieșire. La frontiera cu Moldova, valorile de trafic au fost de 18.728 persoane (dintre care 12.055 pe sensul de intrare în țară), iar în ziua anterioară au fost 14.228 persoane (7.972 pe sensul de intrare în țară) – creștere de 31,6%. La nivel național, au efectuat formalitățile de control 14.068 cetățeni ucraineni, dintre care 10.408 pe sensul de intrare în România, fiind înregistrată o creștere cu 150%. Pe la frontiera cu Ucraina au intrat în România 7.422 cetățeni ucraineni, iar la cea cu Republica Moldova au intrat 2.193.

La o asemenea avalanșă de persoane în punctele de trecere a frontierei, vigența autorităților de control este afectată; timpul alocat verificării bagajelor, cantitatea de bagaje, stresul, agitația, copiii, femeii, bătrâni, etc., pot fi condiții prielnice pentru o anumită categorie de persoane, să treacă peste frontieră, în mod nelegal mărfuri de contrabandă, inclusiv arme sau muniții.

În concluzie, aici trebuie să intervine rolul autorităților care trebuie să pună în funcțiune tehnicile și procedeele de prevenire și combatere a intrării sau a limitării intrării în spațiul european a unor asemenea arme și muniții din Ucraina și care ar putea fi utilizate de către persoanele rău-voitoare la atacuri teroriste, sau pur și simplu pentru valorificarea acestora în scopul obținerii unor venituri ilicite. În opina noastră, ar trebui constituite grupuri de experți care să stabilească o serie de măsuri de combatere a acestui posibil fenomen, în vederea sporirii securității interne a spațiului european. Astfel, experții ar putea realiza un schimb de informații privind măsurile existente și cele viitoare pentru combaterea traficului ilegal cu arme, monitorizarea migrației cetățenilor din Ucraina, identificarea celor mai bune practici pentru combaterea traficului ilegal de arme, prevenirea, investigarea, depistarea și urmărirea penală a infracțiunilor comise cu arme traficate.

Bun de tipar 30.03.2023   Formatul 16,5 ×24,0
Hîrtie ofset nr. 1.   Coli de tipar 13

ÎS Firma Editorial-Poligrafică „Tipografia Centrală”,
MD-2068, Chişinău, str. Florilor, 1